

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий інститут права
Кафедра адміністративного права та процесу
Центр прав людини та врядування

Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

Київ – 2024

Редакційна колегія:

ВАСИЛЬЧЕНКО Оксана – директорка Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, д.ю.н., проф.; ДІХТІЄВСЬКИЙ Петро – завідувач кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, д.ю.н., проф.; КОЛОМОЄЦЬ Тетяна – деканеса юридичного факультету Запорізького національного університету, д.ю.н., проф., членкиня-кореспондентка АПрН України; МАМУЛА Анатолій – директор Департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України; МУШЕНОК Віктор – професор кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, д.ю.н., проф.; ПАШИНСЬКИЙ Володимир – доцент кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, д.ю.н., доц.

Верстка:

АРДОБАЦЬКИЙ Костянтин, ЯЦУБА Володимир, ЦЬОМЕНКО Аліна

- 3-12 **Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду.** Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 лютого 2024 року): електр. збірник / Ред. кол.: О. Васильченко; П. Діхтієвський; Т. Коломоєць; А. Мамула; В. Мушенко; В. Пашинський;. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. 387 с.

У збірнику подано тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду», в яких висвітлюються результати досліджень науковців та практиків щодо проблематики реалізації повноважень публічної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду, а також наукові повідомлення молодих вчених, аспірантів, студентів з актуальних питань зазначеної теми.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за зміст, достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники та/або рецензенти, які рекомендували матеріали до публікації.

ЗМІСТ

Передмова	11
Розділ 1. Адміністративне право в механізмі реалізації публічної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду	13
Гаєвський Ігор	13
Фінансовий моніторинг в умовах воєнного стану	
Діхтієвський Петро	17
Адміністративно-деліктне законодавство у сфері забезпечення особистої безпеки в період воєнного стану	
Коломоєць Тетяна	20
Принципи публічної служби: пошук нормативної моделі, релевантної викликам повоєнної євроінтеграційної відбудови в Україні	
Колпаков Валерій	24
Функції Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин	
Курило Володимир	28
Особливості припинення повноважень представниками територіальних громад на тимчасово окупованих територіях України	
Ковбас Ігор	31
Адміністративна процедура: зарубіжний досвід для України	
Лютіков Павло	35
Суб'єктивні права та обов'язки юридичної особи як складові її адміністративно-правового статусу: класифікаційна модель	
Мушенюк Віктор	38
Особливості нормативно-правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану	
Федчишин Сергій	41
Кадровий резерв для проходження державної служби на деокупованих територіях України: до осмислення принципів формування та функціонування	
Заярний Олег	45
Європейські стандарти правового забезпечення кібербезпеки та цифрова трансформації державної влади в Україні: у пошуках необхідного балансу	
Герасименко Євген	50
Окремі адміністративно-правові аспекти захисту від примусового переміщення	
Główczevska Aleksandra	53
The Impact of European Union Legislation and International Law on Administrative-Legal Protection of Cultural Heritage in Situations of Armed Conflict or Crisis. Selected issues concerning Polish and international law (Вплив законодавства Європейського Союзу та міжнародного права на адміністративно-правовий захист культурної спадщини в умовах збройного конфлікту або кризи. Вибрані питання польського та міжнародного права)	

Humbatov Elnur Akif	57
Factors determining international and domestic legal regulation of information legal relations formed in virtual space (Фактори, що визначають міжнародне та національне регулювання інформаційних відносин, що формуються у віртуальному просторі)	
Zawacka-Klonowska Dominika	61
International law guarantees the right to education during armed conflict (Міжнародно-правові гарантії права на освіту під час збройного конфлікту)	
Maszewski Łukasz	65
Introducing restrictions on human and citizen freedoms and rights during martial law in Poland (Запровадження обмежень прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану в Польщі)	
Rzayeva Gulnaz Aydin	68
Elements of the right to access information (Складові права на доступ до інформації)	
Rokicka-Murszewska Karolina	73
Differences of administrative proceedings under martial law in the Polish legal order (Відмінності адміністративного провадження в умовах воєнного стану в польському правовому порядку)	
Діхтієвський Володимир	77
До питання відновлення, підтримки та розвитку об'єктів інфраструктури, зруйнованих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України	
Соломаха Артем	82
Проблеми функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану	
Бучинська Анна	85
Повноваження органів місцевого самоврядування щодо захисту культурних цінностей в умовах воєнного стану	
Євтушенко Дар'я	88
Забезпечення прав людини під час реалізації завдань превентивної діяльності правоохоронних органів в Україні: гарантії ефективності	
Каптан Максим	90
Адміністративно-правове забезпечення статусу учасника бойових дій в сучасних умовах	
Коваль Микола	95
До питання про структуру адміністративного процесуального права в зв'язку з вступом в дію Закону України «Про адміністративну процедуру»	
Ковальський Віктор	98
Поняття адміністративно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні	
Коваль Анна	101
Щодо питання впровадження в Україні професії парамедик	
Крайній Павло	105
Адміністративно-правові аспекти функціонування інституцій громадянського суспільства в сучасних умовах: український досвід	

Краснокутський Олександр, Чухрій Ігор	109
Проблеми реалізації права на відстрочку від мобілізації	
Макєєва Олена	111
Діяльність органів публічної влади як суб'єктів правової комунікації в умовах воєнного стану	
Міхровська Марина	115
Цифровізація в умовах воєнного стану в Україні	
Олійник Олег	117
Правова визначеність як елемент державної правової політики в системі засобів реалізації публічної влади	
Павчук Ігор	120
Види військових адміністрацій та їх адміністративно-правовий статус	
Савіцька Вікторія	124
Деякі особливості реалізації принципів належного врядування в діяльності публічної адміністрації	
Сурник Віктор	126
Правове регулювання ціноутворення при здійсненні оборонних закупівель під час дії правового режиму воєнного стану	
Топольницький Віталій	130
Проблемні питання прийняття рішень органами державної влади в умовах воєнного стану	
Цьоменко Аліна	134
Європейські стандарти адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних громадян	

Розділ 2. Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану та відбудовного періоду.....139

Пасенюк Олександр	139
Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану	
Стеценко Семен	145
Оскарження дій публічної влади в умовах воєнного стану: дворічний досвід вітчизняних адміністративних судів	
Нашинець-Наумова Анфіса	149
Впровадження та використання системи електронного правосуддя під час воєнного стану	
Ганечко Олена	152
Розгляд адміністративними судами публічно-правових спорів за участю військовослужбовців та інших осіб: актуальні питання та судова практика	
Задирака Наталія	155
Електронне судочинство як елемент доступу до правосуддя в умовах воєнного стану	

Задорожня Галина, Задорожний Юрій	157
Адміністративне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану: законодавчі колізії та проблеми практики	
Золотар Михайло	161
Захист порушених прав в умовах воєнного стану – реалії сьогодення	
Рябенко Олена	163
Організація системи військової юстиції в умовах воєнного стану: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення	
Ардобацький Костянтин	167
Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України	
Карповець Марк	169
Особливості електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану	
Мілієнко Олена	172
Особливості здійснення адміністративного судочинства в період воєнного стану	
Хромей Василь	175
Особливості застосування строків звернення до адміністративного суду під час дії воєнного стану	

Розділ 3. Публічне адміністрування (публічне управління) у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану та відбудовного періоду.....180

Кривенко Олександр	180
Науково-практичні підходи до адміністрування проходження військової служби Україні	
Комзюк Анатолій	184
Щодо законодавчого визначення структури сектору безпеки та оборони в Україні	
Пашинський Володимир	187
Повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача в умовах правового режиму воєнного стану	
Алієв Роман	191
Адміністративна деліктоздатність військовослужбовців Збройних Сил України в умовах воєнного стану	
Гладков Вадим	193
Роль та місце Національної гвардії України серед складових сектора безпеки і оборони в умовах воєнного стану	
Іванов Віктор	196
Проблемні питання впровадження та функціонування внутрішнього контролю у Збройних Силах України в умовах воєнного стану	
Кобзар Олександр	199
Особливості реалізації правохоронної функції держави органами публічної влади в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні	

Котляренко Олександр	203
Механізм реалізації повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України	
Лісовський Євгеній	207
Особливості діяльності військових адміністрацій в умовах воєнного стану	
Musayev Hafiz Maharram oghlu	210
Directions of bilateral cooperation in ensuring regional security in modern conditions (Напрями взаємного співробітництва у забезпеченні регіональної безпеки в сучасних умовах)	
Нестор Віталій	215
Військові адміністрації як інструмент управління в умовах воєнного стану та післякризового відновлення	
Пашинський Володимир, Ребенок Сергій	218
Проблемні питання притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності за розпивання алкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів	
Serowaniec Maciej	221
Municipal tasks in the field of state security and defence (Завдання муніципалітетів у сфері оборони)	
Тригуб Андрій	223
Проблеми правосуб'єктності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки	
Шамрай Богдан	227
Адміністративно-правові аспекти превентивної діяльності сил оборони держави щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права в умовах воєнного стану	
Шевченко Олена	232
Державне управління у сфері оборонних закупівель	
 Розділ 4. Молоді вчені, аспіранти, студенти: наукові пошуки	236
 Aliyeva Nazrin	236
The international legal status of the world intellectual property organization and new trends (Міжнародно-правовий статус Всесвітньої організації інтелектуальної власності та нові тенденції)	
Багірова Вероніка, Ященко Ярослава	241
Механізми захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту	
Бадзюнь Віталій	244
Правова доктрина адміністративного права: виклики сьогодення	
Білінкіна Катерина	247
Імплементація принципів європейського адміністративного права в національне законодавство України	

Білоус Володимир	251
Національні та міжнародні стандарти відповідальності суб'єктів публічної адміністрації	
Васильєв Олексій, Дідич Тарас	254
Зловживання правом у органах публічної влади в умовах воєнного стану	
Васильцун Іван	257
Суспільна небезпека воєнних злочинів	
Веліков Степан	260
Досвід здійснення судового контролю за містобудівною діяльністю у країнах Європи та можливості його використання Україною в умовах воєнного стану та відбудовного періоду	
Вовкодав Марія	263
Адміністративно-правові засади реалізації права особи на свободу пересування в умовах воєнного стану	
Волкова Оксана, Ситніченко Олена	267
Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану	
Воробець Арсен	270
Органи місцевого самоврядування як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави	
Воробець Оксана	273
Інтеграція заходів воєнного стану в систему адміністративного права	
Гавришкевич Ігор	276
Застосунок «Дія» як альтернативний елемент здійснення адміністративних процедур	
Гращенков Кирило	278
Відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях після закінчення воєнного стану	
Гриб Олена	281
Проблеми доступу до адміністративних судів під час дії воєнного стану	
Гринько Вікторія	284
Дискреційні повноваження у діяльності органів публічного адміністрування	
Грицун Юрій	287
Органи місцевого самоврядування у системі забезпечення захисту прав громадян	
Д'ячкова Дар'я	289
Сучасна парадигма обмеження прав людини в умовах воєнного стану	
Єфіменко Крістіна	293
Трансформаційні процеси в адміністративно-правовому забезпеченні державно-приватного партнерства в умовах воєнного стану	
Коваль Віталій	298
Актуальність наукового дослідження адміністративно-правове регулювання надання електронних адміністративних послуг	

Ковалюк Ростислав	301
Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді: проблеми реалізації під час воєнного стану	
Кожем'якіна Тетяна	305
Поняття та елементи адміністративно-правового статусу урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ	
Корильчук Степан	309
Використання штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України	
Король Софія	311
Роль місцевого самоврядування в процесі відбудови в умовах воєнного стану	
Криниця Софія-Марія	314
Особливості діяльності військових адміністрацій на період дії воєнного стану в Україні	
Левчук Ольга	318
Запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі в умовах російської військової агресії	
Лозовська Анастасія	321
Проблема реалізації адміністративно-правового забезпечення прав людини під час дії воєнного стану	
Лукінчук Сергій	324
Ефективність судового захисту прав, свобод, інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень	
Мищенко Дмитро	328
Забезпеченням права на відпочинок військовослужбовців в умовах дії воєнного стану	
Новаковська Яна	331
Адміністративно-правовий механізм захисту прав дитини в умовах воєнного стану	
Остапенко Анастасія	334
Правосуб'єктне законодавство як предмет систематизації нормативно-правових актів у сфері оборони України	
Паламар Софія	337
Боротьба з корупцією в умовах режиму воєнного стану та післявоєнної відбудови	
Плугатор Катерина	340
Актуальні питання правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні	
Полуйко Назарій	344
Адміністративна процедура як інструмент взаємодії суб'єктів публічного адміністрування з приватними особами	
Прокопенко Аліна	347
Закон України «Про адміністративну процедуру»: перший досвід застосування та напрями вдосконалення у контексті регулювання досудового вирішення адміністративного спору	

Радченко Олександр	350
Особливості адміністративного судочинства в умовах воєнного стану: окремі аспекти	
Сидій Ольга	353
Перспективи публічного управління процесом захисту окремих соціальних груп населення в Україні в умовах воєнного стану	
Скрипкар Святослав	356
Актуальність наукового дослідження адміністративно-правового статусу та повноважень виконавчих комітетів місцевих рад	
Скрипуч Олена	360
Переваги та недоліки застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану	
Франковська Світлана	363
PERs: особливості закріплення у законодавстві України та зарубіжних країн	
Наїїєва Gunay	366
Protection of the socio-economic rights of convicted women: labor and educational rights (Захист соціально-економічних прав засуджених жінок: трудові та освітні права)	
Цепенда Дарина	369
Адміністративне судочинство, розгляд справ про адміністративні правопорушення в сфері економічно-господарської діяльності	
Цьоменко Алла, Цьоменко Аліна	371
Публічна інформація як важливий ресурс та результат процесу адміністрування	
Чуприна Ганна	374
Проблеми діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду	
Шепель Крістіна	378
Забезпечення публічного інтересу в умовах війни	
Штефюк Олександр	381
Правові принципи реалізації публічно-сервісних повноважень органами місцевого самоврядування	
Яцуба Володимир	384
Актуальні аспекти визначення системи принципів адміністративного судочинства в умовах воєнного стану та відбудовного періоду	

ПЕРЕДМОВА

22 лютого 2024 року у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулася Міжнародна науково-практична конференція на тему **“Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду”** присвячена 13-ій річниці кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

В роботі конференції взяли участь провідні вчені-адміністративісти із 14 провідних вишів України, адвокати, юрисконсульти, судді, військовослужбовці, молоді науковці та студенти, провідні вчені з США, Республіки Польщі, Азербайджанської Республіки, а також представники органів публічної влади, зокрема, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Верховного Суду України, Збройних Сил України, Національної гвардії, військових навчальних закладів.

Організаторами конференції виступили: Навчально-науковий інститут права, кафедра адміністративного права та процесу, Центр прав людини та врядування, Центр загального американського права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Учасники конференції розглянули актуальні питання щодо: розвитку сучасного адміністративного права; механізмів реалізації публічної влади; адміністративно-правового забезпечення прав людини; діяльності адміністративних судів та діяльності органів влади у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнного стану та відбудовного періоду.

З вітальною промовою до учасників конференції звернувся ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор **Володимир Бугров**. Ректор відзначив важливість і актуальність наукових та практичних пошуків у зазначеній проблематиці, зокрема у діяльності органів державної влади, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування в умовах війни та подальшої відбудови після перемоги. Висловив слова подяки вченим та представникам органів влади, військовослужбовцям Збройних Сил України та окремо підкреслив роль і значення участі у конференції науковців із зарубіжних країн, молодих вчених, аспірантів, студентів.

З вітальними словами виступили також т.в.о. директора Навчально-наукового інституту права, професор **Наталія Мельничук**, заступник директора Навчально-наукового інституту права, професор Тарас Дідич. Вони також підкреслили важливість теми Міжнародної науково-практичної конференції в сучасних умовах воєнного стану і відзначили, що такі заходи стають доброю традицією у роботі кафедри та Інституту права.

Конференція відбулася у змішаному форматі: онлайн та офлайн. Молоді вчені та студенти Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка мали змогу безпосередньо долучитися до

Публічна влада: проблеми реалізації повноважень в умовах воєнного стану та відбудовного періоду панельної дискусії в стінах рідного Інституту права. У своїх виступах молоді науковці акцентували увагу на необхідності подальшого розвитку національного законодавства як основи розбудови нашої країни, реформування системи органів публічної влади, адміністративного судочинства, місцевого самоврядування. Окрема увага була приділена ролі і значенню Збройних Сил України.

В даному збірнику розміщено понад 100 тез-доповідей учасників, у яких викладено рекомендації, пропозиції щодо реалізації повноважень публічної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду.

Розділ 1. Адміністративне право в механізмі реалізації публічної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду

Гаєвський Ігор

*Державна служба фінансового
моніторингу України
перший заступник Голови, кандидат
юридичних наук, доцент*

Фінансовий моніторинг в умовах воєнного стану

Відмивання кримінальних доходів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення є одними з найбільших світових загроз. Для злочинних організацій та осіб, які вчиняють злочини, відмиті злочинні кошти є ресурсами для скоєння нових злочинів та ухилення від відповідальності за їх вчинення. Питання щодо загрози тероризму та його фінансування набуло особливої актуальності в Україні в контексті кровопролитної війни, яку розв'язала росія в мирній Україні.

Крім того, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, негативно впливає на показники економічного зростання, розмір та структуру валового внутрішнього продукту, структуру споживчого попиту, конкуренцію, доходи населення, рівень безробіття, легальні фінансові потоки, інші макроекономічні показники, репутацію держави, органів державної влади, правоохоронної системи, фінансових установ тощо.

Тому, мінімізація цих загроз потребує цілеспрямованих та скоординованих зусиль усіх учасників системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Про працівників системи фінансового моніторингу - нашої фінансової розвідки мало говорять, але вони системно працюють, щоб росія, як спонсор тероризму, була санкціонована. Працюють продуктивно в рамках FATF, Егмонтської групи фінансових розвідок, на інших міжнародних форумах.

Відповідно на національному рівні ця система щоденно реалізує комплекс практичних заходів щодо виявлення та блокування колаборантів, зрадників і тих, хто сприяє фінансуванню російської агресії.

На сьогодні, в рамках забезпечення національної безпеки в частині здійснення фінансового моніторингу (фінансової розвідки) в умовах воєнного стану проводиться ефективна робота та забезпечується:

- фінансовий моніторинг виконання санкцій РНБОУ щодо блокування російських активів та активів пов'язаних осіб, фінансове розслідування кейсів державних зрадників;

- проведення спільних аналітичних розслідувань з іноземними фінансовими розвідками;
- співпраця з іноземними регуляторами для превентивних заходів щодо російського бізнесу; безперебійний збір, обробку та аналіз підозрілих фінансових операцій;
- супровід правових кроків на шляху для вступу України в ЄС у сфері «Боротьба з відмиванням коштів».

Державною службою фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), як підрозділом фінансової розвідки України, в умовах воєнного часу, посилено заходи практичного та організаційного характеру щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Вказана робота здійснюється у координації з приватним сектором, національними та міжнародними партнерами у напрямку вжиття дієвих практичних кроків, у тому числі міжнародно-правового характеру з метою результативного санкціонування дій країни-терориста.

Важливим аспектом роботи у цьому напрямку є співпраця суб'єктами первинного фінансового моніторингу – банківськими та небанківськими установами і професіями, які є основними постачальними інформації до Держфінмоніторингу.

В цій частині, за період з 24.02.2022 по 2023 рік від суб'єктів первинного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом взято на облік 2 352 139 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, із них 993 671 повідомлення про фінансові операції по перерахуванню коштів за кордон, проведених з 24.02.2022 р.

Відповідно, нами здійснюється ретельний аналіз зазначених операцій на предмет дотримання вимог антилегалізаційного законодавства.

В рамках проведення фінансових розслідувань, Держфінмоніторингом продовжується посилена аналітична діяльність, обмін інформацією та співпраця із Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією та іншими правоохоронними і розвідувальними органами.

Встановленню каналів фінансування ДРГ та осіб, які можуть бути пов'язані, із вчиненням тероризму/сепаратизму, та/або, які публічно закликають до зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території або державного кордону України, приділяється найбільша увага.

У цій площині роботи, у співпраці із правоохоронними органами здійснюється зупинення фінансових операцій осіб причетних до фінансування агресивних дій з боку РФ щодо України та передача матеріалів до правоохоронної системи.

Як результат, за період воєнної агресії РФ проти України (з 24.02.2022 - 2023 рік) Держфінмоніторингом до правоохоронних органів направлено 1926 матеріалів (сума підозрілих операцій у матеріалах – 157,227 млрд. UAH), зупинено фінансові операції на суму 12,357 млрд. UAH на 2581 рахунку колаборантів та

інших осіб.

В рамках співпраці з іноземними колегами, Держфінмоніторингом за вказаний період направлено 2016 запитів до 147 ПФР іноземних держав та направлено 228 спонтанних повідомлень до 147 ПФР іноземних держав.

Наразі, основним напрямком діяльності Держфінмоніторингу є виявлення; публічними закликами осіб до зміни чи повалення конституційного ладу або змін меж території або державного кордону України; осіб, до яких застосовано санкції).

У фокусі постійної уваги Держфінмоніторингу перебувають фінансові операції осіб пов'язаних з фінансуванням тероризму/сепаратизму та військовою агресією з боку РФ проти України (в тому числі діяльністю диверсійно-розвідувальних груп; колабораційною діяльністю, а також факти відмивання коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна.

Правова антилегалізаційна тема стала наріжною для вступу України до ЄС. У цьому напрямку прийнято закон про статус політично значущих осіб (PER), прийнято закон щодо вдосконалення регулювання кінцевої бенефіціанті власності та затверджено відповідну методологію, підзаконні нормативно-правові акти приведені у відповідність до Закону. Забезпечено методологічну допомогу приватному сектору.

Ризик орієнтований підхід став основою для фінансової розвідки. У цій галузі у грудні 2002 року було завершено проведення третього кола Національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, досліджено та опубліковано схему ризиків, які несе рф Глобальній фінансовій безпеці та Світовому порядку.

У цій царині також, Держфінмоніторингом, у 2002 – 20023 роках підготовлено два типологічних дослідження на тему: «Фінансування тероризму та отримання кримінальних доходів від вчинення інших злочинів в умовах військової агресії російської федерації» та «Ризики та загрози легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму в умовах військової агресії РФ».

У рамках міжвідомчої координаційної роботи, Держфінмоніторингом спільно з Міністерством фінансів України та іншими зацікавленими органами було розроблено національний антилегалізаційний План заходів, на період до 2026 року, який був затверджений Урядом 27 грудня 2023 року.

У співпраці з приватним сектором, Держфінмоніторингом продовжується тестування обміну інформацією з суб'єктами первинного фінансового моніторингу засобами Інформаційно-телекомунікаційної системи «Електронний кабінет системи фінансового моніторингу».

У сфері методологічної роботи Держфінмоніторингу, з 27 по 28 квітня 2023 року було проведено міжнародну конференцію, організовану Держфінмоніторингом на тему: «Наднаціональна та національна системи ПВК/ФТ/ФРЗМЗ: виклики та перспективи».

З 7 по 8 грудня 2023 року у місті Тернопіль було проведено форум на тему

«Фінансовий моніторинг 2023», організований Держфінмоніторингом та Академією фінансового моніторингу за підтримки Програми підтримки ОБСЄ для України, Ради Європи та Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI).

У рамках координаційної роботи, протягом 2002 - 2023 років проведено чотири засідання Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

У свою чергу, компетентні правоохоронні органи (ОГП, НАБУ, БЕБ, СБУ, ДБР) забезпечують, щоб злочини та діяльність з відмивання коштів та фінансування тероризму розслідувались, а особи, які вчиняють ці злочини переслідувались в судовому порядку та підлягали ефективним, пропорційним та переконливим санкціям.

Наглядові органи (СДФМ – НБУ, Мінфін, НКЦПФР, Мінюст) належним чином здійснюють нагляд, моніторинг та регулювання фінансових установ та визначених нефінансових установ та ВНУП щодо додержання вимог у сфері фінансового моніторингу відповідно до їх ризиків.

На міжнародних площадках, протягом 2022 та 2023 років здійснювався обмін інформацією між Держфінмоніторингом та провідними профільними антилегалізаційними міжнародними організаціями (FATF, MONEYVAL, Егмонтська група ПФР світу, інші) стосовно ситуації в Україні, пов'язаної з повномасштабним вторгненням РФ.

За результатами цієї роботи Держфінмоніторингу, прийняті безпрецедентні глобальні рішення щодо росії, а саме:

- зупинено членство у FATF;
- виключено з Комітету Ради Європи MONEYVAL;
- позбавлено статусу спостерігача у Азіатсько-Тихоокеанській групі по боротьбі з відмиванням коштів;
- обмежено у правах членства у Конференції Сторін CETS 198;
- зупинено членство фінансової розвідки росії (росфінмоніторингу) у Егмонтській групі фінансових розвідок світу.
- в рамках ухваленого 12-го пакету санкції ЄС, до переліку санкціонованих осіб країни-терориста було включено підрозділ фінансової розвідки РФ та його керівника.

Україною було підтверджено дотримання всіх міжнародних зобов'язань у сфері фінансового моніторингу з урахуванням об'єктивних обставин функціонування антилегалізаційної системи.

*Діхтієвський Петро
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут права,
завідувач кафедри адміністративного
права та процесу,
доктор юридичних наук, професор*

Адміністративно-деліктне законодавство у сфері забезпечення особистої безпеки в період воєнного стану

Розвиток побудови правової демократичної держави передбачає посилення уваги до проблем забезпечення особистої безпеки, розуміння прямого зв'язку з безпекою суспільства, нації та держави. Важливим фактором реалізації інтересів особисті в забезпеченні безпеки є діяльність публічної влади, органів адміністрування які застосовують широкий спектр інструментів для протистояння загрозам особистості безпеки як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Вкрай важливим залишається аналіз змістовних змін, що відбуваються в адміністративно-деліктному законодавстві в період режиму воєнного стану, адміністративно-правовому регулюванні публічного управління (публічного адміністрування) функціонування органів військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів виконуючих адміністративно-юрисдикційні повноваження.

На наше переконання, забезпечення особистої безпеки носить конституційний характер. На конституційному рівні проголошено, що Україна буде правову державу, тим самим покладається обов'язок на суб'єктів владних повноважень сприяти утвердженню прав і свобод людини і громадянина в усіх сферах суспільного життя, реального існування природних прав людини. Саме тому, відповідні зміни в період режиму воєнного стану потребують правового регулювання, упорядкуванні суспільних відносин, що є необхідним для нормального функціонування органів влади, правоохоронних органів та громадськості, зростання інтересу до правопорядку як до політико-правового явища у сфері забезпечення громадського порядку та забезпечення особистої безпеки зокрема.

По-перше, забезпечення особистої безпеки лежить у площині глибокого розуміння категорії “правовий порядок” та ролі правоохоронних органів у забезпеченні правового порядку і відповідно забезпеченні особистої безпеки. Поняття “правовий порядок”, неодноразово використовується в законодавстві України, а також підзаконних актах, разом з тим, як у законодавчих актах так і підзаконних актах, ми не можемо знайти його легальної дефініції. Зазначене явище протягом довгого часу постає предметом уваги багатьох науковців, серед яких відомі вчені В. Авер'янов, М. Козюбра, О.Петрошин, Л.Коваль, В. Колпаков, Т. Коломоець, В. Курило, О. Кузьменко, С. Стеценко, А. Селіванов, О.

Скакун, В. Шаповал і інші. Однак зазначена проблематика є настільки багатогранною, що потребує в першу чергу глибокого розуміння сутності категорії “правовий порядок” в період режиму воєнного стану та відбудовного періоду.

У Конституції України зазначено, що “правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно за яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством”. [1] Таке визначення не розкриває всієї сутності зазначеної категорії, однак показує деякі її суттєві риси. Наприклад, відповідно до основного Закону правопорядок в Україні функціонує лише в режимі законності. При цьому слід розуміти, що будь-який закон має бути правовим, тобто відповідати природним правом людини, реалізуючи завдання щодо забезпечення особистої безпеки.

В принципі, сам підхід не суперечить засадам розвитку правової та демократичної держави, однак ще повною мірою не розкриває природу правопорядку наприклад, через реалізацію принципу верховенства права. Ми вважаємо, що стан правопорядку в Україні має завжди залежати від реальних прав та свобод людини її особистої безпеки, адже свобода людини та її безпека мають виступати з'єднувальним елементом між законодавством, що діє в державі, та фактичним і юридичним правовим порядком, який є результативною стороною суб'єктивних прав та свобод, є власне правом, реалізованим у суспільних відносинах, показником забезпечення особистої безпеки, зміцнення гарантій прав особистості і її всебічної охорони. Саме тому теоретичне осмислення питань забезпечення особистої безпеки може бути дане через розкриття його сутнісних характеристик як складового елементу адміністративно-правового захисту охоронюваних державою життєво важливих інтересів суспільства у правовій природі визначення категорії «правовий порядок».

По-друге, дослідження загальної та спеціальної літератури вказує на те, що проблема адміністративно-деліктного законодавства у сфері забезпечення особистої безпеки потребує подальшого наукового пошуку у сучасній адміністративно-правовій науці. Йдеться про нові підходи формування, та застосування засад правової охорони особистої безпеки в період режиму воєнного стану. Очевидно, що найбільш значущим є зміни пріоритетів держави щодо своєї діяльності в період воєнного стану.

Так у структурному плані з'являються важливі складові сутності та змісту засобів забезпечення права громадян на особисту безпеку: а) дотримання порядку період воєнного стану; б) особиста безпека як суб'єкт адміністративно-правового захисту; в) діяльність суб'єктів забезпечення особистої безпеки; г) можливості безпекового використання прав і свобод; д) захищеність життєво-важливих інтересів особи від можливої завданої шкоди; е) право людини та громадянина на особисту безпеку як складової національної безпеки, суспільства та держави в цілому; ж) провадження адекватних в цьому забезпеченню організаційних засобів; з) ефективність правозастосовної практики адміністративно-деліктного законодавства органами публічної влади та органам судової системи.

Питання забезпечення особистої безпеки набуло актуального значення за два роки режиму воєнного стану в Україні. Створення безпечових умов життя, праці, відпочинку, спілкування. Право на свободу пересування, право на таємницю спілкування з використанням інформаційних технологій, інтернет-ресурсів, засобів мобільного зв'язку, недоторканність приватного житла, особисту таємницю, захист своєї честі й доброго імені, на свободу совісті, віросповідання тощо. [2]

Адміністративно-правові засоби забезпечення особистої безпеки в період режиму воєнного стану передбачені у Законі України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015 №389-VIII (зі змінами) [3] та Указі Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 №64/2022 [4]. Відповідно до зазначених нормативно-правових актів органи державної влади, органи місцевого самоврядування, військове командування та обласні адміністрації діють в умовах воєнного стану і їх роль посилюється внаслідок надання їм додаткових повноважень.

Для здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадського порядку та безпеки, охорони прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина (біженців, переселенців, внутрішньо-переміщених осіб тощо) разом із військовим командуванням утворюються тимчасові державні органи-військові адміністрації. Військове командування разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування запроваджуються та здійснюються заходи дотримання порядку щодо захисту прав громадян на особисту безпеку в період дії правового режиму воєнного стану.

Визначаються завдання та повноваження для забезпечення єдиного управління визначеними силами та засобами, органами державної влади, військовими адміністраціями, координації їх дій під час здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Порядку перевірки документів у осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, а також охорони їх прав, свобод та законних інтересів. Для дотримання порядку захисту особистої безпеки запроваджується комендантська година та контроль за її дотриманням. Порядок, як засіб забезпечення особистої безпеки, також визначає заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання громадян, іноземців та осіб без громадянства в межах території, на якій введено воєнний стан.

Загальний висновок. Дотримання адміністративно-деліктного законодавства в умовах дії правового режиму воєнного стану є надважливою функцією та завданням суб'єктів владних повноважень, правоохоронних органів, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення правопорядку та особистої безпеки і тісно пов'язані із захистом національної безпеки, забезпечення оборони держави в цілому.

Правозахисна діяльність в період дії правового режиму воєнного стану базується на нормах Конституції України, адміністративно-деліктного законодавства України та прийнятті системних рішень Президента України,

Кабінету Міністрів України, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, результатом яких є створення умов для належної реалізації прав і свобод, захисту інтересів громадян їх особистої безпеки, шляхом позитивного впливу на формування соціальних гарантій в період дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. №254/96 Відомості Верховної Ради 1996 №30
2. Діхтієвський П.В. Забезпечення особистої безпеки громадян у сфері адміністративно-правового регулювання. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту/ За заг ред. В.Б. Аверянова. Київ Наукове-видавниче підприємство «Видавництво» «Наукова думка» НАН України, 2007.
3. Про провий режим воєнного стану в Україні і Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022
4. Новий шлях до права Колективна монографія/кер. автр. колективу А.О СселівановК.: ЛОГОС, 2021. 208 с.
5. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика: колективна монографія (Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоєць, В. Клиничук та ін.; за заг ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : “BaltijaPublishing”, 2022. 986 с.

Коломоєць Тетяна

*Запорізький національний університет,
декан юридичного факультету, доктор
юридичних наук, професор, Заслужений
юрист України, член-кореспондент*

Національної академії правових наук України

**Принципи публічної служби: пошук нормативної моделі, релевантної
викликам повоєнної євроінтеграційної відбудови в Україні**

В умовах сучасних державотворчих та правотворчих процесів, безпосередньо пов'язаних із протидією повномасштабній зовнішній збройній агресії проти держави й одночасним формуванням підґрунтя для повоєнної відбудови України, істотно активізується нормотворча діяльність, зорієнтована на формування новітнього нормативно-правового підґрунтя для реалізації вищезазначених стратегічних напрямків подальшого розвитку нашої держави, які охоплюють всі без винятку сфери суспільного життя. Не винятком є й сфера публічної служби, функціонування якої у складні для країни періоди вимагає кардинального оновлення не тільки окремих нормативно-правових засад, а й фундаментальних засад

існування публічної служби в цілому задля того, щоб забезпечити релевантність останньої реальним вимогам часу. Роль фундаментальних засад існування публічної служби відіграють її принципи. На жаль, відсутність в Україні єдиного систематизованого (у будь-якій формі) нормативно-правового акту про публічну службу істотно ускладнює не тільки регулювання відносин публічної служби, а тим більше в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови країни, а й зумовлює різноваріативність форм прояву правозастосування, знижуючи ефективність останнього. В умовах зими векторів подальшого розвитку держави в цілому об'єктивно необхідним є й зміни у пріоритезації подальшого розвитку й публічної служби. Й насамперед це пов'язане із переглядом її засадничих положень.

У вітчизняній правовій науці принципи публічної служби розглядаються як засадничі, основоположні її засади, фундамент, базис її існування. Не зважаючи на розмаїття авторських підходів щодо формування самого визначення принципів публічної служби (наприклад, роботи С. Федчишина, Л. Біли-Тіунової, Ю. Битяка, О. Миколенка, П. Діхтєвського, С. Ківалова та ін.), вчені-юристи демонструють єдність своїх поглядів щодо розуміння засадничої ролі їх стосовно публічної служби. Як вже зазначалося, на жаль, відсутній єдиний нормативно-правовий акт про публічну службу, а отже, відсутнє й легальне визначення принципів публічної служби, що, безперечно, варто вважати недоліком, який підлягає усуненню. Натомість, у чинному законодавстві можна виокремити кілька тенденцій, які сформувалися вже впродовж тривалого часу й безпосередньо пов'язані із фіксацією принципів окремих різновидів публічної служби в окремих законодавчих актах, унормуванням переліків таких принципів та нормативним закріпленням їх визначень. При цьому саме визначення принципів окремих різновидів публічної служби знову ж таки відсутнє, що також є «дефектом якості» чинного законодавства про службу, який також підлягає усуненню. Аналіз положень чинного законодавства дозволяє вести мову, наприклад, про принципи державної служби, принципи дипломатичної служби, принципи служби в органах місцевого самоврядування. Чи є ці принципи релевантними сучасним вимогам, вимогам повоєнної відбудови України, із пріоритезацією євроінтеграційних та північноатлантичних векторів розвитку нашої держави, а отже й публічної служби та всіх її різновидів?

В Законі України «Про державну службу» (ст. 4), на жаль, відсутнє визначення принципів державної служби. Натомість перераховуються принципи державної служби й, навіть, формулюється їх визначення. Такими законодавець вважає: верховенство права, законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, забезпечення рівного доступу до державної служби, політичну неупередженість, прозорість, стабільність. В Законі України «Про дипломатичну службу», за умови відсутності норми-дефініції «принципи», також пропонується їх перелік (ст. 4): патріотизм, відстоювання національних інтересів України, пріоритет прав та свобод людини і громадянина, демократизм і законність, гуманізм і соціальна справедливість, професіоналізм, компетентність, ініціативність, об'єктивність, чесність, порядність, належне виконання службових обов'язків і

додержання трудової дисципліни, а також пропонується їх доповнення «...іншими принципами, визначеними в Законі України «Про державну службу». Водночас навіть не пропонується визначення кожного із них, хоча й фіксується позиція законодавця стосовно визначення їх «основними принципами». В Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» в редакції від 01.08.2021 року має місце не тільки відсутність самого визначення принципів такого різновиду публічної служби, а й визначень окремих принципів, із фіксацією лише переліку «основних принципів» («служіння територіальній громаді, поєднання місцевих і державних інтересів, верховенство права, демократизм і законність, гуманізм і соціальна справедливість, гласність, пріоритет прав та свобод людини і громадянина, рівні можливості доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки, професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі, підконтрольність, підзвітність, персональна відповідальність за порушення дисципліни і неналежне виконання службових обов'язків, дотримання прав місцевого самоврядування, правова і соціальна захищеність посадових осіб місцевого самоврядування, захист інтересів відповідної територіальної громади, фінансове та матеріально-технічне забезпечення служби за рахунок коштів місцевого бюджету, самостійність кадрової політики у територіальній громаді» (ст. 4 Закону). Натомість Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» в редакції від 02.05.2023 року, хоча і не містить визначення «принципи служби в органах місцевого самоврядування», проте пропонує досить розширений їх перелік і визначення кожного із принципів, що забезпечує єдність тлумачення та застосування відповідних нормативно-правових положень. Такими є: верховенство права, законність, патріотизм, служіння територіальним громадам, поєднання місцевих і державних інтересів, доброчесність, ефективність, рівність доступу до служби в органах місцевого самоврядування, професіоналізм, політична неупередженість, прозорість, відкритість, стабільність, самостійність управління службою в органах місцевого самоврядування, відповідальність (ст. 4 Закону). При цьому варто зазначити, що має місце не тільки кількісне збільшення засадничих положень, а й їх урізноманітнення, із приведенням у відповідність до вимог реального часу. Як-то: «доброчесність», «політична неупередженість», «прозорість», «відкритість», «ефективність» тощо. Варто стверджувати, що модифікація переліку принципів одного із різновидів публічної служби є реальним кроком до пошуку оптимальної моделі загального переліку «засадничих» положень для публічної служби в цілому, яка б враховувала реальні вимоги часу та узгоджувалася б із європейськими правовими стандартами публічної служби. Хоча звершеним та всеохоплюючим стосовно всього розмаїття різновидів публічної служби цей процес визнати в Україні поки що не можна. Пріоритезація стратегічних напрямків реформування публічного управління, публічного адміністрування, із виокремленням в якості окремого напрямку й векторів подальшого розвитку публічної служби, із закріпленням їх у Стратегії та Плані відповідних тематичних заходів на 2022-2025 роки, вимагають поглибленої уваги до формування переліку

принципів публічної служби в цілому, із забезпеченням релевантності як кожного із принципів, так і переліку таких принципів в цілому викликам воєнного часу та повоєнної євроінтеграційної відбудови України, а отже максимального врахування європейських правових стандартів як щодо змісту, формулювання окремих засадничих положень публічної служби, так і їх систематизованого переліку та нормативної моделі їх закріплення. Досягти цього можливо завдяки: по-перше, систематизації актів службового законодавства (найефективнішою формою варто вважати кодифікацію) й прийняттю єдиного кодифікованого акту про публічну службу, в окремому розділі якого мають бути закріплені положення щодо «базових», «засадничих» ідей, якими фактично і є принципи; по-друге, формування такого переліку принципів за рахунок поєднання як «традиційних» для вітчизняної нормотворчості та правової доктрини принципи (законність, верховенство права, патріотизм тощо), так і інших «засадничих положень», які визначають вектори пріоритетизації функціонування публічної влади в нових умовах в цілому (за рахунок посилення засад децентралізації, прозорості, розширення засад участі особи, громади у вирішенні публічних питань, забезпечення транспарентності, субсидіарності тощо). З огляду на кодифікацію актів законодавства про публічну службу й зосередження в одному кодифікованому акті правових засад публічної служби в цілому, відповідний перелік принципів останньої має включати все їх розмаїття, в т.ч. й із урахуванням специфіки кожного із видів публічної служби. Логічним вбачається формування такого принципу на підставі вже існуючої нормативної моделі принципів служби в органах місцевого самоврядування, яку можна використати як основу для формування новітньої нормативної моделі принципів публічної служби в цілому. Доцільним є збільшення переліку «базового варіанту» принципів за рахунок доповнення наступними принципами: результативності, субсидіарності, пропорційності, транспарентності для того, щоб охопити увагою всі засади як організації, так і функціонування публічної служби в цілому як в умовах дії правового режиму воєнного стану, так і повоєнної євроінтеграційної відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К., Шарая А.А. Принципи публічної служби: чи доцільним є формування нормативної моделі в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень України? *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. Том 34 (73). № 5. С. 101-108.*

Колпаков Валерій

*Запорізький національний університет,
завідувач кафедри конституційного і
адміністративного права, доктор
юридичних наук, професор*

Функції Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин

З введенням воєнного стану чутливими викликами для влади виявились питання щодо удосконалення правового положення осіб, які зникли безвісти. Реагуванням на них стало переформатування у квітні 2022 року основних юридичних, організаційних і ідеологічних регуляторів цієї сфери.

Так, Законом України від 12.07.2018 року "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин" (в редакції від 14.04.2022) в обіг вводиться поняття "особа, що зникла безвісти за особливих обставин", запроваджується спеціальний механізм забезпечення прав таких осіб, регламентуються прийоми їх розшуку[i].

Аналіз показує, що зазначений механізм складається: по-перше, з норм (нормативних актів); по-друге, з державних органів і інституцій; по-третє, з громадських колективних суб'єктів; по-четверте, з окремих осіб.

Серед державних органів і інституцій виділяються: а) Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі – Уповноважений)[ii]; б) Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі – Реєстр)[iii].

Відповідно до Закону, Положення про Уповноваженого і Постанови Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 № 975 "Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України" (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-vyznachennia-povnovazhen-deiakykh-orhaniv-u-sferi-dotrymannia-norm-mizhnarodnoho-s975-120923>),

Уповноважений є посадовою особою Міністерства внутрішніх справ (МВС). Він призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ. Уповноважений підпорядковується Міністру внутрішніх справ. Його посада належить до посад, на які не поширюється дія Закону України "Про державну службу".

На Уповноваженого покладено функції: координація розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; інформаційне забезпечення їх розшуку; аналіз ефективності системи розшуку; підготовку рекомендацій і пропозицій суб'єктам розшуку; функції контрольно-наглядової природи; сприяє утворенню пошукових груп.

Функція координації розшуку. Ця функція полягає у забезпеченні Уповноваженим узгодженості дій та зусиль між причетними до розшуку особами. Вона є важливим елементом управління та організації розшукової діяльності і може включати планування, комунікацію, ресурсне забезпечення, контроль і коригування відповідних дій.

З метою її реалізації Уповноважений взаємодіє: по-перше, з органами державної влади і місцевого самоврядування, різнорідними службами Президента України і Кабінету Міністрів України; по-друге, з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій; по-третє, з громадськими об'єднаннями, професійними спілками, організаціями роботодавців; по-четверте, з підприємствами, установами та організаціями; по-п'яте, з фізичними особами (громадянами, іноземцями та особами без громадянства).

Функція інформаційного забезпечення розшуку. Важливе місце у діяльності Уповноваженого належить функції інформаційного забезпечення розшуку. Закон вбачає, що вона реалізується шляхом: а) отримання інформації від суб'єктів розшуку; б) обміну інформацією з Реєстром, а також та іншими державними інформаційними ресурсами; в) передачі узагальненої інформації органам Національної поліції, а також іншим державним органам, які мають повноваження щодо обліку чи розшуку зниклих осіб; г) комунікації з родичами зниклих осіб щодо їх інформування про розшукові роботи.

У межах такої комунікації, Уповноважений звертається до органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань та міжнародних гуманітарних організацій із запитом на отримання інформації, що може сприяти розшуку зниклої особи.

Керівники органів державної влади і місцевого самоврядування, а також громадських об'єднань, до яких надійшов запит Уповноваженого, зобов'язані у триденний строк його розглянути і дати відповідь у письмовій формі.

При цьому, на дії Уповноваженого з інформацією законодавець встановив обмеження. Заборонено обмін даними, які отримано в результаті слідчих дій чи оперативно-розшукової діяльності.

Функція аналізу ефективності системи розшуку. Уповноваженому покладено на обов'язок аналізувати ефективність функціонування системи розшуку осіб, зниклих безвісті. Метою аналізу є виявлення недоліків розшуку, їх причин, визначення заходів по їх усуненню. Результати аналітичної роботи Уповноважений представляє МВС.

Функція підготовки пропозицій і рекомендацій з розшуку. На підставі аналітичних матеріалів з узагальнення розшукової практики Уповноважений розробляє заходи удосконалення як діяльності суб'єктів розшуку, так організаційно-правового забезпечення всієї розшукової системи.

Зокрема, це пропозиції, які можуть стосуватися проектів актів Кабінету Міністрів України, наказів і розпоряджень МВС, планів відповідних заходів тощо.

Якщо проекти таких актів ініційовані іншими суб'єктами (наприклад, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини) Уповноважений бере участь у їх розробці.

Особливе місце у реалізації цієї функції належить підготовці рекомендацій органам державної влади щодо виконання міжнародних зобов'язань України стосовно осіб, зниклих безвісті за особливих обставин.

З цією метою Уповноважений веде переговори з гуманітарними місіями,

громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями та фізичними особами, які провадять діяльність з розшуку осіб, зниклих безвісти.

Функції контрольно-наглядової природи. Уповноважений має функції контрольно-наглядової природи. Йому доручено, по-перше, здійснювати моніторинг виконання заходів щодо розшуку зниклих осіб; по-друге, витребувати у відповідних органів Національної поліції інформацію про результати виконання таких заходів на будь-якій стадії їх проведення; по-третє, ініціювати утворення комісій, робочих та експертних груп; по-четверте, для вирішення питань своєї компетенції залучати спеціалістів, у тому числі іноземних; по-п'яте, складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 188-51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП); по-шосте, наділяти компетенцією щодо складання протоколів за порушення статті 188-51 КУпАП уповноважених осіб свого Секретаріату.

Стаття 188-51. Невиконання законних вимог Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Невиконання законних вимог Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, або перешкоджання здійсненню ним своїх повноважень тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Сприяння утворенню пошукових груп. Специфічною є функція Уповноваженого щодо сприяння утворенню пошукових груп. У нормативних документах "пошукова група" ідентифікована як "гуманітарна місія" Збройних Сил, діяльність якої спрямована на пошук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Їх діяльність регламентована Порядком утворення та діяльності пошукових груп з пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 511.

Пошукові групи утворюються Генеральним штабом Збройних Сил за погодженням з Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими.

Пошукові групи уповноважені: 1) за погодженням з Національною поліцією збирати інформацію, тіла (останки), речі та документи; 2) за рішенням голови Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими встановлювати контакти з юридичними та фізичними особами на тимчасово окупованих територіях України; 3) залучати громадян, представників громадських об'єднань, юридичних осіб приватного права за їх згодою, які володіють інформацією, що може сприяти розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин, а також мають необхідні знання та досвід з проведення робіт (надання послуг) з пошуку, вилучення тіл (останків) померлих (загиблих) осіб та їх вивезення (транспортування).

Забезпечення діяльності Уповноваженого здійснюється Секретаріатом Уповноваженого, який є самостійним структурним підрозділом апарату МВС. Працівники Секретаріату є державними службовцями. У разі відсутності Уповноваженого його обов'язки виконує керівник Секретаріату Уповноваженого. Положення про Секретаріат Уповноваженого та його структуру затверджує Міністр внутрішніх справ.

В системі МВС Секретаріат Уповноваженого функціонує в статусі Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Основними завданнями Управління (Секретаріату Уповноваженого) є: 1) забезпечення формування та реалізації державної політики МВС у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України у частині координації розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вирішення інших пов'язаних з цим питань відповідно до Закону України "Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин"; 2) забезпечення діяльності Уповноваженого; 3) забезпечення функціонування Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Таким чином, зміст функцій Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин свідчить про актуальність діяльності цієї інституції в умовах воєнного стану щодо забезпечення реалізації правового статусу таких осіб.

Список використаних джерел:

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (в редакції від 14.04.2022): Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. ВВР, 2018, № 38, ст.280.
2. Положення про Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 511. Офіційний вісник України. 2022, № 39, ст. 2094 (зі змінами згідно постанови КМ України від 12.09.2023 № 975 "Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України".
3. Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України № 535 від 29.09.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 68. ст. 4162.

Курило Володимир
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної
академії аграрних наук України*

Особливості припинення повноважень представниками територіальних громад на тимчасово окупованих територіях України

Після початку повномасштабного військового вторгнення ворога на територію України 24.02.2022 р., вперше в історії незалежної України, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] було введено воєнний стан. Правовою підставою видання Президентом України цього Указу стала пропозиція РНБО України, яка має повноваження у відповідності до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [2]). Запровадження воєнного стану, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», означало встановлення особливого правового режиму на території держави та надання особливих повноважень, у тому числі й органам місцевого самоврядування територіальних громад [3].

Встановлення правового режиму воєнного стану стало підставою для вимушеної трансформації всієї системи адміністративно-правового регулювання суспільно-економічних відносин в Україні. У відповідності до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» [4], **органи місцевого самоврядування повинні продовжувати виконання своїх обов'язків, проте їх права, обов'язки та повноваження зазнали трансформації відповідно до умов воєнного стану, зокрема, щодо: утворення ради оборони; забезпечення сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні оборонних та інших заходів; співпраці з представниками керівного та рядового складу Збройних сил України та військовими адміністраціями; погодження з органами державної виконавчої влади способів виконання окремих повноважень тощо.**

В результаті просування ворожих збройних формувань по території нашої держави, ряд населених пунктів окремих областей України опинилися під тимчасовою російською окупацією. Перед депутатами місцевих рад як представників інтересів територіальної громади, посадовими та службовими особами органів місцевого самоврядування окупованих територій виникла проблема щодо способу та меж виконання свої повноважень чи відмови від них при відсутності чіткого механізму регулювання організаційно-управлінських відносин в умовах окупації.

Метою даного дослідження є спроба здійснити аналіз нормативно-правового регулювання відносин щодо визначення обсягу повноважень депутатів місцевих рад; сільських, селищних, міських голів, а також їх заступників та секретарів відповідних рад для забезпечення основних потреб членів громади та функціонування місцевої інфраструктури в умовах окупації.

Отже, діяльність депутатів місцевих рад; сільських, селищних, міських голів, а також їх заступників та секретарів відповідних рад на неокупованих територіях здійснюється у відповідності норм і приписів нормативно-правових актів органів державної влади періоду воєнного стану. Зокрема, Верховна Рада України внесла ряд змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану, зокрема, у частині врегулювання здійснення власних та делегованих повноважень, спрощення процедури прийняття кадрових рішень щодо призначення на посади в апарати місцевого самоврядування та керівників комунальних структур тощо. Крім того, необхідність розв'язання складних проблем воєнного стану суттєво підвищила ефективність взаємодії між органами державної влади, керівництвом територіальних громад та представниками громадських і волонтерських організацій щодо підтримки Збройних Сил України, розміщення на підконтрольних територіях евакуйованого із зони бойових дій цивільного населення та господарюючих суб'єктів тощо.

Проте, звернемо увагу на той факт, що під час воєнних дій окремі населені пункти України опиняються під тимчасовою окупацією. У результаті чого виникли питання щодо можливості та механізмів виконання обов'язків депутатів місцевих рад; сільських, селищних, міських голів, а також їх заступників та секретарів відповідних рад на територіях окупованих територіальних громад. Адже, залишалася проблема щодо необхідності забезпечення життєдіяльності населення територіальних громад без вчинення зради та колабораціонізму як співпраці з ворогами-окупантами [7].

Здійснимо на нормативно-правовому рівні аналіз наявності чи відсутності повноважень депутатів місцевих рад (надалі – місцевих депутатів) щодо саморозпуску, а також можливостей самостійного відсторонення сільських, селищних, міських голів, секретарів та інших посадових осіб місцевого самоврядування від виконання своїх повноважень у разі захоплення ворогом відповідного населеного пункту, та створення умов неможливості виконання своїх повноважень на тимчасово окупованих територіях.

Звернемо увагу на чинний Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5], який містить виключний перелік підстав для дострокового припинення повноважень місцевих рад, сільських, селищних чи міських голів (надалі – місцевих голів), інших посадових осіб місцевого самоврядування.

Зокрема, згідно зі ст. 78 Закону повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради можуть бути достроково припинені у випадках: 1) якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції України, інших законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних

органів про приведення цих рішень у відповідність із законом; 2) якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у встановлені законодавством строки, або рада не вирішує питань, віднесених до її відання; 3) передбачених законами України «Про військово-цивільні адміністрації»[5], «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Спираючись на ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» розглянемо вичерпний перелік обставин, настання яких може бути підставою дострокового припинення повноважень місцевих голів: 1) звернення з особистою заявою про складення повноважень голови; 2) припинення громадянства; 3) набрання законної сили обвинувальним вироком; 3⁻¹) набрання законної сили рішенням суду про притягнення його до відповідальності за правопорушення, пов'язане з корупцією...; 3⁻²) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів... необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави; 4) відкликання з посади за народною ініціативою; 5) визнання його судом недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення таким, що помер; 6) його смерті [8].

Слід зазначити, що в умовах загроз та ризиків ворожого окупації ймовірні випадки звернення місцевого голови із заявою про дострокове припинення повноважень або його смерті. У такому випадку повноваження місцевого голови вважаються припиненими у законний спосіб з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт (п. 1 ч. 11 ст. 78) [8].

Повноваження місцевого голови та секретаря сільської, селищної, міської ради (за рішенням відповідної ради – ч. 5 ст. 50 [3]) можуть бути достроково припинені також у випадках, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Отже, проведені дослідження дають підстави зробити наступні узагальнення. В умовах воєнного стану заборонено проведення референдумів щодо припинення діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Вважаємо за доцільне для таких осіб, у разі неможливості проводити пленарні засідання та здійснювати інші види представницької, а також управлінської та виконавчої діяльності на тимчасово окупованих територіях свої територіальних громад, утримуватись від участі у роботі місцевої ради та діяльності робочих та виконавчих органів місцевої ради. Така поведінка може сприяти уникненню чи мінімізації загроз життю чи безпеці посадових та службових осіб органів місцевого самоврядування та членів їх родин. Прийняття самостійного рішення про відмову від виконання повноважень місцевих депутатів та від посад місцевих голів, а також їх заступників та секретарів відповідних рад не відповідає вимогам закону. Припинення повноважень місцевого голови, який порушив норми Конституції чи законів України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень, неможливе у ніякий інший спосіб, лише у судовому порядку, що визначається нами як прояв верховенства права та законності у правовій державі. У будь якому випадку, утримання посадових та службових осіб від участі у роботі представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування не може розцінюватись як державна зрада чи колабораційна діяльність, відповідальність за яку передбачено ст. 111-1 Кримінального кодексу України [8].

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua>
2. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/conv/print>.
6. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. ст.87.
7. Курило В.І., Мушенко В.В. Правові засади здійснення повноважень представниками органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Юридичні науки". 2024. № 1.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. (редакція від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Ковбас Ігор

*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
доцент кафедри публічного права,
доктор юридичних наук, доцент*

Адміністративна процедура: зарубіжний досвід для України

Пройшовши тривалий шлях становлення, інститут адміністративної процедури в окремих західних країнах, а потім ставши мірилом розвитку адміністративного законодавства переважної більшості демократичних країн, є ще одним відображенням людиноцентристської парадигми адміністративного права. Так законодавство про адміністративну процедуру в окремих зарубіжних країнах може допомогти із розумінням того, на якому етапі розвитку перебуває публічне врядування в нашій державі та яке місце в ньому належить індивіду. У Західній Європі сформувався загальний тренд на прийняття загального чи спеціального законів, у яких закріплюються ключові правові норми, які стосувались адміністративних процедур. З огляду на те, що в Україні прийняття окремого Закону

супроводжувалось активними дискусіями та обговореннями як у колах правників, так і заінтересованих суб'єктів (майбутніх правозастосовувачів, представників інституцій громадянського суспільства тощо), можемо припустити, що тенденція прийняття законодавства про адміністративну процедуру й надалі буде супроводжуватись обговоренням окремих його положень. Слушно зауважує у своєму дослідженні А.М. Школик, ще до прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» однією з проблем, які не дозволяли його прийняти, була відсутність належної систематизації адміністративно-процедурного законодавства, яким урегульовувалася діяльність суб'єктів публічного адміністрування щодо прийняття ними відповідних рішень та вчинення інших дій [1, с. 232]. Із таким твердженням складно не погодитися. Тим більше, зважаючи на тривалість обговорень необхідності прийняття окремого Закону, який урегульовуватиме як загальні, так і спеціальні аспекти здійснення адміністративної процедури, врахування досвіду країн, які вже пройшли цей шлях, був цілком логічним виходом із такої ситуації. Оскільки на конституційному рівні людина визнається найвищою соціальною цінністю, саме врахування досвіду розвинутих європейських країн допомогло обрати остаточний варіант, за яким адміністративні процедури в Україні реалізовуватимуться. Як зазначають О. Болгар та І. Ковбас, «адміністративно-правова реформа, що проводиться в умовах трансформації економічної та політичної систем, не може бути зведена до оптимізації та адаптації наявних правових механізмів державного управління до нових умов, оскільки в її основі лежать принципово інші підходи до побудови нової системи взаємовідносин між виконавчою владою та особою, в основі яких лежить ідея забезпечення розумного балансу публічних і приватних інтересів» [2, с. 29–30]. Варто наголосити, що на рівні національного законодавства нормативний масив систематизовано шляхом проведення кодифікації. Такий підхід реалізовано в Іспанії, Польщі, Данії, Італії, Нідерландах тощо. Як зазначає у своєму дослідженні Д.В. Сущенко, «...у західних країнах кожна окрема держава застосовує різні моделі правового регулювання категорії адміністративної процедури, через що важко говорити щодо конкретних міжнародних правових положень у сфері адміністративних процедур. У більшості випадків у цих державах категорія адміністративної процедури законодавчо закріплена у формі кодексу, що охоплює всі адміністративні процедури (наприклад, за такою схемою сформовано законодавство Італії, Іспанії, Німеччини, Австрії тощо), й спеціальних процесуальних законів, які належать до відповідних сфер адміністрування (схоже законодавство в США, Франції, Великобританії, деяких Скандинавських країнах тощо)» [3, с. 89]. Доцільно зазначити, що прийняття кодифікованого нормативно-правового акта означувало утворення окремої підгалузі адміністративного права у більшості країн (мається на увазі тих, хто кодифікував наведене законодавство). Проте не всі країни кодифікували процедурне законодавство. До прикладу французьке законодавство про адміністративні процедури є одним із найрозвинутіших, однак, окремі процедури врегульовано кількома нормативними актами: «Про доступ до адміністративних документів» (ним визначається механізм

правового регулювання процедури доступу до інформації, що становить державну таємницю чи з обмеженим доступом); «Про мотивацію адміністративних актів» (стосується процедури і технології прийняття адміністративних актів та здійснення окремих процедурних дій); «Про захист громадських свобод під час використання інформаційних картотек» (визначено особливості реєстраційного провадження) та ін. [4, с. 36]. Варто наголосити, що наша держава обрала саме модель систематизації процедурного законодавства, що відповідає наявній практиці в європейських країнах. Такий підхід передбачає ухвалення загального акта про адміністративну процедуру із збереженням пріоритету спеціального законодавства та розглядається як основний варіант удосконалення. По суті, застосування саме такого варіанта правового регулювання адміністративних процедур зумовлено чималою кількістю чинників. Саме на названу модель орієнтують також документи м'якого права, ухвалені структурами Ради Європи та Європейського Союзу: Рекомендація CM/Rec(2007)7 Комітету Міністрів Ради Європи від 20 червня 2007 року державам-членам щодо доброго адміністрування та Резолюція Європейського парламенту від 15 січня 2013 року з рекомендаціями Комісії з адміністративно-процедурного права в Європейському Союзі. Наприклад, в останньому документі передбачено, що «...загальний акт про адміністративну процедуру повинен містити універсальний набір принципів і окреслювати процедуру, яка застосовується як положення *de minimis*, якщо не існує *lex specialis*. Крім того, гарантії реалізації прав громадян, визначених у межах секторних інструментів (спеціальних нормативно-правових актів), не можуть передбачати меншої охорони, ніж гарантії, передбачені в загальному акті про адміністративну процедуру. Зміна адміністративно-процедурного законодавства є складною не лише для України. Досвід європейських країн показує, що після набрання чинності законами про адміністративну процедуру впродовж наступних п'яти років відбувалося приведення у відповідність спеціального законодавства із прийнятими законами про адміністративну процедуру. Однак можемо виокремити й важливу для такої ситуації тенденцію: гармонізація проходила повільно (наприклад, Західні Балкани). Чорногорія є однією з країн, на прикладі якої можемо побачити, що хоча процес відповідних змін формально завершився, однак трапляються приклади наявних невідповідностей законодавчої бази або в окремих процедурних нормах, які не приведені у відповідність та є вкрай обтяжливими для їх застосування як учасниками відповідних проваджень, так й органами публічної влади. Така ситуація виникла у зв'язку із тим, що гармонізація зосереджувалась лише на законах, водночас спеціальне законодавство, в якому часто містяться положення та норми, якими конкретизується діяльність адміністративних органів у своїй щоденній роботі під час здійснення тих чи інших адміністративних процедур. Практика впровадження змін у країнах, які є членами ЄС, та Західних Балканах сформулювала такий постулат: без чіткого та визначеного процесу гармонізації загального законодавства зі спеціальним зростає ризик появи значної кількості невідповідностей та суперечностей. Тобто новаторські положення, що їх пропонує законодавець у новому, загальному законі, будуть неактивними з огляду на виникнення

суперечностей з нормами, які визначені на рівні спеціального законодавства. І така реформа може перетворитися на імітацію змін у цій сфері. У Німеччині процедури в галузевих правовідносинах урегульовані спеціальним законодавством. Наприклад, у сфері податково-правового регулювання прийнято Закон про податкові процедури. Причому означений нормативно-правовий акт з'явився набагато раніше ніж законодавство про загальні адміністративні процедури, що вказує на врахування німецьким законодавцем особливостей конкретних правовідносин [5, с. 112]. Попри наявність загального та спеціальних (галузевих нормативно-правових актів) наукова спільнота Німеччини, як і практики (Уряд), дещо скептично ставилися до систематизації процедурного законодавства та врахування позитивного зарубіжного досвіду. Наприклад, зазнала сумніву ефективність здійснення адміністративних процедур у США та Австрії [6, с. 945]. Нині законодавство про адміністративну процедуру Німеччини запозичене у вітчизняну практику. Йдеться про підхід, за якого адміністративні процедури мають зовнішній вияв (зовнішню спрямованість діяльності публічної адміністрації). Поза межами регулювання наведеного Закону Німеччини «Про адміністративну процедуру» залишилися положення щодо: внутрішньо спрямованих рішень та дій суб'єктів публічного адміністрування, орієнтованих на виконання ієрархічно підпорядкованими органами або публічними службовцями; зовнішньо спрямованих дій суб'єктів публічного адміністрування, які не тягнуть правових наслідків (фактичних або ж реальних дій); укладення за участю суб'єктів публічного адміністрування договорів, які регламентуються приватним і передусім цивільним правом; нормативно-правових актів, що ухвалюються суб'єктами публічного адміністрування у випадках надання законом або ж делегування такого повноваження. На нашу думку, одним із способів формування якісних та чітких рекомендацій може стати діяльність консультативно-дорадчих органів (громадських рад), які створені фактично при кожному органі виконавчої влади. Вони можуть проводити аналіз практики застосування норм Закону відповідним органом влади та пропонувати способи вирішення виниклих на практиці проблем [18, с. 193].

Варто наголосити на тому, що Україна обрала модель систематизації адміністративного процедурного законодавства, якою передбачено прийняття загального акта про адміністративну процедуру із збереженням пріоритету спеціального законодавства. Наведений підхід відповідає ухваленим інституціями Ради Європи та ЄС рекомендаціям, зокрема Рекомендації CM/Rec(2007)7 Комітету міністрів Ради Європи від 20 червня 2007 р. державам-членам щодо доброго адміністрування та Резолюції Європейського парламенту від 15 січня 2013 р. з рекомендаціями Комісії з адміністративно-процедурного права в Європейському Союзі. Запропоновані в останньому документі вимоги щодо загального акта про адміністративну процедуру стосовно наявності в ньому загального переліку принципів та визначення, в загальному, адміністративної процедури знайшло своє відображення в новому Законі України «Про адміністративну процедуру».

Список використаних джерел:

1. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні:

становлення та систематизація : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 417 с.

2. Конституція України : офіц. текст від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.11.2023).

3. Bolgar O., Kovbas I. State registration in the mechanism of administrative and legal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol. 8, No. 2. P. 29–35. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-2-29-35>.

4. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 211 с.

5. Теличко М. В. Адміністративні процедури та їх роль в інституті державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 35. С. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2014_35_6.

6 Пуделька Й. Порівняльно-правовий аналіз адміністративних процедур при вирішенні податкових спорів (на прикладі Німеччини та України) : дис. ... д-ра філософії : 081 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2020. 219 с.

7.Kovbas I., Koval M., Petrovska I., Krainii P., Kotsan-Olynets Yu. Problematic aspects of regulatory consolidation of administrative legal personality of public councils. *JUS Rivista di Scienze Giuridiche*. 2023. Vol. 9, issue 2. P. 192–205. URL: <https://jus.vitaepensiero.it/news-papers-problematic-aspects-of-regulatory-consolidation-of-administrative-legal-personality-of-public-councils-6262.html>

Лютіков Павло

*Університет митної справи та
фінансів, професор кафедри публічного
та приватного права, доктор
юридичних наук, професор*

Суб'єктивні права та обов'язки юридичної особи як складові її адміністративно-правового статусу: класифікаційна модель

Не секрет, що саме юридичні особи є одним із найактивніших учасників адміністративних правовідносин, які приймають у них участь у якості органів публічної адміністрації, підприємств, товариств та організацій, що представляють приватний сектор, закладів освіти та охорони здоров'я, громадських об'єднань тощо. Однак, на жаль, варто констатувати, що лише в окремих наукових роботах в сфері адміністративного права приділяється достатня увага проблематиці, пов'язаній з участю юридичних осіб в тих чи інших адміністративно-правових відносинах, а питання адміністративно-правового статусу юридичних осіб

грунтовно не вивчались. Отже, варто констатувати відсутність в адміністративно-правовій доктрині загально визнаних або бодай уніфікованих засад визначення адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб як самостійних суб'єктів адміністративного права, їх суб'єктивних прав та обов'язків.

Враховуючи існуючий вакуум, на підставі узагальнення існуючих класифікацій адміністративних прав та обов'язків, пропонується власний варіант класифікації прав та обов'язків юридичних осіб у сфері публічного адміністрування. Зокрема, права та обов'язки юридичних осіб можна розподілити за такими критеріями:

1) залежно від наявності у юридичної особи владних повноважень:

- права та обов'язки (компетенція та повноваження) органів публічної адміністрації (видавати адміністративні акти, здійснювати контроль за їх виконанням, видавати дозволи та ліцензії, обов'язок діяти в межах Конституції та законів України [1, с. 137; 2], обов'язок дотримуватися прав приватних осіб у публічних відносинах, обов'язок забезпечення нормативно-правового регулювання тощо).

У свою чергу, залежно від самостійності прийняття рішень вони поділяються на:

- імперативні, чітко визначені повноваження, що не передбачають самостійності органу публічної адміністрації при прийнятті певного рішення (обов'язок анулювати дозвіл суб'єкта господарювання на впровадження нових технологій у випадку виявлення порушень правил пожежної безпеки, що може призвести до виникнення пожежі або створення перешкод у її гасінні та евакуації людей, обов'язок видати припис про усунення допущених правопорушень у разі публічного оголошення керівними органами політичної партії наміру вчинення нею дій, за які законами України передбачена юридична відповідальність тощо);

- дискреційні повноваження, тобто повноваження щодо реалізації адміністративного розсуду, коли вони не передбачають обов'язків органу узгоджувати свої рішення з будь-яким іншим суб'єктом та пов'язані із певною «альтернативністю» норми у визначенні меж можливих дій або бездіяльності органу (наприклад, право встановлювати певні пільги при сплаті податків, право обирати та призначити відповідний вид адміністративного стягнення за наявності альтернативи у санкціях тощо).

- права та обов'язки юридичних осіб, не наділених владними повноваженнями (зокрема, право на одержання адміністративної послуги, право подавати позов через адміністративний суд на дії (бездіяльність) та рішення органів публічної адміністрації та їх посадових осіб, право на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування тощо).

2) залежно від підстав виникнення:

- легальні – права та обов'язки, які закріплені адміністративним законодавством (обов'язок одержання відповідної ліцензії або дозволу на певний вид господарської діяльності, право на оскарження податкового повідомлення-рішення тощо);

- договірні – права та обов'язки, що закріплені адміністративним договором (зобов'язання щодо виконання робіт, надання послуг, виконання умов адміністративного договору у встановлені ним строки, право на дострокове розірвання договору, його пролонгацію тощо).

3) залежно від обсягу адміністративної правосуб'єктності:

- загальні права та обов'язки, характерні для всіх юридичних осіб, незалежно від форми власності та організаційно-правових форм (право вступу у правовідносини, обов'язок нести адміністративну відповідальність, обов'язок виконання рішення суду, в тому числі адміністративного тощо);

- спеціальні права та обов'язки, ті, що характерні для окремих груп юридичних осіб, різних організаційно-правових форм, форм власності тощо (зокрема, право громадських об'єднань на участь у регуляторній політиці, застосовувати заходи адміністративного примусу, обов'язок одержання ліцензії на певний вид господарської діяльності, обов'язок сплачувати відповідний податок залежно від виду діяльності (наприклад, сплата акцизного збору).

4) за характером правових норм що їх закріплюють:

- матеріальні права та обов'язки (наприклад, право політичної партії використовувати державні засоби масової інформації, обов'язок виконання приписів органів публічної адміністрації);

- процесуальні права та обов'язки (наприклад, право оскаржувати судові рішення у частині, що стосується їхніх інтересів, обов'язок добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки тощо) [3, с. 209-210].

Справедливим буде, зазначити, що вказаний перелік критеріїв класифікації прав та обов'язків юридичних осіб не є вичерпним та є своєрідним закликом до наукової спільноти щодо активізації науково-пошукової діяльності цієї сфері питань.

Список використаних джерел:

1. Турчак А. М. Форма і зміст адміністративного акту як умови його правомірності. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 1–2 квітня 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 137–140.

2. Турчак А. М. Нуліфікація адміністративного акту: адміністративно-процесуальний аспект: дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.07. Дніпро, 2023. 205 с.

3. Лютіков П.С. Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 454 с.

Мушенюк Віктор

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Навчально-
науковий інститут права, професор
кафедри адміністративного права та
процесу, доктор юридичних наук,
професор,*

Особливості нормативно-правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

Удосконалення системи нормативно-правового регулювання публічного управління в Україні сприяло подальшому розвитку місцевого самоврядування, яке сформувалося як вітчизняний адміністративно-правовий інститут із законодавчо закріпленими, у відповідності до європейських стандартів правами, обов'язками та повноваженнями, у тому числі, й щодо володіння, користування та розпорядження публічними активами територіальних громад. Наявний обсяг визначених чинним законодавством повноважень органів місцевого самоврядування позитивно вплинув на процес мобілізації людських, матеріальних (у т. ч. фінансових), інформаційних тощо ресурсів територіальних громад у здійсненні спротиву проти ворожої агресії повномасштабного вторгнення.

Проте, реалізуючи нові функції воєнного стану щодо забезпечення постачання Збройних сил України, Сил територіальної оборони, розміщення внутрішньо переміщених осіб тощо, представники органів місцевого самоврядування продовжують виконання своїх довоєнних службових обов'язків щодо реалізації публічного (муніципального) управління своїми територіальними громадами та співробітництва з органами державної влади.

Виходячи з цього, особливої актуальності набирає питання щодо особливостей адміністративно-правового регулювання відносин функціонування органів місцевого самоврядування в умовах оголошеного правового режиму воєнного стану, у частині аналізу способів виконання своїх обов'язків представниками цих органів та оплати за їх виконання.

Особливості нормативно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в період воєнного стану досліджувалися такими науковцями-правниками як О. Биков, Д. Вишневський, О. Завальний, О. Квасніцька, Р. Кірін, М. Коваленко, В. Кузнецов, В. Курило, О. Нижник, І. Пигора, І. Поповиченко, В. Самань, А. Ткачук, Ю. Третяк та інші. Також автором даного дослідження розглядалися питання та надавалися пропозиції щодо удосконалення організаційно-правових засад: 1) відновлення постраждалого у результаті воєнних дій житлового фонду [1]; 2) здійснення місцевого податкового регулювання господарських відносин [2]; 3) місцевого оподаткування платників на різних по термінах перебування в окупації звільнених територій нашої держави [3] тощо.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу особливостей нормативно-

правового регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Розглядаючи в даному дослідженні категорію «функціонування» органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, ми вкладаємо у розуміння дослідження частини від загального обсягу цієї категорії, а саме: 1) можливих способів виконання представниками цих органів своїх обов'язків у штатному режимі та за межами робочого приміщення, тобто дистанційно; 2) матеріального забезпечення представників зазначених органів за виконання своїх обов'язків.

Отже, в першу чергу, звернемо увагу на той факт, що для подолання викликів та загроз періоду воєнного стану було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX, який визначив особливості проходження служби в органах місцевого самоврядування ... у період дії воєнного стану [4], введеного відповідно до [Закону України](#) «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. [5].

Оголошення правового режиму воєнного стану спричинило зміни щодо правового регулювання суспільно-економічних відносин. Зокрема, в умовах такого стану не застосовуються приписи нормативно-правових актів про працю, законів України «[Про державну службу](#)», «[Про службу в органах місцевого самоврядування](#)», інших законодавчих актів, що регулюють діяльність посадових осіб місцевого самоврядування. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» має пріоритетне значення на період дії воєнного стану для працівників органів місцевого самоврядування та містить норми щодо їх захисту. Зокрема, призупинення дії трудового договору посадових осіб органів місцевого самоврядування, які обіймають виборні посади, не може бути прихованим покаранням (ч. 4 п.1 ст. 13) [4]. Наказ (розпорядження) про призупинення дії трудового договору, укладеного з посадовими особами органів місцевого самоврядування, роботодавець подає для погодження до військової адміністрації, яка здійснює свої повноваження на відповідній території (ч.2 п. 2. ст. 13) [4].

В умовах правового режиму воєнного стану особливості виконання посадових обов'язків працівників органів місцевого самоврядування полягають у тому, що такі обов'язки можуть виконуватися як у штатному режимі, так і за межами робочого приміщення, чи адміністративної будівлі, тобто дистанційно.

Кодексом законів про працю України визначено умови, порядок і підстави дистанційної роботи, яка може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі (ст. 60-2) [6]. Слід уточнити, що при умові виконання своїх посадових обов'язків представником органу місцевого самоврядування у дистанційному режимі, оплата праці здійснюється в повному обсязі.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України [5] Проте, особливістю виконання посадових обов'язків представників органів місцевого самоврядування у

період воєнного стану є простій як зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідвортною силою або іншими обставинами (ст. 34) [6].

Відповідно п. 2 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану» від 07 березня 2022 р. № 221 керівникам органів місцевого самоврядування рекомендовано до припинення чи скасування воєнного стану в Україні в межах фонду заробітної плати, передбаченого у кошторисі, самостійно визначати розмір оплати часу простою працівників, але не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові тарифного розряду (посадового окладу) [7].

Аналізуючи особливості оплати простою працівників органів місцевого самоврядування, слід звернути увагу на той факт, що обов'язком роботодавця залишається нарахування, утримання та перерахування до бюджетів усіх рівнів нарахованих із заробітної плати роботодавцю під час простою податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та єдиний соціальний внесок, що в значній мірі впливає на наповненість місцевих бюджетів.

Як висновок до даного дослідження, слід зазначити наступне. Незважаючи на досить складні умови воєнного стану для України, інститут місцевого самоврядування не лише продовжує функціонувати, але й розвивається в зазначених умовах, демонструючи ефективність такої форми реалізації публічної влади в державі. Адже, незважаючи на випробування війною, довіра українців до інститутів самоуправління залишається на високому рівні. Слід відмітити позитивні тенденції щодо законодавчого врегулювання державою повноважень щодо функціонування органів місцевого самоврядування, зважаючи на умови воєнного стану: можливості дистанційного виконання повноважень, збереження оплати праці при тимчасовому простої тощо. Проте, подальше функціонування органів місцевого самоврядування потребує нормативно-правового закріплення розширення обсягу повноважень, оскільки територіальні громади та громадськість спільно з органами місцевого самоврядування здатні діяти ефективно в умовах воєнного стану та брати подальшу активну участь у прийнятті рішень та виконанні завдань післявоєнного періоду відновлювального та відбудови нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Мушенко В.В. Імплементція європейського досвіду місцевого управління відновленням постраждалого житлового фонду. Європейська інтеграція України в умовах війни росії проти України: Збірник матер. Міжнар. наук.-практ. конф.. Київ. 2023. С. 40–43.
2. Мушенко В.В. Правові засади податкового регулювання господарських відносин в умовах воєнного стану. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів. Матер. XV Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. II. Ужгород. 2023. С.67–70.

3. Мушенко В.В. Адміністративно-правове регулювання податкових відносин періоду воєнного стану. Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.. Дніпро: Ун-т митної справи та фінансів. 2023. С. 35–38.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 (зі змінами на 30.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

7. Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 221. URL: <https://www.kmu.gov.ua>.

Федчишин Сергій

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

доцент кафедри адміністративного

права, доктор юридичних наук, доцент

Кадровий резерв для проходження державної служби на деокупованих територіях України: до осмислення принципів формування та функціонування

В умовах поступового звільнення тимчасово окупованих територій України важливого значення має вироблення та нормативно-правове врегулювання механізмів, які б дозволили оперативно укомплектувати персоналом державні органи на деокупованих територіях та забезпечити повноцінне відновлення їх діяльності. У зв'язку з цим заслуговують на схвалення скоординовані дії Кабінету Міністрів України, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, НАДС та інших уповноважених суб'єктів, що спрямовані на утворення, формування та забезпечення функціонування резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України (далі – Резерву). Важливим кроком на цьому шляху стало прийняття Кабінетом Міністрів України постанови «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України» від 23.05.2023 р. (далі – постанова КМУ).

За сучасних умов відбувається практична реалізація проекту та його апробація, що потребує належного наукового забезпечення з метою виокремлення «слабких» місць експериментального механізму, вироблення та внесення пропозицій

стосовно вдосконалення підходів до формування і функціонування Резерву. Безпосередньо це стосується принципів, покладених в основу реалізації проекту. З нашої позиції, ефективне формування та функціонування Резерву має ґрунтуватись на науково обґрунтованих засадах, до основних з яких можна віднести: 1) професіоналізм; 2) наступність; 3) мотивацію; 4) національну безпеку.

Професіоналізм. Резерв доцільно формувати з осіб, які за своїми знаннями, уміннями та навичками, моральними та діловими якостями здатні ефективно виконувати посадові обов'язки в державних органах на деокупованих територіях. За існуючого механізму на реалізацію засади професіоналізму спрямовуються, головним чином, такі засоби: а) встановлення, що Резерв формується з громадян, які відповідають вимогам до осіб, які претендують на вступ на державну службу, визначеним Законом «Про державну службу»; б) заповнення претендентами анкет з інформацією про ступінь їх освіти, знання мов, професійний досвід, бажаний регіон та напрямок роботи тощо, а також наступна перевірка НАДС та Вищою школою публічного управління таких анкет на відповідність професійної компетентності претендентів одному або кільком обраним напрямкам роботи в державних органах на деокупованих територіях; в) професійне навчання осіб, зарахованих до Резерву; г) розгляд суб'єктом призначення або керівником державної служби в державному органі відомостей щодо осіб, які були знайдені НАДС та Вищою школою публічного управління за заданими критеріями в Резерві та подані відповідним суб'єктам для можливості прийняття рішення про призначення на посаду у державному органі на деокупованій території.

Недоліком існуючого механізму є те, що він не дозволяє оцінити реальну професійну компетентність претендентів на зарахування до Резерву, визначити актуальний рівень їх знань та реальну спроможність застосовувати наявні знання, уміння, досвід тощо при виконанні посадових обов'язків. З нашої позиції, формування Резерву професійними кадрами має бути забезпечено комплексним підходом: по-перше, встановленням вимог до професійної компетентності претендентів на зарахування до Резерву, та осіб, які вже будучи у Резерві можуть визнаватись такими, що готові до зайняття посад на деокупованих територіях; по-друге, професійним навчанням осіб, які зараховані до Резерву; по-третє, врегулюванням і реалізацією процедур, які забезпечили б «фільтри» у контексті професійної компетентності, належне оцінювання відповідності професійної компетентності наведених вище груп осіб нормативно встановленим вимогам.

Зокрема, вважаємо, що при формуванні Резерву варто використати можливості конкурсу, що, безумовно, лише сприяло б відбору кандидатів з належним рівнем професійної компетентності. Пропонуємо формувати Резерв за змішаною основою: а) включення без конкурсу: державних службовців, які вже проходили передбачений законодавством відбір та володіють відповідним рівнем професійної компетентності; посадових осіб місцевого самоврядування, які бажають перейти на державну службу; осіб, які під час воєнного стану були звільнені з окремих підстав, передбачених Законом України «Про державну службу» (приміром, у разі скорочення чисельності або штату державних службовців тощо);

б) включення за результатами конкурсу – інші громадяни України (можливо, за процедурою дещо спрощеною порівняно із «традиційною»).

Наступництво – громадяни, які через механізм Резерву призначаються на посади в державних органах на деокупованих територіях, мають бути впевнені в тому, що вони продовжать працювати на відповідних посадах і після припинення чи скасування воєнного стану. Постановою КМУ передбачено, що призначення особи на посаду державної служби може здійснюватися двома альтернативними шляхами: а) відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»; б) або в інший спосіб, визначений законом. Справа в тому, що за сучасних умов не існує іншого законодавчо встановленого способу зайняття посад державної служби, крім того, що врегульований у ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема, у ст. 10 закріплено, що: «у період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби ... без конкурсного відбору» (абз. 1 ч. 5 ст. 10), «після припинення чи скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців з дня його припинення чи скасування, на посади державної служби ... оголошується конкурс. Граничний строк перебування особи на посаді ... становить 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану» (абз. 3 ч. 7 ст. 10). Таким чином, за чинних нормативних підходів можливою є ситуація, коли громадянин зараховується до Резерву, призначається суб'єктом призначення або керівником державної служби на посаду державної служби в державному органі на деокупованій території, проходить певний час державну службу, та, слідом, після припинення чи скасування воєнного стану на його посаду оголошується конкурс. Вважаємо, що такі ситуації слід унеможливити, а у контексті Резерву варто вести мову про окремий, визначений законом, порядок призначення на посади державної служби.

Мотивація. Резерв має бути сформований із вмотивованих громадян. Як видається, це одне з найважливіших питань, від якого значною мірою залежить успіх проекту. На цьому шляху Кабінетом Міністрів України та НАДС робляться важливі кроки (передбачено пріоритетне право на призначення для визначеного кола осіб – ВПО, ветерани війни, особи, які раніше займали відповідні посади, та ін.; реформа оплати праці державних службовців, встановлення коефіцієнтів до посадових окладів для осіб, які працюють на території можливих бойових дій, та ін.). У свою чергу, практика формування Резерву свідчить про низку «перекосів» – наявність «популярних» регіонів та напрямків діяльності (зокрема, більшість осіб, зарахованих до Резерву, бажають працювати в Автономній Республіці Крим; водночас, більшість хоче бути саме керівниками державних органів, займатись запобіганням корупції або ж аудитом тощо). Постає питання стосовно того, яким чином забезпечити формування Резерву для цілей менш «популярних» регіонів та напрямків діяльності. У цьому сенсі, вочевидь, доцільно шукати додаткові ефективні та дієві стимули, які здатні істотно зацікавити громадян України (приміром, крім існуючих стимулів, це може бути надання державою житла, гарантування додаткової оплачуваної відпустки тощо).

Національна безпека. Не можна допустити того, щоб посади в державних

органах на деокупованих територіях займали особи, які становлять загрозу національній безпеці, займались колабораційною діяльністю. У постанові КМУ на реалізацію цієї засади спрямовуються такі основні засоби: а) надання претендентом на зарахування до Резерву відповідей на додаткові питання при заповненні анкети: «Чи перебували Ви або перебуваєте в громадянстві інших держав?», «Чи підтримуєте Ви особисті стосунки (зв'язки) з громадянами РФ?», «Чи існують обставини, які перешкоджатимуть, на Вашу думку, зайняттю Вами посади в державному органі на деокупованій території?» та ін.; б) надання Нацполіції, СБ, ДБР, СЗР, ГУР Міноборони прямого автоматизованого доступу до системи Резерву для отримання в межах повноважень інформації щодо осіб, які можуть бути призначені на посади в державному органі на деокупованій території; в) можливість суб'єкта призначення або керівника державної служби звернутися до перерахованих вище органів для отримання інформації, що є в їх розпорядженні, стосовно осіб, які можуть бути призначені. Отже, йдеться не про обов'язкову перевірку на предмет колабораціонізму, що проводиться відносно кожної особи перед її призначенням, а лише про можливість відповідного звернення до вказаних вище органів (дослівно у п. 4 постанови КМУ – «може звертатися»). Вважаємо, що кожна особа, яка претендує на зайняття посади на деокупованій території, має бути обов'язково перевірена, зокрема, на предмет колабораційної діяльності. Пропонуємо умовну назву «безпекова перевірка», що має проводитись у взаємодії СБ України та іншими вітчизняними спецслужбами та державними органами.

У контексті «безпекової перевірки» постає низка важливих питань, котрі потребують окремого опрацювання і обговорення, зокрема: а) предмет перевірки має обмежуватись лише причетністю до колабораціонізму чи бути більш ширшим?; б) у разі негативного результату перевірки – якою має бути правова природа заборони особі займати посади в державних органах (чи то кримінально-правова – як покарання, що передбачене за вчинення злочинів, передбачених ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» або ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору» КК України; чи то люстраційна, що є пріоритетним, – законодавче встановлення заборони для відповідних осіб займати посади в органах публічної влади (люстрація)? Водночас, щодо люстрації постають інші актуальні питання: чітке вироблення критеріїв поширення такої заборони; визначення переліку посад, щодо яких має застосовуватись заборона; строк дії заборони; з'ясування яким чином люстрація буде співіснувати із існуючими заходами кримінальної відповідальності (чи то співіснувати паралельно за умови перегляду складу злочину, передбаченого ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» КК України, чи інший варіант).

Заярний Олег

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор
кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права, доктор
юридичних наук, професор*

Європейські стандарти правового забезпечення кібербезпеки та цифрова трансформації державної влади в Україні: у пошуках необхідного балансу

В умовах активного розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), розгортання гібридних війн та масштабних кібератак, забезпечення кібербезпеки стало одним із основних завдань внутрішньої і зовнішньої політики України [1, с. 27].

Значного прогресу у вирішенні вказаного завдання досяг Європейський Союз, (далі – ЄС) та більшість держав-членів ЄС.

В умовах виконання Україною зобов'язань держави-кандидата на приєднання до ЄС, спільного протистояння з ЄС, США та іншими союзниками системним кіберзагрозам, викликаним російською кіберагресією, актуальною проблемою стає адаптація механізму правового забезпечення кібербезпеки нашої держави до законодавства ЄС у цій сфері правового регулювання.

Метою цієї доповіді є дослідження сучасних правових стандартів ЄС у сфері кібербезпеки, формування на цій основі основних напрямів адаптації механізму правового забезпечення цифрової трансформації державної влади України до відповідних стандартів.

Аналогічно до інших сфер правового регулювання, в ЄС законодавство про кібербезпеку розвивається шляхом визначення на наднаціональному рівні низки питань, до врегулювання яких застосований універсальний підхід на рівні регламентів та директив ЄС та окремих аспектів забезпечення кібербезпеки, врегулювання яких віднесено до сфери відання національного законодавства держав-членів ЄС.

Важливе значення для формування законодавчих засад правового забезпечення кібербезпеки має Регламент 2019/881 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA) та про сертифікацію кібербезпеки інформаційно-комунікаційних технологій, а також скасування Регламенту (ЄС) № 526/2013 (Акти про кібербезпеку) (далі – Регламент ЄС 2019/881) [2].

Регламентом 2019/881 визначені повноваження, завдання та структура Агентства Європейського Союзу з кібербезпеки (далі – Агентство ЄС), встановлено обов'язки виконавчого директора, правління, експертної групи високого рівня, яка створена при ньому.

На відміну від актів законодавства ЄС про кібербезпеку, які приймалися

Європейським парламентом до 2018 року, Регламент 2019/881 запровадив механізм забезпечення кібербезпеки за правилом стримання загроз за проєктуванням інформаційних систем, а не за захистом і протидії загрозам. З цією метою відповідно до Регламенту 2019/881 створено Європейські рамки сертифікації кібербезпеки.

Європейські рамки сертифікації кібербезпеки встановлюють механізм для підтвердження того, що продукти ІКТ, послуги ІКТ та процеси ІКТ, які були оцінені відповідно до таких рамок, відповідають визначеним вимогам безпеки з метою захисту доступності, автентичності, цілісності, конфіденційності збережених, переданих або оброблених даних, функцій, послуг, які пропонуються або доступні через ці продукти, послуги та процеси протягом їх життєвого циклу.

Розвиваючи закладений Регламентом підхід до забезпечення кібербезпеки, 14 грудня 2022 року Рада ЄС затвердила Директиву (ЄС) 2022/2555 про заходи для високого загального рівня кібербезпеки в Союзі, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 і Директиви (ЄС) 2018/1972, а також про скасування Директиви (ЄС) 2016/1148 (NIS 2 Directive), (далі – Директива 2022/255 [3]).

Директива 2022/2555 запроваджує заходи, спрямовані на досягнення високого загального рівня кібербезпеки в Союзі з метою покращення функціонування внутрішнього ринку. Для досягнення цієї мети, відповідно до Директиви: встановлено зобов'язання, які вимагають від держав-членів прийняття національних стратегій кібербезпеки та призначення або створення компетентних органів, органів управління кіберкризами, єдиних контактних пунктів з питань кібербезпеки (єдиних контактних пунктів) і груп реагування на інциденти комп'ютерної безпеки (CSIRT); запроваджено заходи з управління ризиками кібербезпеки та встановлено зобов'язання щодо звітності для суб'єктів господарювання, чия діяльність не пов'язана з управлінням критичною інфраструктурою, а також для суб'єктів, визначених як критично важливі за Директивою (ЄС) 2022/2557; встановлює правила та визначає зобов'язання щодо обміну інформацією про кібербезпеку; визначає наглядові та примусові зобов'язання держав-членів ЄС (стаття 1).

Директива ЄС 2022/2555 встановлює базову лінію для заходів з управління ризиками кібербезпеки та зобов'язань щодо звітності в усіх секторах, які входять до сфери її дії. При цьому, положення згаданої Директиви не обмежують повноваження Європейського Парламенту та національних органів законодавчої влади держав-членів ЄС щодо прийняття галузевих законодавчих актів з питань кібербезпеки, управління кіберризиками в окремих сферах суспільного життя.

Дія норм Директиви 2022/2555 не поширюється на суб'єктів, чия діяльність переважно здійснюється у сферах національної безпеки, громадської безпеки, оборони або діяльність органів кримінальної юрисдикції (включаючи запобігання, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних правопорушень). Проте, якщо діяльність суб'єктів владних повноважень не підпадає під вказані критерії, до них застосовуються положення Директиви 2022/25 за загальним правилом.

Важливим компонентом регулювання, відповідно до Директиви 2022/2555,

є діяльність суб'єктів владних повноважень у сфері кібербезпеки. Так положеннями статей 8 – 10 щодо держав-членів ЄС визначені зобов'язання про: необхідність утворення у кожній з цих держав органів влади (відповідальних за забезпечення кібербезпеки, управління кіберінцидентами); призначення уповноважених представників держав з питань кібербезпеки. На вказаних суб'єктів владних повноважень покладаються обов'язки з моніторингу стану забезпечення кібербезпеки, розробки національних стратегій у цій сфері правового регулювання, формування політик кібербезпеки у різних сферах суспільного життя, взаємодії з Агентством Європейського Союзу з кібербезпеки, створення національних рамок управління кіберризиками, тощо. За вказаними суб'єктами владних повноважень закріплюються обов'язки зі сприяння розробці галузевих технічних специфікацій ІТ-продукції, участі в розробці національних стандартів у сфері кібербезпеки, організації проєктів публічно-приватного партнерства у вказаних напрямках суспільної діяльності, а також розробки правил забезпечення кібербезпеки у транскордонних інформаційних обмінах.

Директивою також визначені зобов'язання для держав-членів ЄС з розробки національних стратегій кібербезпеки. Ці нормативно-правові акти повинні надаватися для опрацювання Агентству ЄС не пізніше трьох місяців з дати їх схвалення державами-членами та переглядатися кожних п'ять років з урахуванням рівня прояву системних кіберзагроз.

Невід'ємною складовою національних стратегій є політики забезпечення кібербезпеки в окремих сферах суспільних відносин. Саме цими нормативно-правовими актами закладаються правові засади управління кіберризиками на галузевому рівні, визначаються спеціальні засоби протидії кіберзагрозам та завдання діяльності суб'єктів владних повноважень по забезпеченню кібербезпеки з урахуванням галузевих особливостей.

Розвиваючи підходи до законодавчого забезпечення кібербезпеки, закладені у Регламенті ЄС 2019/881, Директива 2022/2555 легалізувала правило переходу від захисту об'єктів інформаційної інфраструктури до кіберстійкості. У зв'язку з цим зазначеною Директивою визначено окрему групу положень, що стосуються стандартизації ІТ-продукції, ІТ-послуг і процесів у частині відповідності сучасним вимогам кібербезпеки. Для досягнення цієї мети, удосконалено європейські рамки сертифікації продукції, товарів, послуг на предмет відповідності вимогам кібербезпеки. Поряд із цим, для держав-членів ЄС встановлено зобов'язання щодо подальшої імплементації міжнародних стандартів ISO. Які стосуються кібербезпеки. Також, Агентству ЄС доручено активізувати роботу з розробки саме європейських стандартів кібербезпеки, підготовки технічних специфікацій ІТ-продукції, послуг та процесів, спрямованих на забезпечення їхньої кіберстійкості.

Слід підкреслити, що Директивою 2022/2555 започатковано створення Єдиної бази кіберінцидентів, які мали прояв на території ЄС. Така база вважається офіційним джерелом інформації. Розпорядником бази визнано Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки, а доступ до відомостей з бази надається національним органам забезпечення кібербезпеки, національним групам реагування

на кіберінциденти, іншим уповноваженим органам і посадовим особам ЄС.

Таким чином, Директива 2022/2555 конкретизувала вимоги до правового забезпечення кібербезпеки у секторах, не пов'язаних з національною безпекою, громадським порядком та правоохоронною діяльністю. Водночас, вказаним законодавчим актом конкретизовано низку положень Регламенту ЄС 2019/881, які стосуються стандартизації і сертифікації ІТ-продукції та послуг на предмет кіберстійкості, юрисдикційні аспекти протидії кіберзагрозам, а також вимоги до національних стратегій забезпечення кібербезпеки у державах-членах ЄС.

Аналогічно до законодавства держав-членів ЄС, Стратегія забезпечення кібербезпеки, затверджена рішенням Ради національної безпеки і оборони України 14 травня 2021 року основною метою державної політики у цій сфері визнала забезпечення кіберстійкості національної інформаційної інфраструктури та протидію потенційним кіберзагрозам, перед усім, джерелом яких є російська федерація, а також посилення міжнародного співробітництва у цій сфері діяльності держави [4].

Водночас, стратегія, на відміну від законодавства ЄС про кібербезпеку приділяє недостатню увагу питанням міжнародної стандартизації.

У сфері кібербезпеки, специфікації елементів критичної інформаційної інфраструктури, питанням протидії кіберзагрозам, створеним з використанням штучного інтелекту, юрисдикційним аспектам протидії кіберзагрозам. Однак, як показав системний аналіз актів первинного законодавства ЄС про кібербезпеку, саме вказані напрями законодавчого регулювання суспільних відносин у цій сфері визнано найбільш пріоритетним виходячи із характеру сучасних кіберзагроз.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні основні висновки:

1. Законодавство ЄС, про кібербезпеку у протидії кіберзагрозам робить основний акцент на забезпечення стійкості компонентів інформаційної інфраструктури від можливих кіберризиків. Це означає посилення юридичного значення міжнародних стандартів кібербезпеки, сертифікатів технічної відповідності ІТ-продукції, послуг та процесів вимогам кібербезпеки.

2. Значна увага в нормах законодавства ЄС, приділяється запровадженню механізму залучення приватних компаній до забезпечення кібербезпеки. Це стосується не лише питань розробки програмного забезпечення в межах проєктів публічно-приватного партнерства, але, й інформування про кіберінциденти, створення професійних асоціацій управління кіберризиками.

3. Сьогодні з офіційних джерел інформації не відомо про наявність затвердженої компетентними державними органами України дорожньої карти адаптації законодавства України про кібербезпеку до законодавства ЄС. Разом із тим, затвердження такого документа, як невід'ємної складової плану законопроектної роботи Верховної Ради України могло б істотно сприяти виконанню міжнародних зобов'язань за Угодою про Асоціацію з ЄС.

4. Серед основних напрямів адаптації законодавства України про кібербезпеку до законодавства ЄС слід виділити наступні: уточнення правового статусу органів, відповідальних за забезпечення кібербезпеки; формування

механізму технічної специфікації та сертифікації ІТ-продукції, товарів, послуг та процесів на основі міжнародних стандартів; посилення юридичного значення національних та міжнародних стандартів в системі засобів забезпечення кібербезпеки; закріплення спеціальних процедур публічних закупівель товарів, робіт та послуг, які впливають безпосередньо на стан кібербезпеки; запровадження в національне законодавство спеціальних норм, спрямованих на врегулювання проєктів публічно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки; уточнення правового статусу об'єднань суб'єктів господарювання в частині виконання заходів з протидії кіберзагрозам, інформування про кіберінциденти; конкретизація юрисдикційних аспектів забезпечення кібербезпеки на транскордонному рівні.

Список використаних джерел:

1. Семенченко А.І., Плєскач, В.Л., Заярний О.А., Плєскач М.В. Організаційно-правові механізми державного управління забезпеченням кібербезпеки та кіберзахисту України: сутність, стан та перспективи розвитку. Проблеми програмування. 2020. № 2–3. Спеціальний випуск. С . URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180473/27-Semenchenko.pdf?sequence=1>
2. Регламент 2019/881 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA) та про сертифікацію кібербезпеки інформаційно-комунікаційних технологій, а також про скасування Регламенту (ЄС) № 526/2013 (Акти про кібербезпеку). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-19#Text
3. Директива (ЄС) 2022/2555 про заходи для високого загального рівня кібербезпеки в Союзі, внесення змін до Регламенту (ЄС) № 910/2014 і Директиви (ЄС) 2018/1972, а також про скасування Директиви (ЄС) 2016/1148. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2555>
4. Стратегія забезпечення кібербезпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>

Герасименко Євген
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Доцент кафедри адміністративного
права та процесу канд.юрид.наук,
доцент

Окремі адміністративно-правові аспекти захисту від примусового переміщення

Повномасштабна війна російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила серйозні негативні наслідки у багатьох сферах життєдіяльності нашої країни. За окремими оцінками, 11 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки та шукати захисту, в тому числі тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу, як за кордоном, так і в Україні. Відповідно до офіційної статистики близько 4,9 млн. осіб зареєстровані в Україні як внутрішньо переміщені (ВПО)¹, у тому числі 3,5 млн. стали такими після початку широкомасштабного вторгнення. До багатьох з покинутих домівок люди вже ніколи не зможуть повернутись. Відтак особливої актуальності набуває аналіз правового регулювання відносин щодо адміністративно-правових інструментів захисту прав та свобод внутрішньо-переміщених осіб, зокрема, в щодо заборони примусового переміщення.

Загальні стандарти захисту ВПО встановлені Керівними принципами з питань внутрішнього переміщення (1998 р.), Принципами Пінейро (2005 р.), Рамками національної відповідальності (2005 р.), Рекомендаціями Ради Європи (2006 р.), Посібником для законодавців та політиків (2008 р.), Посібником із захисту внутрішньо переміщених осіб (2010 р.). Україна, як і інші демократичні країни світу, імплементувала більшість рекомендацій цих документів у національне законодавство.

Основним документом, який встановлює правові засади та інструменти захисту від примусового переміщення, є Керівні принципи ООН з питання переміщення осіб всередині країни. Зокрема, Принцип №5 зобов'язує всі органи влади та міжнародні організації за будь-яких обставин виконувати і забезпечувати виконання своїх зобов'язань за міжнародним правом, правом з прав людини та гуманітарним правом, з тим, щоб запобігати і уникати ситуацій, які можуть привести до переміщення осіб. Принцип 6 гарантує кожній людині право на захист від вимушеного переміщення з її будинку або місця постійного проживання. Заборона примусового переміщення в тому числі поширюється на переміщення під час збройних конфліктів, якщо необхідність у цьому не викликана вимогами щодо безпеки цивільного населення або надважливими причинами військового характеру.

Відтак, примусове переміщення являє собою обмеження свободи

пересування та права на вільний вибір місця проживання, а у деяких випадках сам факт переміщення може розглядатися як міжнародний злочин в контексті міжнародного гуманітарного права.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – «Закон») був прийнятий у 2014 році у відповідь на масовий наплив ВПО переважно з Криму та охоплених конфліктом територій Донецької та Луганської областей. Закон, зокрема, визначив ВПО; деталізував процедуру реєстрації ВПО встановив основні засади та інструменти захисту прав ВПО, в тому числі і адміністративно-правові. Останні в сфері державного реагування на надзвичайні ситуації передбачають, зокрема: забезпечення гідним житлом; збір та ведення даних щодо ВПО і статистики про їх потреби; координацію спеціально уповноваженим органом держави діяльності інших суб'єктів публічної адміністрації, державних та недержавних установ та організацій щодо захисту та допомоги ВПО, включаючи пошук ВПО, їх підтримку та інші види діяльності.

Принципи ООН щодо реституції житла та майна в контексті повернення біженців та переміщених осіб («Принципи Пін'єйру») покладають на держави обов'язок включити заходи щодо захисту від переміщення у національне законодавство у відповідності до міжнародного права з прав людини і гуманітарного права, а також пов'язаних з ними стандартів, та мають поширювати ці заходи на кожну людину, що перебуває під їхньою законною юрисдикцією або контролем.

Щодо прямої заборони примусового переміщення Принципи Пін'єйру забороняють примусове виселення, знесення будинків і знищення сільськогосподарських районів, а також свавільну конфіскацію або експропріацію землі як захід покарання або як метод ведення війни. Крім зазначених заборон Принципи встановлюють позитивні зобов'язання держав вжити заходів для забезпечення того, щоб жодна особа не піддавалася переміщенню, незалежно від того, проводиться воно державними чи недержавними суб'єктами, а також створити такі умови, щоб окремі особи, організації або інші утворення, що перебувають під їхньою законною юрисдикцією або ефективним контролем, утримувалися від здійснення переміщення або іншої участі в ньому.

Відсутність доступу до інформації про евакуацію, житло та інші соціальні потреби, особливо серед найбільш вразливих груп населення, були відзначені експертами [1, с.39-40] як один із факторів, що спричинили велику кількість смертей та поранень серед цивільного населення у перші тижні війни, яка була розв'язана російською федерацією проти України. Відсутність координації серед державних органів не сприяла реалізації заходів, необхідних для подолання надзвичайних наслідків, адже, держава має взяти на себе зобов'язання щодо захисту прав населення. Вбачається, що відсутність адміністративно-правового врегулювання таких зобов'язань держави та її суб'єктів в законодавстві України може бути одним із чинників

Для того, щоб гарантувати та полегшити реалізацію та захист прав ВПО і, перш за все, захисту з боку держав, рекомендується, щоб Організація Об'єднаних

Націй затвердила міжнародний документ, який би врегулював на найвищому міжнародному – універсальному рівні обов'язки держав забезпечувати створення та підтримки гуманітарних коридорів як одного із можливих способів тимчасового припинення збройного конфлікту. У зв'язку з цим усі відповідні сторони повинні узгодити конкретні маршрути та логістичні методи, щоб забезпечити безпечний прохід гуманітарних вантажів та/або людей з одного пункту в інший у зоні активних бойових дій. Ще одним можливим способом забезпечення свободи пересування до безпечних частин держави є демілітаризовані зони на певні території, які можуть бути узгоджені на конкретний період часу. У зв'язку з цим Організація Об'єднаних Націй, має стати органом, відповідальним за ведення переговорів щодо умов реалізації гуманітарних коридорів.

Гуманітарні коридори – це конкретні маршрути та логістичні методи, узгоджені всіма відповідними сторонами, щоб забезпечити безпечний прохід гуманітарних вантажів та/або людей з одного пункту в інший у зоні активних бойових дій під керівництвом ООН. Як приклад, такі гуманітарні коридори були встановлені кількома резолюціями Ради Безпеки ООН як Безпечні зони ООН у 1993 році на території Боснії і Герцеговини під час Боснійської війни. На рівні ООН рекомендується розробити та підписати обов'язковий документ (Конвенцію) щодо ВПО, встановлюючи, серед іншого, обов'язок та відповідальність держав забезпечувати реалізацію та забезпечення дотримання прав, пов'язаних з переміщенням; спрямувати всі адміністративні зусилля на організовувати евакуацію цивільного населення, організовувати гуманітарні коридори; встановити в національному законодавстві надзвичайні правила. На державному рівні рекомендовано Уряду України уповноважити одне з міністерств координувати питання захисту ВПО, стимулювати розвиток інститутів громадянського суспільства, виділяти ресурси на захист, реалізацію та забезпечення прав ВПО.

На жаль, нинішня ситуація у світі та кількість конфліктів, що спричинили загибель тисяч мирних жителів, доводять, що людство не готове до тотального припинення збройних конфліктів як одного з інструментів вирішення конфліктів. Але ми вважаємо, що прогресивне суспільство має докласти всіх зусиль, щоб виключити загибель людей та мінімізувати страждання мирного населення після цих конфліктів.

Список використаних джерел

1. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. - Київ. - Видавництво «К.І.С.». – 2016. – 232 с.

**The Impact of European Union Legislation and International Law on Administrative-Legal Protection of Cultural Heritage in Situations of Armed Conflict or Crisis. Selected issues concerning Polish and international law
(Вплив законодавства Європейського Союзу та міжнародного права на адміністративно-правовий захист культурної спадщини в умовах збройного конфлікту або кризи. Вибрані питання польського та міжнародного права)**

Targeting cultural heritage during armed conflicts has been noted worldwide for centuries. From the time of ancient wars, through the Crusades and medieval conflicts, up to the bloody battles of the First and Second World Wars, monuments worldwide were destroyed, plundered, and repurposed as war stores or hiding places. This highlights that every armed conflict compels people to face the challenge of rescuing not only their lives and possessions but also their heritage and identity. Invaders often destroy these elements as part of the occupation and denationalization of the country [1, pp. 182-189]. It is important to emphasize that destroying monuments and historical buildings can be perceived as a war crime, especially when they are not military objects. These issues were already under consideration by the International Criminal Court, and the conclusion was evident: such acts against monuments are war crimes [2-5].

The most significant document for considerations in international law is the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention, adopted in The Hague on 14th May 1954, with additional Protocols (from 1954 and 1999) [6]. There is no explicit definition of cultural heritage, although the document uses this term. Instead, the convention provides in Article 1 a broad definition of cultural property, which encompasses its scope, irrespective of origin or ownership: movable or immovable property of great importance to the cultural heritage of every people; buildings whose main and effective purpose is to preserve or exhibit the movable cultural property; centers containing a large amount of cultural property [Article 1; 6].

In the context of the 1954 Convention, general protection and special protection can be distinguished. General protection covers cultural property and includes the care and respect for these goods. The Convention obliges parties to mutual cooperation in the protection of cultural goods, indicating that such protection should take precedence over conflicts [7, p. 7 and further].

The only circumstance under which states can waive respect for cultural objects is specified as 'categorical military necessity.' Only this can motivate and justify the destruction of cultural property, which must be appropriately argued by the battalion commander in the order journal. Clearly, the destruction, use for military purposes, or damage to cultural goods is not entirely prohibited but can only take place when no other

means can achieve the intended goal. At the same time, the threat to cultural goods can only last as long as necessary.

The term 'categorical military necessity,' appearing in international law, denotes the possibility laden with negative consequences of non-compliance with international law provisions, which can only occur in exceptional circumstances. To justify actions as reasonable by categorical military necessity, certain conditions must be met, often difficult to prove. It primarily concerns the obvious necessity of actions, in the sense that the intended goal cannot be achieved in any other way and using other methods. This issue becomes the subject of judgments of military courts, which often do not believe the assurances of the accused's defenders, emphasizing that there must be an indispensable, inseparable connection between actions that destroy cultural goods or other property, such as churches, and overcoming enemy military units [8, pp. 218-219].

The second type of protection is special protection, concerning shelters intended for the storage of cultural goods. It is surrounded by fairly strict principles and obligations for party states, both positive and negative. A cultural good that is to be subject to special protection must be entered into the International Register of Cultural Property under Special Protection. This register was established in the 13th Executive Regulation to the Convention and is maintained by the Director-General of the UNESCO. The interested state, where the object is located, may submit an application for entry. The occupying power during occupation may also apply for entry. This is a form of transferring the care of cultural property to the occupier, which, during peacetime, rests with the sovereign state but concerns all party states. From the moment of registration, party states are obliged to refrain from any acts of aggression and the use of these goods and their surroundings for military purposes. These goods must be marked with the Blue Shield, which in this case grants them the privilege of inviolability.

The withdrawal of the privilege of inviolability for cultural goods under special protection is possible but only in few cases indicated in Article 11 of the Convention². The cumulative conditions of an exceptional case and an unavoidable military necessity must be met. This only allows for the temporary deprivation of the inviolability privilege of cultural goods. The decision that such military necessity occurs is made by the commander of the unit corresponding to the division or higher. In any circumstances, if possible, the opposing party should be notified of the decision, and the Commissioner-General of Cultural Property should be notified in writing.

The mentioned international law regulations serve as the foundation for Polish solutions related to the protection of monuments during times of war. Detailed solutions in this regard are provided by the Regulation of The Minister of Culture dated August 25, 2004, on the organization and method of protection of monuments in the event of armed

² Professor Nahlik addressed this issue very well, pointing out that: "If, in the name of military necessity, monuments such as the Acropolis, Versailles, Westminster, the museums of Rome and Florence are bombed, will it be a great comfort to think that these destructions were carried out legally, in accordance with the Hague Convention?" [9, p. 359].

conflict and crisis situations, referring in its content to the provisions of the convention. A particularly important element is the proper identification of a monument so that its status is clear to all. This is facilitated by the use of the Blue Shield symbol, provided for in the provisions of the convention, also utilized by Polish authorities. In accordance with the regulations, in line with the provisions of the convention, a Protection Plan for Cultural Heritage of the organizational unit is developed for the event of armed conflict and crisis situations. The responsibility for preparing the plan at various levels lies with the relevant public administration authority; respectively: The Municipal Plan (prepared by the mayor), The County Plan (prepared by the county governor), The Provincial Plan (prepared by the provincial conservator of monuments) and The National Plan. Protection Plan for Cultural Heritage (prepared by the minister responsible for culture and the protection of national heritage). Protection plans for cultural heritage are an integral part of civil defence plans and are subject to annual updates [10].

The Hague Convention along with its Second Protocol from 1999, are two fundamental documents of international law. They not only define the principles of cultural property protection but also outline the limitations and responsibilities of armed forces in this regard. Although the Polish Armed Forces do not directly carry out tasks related to the protection of cultural property in the event of armed conflict, except for those under their administration, they nevertheless fulfil a number of obligations aimed at minimizing losses in cultural heritage resulting from military actions. Documents such as decisions, orders, and guidelines regarding the protection of cultural property during armed conflicts are crucial. They are issued by authorities including the Minister of National Defence and relevant Commanders [11].

Additionally, there are sanctions against individuals who have committed offenses against cultural property during armed conflict. These sanctions are defined in the Criminal Code provisions from June 6, 1997. Chapter XVI of the code titled "Crimes against peace, humanity, and war crimes," Article 125 states, "Anyone on occupied, seized, or conflict-affected territory, violating international law by destroying, damaging, or removing cultural property, is subject to imprisonment for a term of one to ten years." Furthermore, paragraph 2 of this article states, "If the act concerns a property of particular significance to culture, the perpetrator is subject to imprisonment for a term of not less than three years." [12].

EU law also has relevance in the system of cultural heritage protection law. Article 167 of the Treaty on the Functioning of the European Union specifies the role of the EU in the cultural field, which is to support, coordinate, and complement the actions of Member States and strive to highlight and popularize the common cultural heritage of Europe. In this regard, the European Union supports all actions aimed at preserving cultural heritage and promotes international cooperation and exchange between cultural institutions of individual Member States [13, pp. 239-240]. It is worth to highlight the significant role of the Council of Europe in shaping the administrative-legal system for the protection of cultural heritage. The Council of Europe plays an exceptionally important role in the Europeanization of cultural heritage law by shaping European legal, organizational, and universal standards for participation in cultural heritage [13, pp. 239-

240]. In this context, the following conventions are of fundamental importance:

- Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe, drawn up in Grenada on 3 October 1985.
- European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised), drawn up in La Valetta on 16 January 1992 (commonly referred to as the "Maltese Convention").
- European Landscape Convention, drawn up in Florence on 20 October 2000.

It can be distinguished two models of heritage protection: 1) the national model of administrative-legal protection of cultural heritage; 2) the supranational model of administrative-legal protection of cultural heritage [14, pp. 176-178]. During armed conflicts, the supranational model is of paramount importance, which includes, among other things, the transparent incorporation of international and European legal provisions into national legal systems and the utilization of these solutions. This allows for uniform and coherent actions by administrative bodies to protect cultural heritage, which does not lose its significance during armed conflict. On the contrary, their protection requires decisive actions by authorities, as monuments themselves will not ensure their survival. "Inter Arma Silent Musae," said Cicero, but this does not have to be entirely true if proper and effective protection be provided for them.

List of references:

1. Puskas A., Monuments as 'Proxies Of War'? A Societal Security Approach, *New Approaches to State Security Assurance*, Brno 2021, pp. 182-189.
2. Case Information Sheet, Situation in the Republic of Mali. The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. ICC-01/12-01/15, URL: <https://www.icc-cpi.int/CaseInformationSheets/al-mahdiEng.pdf> (accessed: 5.02.2024).
3. Schabas W., Al Mahdi Has Been Convicted of a Crime He Did Not Commit, *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 49, 1, pp. 75-102 (2017).
4. Głowczewska A., Zawacka-Klonowska D., "Inter Arma Silent Musae". Destroying Museums, Historical Buildings, and Monuments during the War in the Ukraine as War Crimes within the Meaning of International Law, *Review of European and Comparative Law*, (Special Issue), pp. 133–153, (2023), <https://doi.org/10.31743/recl.16610>.
5. Lessing K., Commencement of Cultural Destruction Reparations Orders in Criminal Warfare: Precedence of the ICC Al Faqi Al Mahdi Judgment, 6 *CITY UHKL Rev.* 99 (2017), available at: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3111924> (accessed: 5.02.2024).
6. 1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and Additional Protocols, <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention> (accessed: 5.02.2024).
7. Toman J., The Hague Convention – A Decisive Step taken by the International Community, *Museum International, Shared Heritage, Shared Future*, Vol LXII, n°1-2 / (May 2010), p. 11 and further.

8. Łaski P., Łaski M., Uwagi na temat konieczności wojskowej w prawie konfliktów zbrojnych, *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej*, Vol. LII, no 3 (2011), pp. 218 - 219.

9. Nahlik S., Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej, Wrocław 1958, p. 359.

10. The Regulation of The Minister of Culture dated August 25, 2004, on the organization and method of protection of monuments in the event of armed conflict and crisis situations (Journal of Laws of the Republic of Poland, 2004, issue number 212, entry number 2153).

11. Charymska E., Ochrona dóbr kulturalnych podczas konfliktu zbrojnego w prawie międzynarodowym. Ograniczenia i zadania sił zbrojnych, p. 11-12, available at: <https://www.wojsko-polskie.pl/u/1a/f0/1af0732a-c9be-4392-8ccf-4f99506c1fc8/ochronakultury.pdf> (accessed: 7.02.2024 r.).

12. Criminal Code from June 6, 1997 (Journal of Laws of the Republic of Poland, 2024, entry number 17).

13. Góralczyk K., Szuniewicz-Stępień M. (ed.), Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych, vol. 1., Gdynia 2022, pp. 239-240.

14. Dobosz P., Systemy prawne ochrony zabytków z perspektywy teorii prawa administracyjnego, Kraków 2015, pp. 176-178.

Humbatov Elnur Akif

Baku State University,

Lecturer at the UNESCO Department of

Human Rights and Information Law

PhD in Law

Factors determining international and domestic regulation of information relations formed in virtual space

**(Фактори, що визначають міжнародне та національне регулювання
інформаційних відносин, що формуються у віртуальному просторі)**

The concept of virtual can be applied to any situation that can happen online [8]. Virtual worlds are currently understood as animated three-dimensional environments created by computer software [7, p. 760].

The virtual world can be considered as an exploration of a different world apart from one's own personal real-life experiences. Virtual worlds were invented before the Internet and computers became widespread. Thus, virtual worlds were discussed in the literary context as a product of science fiction in the books *Burning Chrome* published in 1982 [2] and *Neuromancer* written in 1984 [3] and as a description of the future in the movie *Blade Runner* in 1982 has been presented. In addition, *Active World*, the first computer-based, three-dimensional and online virtual world example, was released in

1995 [4].

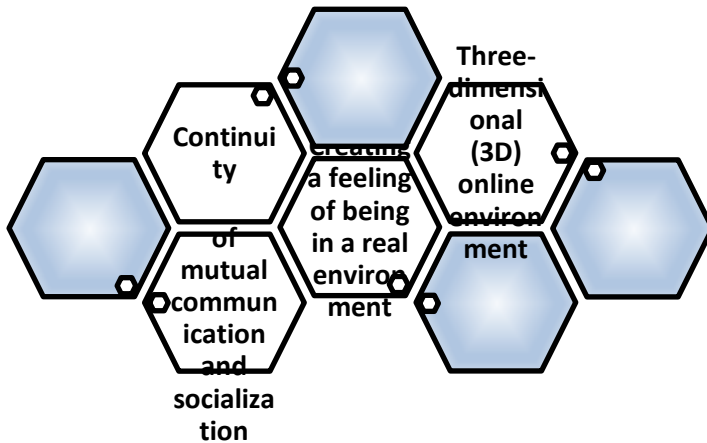
Virtual worlds are defined as images provided by computers and electronic smart devices in which users feel themselves in the environment and have the opportunity to interact, even if they are not the real environment in which they are located. The virtual world user interacts with this environment through an “avatar”. Virtual avatars are digital representations of human users in a virtual world, where users can characterize themselves in any way and model as a person, object, animal, futuristic being. It is also possible to create other objects in this environment where users can interact with other avatars through avatars that reflect themselves. These platforms are called Massive Multiplayer Role-Playing Game because the avatars representing the users travel in the virtual world in different ways (with features such as walking, running, swimming, flying, driving) and interacting with the avatars of other users. More specifically, the virtual world also allows you to create online role-playing games with multiple users. Thus, users create surreal characters to take on certain roles. These characters can interact with other players' characters.

Nowadays, it is possible to find virtual universe platforms designed for many different fields, from education to health, from space sciences to military, from science to social sciences, from economics to all areas of law. In the virtual world, artists can design their unusual objects, architects can develop their architectural designs, and researchers can continue their research. Such diverse environments, tools, and social practices can seem very similar to reality [9, p. 58]. With an environment created in this way, it is possible to say that a person has social relations with other users outside the physical geography where he actually lives [9, p. 57]. But the main question that needs to be answered here is whether the virtual world is physically related to feeling and whether it really serves socialization. So, if the emotional element necessary to experience another place or situation or to feel that other people are with you is removed from where you are physically, then you can experience such a feeling by reading a book in a regular paper format.

In our opinion, the main feature of virtual worlds is that mutual communication is important here. If reading an ordinary book creates a feeling of being in any place, this feeling is one-sided. Thus, another important quality of the virtual world is its applicability to online social spaces, that is, virtual environments with large populations where people live continuously over time and with others as a world of social interaction. In this case, it is questionable whether virtual games are included in the framework of the virtual world. Because the existence of socialization in these games is controversial. Virtual games are primarily designed to collect points or reach new levels, whereas social spaces (eg Instagram, Facebook) do not have such a requirement. In our opinion, virtual games are also a part of the virtual world, because the goal here is not to socialize, but it is possible to interact with the corresponding chat section of the game. For example, participating in games in virtual worlds such as Web 3.0-based Decentraland, The Sandbox, Somnium Space, GoArt Metaverse, Cryptovoxels, such as Second Life, Roblox, Fortnite, and World of Warcraft, created on the basis of Web 2.0, is also considered a component.

Thus, we can include the followings in the characteristic features of the virtual

world:

Some authors in the doctrine have also defined many additional characteristic features [6, p. 12-13]: provides enriched visual and sensory experiences for large audiences; allows you to create and edit the environment; provides the user with an opportunity to identify himself and play a role through an avatar; it offers the ability to escape time and space by causing the physical boundaries around people to disappear; facilitates synchronous or asynchronous communication; creates a simulation environment, etc.

According to R.F. Jorgensen, as a result of the digitization processes taking place in the modern world, the issues related to subjects providing internet services should be clearly resolved in the regulations on human rights and freedoms. There are several reasons for this:

First, online methods are increasingly used in data collection.

Second, the infrastructure needed to implement freedom of expression is largely integrated with the data collection and surveillance infrastructure. As a result, the control of information infrastructures destabilizes some control mechanisms, and at the same time creates new control mechanisms.

Third, the classical human rights approach has a more state-centric perspective. Therefore, until now, international or regional human rights rules have been binding only for the state, and no special regulation has been made regarding companies [5, p. 343].

However, with the emergence of the horizontal influence of human rights, states are obliged to provide the necessary protection to prevent the violation of the rights of individuals. Because the risk of potential human rights violations by Internet intermediary companies, especially regarding privacy and freedom of expression, is becoming more apparent. The surveillance of every second we spend on the Internet, the fact that every transaction we make leaves a digital trail as data, and the processing and use of these data by Internet intermediary companies for various purposes creates new risks for the right to privacy [1, p. 166]. It is one of the urgent problems of the time to make more prompt legal

regulations against these risks at both the national and regional levels.

Internet service companies can also commit violations of freedom of expression. Thus, interference with freedom of expression can occur in two forms. First, states can require internet intermediary companies to interfere with users' opinions and judgments on the platform and limit their freedom of expression. In these cases, which can be characterized as censorship of the content on the platform, as a result of government pressure, the content on the Internet may be removed from the broadcast or access to the content may be blocked.

On the other hand, the terms of service prepared by the companies are presented so that the users can benefit from the services. However, it is not possible for users to change the content of these complex, technical and long usage periods. At the same time, users are free to refuse the terms of use offered to them or to leave if their content is interfered with by companies. But this is only theoretically valid. Because of the oligopolistic effect created by these companies, it is very difficult to find an alternative platform. Internet intermediary companies can cancel the content on their platforms on the grounds that it does not comply with the terms of service, ban the user from the platform for a long time or suspend the account completely. Undoubtedly, such cases mean a direct interference with the freedom of expression [1, p. 168-169].

As Jorgensen said, the risk of human rights violations in such situations is quite high because there is a lack of transparency and accountability in the implementation of these policies. Interventions by companies are largely invisible and far from public scrutiny. Therefore, it can be more effective and unbalanced to prevent a person from participating in public discussions by restricting the freedom of expression due to the capabilities of companies compared to the measures taken by the state [5, p. 351].

All of these factors act as factors that determine the regulation of relations formed in the virtual space, not by specific private subjects, but at the international and national legal level, and the adoption of important rules and principles.

Conclusion

It is wrong to connect the formation of virtual space with the history of the Internet. Since the Internet (web 1.0) provided only one-way communication in its early days (in the 1990s), the formation of virtual space should be attributed to the period after the transition to web 2.0 technology. Because it was after the application of this technology that the opportunity for mutual information exchange was created and the virtual world appeared.

Virtual space and virtual world are not the same concepts. The virtual space is wider and includes both social networks and virtual worlds. The main reason for such differentiation is the existence of a three-dimensional environment in virtual worlds. Such an environment does not exist in social networks. Virtual worlds are defined as computer-generated artificial online environments that simulate the real world with visual, auditory, and even tactile sensations and allow users to interact in real time.

List of references:

1. Cemre Edip Yalcin. From classical public domain to virtual public domain: a normative assessment for the ideal of democracy and human rights / Doctoral thesis / - Istanbul 2022, 218 p.
2. Gibson W. Burning chrome. Canada, 1982.
http://project.cyberpunk.ru/lib/burning_chrome/
3. Gibson W. Neuromancer. First edition, 1984, 271 p.
4. <https://www.activeworlds.com/>
5. Jorgensen, Rikke Frank. Framing Human Rights: Exploring Storytelling within Internet Companies // Information, Communication & Society, 2018, Vol. 21, No. 3, pp. 341-351.
6. Kucuk Avcı, Sh. The Impact of Three-Dimensional Virtual Environments and Augmented Reality Applications on Learning Achievement: A Meta-Analysis Study / Doctoral Thesis / Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2018, 147 p.
7. Peter J.Quinn. A click too far: the difficulty in using adhesive American law license agreements to govern global virtual worlds // Wisconsin International Law Journal, 2010, Vol. 27, No. 4, pp. 757-789.
8. Ralph Schroeder. Defining Virtual Worlds and Virtual Environments / Journal of Virtual Worlds Research, 2008, Vol. 1. No. 1.
file:///C:/Users/User/Downloads/tldadmin,+Schroeder_ready_nc.pdf
9. Soylu, Esra. Violations and protection of masculinity rights in virtual universes / Master's Thesis / Bahçeşehir, 2023, 142 p.

Zawacka-Klonowska Dominika

*Nicolaus Copernicus University in Toruń
Assistant at the Department of
Administrative Law, M.A.*

**International law guarantees the right to education during armed conflict
(Міжнародно-правові гарантії права на освіту під час збройного конфлікту)**

Nowadays human rights – including the right to education, are understood as universal, inherent, inalienable, inviolable, natural and indivisible (rights) to which person is entitled. „They arise from the very nature of human being, and not from (...) the provisions of international law” [1, p. 137]. The right to education is one of the basic human rights. Its source is inherent human dignity [2, p. 195; 3, p. 33]. The concept and essence of the right to education has become a platform for consideration by many representatives of the doctrine [4, p. 983; 5, p. 381-382; 6, p. 291]. It is commonly defined as, on the one hand, the state's obligation to provide access to educational institutions, and, on the other hand, the obligation to ensure access to knowledge from various objective sources of information, respecting various worldviews [7, p. 15]. A common view in legal

doctrine is that the right to education is not a product of legal acts, but a right recognized (confirmed) by them. Recognition of the right to education in international law and the creation of the so-called international standards was a phenomenon in the 20th century [8, p. 158]. The right to education is guaranteed by many international acts, the most important are: Art. 26 of the Universal Declaration of Human Rights [9], principle 7 of Declaration of the Rights of the Child [10], Protocol N° 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from 1952 [11], Art. 13 of the International Covenant on Economic Social and Cultural Rights [12] and art. 28-29 Convention on the Rights of the Child [13].

Every single war brings a lot of pain, suffering and loss – not only material, but also moral. Civilians seem to be the primary victims who are pretty often exposed to extermination, inhuman treatment, persecution, orphaning or lack of basic protection and care [14, p. 185]. Children and young people have become one of those groups who are affected by the negative effects of war the most. They are supposed to experience their carefree childhood with only one responsibility – responsibility to learn. Unfortunately, armed conflicts make it impossible to exercise either the right to education or the obligation to study. Schools are often targeted as a tactic of war. What is more, they are also used for military purposes. In theory, armed conflicts must not restrict access to education, for young people, going to school is nothing else than some regular routine, routine that is a symbol of normal life.

International law contains legal regulations focused on protecting the right to education during armed conflicts. The most important of them include: the Geneva Convention for the Protection of Civilian Persons in War (the so-called Fourth Geneva Convention), the First Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949 concerning the protection of victims of international armed conflicts, as well as the Second Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949 regarding the protection of victims of non-international armed conflicts.

Pursuant to art. 14 of the Fourth Geneva Convention, special protection in times of armed conflict refers to children and adolescents up to 15, pregnant women and mothers of children under 7. In terms of protecting children's right to education, Art. 24 of the Fourth Geneva Convention reads: „The Parties to the conflict shall take the necessary measures to ensure that children under fifteen, who are orphaned or are separated from their families as a result of the war, are not left to their own resources, and that their maintenance, the exercise of their religion and their education are facilitated in all circumstances. Their education shall, as far as possible, be entrusted to persons of a similar cultural tradition. The Parties to the conflict shall facilitate the reception of such children in a neutral country for the duration of the conflict with the consent of the Protecting Power, if any, and under due safeguards for the observance of the principles stated in the first paragraph. They shall, furthermore, endeavor to arrange for all children under twelve to be identified by the wearing of identity discs, or by some other means.” [15, art. 24]. Moreover, Art. 78 point 2 of the Additional Protocol I to the Geneva Conventions states that „Whenever an evacuation occurs pursuant to paragraph 1, each child's education, including his religious and moral education as his parents desire, shall be provided while

he is away with the greatest possible continuity.” [16, art. 78 pkt 2]. Moreover, the Second Additional Protocol to the Geneva Conventions states in art. 4 point 3 a „Children should be provided with the necessary care and assistance, in particular: they should receive education, including religious and moral instruction, in accordance with the wishes of their parents or, failing them, the persons responsible for their care” [17, art. 4 pkt 3 lit. a].

It is also worth mentioning Art. 52 point 3 of the First Protocol to the Geneva Conventions, according to which „In case of doubt whether an object which is normally dedicated to civilian purposes, such as a place of worship, a house or other dwelling or a school, is being used to make an effective contribution to military action, it shall be presumed not to be so used.” [16, art. 52 pkt 3].

We should agree with J. Nowakowska-Małusecka, who says: "The importance of the presented problem is enormous, because teaching itself requires time, attention and resources. An effective education system is an integral basis for building economy and order after the conflict. On the one hand, children in any situation, need both intellectual and physical development. On the other hand, lack of education exposes children to various dangers, such as forced recruitment into armed groups and susceptibility to indoctrination. Education saves lives, gives hope, helps instill certain values, promotes justice, tolerance and respect for human rights. Moreover, children in conflict zones, who cannot write or read are unable to understand the history of their country or the causes of the conflict. (...) Education is both a human right in itself and an indispensable means of realizing other rights. It is also an essential tool through which economically and socially marginalized adults and children can lift themselves out of poverty and gain the means to participate fully in their communities. Education plays a vital role in empowering women, protecting children from physical exploitation, unsafe child labour, violence and sexual abuse. It is also a key element to promote human rights and democracy, to protect the environment and to control population growth rate. Education is increasingly recognized as one of the best financial investments any countries can make.” [18, p. 153-154].

List of references

1. Seifert J., *Antropologia praw człowieka, Ethos*, 1999, n° 12, 1-2, p. 137.
2. Czarny P., *Konstytucyjne pojęcie godności człowieka a rozumienie godności w polskim języku prawnym*, in: Complak K. (ed.), *Godność człowieka jako kategoria prawa*, Wrocław 2001, s. 195.
3. Piechowiak M., *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka*, in: Morciniec P., Stadniczeńko S.L. (ed.), *Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, Opole 2004, p. 33.
4. Mikosz J., *Prawo do nauki*, in: R. Wieruszewski (ed.), *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław-Kraków-Warszawa 1991, p. 983.
5. Jasudowicz T., *Prawo do nauki*, in: Gronowska B., Jasudowicz J., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, p. 381-382.
6. Oniszczyk J., *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005, p. 291.

7. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Prawo do nauki – raport z monitoringu*, Warszawa 2002, p. 15.
8. Bała P., *Konstytucyjne prawo do nauki a polski system oświaty*, Warszawa 2009, p. 158.
9. Universal Declaration of Human Rights from December 10, 1948, art. 26, available at: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (accessed 16.02.2024).
10. UN Declaration on The Rights of Child from November 20, 1959, principle 7, available at: <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1959.html> (accessed 16.02.2024).
11. Protocol n° 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms from March 20, 1952, (Journal of Laws of the Republic of Poland, 1995, issue number 36, entry number 175).
12. International Covenant on Economic Social and Cultural Rights from December 16, 1966, (Journal of Laws of the Republic of Poland, 1997, issue number 38, entry number 169).
13. Convention on the Rights of the Child from November 20, 1989, available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (accessed 16.02.2024).
14. Judycka M., Ochrona dziecka na tle konfliktu zbrojnego w byłej Jugosławii, *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego*, 2010, n° 1, p. 185.
15. IV Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war from August 12, 1949, available at: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (accessed 16.02.2024).
16. I Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, available at: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf (accessed 16.02.2024).
17. II Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and-0> (accessed: 16.02.2024).
18. Nowakowska-Małusecka J., Wykorzystanie szkół i uniwersytetów do celów militarnych w konfliktach zbrojnych – potrzeba działania, *„Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”* 2020, vol. 9 (2), p. 153-154.

Introducing restrictions on human and citizen freedoms and rights during martial law in Poland

(Запровадження обмежень прав і свобод людини і громадянина під час воєнного стану в Польщі)

The possibility of introducing restrictions on human and citizen freedoms and rights during martial law in Poland was regulated in the Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997 [1] (hereinafter referred to as the Constitution of the RP) in Chapter XI entitled „Extraordinary states” and in the Act of 29 August 2002 on martial law and on the competences of the Supreme Commander of the Armed Forces and the rules of his subordination to the constitutional bodies of the Republic of Poland [2] (hereinafter referred to as m.l.a.) together with its implementing acts.

Martial law (abbreviated as m.l.) is one of the three extraordinary states listed in the Constitution of the RP. The others are: a state of emergency and a state of natural disaster. In the science of administrative law they are among the so-called: special regimes [5, p. 457 and next], which constitute a much broader category than extraordinary states within the constitutional meaning. Another separate regime is the state of war, which refers to the external relations of the state rather than the internal ones, or the time of war, as a period of actual military operations [3, p. 77]. This distinction is important because the analyzed restrictions can only be introduced „during martial law”, and not any other extraordinary state or other special regime (e.g. a special zone). According to the Polish Constitution, an extraordinary state may be introduced only on the basis of an act, by way of a regulation, which is subject to additional public disclosure (Article 228(2) of the Constitution of the RP). The introduction of this state cannot therefore be presumed. Therefore, determining its introduction and abolition should not raise any doubts either for public authorities or for individuals [4].

Pursuant to Art. 228 section 1 of the Constitution of the RP, an appropriate extraordinary state may be introduced in situations of particular threat, if ordinary constitutional measures are insufficient. As far as m.l. is concerned, in accordance with Art. 2 section 1 of m.l.a., it may be introduced by the President of the Republic of Poland, at the request of the Council of Ministers, on part or all of the territory of the state, in the event of an external threat to the state, including those caused by terrorist activities or activities in cyberspace, an armed attack on the territory of the Republic of Poland or when an international agreement provides for commitment to common defense against aggression. The occurrence of one of the above conditions is sufficient to introduce m.l., although they may, of course, occur cumulatively [3, p. 68].

The m.l.a. (together with its implementing acts) contains a positive catalog of

restrictions on human and civil rights and freedoms that could be introduced and specifies the rules for their implementation. Their scope can be divided into subjective and objective.

When it comes to the subjective aspect of the analyzed issue, first of all, in accordance with Art. 7 section 2 of m.l.a., the introduction of m.l. produces the effects specified in this Act and in other provisions regarding m.l. not only in relation to public authorities, but also to Polish citizens residing or temporarily staying in the area where m.l. has been introduced, legal persons and organizational units without legal personality having their registered office or conducting business activity in the area subject to m.l. (Article 7(1) of m.l.a.), and unless this Act, as well as other acts or ratified international agreements, provide otherwise and generally recognized international custom does not prohibit it, also to foreigners residing in the area where m.l. was introduced, and to their property, as well as to the property of other countries. Also regulating the subjective scope of restrictions on human and citizen freedoms and rights, Art. 18 section 1 of m.l.a. states that in the area where m.l. has been introduced, all natural persons residing or staying there, even temporarily, are subject to restrictions on the freedoms and rights of people and citizens, and these restrictions shall apply *mutatis mutandis* to legal persons and organizational units without legal personality having their registered office or operating in an area under m.l.

Regardless of the type of restrictions introduced, it is unacceptable to limit human and citizen freedoms and rights solely because of race, gender, language, religion or lack thereof, social origin, birth and property (Article 233(2) of the Constitution of the RP). This prohibition of discrimination is addressed to all public authorities [7].

The subject catalog of restrictions on freedoms and rights that may be introduced during m.l. is very broad. The authorities can then, among other things: suspend the right to strike employees, protest actions by farmers and students; persons whose activities threaten the security or defense of the state or their apartments may be searched, as well as the seizure of items used to conduct these activities; may be introduced: a) preventive censorship of press materials; b) checking the content of parcels and letters; c) control of the content of telecommunications correspondence and telephone calls or signals transmitted in telecommunications networks; the rights to: a) organize and conduct any type of meetings may be suspended; b) organizing and conducting mass events as well as artistic and entertainment events; c) association (within associations, political parties, trade unions, civic movements and foundations); an obligation may be imposed to carry an ID card or other document confirming identity; orders or prohibitions may be introduced: a) staying or leaving specified places, facilities and areas at specified times; b) obtaining permission from public administration authorities to change the place of permanent and temporary residence; may be limited: a) access to consumer goods, through total or partial rationing of public supplies; b) freedom for the parties to agree on prices, e.g. by requiring the use of prices set for goods or services that are essential to consumers' costs of living; c) freedom of business activity, by ordering a periodic cessation of conducting a specific type of business activity or by establishing an obligation to obtain a permit to start a specific type of business activity; d) educational activities, through periodic suspension of teaching

classes in schools; e) trade in domestic means of payment, foreign exchange; f) the right to possess firearms, ammunition and explosives; receivership for entrepreneurs can be introduced; means of road, rail and air transport as well as sea and inland navigation vessels may be seized or requisitioned for state defense purposes; passenger and goods traffic through border crossings may be closed or limited; a general obligation to perform work may be introduced for persons who are over 16 years of age and under 65 years of age and who are able to perform work due to their health condition and personal and family conditions.

The above catalog of restrictions is only a sample of the restrictions on freedoms and rights that may be introduced during m.l. In m.l.a. this catalog is much wider. Moreover, it was clarified, among others: by indicating the authorities authorized to introduce particular of them, the legal forms of such introduction or possible exclusions from the above scope. This means that in the case of some of the above-mentioned restrictions, the final detailed procedure and methods as well as the area, subjective and objective scope of introducing and applying these restrictions will result from the act that will finally introduce them (regulation or decision [6]). It seems that these restrictions can also be introduced and lifted gradually, depending on the increasing or decreasing risk [3, p. 75].

In the context of the scope of the analyzed restrictions, it should also be emphasized that the statutory catalog of restrictions on freedoms and rights permitted to be introduced during m.l. does not have to be consistent with the catalog of restrictions that will ultimately be introduced together with m.l. In individual cases of threats, the restrictions imposed on freedoms and rights may differ. External threats to the Republic of Poland do not have to always have one source or be uniform in nature. Therefore, the general rule governing the selection and choice of restrictions that will be introduced in individual cases is set out in Art. 18 section 2 of m.l.a. Pursuant to this provision, the types of restrictions on human and civil rights and freedoms specified in the regulation on the introduction of m.l. should correspond to the nature and intensity of threats constituting the reasons for the introduction of m.l., and should ensure the effective restoration of the normal functioning of the state.

Martial law analyzed in this study based on the Constitution of the RP of 1997 and the Act on 2022 has not yet been introduced, although in 2020 a state of emergency was introduced in the areas bordering the Republic of Belarus in connection with a particular threat to the security of citizens and public order related to attempts to illegally cross the state border. May the grounds for introducing m.l. in Poland never arise.

References:

- Journal of Laws of 1997, No. 78, item 483, as amended.
- Consolidated text: Journal of Laws of 2022, item 2091.
- Opaliński B., *Stan wojenny we współczesnym polskim porządku prawnym*, „Przegląd Prawa Publicznego”, No. 7-8 of 2011 r., p. 77.
- Judgment of the Supreme Administrative Court of March 16, 2022, file reference numer II GSK 155/22, LEX Legal Information System no. 3344020.
- Prawo administracyjne*, J. Boć (ed.), Wrocław 1998.

Rokicka-Murszewska K., Chapter 2.2.7.4. Decyzje w postępowaniu prowadzonym w stanach nadzwyczajnych [in:] System Prawa Administracyjnego Procesowego. Tom IV. Postępowania autonomiczne i szczególne. Postępowania niejurydykcyjne, A. Matan (ed.), Warszawa 2021, LEX Legal Information System.

Florczak-Wątor M. [in:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, P. Tuleja (ed.), Warszawa 2023, comment on article 233, LEX Legal Information System.

Rzayeva Gulnaz Aydin

*Lecturer at Law faculty of ASCCA
(Academy of State Customs Committee of
the Republic of Azerbaijan),
Lecturer at the UNESCO Department of
“Human Rights and Information Law”
of BSU, PhD in Law*

Elements of the right to access information (Складові права на доступ до інформації)

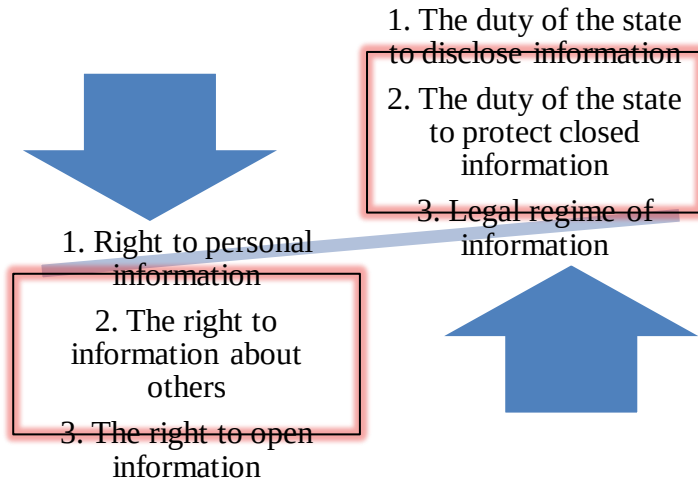
The concept of obtaining information can be expressed as the ability of an individual to have a certain opinion and obtain the information necessary to come to an opinion in the process of living his life both alone and as part of the society in which he lives. The basis of the right to obtain information is the freedom of access to information and documents that state bodies have or should have, and the right to obtain information includes the ability of individuals to obtain information and documents from the relevant subjects using legal means within the framework of the rights recognized by law. The right to information is aimed at providing individuals with access to decisions or established procedures made by the public administration. For this purpose, the right to access information includes freedom and the right to know everything based on openness in administration, unless an overriding reason for privacy and confidentiality is shown.

Regulating the right to access information is of great importance in ensuring accountability, which is one of the main goals of political structures adopting a democratic system. In this sense, the main goal of the legal regulations that include the right to access information is to develop accountability and transparency institutions by justifying the operations of the state administration on the basis of legal clarity. The rules regarding the right to obtain information that emerge after developments such as the fact that the governed begin to think and express opinions about the decisions made by the management over time, do not accept these decisions as they are, question and test them, ensure openness in management and make management at the service of individuals. intended to compel. In this way, by increasing public awareness and especially by creating the opportunity to participate in governance, it is possible for the governed to move from a passive position to an active position. Therefore, it can be considered that

recognition of the right to access information is one of the most important conditions for public participation in governance. If there is no information, it will not be possible to manage. Because today management and power are concentrated in the hands of those with knowledge.

To determine the scope of the right to information, it is necessary to look at its elements. These elements vary depending on the type of information and the legal regime to which the right to access information is directed.

In our opinion, we can describe the elements of the right to access information as follows:

The right to access information is implemented in two forms: the rights of a person to his own information and the right of a person to access other information. Both forms contain different powers and include the following rights:

Right to access information and documents. Today, nations around the world use information technology to collect, store, and, when necessary, process basic demographic data about individuals to facilitate public services. States mainly aim to facilitate the implementation of public services with projects that ensure the collection, recording and processing of personal data on a large scale and in a single center. One of the most important elements of the right to information is that it includes rules that allow individuals to access any information and documents held about them by the government. However, the inclusion of this element raises some questions about systems that allow the collection of personal data. What part of this data will be accessible to third parties and on what basis? Which government agencies will use this information and for what purposes? How accurate is the personal data collected and how is its accuracy verified? – As a result, in addition to its positive aspects, the spread and power of information technologies cause some concerns to increase. Permitting continuous monitoring of a person, exclusion of an individual from the flow of information, collection and storage of unlimited personal data without the knowledge of the person, the possibility of misuse of personal data for various purposes are among the concerns and shortcomings of the era.

The increase in the number and variety of transactions, especially in electronic environments, has made it necessary to take new measures and implement regulations to protect and ensure the confidentiality of personal data. In addition to respect for private and family life, the right to the protection of personal data has also been legally recognized in various European countries. The issue of personal data protection was first raised in the framework of the Council of Europe in the late 1960s.

In 1981, the member states of the Council of Europe in Strasbourg adopted the Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data,[4] and the protection of personal data began to be ensured by all states. The Convention was also approved by the Republic of Azerbaijan with relevant statements on September 30, 2009. The Convention also provides certain safeguards for the data subject. Accordingly, the data subject will have the opportunity to determine the existence of the data file subject to automatic processing, the purpose of its storage and the identity and function of the body that stores it. The data subject will be informed at reasonable intervals and without delay whether personal data relating to him or her is stored in an automatic data file and, if so, about the stored data. The data subject has the right to access and, if necessary, to delete or correct data processed in violation of the provisions of domestic legislation developed in accordance with the principles in the Convention. In addition, if necessary, it has the ability to take legal action if the request for inspection, correction or deletion is not met.

As can be seen from the provisions of the Convention, an important aspect of the protection of personal data is the right of natural persons to be informed about the information stored about them. The purpose of regulating this issue is to minimize the harm that individuals have suffered or will suffer as a result of recent developments in information technology. Therefore, it is the natural right of individuals to check the correctness of the information about them, to request correction or deletion if it is incorrect. Certainly, in the absence of other mechanisms, the right to information will be the most effective means for individuals to exercise these rights.

Although the issue of personal data protection is regulated by law, the main goal is to protect privacy. However, strict adherence to this goal can also make it difficult for government agencies that are trying to ensure openness and transparency. In a society where individuals have freedom of information and expression, the protection of personal data must be regulated very carefully. In the conflicts that may arise between the right to personal data protection and the right to access information, which right is preferred depends on the balance between these two rights.

State bodies that govern the country on behalf of the public and for the public good use public power and privileges to achieve this goal. This situation inevitably leads to the emergence of unbalanced relations between the state and the individual. In this unbalanced relationship, the openness and accountability of the state institution must be ensured so that the rights and freedoms of the individual are protected and ensured. Within the right of access to information, individuals should be able to request certain information that is not directly relevant to them, but will allow them to get acquainted with the activities of state bodies. Such information appears to be of general interest. In

order to ensure that states meet their obligations to facilitate access to information, the obligation of states to inform (the obligation to provide active information) is now unambiguously accepted in matters of public interest such as human rights, health and the environment.

Right to disclosure of information and documents. The right of individuals to disclose the obtained information has been accepted as the main element of the right to access information. If individuals cannot disclose the information they obtain in any form thanks to their right to information, it will not matter much to them to have access to this information. The right to free expression of ideas and information, which is one of the cornerstones of a democratic society and one of the main conditions for human progress and development, is important because it plays the role of a link between freedom of expression and the right to access information. This right applies not only to news or ideas that are respectable or harmless, but also to news or ideas that are objectionable, illegal, shocking or alarming to the state or a section of the public.

As for the duty of the state to disclose information, this duty should be interpreted in the context of the list of public information defined by law in a specific form (Article 29 of the Law on obtaining information) [1]. In accordance with Article 34.1 of the Law, information whose access is not restricted by the legislation of the Republic of Azerbaijan is considered public information. This norm does not fully express the concept of open information. A more complete interpretation is reflected in the 2nd article of the Law on information, informatization and information protection, which describes open information as documented information intended for general use, the acquisition, processing, provision or use of which is not restricted by the legislation of the Republic of Azerbaijan. It is clear from the definition given to the information documented in the law that the information recorded by specific rules is included here. Therefore, we are only talking about information created by authorized institutions and obtained from reliable sources. As can be seen from the content of the second article, the most important feature characterizing the legal regime of open information is that it is not limited by law. In order to ensure this norm, the legislator took a two-pronged step [3, p. 291]:

- by determining the scope of the information whose access is restricted and setting a separate legal regime for them;
- by imposing the duty to disclose information on specific subjects in accordance with legislation.

In the first case, special regulatory rules for various types of information intended for limited use (state, professional, commercial secret, etc.) have been determined. At the same time, these rules are necessarily followed in the processes of electronicization and informatization.

In the second case, the legislator defined a number of duties for the owners of information through the instruction method, in which, first of all, the duty to disclose the information that they have or that was created or obtained as a result of the performance of public duties should be mentioned (Article 29.1) [1]. Who are the owners of the information? –According to Article 9 of the Law on obtaining information, information

owners are not limited to state bodies and municipalities, but also include private legal entities and individuals.

Ensuring the availability of open information for members of society is considered a necessary condition, which is a duty imposed on information owners in the Law on obtaining information: the owner of information must disclose public information in such a way that this information reaches everyone who needs it as soon as possible (Article 31.1) [1]. Legislation has defined numerous methods of information disclosure, among which the most widespread method is considered to be disclosure in Internet information resources. The most important direction in the implementation of the National Strategy and State Programs on the establishment of the information society is the creation of Internet information resources. Creation of websites of all state and municipal bodies and placement of open information about them on those websites, creation of various portals ensures availability of open information for everyone.

Taking into account that the cases of obtaining information by applying to various call centers are becoming widespread in the current period, the importance of this method should be specially emphasized. Then such a question arises: Is receiving information from any call center by telephone considered obtaining information or information request? – If the information is of a general nature (for example, related to the application of any law), then there are not so many problems. However, if the information is only related to the individual or legal entity (for example, information on debts), then some difficulties arise. Because this type of information is recorded, it is no longer considered as information, but as information and is regulated by the Law on obtaining information. So, in this case, should we accept the information received from the call center as an information request? – The law does not prohibit this. Because both oral and written form of information request is allowed. On the other hand, the realization of the right to apply through call centers is envisaged by various legal and normative acts, and applications made by telephone are directly regulated by the Law of the Republic of Azerbaijan On Citizen Applications [1]. However, the interesting part here is that it is also possible that the appeals to the call centers are of a question nature. It is not correct to accept a questioning application as an offer, application, or complaint. Because here we are talking about presenting any information. This gives reason to come to the conclusion that the application to the call centers takes into account the implementation of freedom of information. The same applies to obtaining any information using Internet resources. As it is known, in the modern electronic society, it is possible to obtain references and other open information via the Internet (for example, from the Electronic Government Portal). Should such a request itself be considered as a request since the entry and exit steps to the respective site are recorded? – Based on the research we have done in order to answer all such questions, we must note that both laws need to be revised and this result will serve to answer the mentioned questions.

Thus, the right to access information means the right to access information held by state authorities. Democracy is based on the consent of citizens, and this consent causes the state to inform citizens about its activities and recognize their right to participate. Data collection by states is done on behalf of its citizens, and the public can

only truly participate in the democratic process if they have information about the activities of state agencies. The right to information is also an important tool to fight abuses, mismanagement and corruption and to ensure basic economic and social rights.

List of references:

1. The Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan - a unified Internet electronic database of normative legal acts. <http://www.e-qanun.az/>
2. Aliyev A.I., Rzayeva G.A., Novruzov G.N., Safarov A.T., Mammadzali Sh.S. Human rights, intellectual property and information: mutual legal relations. Textbook. Baku: Nurlar, 2021, 173 p. (in Azerbaijani)
3. The right to information: textbook / A.I.Aliyev, G.A.Rzayeva, A.N.Ibrahimova, B.A.Maharramov, Sh.S.Mammadzali - Baku: Nurlar publishing house, - 2019. - 448 p. (in Azerbaijani)
4. The Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (CETS No. 108). <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol#:~:text=The%20Convention%20for%20the%20Protection,in%20the%20data%20protection%20field>

Rokicka-Murszewska Karolina

*Nicolaus Copernicus University in Toruń,
Faculty of Law and Administration,
Assistant professor in the Unit of
Administrative Law,
Doctor of Law*

Differences of administrative proceedings under martial law in the Polish legal order

(Відмінності адміністративного провадження в умовах воєнного стану в польському правовому порядку)

In Article 228(1) of the Constitution [1], the legislator indicates that an appropriate state of emergency (martial law, exceptional state, or state of natural disaster) may be imposed in situations of particular threats if ordinary constitutional measures are insufficient. The issue of states of emergency is significant because it concerns the protection of individual rights and ensuring the lawful functioning of public authorities. It is impossible to foresee certain exceptional events, and thus, the legal system must be prepared for them [2].

It is generally accepted that the occurrence of a situation endangering the state, which requires resorting to special measures, justifies the introduction of a state of emergency [3, p. 419]. It should be noted that in the case of martial law, the "situations of particular threat", or the reasons for introducing the respective state of emergency, include

external threats to the state, including those caused by terrorist activities or actions in cyberspace, armed attacks on the territory of the Republic of Poland, or when an international agreement entails an obligation to jointly defend against aggression (Article 229 of the Constitution in conjunction with Article 2(1) of the Martial Law [4]).

During each state of emergency, administrative proceedings will be conducted. The intention of the Polish legislature was to maintain the principles of operation of public authorities within the existing organizational structures of the state and within their respective competencies (Article 9 of the Martial Law), as well as within the exceptional provisions being analyzed. Therefore, administrative proceedings with procedural differences from the provisions of the Administrative Procedure Code will only take place in clearly specified categories of cases [5]. During a state of emergency, it is assumed that the burden of administration primarily rests on monocratic bodies, which seems reasonable due to their more efficient decision-making [6].

In martial law, it is important to note the issue of issuing administrative decisions that impose restrictions on the freedom and rights of individuals, as established by the President of the Republic of Poland in the regulation introducing this state. Restrictive decisions, as referred to in Article 25(1) point 1 and point 2 of the Martial Law, are issued by government administration bodies competent to appoint and dismiss a temporary administrator of an entrepreneur, as listed in Article 25a(2) of the Martial Law. These include: the founding body of a state enterprise, a minister exercising rights from the ownership of shares or stocks belonging to the state treasury, a voivode with territorial jurisdiction, as well as ministers. The bodies specified in Article 25a(2) of the Martial Law also serve as appellate bodies for decisions ("orders") of the temporary administrator (Article 25a(8) of the Martial Law).

Another important entity authorized to conduct proceedings is the temporary administrator. The status of a temporary administrator is defined by Article 25a(1) and (3) of the Martial Law. A temporary administrator is a person possessing qualifications and professional experience in the organization and functioning of entrepreneurs, appointed by the competent government administration body to ensure the effectiveness of producing goods or providing services of particular importance for the security or defense of the state. The circle of recipients of decisions issued under Article 25(2) point 2 of the Martial Law has been limited to entities with the status of entrepreneurs [7, p. 164]. Article 25(1) point 1 and point 2 of the Martial Law suggests that additional tasks can be imposed on entrepreneurs or a temporary administration can be established.

The legislature has made it a principle to allow for the limitation of rights and freedoms (except as expressly stated in Article 233(1) of the Constitution) during states of emergency. Therefore, it can be assumed that most of the restrictions will be introduced by a general, universally applicable act (a regulation as referred to in Article 3(1) of the Martial Law). Individual decisions will be issued in matters of censorship and control (Article 21 of the Martial Law), regarding the imposition of restrictions on the freedom and rights of individuals, as determined by the President, involving the imposition of additional tasks on entrepreneurs, necessary for the security or defense of the state and ensuring the supply of the population (Article 25(2) point 1 of the Martial Law), and the

introduction of temporary administration for entrepreneurs, including those with foreign capital, if their activities involve the production of goods or provision of services of particular importance for the security or defense of the state (Article 25(2) point 2 of the Martial Law). Moreover, proceedings during martial law will also concern matters related to the production of goods or provision of services by an entrepreneur subject to temporary administration and of particular importance for the security or defense of the state (Article 25a(7) of the Martial Law).

With regard to decisions issued during states of emergency, particular attention should be paid to the importance of their justification. A properly constructed justification not only convinces the recipient of the decision of the correctness of the resolution but also allows for "in-depth control" of the decision and an "assessment of the reasoning" of the authority [8, p. 513]. In martial law, these aspects seem to gain greater importance than usual. This is related, for example, to the lack of the possibility of appealing some decisions in the ordinary procedure, as well as the expedited procedure for reviewing decisions before the administrative court. A well-constructed decision will contribute to convincing the party of the correctness, rationality, and fairness of the resolution adopted by the first-instance authority, despite, of course, the independent assessment of the manner of establishing facts and applying the law by the appellate authority (where there is a possibility of appeal) and administrative courts [9, p. 311].

Special attention should be paid to orders issued by the temporary administrator during martial law, as referred to in Article 25a(7) of the Martial Law. When considering whether a temporary administrator's order should be classified as an administrative decision, it should be remembered that the determination of whether a given act is a decision is not determined by its name but by the nature of the case and the content of the provision serving as the basis for the action of the authority handling the case [10; 11, p. 358]. Regarding orders from the temporary administrator, the legislature has not established any specific requirements regarding their elements.

During martial law, the legislature waived the possibility of subjecting administrative decisions to review in appellate proceedings. There is no ordinary remedy available for the decision of the voivode regarding censorship and control, and the decision is final by law (Article 21(6) of the Martial Law). An exception to this will be decisions limiting the rights and freedoms of entrepreneurs, as referred to in Article 25(2) point 2 of the Martial Law, for which the legislature has not introduced any specific regulations (thus, an appeal against these decisions can be lodged according to general rules), and orders from the temporary administrator, against which an appeal is allowed under the rules specified in Article 25a(8) and (9) of the Martial Law (an appeal must be submitted within 3 days, and the authority must consider it within 3 days of its submission). The shortening of deadlines for filing and considering appeals is justified by the need to ensure the effectiveness of processes related to the production of goods and the provision of services by a given entrepreneur.

In summary, it should be noted that any deviations in the administrative proceedings conducted during martial law aim at speeding up, streamlining, and shortening them. At the same time, the Polish legislature clearly protects matters related to

the production of goods or the provision of services by entrepreneurs during martial law. This undoubtedly holds significance, especially concerning strategic economic activities, and should be evaluated positively.

References:

1. Constitution of the Republic of Poland dated April 2, 1997 (Journal of Laws of 1997, No. 78, item 483, as amended).
2. Decision of the Constitutional Tribunal dated March 6, 2001, case no. S 1/01. *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*. No. 2. 2001. Item 35.
3. Garlicki L. *Polskie prawo konstytucyjne*. Warszawa 2001.
4. Act of August 29, 2002, on martial law and the competencies of the Supreme Commander of the Armed Forces and the principles of his subordination to the constitutional organs of the Republic of Poland (Journal of Laws of 2022, item 2091).
5. Act of June 14, 1960, Administrative Procedure Code (Journal of Laws of 2023, item 775, as amended).
6. Stankiewicz R. Organ kolegialny a wydawanie decyzji administracyjnych. *Przegląd Prawa Publicznego*. No 2. 2014. p. 25.
7. Raduła M. Kompetencje wojewody w stosunku do podmiotów leczniczych w stanach nadzwyczajnych. *Przegląd Prawa i Administracji*. No 106. 2016.
8. Zimmermann J. Znaczenie uzasadnienia rozstrzygnięcia organu administracji publicznej dla orzecznictwa sądowoadministracyjnego. *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego*. No 5-6 (32). 2010.
9. Romańska M. Uzasadnienie decyzji administracyjnej, in: I. Rzucidło-Grochowska, M. Grochowski (ed.). *Uzasadnienia decyzji stosowania prawa*. Warszawa 2015.
10. Judgment of the Supreme Administrative Court dated July 20, 1981, case no. SA 1163/81. *Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych*. No. 9. 1982. Item 169.
11. Martysz Cz. Postępowanie administracyjne w sprawach należących do organów polskich przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych, in: B. Mikołajczyk, J. Nowakowska-Małusecka (ed.). *Prawo międzynarodowe, europejskie i krajowe - granice i wspólne obszary: księga jubileuszowa dedykowana Profesor Genowefie Grabowskiej*. Katowice 2009.

*Діхтієвський Володимир
Міністерство економіки України,
начальник відділу міжнародного
співробітництва Департаменту
санкційної політики,
доктор філософії в галузі права*

До питання відновлення, підтримки та розвитку об'єктів інфраструктури, зруйнованих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України

Від 24 лютого 2022 року по сьогоднішній день триває повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України. За цей час російська агресія принесла численні людські жертви та соціальні втрати, завдала масштабних руйнувань виробничому капіталу та, серед іншого, інфраструктурі України.

Для подолання наслідків агресії у синергії та консолідації зусиль працює весь державний апарат України. Зокрема, питанням у сфері з відновлення регіонів, територій та інфраструктури опікуються, здебільшого, Секретаріат Кабінету Міністрів України і Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (далі – Мінінфраструктури), яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику, серед іншого, у сфері з відновлення регіонів, територій та інфраструктури, що постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України [1].

Основним нормативно-правовим актом, який визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, а також правові засади створення та ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України є Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX (далі – Закон).

Важливість цього Закону полягає в тому, що він передбачає:

по-перше, створення єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи (Реєстру пошкодженого та знищеного майна), призначеної для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації та документів про: осіб, майно яких пошкоджено або знищено; пошкоджене та знищене майно (у тому числі пошкодження, завдані земельним ділянкам, землям, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів, а також біологічного різноманіття) незалежно від того, чи передбачається компенсація за пошкодження або знищення такого майна відповідно до цього Закону; матеріальну шкоду (у тому числі збитки), завдану внаслідок пошкодження та знищення майна (у тому числі обстеження пошкодженого майна, крім обстеження, передбаченого статтею 39² Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», оцінку

пошкодженого

та знищеного майна); розгляд та прийняття рішення про надання компенсації, а також надання компенсації за пошкоджене та знищене майно та фінансування (виділення коштів) відновлення пошкодженого та знищеного майна;

по-друге, джерела фінансування компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна;

по-третє, запровадження житлового сертифікату на придбання об'єкта житлової нерухомості (далі – житловий сертифікат), який є електронним документом, що підтверджує гарантії держави щодо забезпечення фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання такого приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/фінансування його будівництва) в обсязі, що дорівнює грошовій сумі, зазначеній у такому документі.

Так, Держателем Реєстру є Мінінфраструктури. Картографічною основою Реєстру є картографічна основа Державного земельного кадастру, відомості містобудівного кадастру та кадастрів інших природних ресурсів, інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів. Для збирання інформації про пошкоджене або знищене майно можуть використовуватися інформаційні продукти дистанційного зондування Землі, у тому числі космічної зйомки.

Разом з тим джерелами фінансування компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна є: кошти державного (у тому числі Фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, Фонду ліквідації наслідків збройної агресії) та місцевих бюджетів; кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів; міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога, а також репарації або інші стягнення з російської федерації та інші джерела, не заборонені законодавством України [2].

Необхідно зауважити, що згадані вище фонди є основоположними ресурсами України для цільового використання коштів, які спрямовуються на відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури.

Так, Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури відкрито Мінінфраструктури в Національному банку України для зарахування добровільних внесків (благодійних пожертв) від фізичних та юридичних осіб приватного права та/або публічного права в національній та іноземній валюті, з метою відновлення зруйнованого майна та інфраструктури, шкода та збитки яким завдані бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, спричиненими військовою агресією російської федерації проти України, які є джерелом формування спеціального фонду державного бюджету.

У контексті зазначеного, зруйноване майно та інфраструктура це об'єкти нерухомого майна, які належать фізичним та юридичним особам всіх форм власності, та об'єкти інфраструктури, зруйновані (пошкоджені/знищені) внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією

російської федерації проти України.

Під відновленням зруйнованого майна та інфраструктури слід розуміти розроблення проектної документації та проведення її експертизи в установленому законодавством порядку, придбання об'єктів нерухомості на заміну знищених, будівництво та поточний ремонт.

Кошти зазначеного Фонду використовуються для відновлення зруйнованого майна та інфраструктури залізничного транспорту, дорожнього господарства, авіаційного транспорту, морського транспорту, внутрішнього водного транспорту (крім рухомого майна), об'єктів туристичного призначення, електронних комунікаційних мереж, об'єктів соціальної сфери, об'єктів житлово-комунального господарства, житлових об'єктів та об'єктів будівництва [3].

Водночас в Україні діє Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, який створюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України за рахунок надходжень, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, з метою ліквідації наслідків (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних), спричинених збройною агресією російської федерації проти України.

У свою чергу кошти зазначеного Фонду спрямовуються на будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт) громадських будинків та споруд, будівництво об'єктів інфраструктури (пов'язаних з наданням послуг з водопостачання, водовідведення, виробництва теплової енергії, тепlopостачання, електропостачання), нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт, розроблення проектної (проектно-кошторисної) документації будівель для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та осіб, які втратили його внаслідок воєнних дій, розроблення проектної (проектно-кошторисної) документації для зруйнованих об'єктів, будівництво, ремонт та інші інженерно-технічні заходи із захисту об'єктів критичної інфраструктури, закупівлю шкільних автобусів, спеціального транспорту для закладів охорони здоров'я та комунальних підприємств з благоустрою територій, компенсацію за знищений/пошкоджений об'єкт житлового призначення (з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»), відновлення пошкоджених об'єктів житлового (у тому числі будинки дачні та садові) та громадського призначення, нове будівництво об'єктів житлового призначення для осіб, які втратили житло внаслідок воєнних дій, будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт, розроблення проектної (проектно-кошторисної) документації, поточний ремонт) закладів охорони здоров'я для забезпечення надання медичної та реабілітаційної допомоги особам, постраждалим внаслідок воєнних дій [4].

Для прикладу варто зазначити, що загальний обсяг Фонду ліквідації наслідків збройної агресії за 2023 рік склав 61,8 млрд грн. Джерелом фінансування стали вилучені активи російської федерації та доходи Національного банку України. За програмою «Відновлення» виплачено 2,99 млрд грн [5].

Також у контексті відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури України важливим функціональним ресурсом слугує електронна публічна послуга

«Відновлення», метою якої є надання компенсації, яка реалізується на підставі заяви, поданої до згаданого Реєстру пошкодженого та знищеного майна, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Портал Дія), зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія (Дія), або в інший спосіб, передбачений Порядком надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна [6].

У цьому випадку необхідно підкреслити, що держава допомагає тим, хто втратив житло через військову агресію російської федерації та надає можливість отримати згаданий вище житловий сертифікат, за який можна придбати нове житло.

Як це працює на прикладі. Необхідно подати інформаційне повідомлення про знищене житло через мобільний додаток або Портал Дія, ЦНАП або нотаріуса; подати заяву на отримання житлового сертифіката через мобільний додаток або Портал Дія; Комісія органу місцевого самоврядування опрацьовує заяву і формує житловий сертифікат; у сертифікаті буде вказана точна сума компенсації від держави на які можна розраховувати та починати обирати нове житло; обравши житло і домовившись із продавцем про купівлю, потрібно подати заяву на бронювання коштів через мобільний додаток або Портал Дія (підтвердження про бронювання прийде протягом 5 днів. У заявника є 30 днів, щоб укласти угоду з продавцем); наступним кроком потрібно звернутися до нотаріуса чи державного реєстратора і припинити право власності на знищене житло (це необхідно зробити до проведення угоди купівлі-продажу, але виключно після отримання житлового сертифіката); після цього нотаріус може оформити угоду купівлі-продажу (протягом 5 днів кошти будуть зараховані продавцю житла)

Загалом українці, станом на кінець 2023 року, подали майже 8 тисяч заяв про зруйноване майно, щоб отримати компенсацію за програмою «Відновлення» й придбати нову квартиру чи будинок. З них 1 636 осіб уже мають згенеровані сертифікати, які підтверджують суму компенсації [7].

Ще одним важливим функціональним ресурсом для відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури України слугує Єдиний державний вебпортал для збору пожертв на підтримку України «United24» (рахунки, відкриті у Національному банку України для залучення добровільних внесків (благодійних пожертв) на підтримку України). Джерелом надходжень до «United24» є кошти від фізичних та юридичних осіб приватного права та/або публічного права для фінансування заходів, пов'язаних з відсіччю збройної агресії проти України та ліквідацією її наслідків, національної безпеки та оборони, відновлення, підтримки і розвитку України, надання гуманітарної допомоги, та надання інформації про використання коштів із зазначених рахунків.

Кошти, що надходять на рахунки «United24», використовуються: Міністерством оборони України – із спеціального рахунка для збору коштів на підтримку Збройних Сил України; Мінінфраструктури – з рахунка Фонду відновлення зруйнованого майна та інфраструктури; Міністерством охорони здоров'я України – з рахунка для задоволення потреб охорони здоров'я;

Міністерством освіти і науки України – з рахунка для задоволення потреб освіти і науки; Міністерством економіки України – з рахунка для фінансування заходів гуманітарного розмінування.

Зазначені державні органи можуть здійснювати використання коштів, що надходять на рахунки «United24», за участю інших суб'єктів з дотриманням законодавства про проведення закупівель, зокрема в умовах воєнного стану [8].

Для прикладу, станом на сьогодні, на рахунках «United24» обліковується сума понад 602 млн доларів США [9]. Це може говорити про те, що: суспільство по всьому світу продовжує об'єднуватися у бажанні допомогти Україні; ціль «United24», яка полягає у збільшенні пожертв Україні та забезпеченні оперативності та прозорості їх розподілу, буде досягнута.

Підсумовуючи наведене необхідно зазначити, що відновлення об'єктів інфраструктури України – це послідовний та комплексний процес до якого залучене значне коло органів державної влади України та їх посадові особи, а також міжнародні партнери та світова спільнота в цілому.

Переконаний, що продовження консолідованої співпраці між усіма стейкхолдерами інфраструктурної сфери призведе до гарантованого позитивного результату, який полягатиме у повному відновленні інфраструктури держави та її подальшого розвитку, враховуючи досвід від сьогоденних викликів, який Україна продовжує отримувати.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 460; (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text>).

2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX; (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>).

3. Деякі питання фінансування робіт з відновлення зруйнованого майна та інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2022 № 879; (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2022-%D0%BF#n9>).

4. Про затвердження Порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.02.2023 № 118; (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2023-%D0%BF#Text>).

5. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України; (електронне посилання: <https://www.kmu.gov.ua/news/fond-likvidatsii-naslidkiv-zbroinoi-ahresii-uspishnyi-dosvid-u-2023-rotsi>).

6. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «єВідновлення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 381; (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>).

7. Офіційний вебсайт Міністерства цифрової трансформації України. Портал Дія; (електронне посилання: <https://thedigital.gov.ua/news/evidnovlennya-vlasniki-zruynovanogo-mayna-mozhut-vikoristati-zhitlovi-sertifikati-v-dii-dlya-kupivli-novoi-domivki>).

8. Деякі питання використання коштів, що надходять на рахунки для залучення добровільних внесків (благодійних пожертв) на підтримку України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 472 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 08.08.2023 № 829); (електронне посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-2022-%D0%BF#n18>).

9. Офіційний вебсайт Єдиного державного вебпорталу для збору пожертв на підтримку України «United24»; (електронне посилання: <https://u24.gov.ua/uk>).

Соломаха Артем

*Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри адміністративного
права та процесу,
кандидат юридичних наук, доцент*

Проблеми функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану

Досвід, набутий Україною під час війни, показав, що самоорганізація населення має більше переваг, ніж централізована влада. Саме на місцях люди бачать і знають усі тонкощі функціонування громади. Утім, в умовах війни функціонування місцевого самоврядування в Україні супроводжується низкою проблем.

Так, невирішеним залишається питання організації роботи органів місцевого самоврядування в разі фактичної відсутності осіб, які обіймали обрані посади, тобто коли немає осіб, котрі виконували відповідні посадові обов'язки [1, с. 82]. У період війни військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та, частково, органів місцевого самоврядування [2]. Разом з тим, як слушно зауважує В. С. Говоров, військові адміністрації в такому разі є тимчасовим способом вирішення питання, оскільки певний відсоток населення все ж таки мешкає на території і

доцільним було б провести вибори і сформувати на місцях органи місцевого самоврядування [1, с. 82]. Проте, як відомо, відповідно до законодавства України, вибори під час дії воєнного стану прямо заборонені ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Заборона законом стосується всіх видів виборів: вибори Президента України, Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування [3].

Також уваги потребують положення закону, які дають можливість сільському, селищному, міському голові здійснювати низку повноважень ради. Так, відповідно до ч. 8 ст. 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», договори, укладені під час дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою від імені ради з питань, визначених ч. 4 і ч. 5 цієї статті (якщо вони належать до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради), не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану. Проте закон не вказує, чи функціонує відповідна рада в той час, коли голова приймає такі рішення, чи прийнято рішення про дострокове припинення повноважень ради. Окреслена правова невизначеність на практиці може мати наслідком зловживання із боку сільських, селищних, міських голів. До того ж, переобрання на себе виключних повноважень ради головою порушує принципи організації системи місцевого самоврядування та функціонального розмежування повноважень [4, с. 19].

Документи стратегічного, просторового та бюджетного планування не синхронізуються між собою. Особливо гостро проблема помітна на рівні територіальних громад, де розробляється аж 10 різних типів документів. Водночас частини та розділи в багатьох документах дублюються, що призводить до зайвої роботи або неоднозначності цілей та задач планування. Тому сьогодні неабияк актуально напрацювати ефективний та зрозумілий для всіх підхід до регіонального планування, а також зменшити навантаження на регіональну та місцеву владу як у частині розробки документів, так і моніторингу їх реалізації [5].

В цілому ж законодавство про воєнний стан та законодавство про місцеве самоврядування в частині регламентації функціонування місцевого самоврядування є суперечливим та містить колізійні норми або ж норми, що передбачають альтернативні дії. У свою чергу, неоднозначне тлумачення цих норм в процесі їх застосування представниками різних органів (районних, обласних рад та військових адміністрацій) на практиці може призвести до конфлікту їх компетенцій що заважає ефективному здійсненню заходів режиму воєнного стану, а також можливості їх використання в політичних чи суб'єктивних інтересах [6, с. 48-49].

Не менш важливою проблемою функціонування місцевого самоврядування в умовах війни є економічні труднощі, пов'язані з веденням бойових дій. Адже, як відомо, основними надходженнями до місцевих бюджетів є податки, трансферти та доходи з власних джерел. Разом з тим, на повноту місцевих бюджетів впливає значна кількість факторів. Зокрема, розвинутість ринків, значні природні або ж трудові ресурси у тому чи іншому регіоні. Окрім того, в умовах воєнного стану

низка регіонів зазнала втрат та пошкоджень у зв'язку з тим, що є прифронтовими, саме тому потребують значної кількості коштів на відновлення інфраструктури. Це безпосередньо впливає на економіку громади, яка є основою для сплати податків. На зазначених територіях можуть не працювати підприємства, відповідно, це спричиняє зниження надходжень у місцевий бюджет та впливає на платоспроможність самих жителів таких громад [7, с. 398].

Вторгнення рф поставило значні виклики перед громадами. Саме на місцевому рівні необхідно вирішувати гуманітарні, комунальні, логістичні та міграційні проблеми, відновлювати зруйноване – а на це необхідні фінанси. Згідно даних опитування третини громад КСЕ Агроцентром та Всеукраїнською асоціацією громад, за підтримки Фонду Конрада Аденауера в Україні, вторгнення, спричинивши масову міграцію та зупинку бізнесу, завдало значного удару по бюджетах. Кожна четверта громада, що знаходилася у зоні вторгнення рф, збрала щонайменше на 50% менше доходів від довоєнних планів. Серед об'єднаних територіальних громад, які знаходились поза зоною бойових дій, дві третини відзначили падіння доходів. Надходження з податку на доходи фізичних осіб, акцизів та земельного податку – статті бюджетів, які постраждали найбільше. Як результат, громади стикнулися із потребою продовжувати фінансувати освіту, медицину та житлово-комунальне господарство при падінні надходжень до 70%. Це внесло значний дисбаланс у їхні фінанси [8]. Особливо критичною є ситуація у зоні активних бойових дій.

Окрім того, наразі до компетенції органів місцевого самоврядування віднесено низку повноважень, не передбачених реформою: як і куди розмістити переселенців, де знайти житло тим мешканцям, які його втратили, як розподілити гуманітарну допомогу, як надати необхідні послуги під час обстрілів тощо [9]. Дотепер всі вказані повноваження не врегульовано належним чином.

Насамкінець, зауважимо, що проблеми функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану потребують подальшого наукового вивчення.

Список використаних джерел:

1. Говоров В. С. Органи місцевого самоврядування та військові адміністрації: актуальні проблеми функціонування в умовах воєнного стану. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023. № 2 (101). Ч. 1. С. 76-83.
2. Пирога І. С., Пирога М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право. 2023. Т. 1. №77. С. 117-123.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Лялюк О. Правове регулювання компетенції місцевого самоврядування в умовах війни в Україні. Проблеми законності. 2023. №160. С. 6–23.
5. Євроінтеграція та виклики війни: як розвиватимуться регіони та громади? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/25/709155/>

6. Кравченко В. В. Формування правової основи місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях в умовах воєнного стану // Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Збірник тез доповідей Восьмої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 грудня 2023 р.). С. 39-50.

7. Мороз В. О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №4. С. 396-398.

8. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf>

9. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за червень. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve-samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-cherven/>

Бучинська Анна

Поліський національний університет,

доцент кафедри правознавства,

кандидат юридичних наук, доцент

Повноваження органів місцевого самоврядування щодо захисту культурних цінностей в умовах воєнного стану

У функціонуванні кожної держави культурні цінності відіграють особливе значення, адже саме вони створюють передумови для формування і розвитку ідентичності, ідентифікації, можливості взаємного спілкування, відчуття безперервності та сенсу буття, що є необхідним для виживання та належного розвитку членів даної спільноти.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», під культурними цінностями слід розуміти об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [1].

Забезпечення формування і реалізації державної політики у сфері культури віднесено до компетенції Міністерства культури та інформаційної політики України. У відповідності до ст. 3 Закону України «Про культуру» основними засадами державної політики у сфері культури серед іншого є «захист і збереження культурної спадщини та культурних цінностей як основи національної культури» [2].

Реалізацію завдань у сфері культури на місцях держава відносить згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до делегованих

повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, зокрема у сфері забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання [3, пп. 10 п. 6 ст. 32].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, 24.02.2022 року Президентом України був підписаний Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022, на підставі якого почали реалізовуватись положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

На підставі зазначеного Закону, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, серед іншого такі заходи правового режиму воєнного стану як: проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України [4, п. 19-1 ч. 1 ст. 8]. Під час дії воєнного стану, у місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення) [4, ч. 2 ст. 8].

Таким чином, у разі запровадження воєнного стану, який в Україні діє понад 2 роки, сфера забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання, передається в підпорядкування військового командування, оскільки структура органів місцевого самоврядування може зазнавати певних змін.

Відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом, утворюються військові адміністрації населених пунктів. Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації. Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.

У районі, області військові адміністрації утворюються у разі нескликання сесії відповідно районної, обласної ради у встановлені ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» строки або припинення їх повноважень згідно із законом, або для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку.

У разі наявності фактів порушення сільським, селищним, міським головою

відповідної територіальної громади під час реалізації повноважень, передбачених Конституцією чи законами України, начальник обласної військової адміністрації за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) [4].

Оскільки, на території України триває збройна агресія рф, щодо захисту культурних цінностей, включаються в дію також механізми Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14 травня 1954 року, яка була ратифікована Україною в 1957 році. В розумінні даної Конвенції культурними цінностями є: (А) цінності, рухомі чи нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні розташування, архітектурні ансамблі, визначені як такі, що представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи, книги, інші предмети художнього, історичного чи археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукцій цінностей, зазначених вище; (В) будівлі, головним і дійсним призначенням яких є збереження або експонування рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а), такі як музеї, великі бібліотеки, сховища архівів, а також укріття, призначені для збереження в разі збройного конфлікту рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а); (С) центри, в яких є значна кількість культурних цінностей, зазначених у пунктах (а) і (b), так звані «центри зосередження культурних цінностей» [5].

А отже, у разі не здійснення виконавчими органами, та/або сільськими, селищними, міськими головами своїх повноважень та у випадку окупованих територій, захист культурних цінностей внаслідок повномасштабного вторгнення рф, покладений на військове командування і військових, які мають діяти у відповідності до Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України затвердженої наказом Міністерства оборони України 23 березня 2017 року № 164. Культурні цінності згідно даної Інструкції становлять об'єкти, що мають велике значення для культурної спадщини народів і відіграють важливу роль у духовному житті людей (пам'ятники архітектури та історії, твори мистецтва, релігійні або світські пам'ятники, археологічні об'єкти, музеї, бібліотеки, архіви, театри тощо) [6].

У висновку необхідно зазначити, що культурні цінності не повинні використовуватись у воєнних цілях, навпаки маючи виняткове значення, їм має надаватись спеціальний захист. На жаль, рф нехтує нормами міжнародного права, які покликані захищати культурні цінності у випадку збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 48. ст.405
2. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 24. ст.168

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997. № 24. ст.170
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 28. ст.250
5. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: Міжнародний документ від 14.05.1954 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu54k01u?an=2&ed=1954_05_14 (дата звернення: 25.01.2024)
6. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України 23.03.2017 р. № 164, зареєстрована у Міністерстві юстиції України 09.06.2017 р. за № 704/30572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

Євтушенко Дар'я

*Запорізький національний університет,
старший викладач кафедри
конституційного
та адміністративного права,
доктор філософії зі спеціальності Право*

Забезпечення прав людини під час реалізації завдань превентивної діяльності правоохоронних органів в Україні: гарантії ефективності

Превентивна діяльність, що реалізується правоохоронними органами в Україні, має свої характерні ознаки, що притаманні саме їй, та особливості її реалізації. Варто зазначити, що визначений вид діяльності як один із видів діяльності правоохоронних органів, не зважаючи на будь-які чинники, що впливали та впливають на розвиток держави, та на всі процеси, що відбувалися впродовж історичних періодів існування та відбуваються і сьогодні, завжди мав неабияке значення для стійкості держави у сфері внутрішньої та зовнішньої її безпеки. Ефективність реалізації такої діяльності визначається широким колом критеріїв, одним із яких є якісний показник правового виховання та правової культури населення. Так, від якісної за своїм змістом превентивної діяльності правоохоронних органів, у співпраці з іншими правоохоронними органами, органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, релігійними організаціями, окремими особами тощо, залежить і якість правової культури, правової обізнаності населення в цілому та конкретних категорій осіб зокрема, і, навпаки, від якості правової культури, правової обізнаності населення в результаті правового виховання, що стає повноцінною частиною превентивної діяльності (загальної та індивідуальної), залежить і показник якості самої

превентивної діяльності правоохоронних органів, і, як один із результатів, зниження відсотку вчинення протиправних дій у суспільстві.

Сама ж превентивна діяльність правоохоронних органів за своєю сутністю є багатогранною, розгалуженою, такою, яка відрізняється специфічним змістом форм, методів та засобів реалізації. Але яка ж мета розширення кола останніх? Відповідь є очевидною. З метою забезпечення оперативного, якісного виконання поставлених перед визначеним видом діяльності завдань, і, як наслідок, визнання її ефективною, з огляду на специфіку окремих категорій осіб або ж окремої особи, підхід до реалізації такої діяльності щодо визначеного суб'єкта буде індивідуальним, таким, який є належним для сприйняття саме їй, тоді і зміст будь-якого обраного методу, засобу буде корелюватися із специфікою суб'єкта, по відношенню якого така діяльність реалізується. При цьому визначена реалізація має також свої принципи та завдання. Що ж до принципів, то варто погодитися з думкою науковців С.О. Шатрави, Г.Р. Парханова, які у своїй роботі, присвяченій дослідженню сутності поняття, змісту та визначенню класифікації принципів превентивної поліцейської діяльності, поділяють принципи за одним із критеріїв, а саме нормативним закріпленням, на три категорії: загальноправові принципи; базові принципи; спеціальні принципи [1, С.43]. Серед усіх принципів, які визначають дослідники, з посиланням на Закон України «Про Національну поліцію», своє чільне місце займає і принцип дотримання прав і свобод людини, при цьому науковці наголошують, що «права і свободи людини, щодо яких здійснюються превентивні заходи або дії, повинні відповідати їх цілям», та зроблено наголос на тому, що «законодавцем суворо заборонено заподіювати під час проведення превентивних заходів фізичні страждання особі, принижувати людську честь і гідність» [1, С. 45]. Таким чином, принцип дотримання прав і свобод людини стає одним із «базових» принципів реалізації превентивної діяльності правоохоронних органів і з цим варто погодитися. При цьому і серед численної кількості завдань превентивної діяльності правоохоронних органів можна знайти схоже поняття, а саме: забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Тож яке є співвідношення цих понять?

Тлумачний словник української мови надає поняття «дотримувати (дотримати, дотримання)» у значенні «точно, без відхилень виконувати, здійснювати що-небудь обіцяне, загадане, необхідне і т. ін.», а поняття «забезпечувати (забезпечити, забезпечення)» у значенні «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось» або ж «захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [2]. Аналізуючи вищезазначені поняття, можна відмежувати за своїм значенням «дотримання прав і свобод людини» та «забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини», адже дотримання в цьому випадку буде корелюватися саме з принципами реалізації превентивної діяльності правоохоронних органів, з огляду на те, що суб'єкти її реалізації неухильно повинні виконувати норми, що наголошують на зобов'язанні поважати права і свободи людини під час здійснення будь-яких дій, застосування будь-яких форм, методів, засобів превентивної діяльності. Що ж до забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, то це поняття варто застосовувати при формулюванні

саме завдань превентивної діяльності правоохоронних органів, з огляду на сутність поняття «забезпечувати» у сенсі «гарантувати», «захищати», адже це і є характерною особливістю завдань діяльності правоохоронних органів, і превентивної їх діяльності зокрема. З вищезазначеного можна зробити висновок про те, що забезпечення прав людини, як і її свобод і інтересів, є одним із завдань превентивної діяльності правоохоронних органів, а дотримання останніх є одним із необхідних, «базових» принципів реалізації такої діяльності.

При цьому варто зауважити, що від того, наскільки якісно буде забезпечено права людини під час реалізації превентивної діяльності правоохоронними органами, буде залежати ступінь довіри населення до останніх, їх авторитет та бажання у населення співпрацювати із правоохоронними органами на забезпечення ефективності превентивної діяльності в цілому.

Таким чином, гарантією ефективності превентивної діяльності правоохоронних органів, з огляду на вищевказане, є якісне забезпечення прав людини під час реалізації такої діяльності правоохоронними органами, і, як результат, забезпечення виконання завдань, поставлених перед визначеним видом діяльності, та підвищення ступеня довіри населення до правоохоронних органів як гаранта безпеки держави в цілому та безпеки населення зокрема.

Список використаних джерел:

1. Шатрава С.О., Г.Р. Парханов. Принципи превентивної поліцейської діяльності: поняття, зміст та їх класифікація. *Право і безпека*. 2019. № 3 (74). С. 41-47.
2. Словник української мови в 11 томах. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd> (Дата звернення: 16.02.2024 р.)

Каптан Максим
*Національний університет оборони
України, старший науковий
співробітник науково-дослідного
відділу правових проблем у сфері
міжнародного співробітництва
Центру воєнно-стратегічних
досліджень, підполковник юстиції*

Адміністративно-правове забезпечення статусу учасника бойових дій в сучасних умовах

Чинне законодавство України містить багато нормативно-правових актів, якими передбачено пільги для учасників бойових дій. Основним нормативно-правовим актом з підтримки соціального захисту діючих військовослужбовців так і звільнених з військової служби осіб, займає Закон України «Про статус ветеранів

війни, гарантії їх соціального захисту”. Крім того вказане питання регулюється Законами України “Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни”, “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” та іншими нормативними актами.

Відповідно до ст. 5 Закону України Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” [1], учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з’єднань, об’єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Безпосередньо перелік пільг, що передбачені для учасників бойових дій, передбачений у ст. 12 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” [1].

Учасникам бойових дій надаються такі пільги:

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;

- першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);

- безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;

- 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім’ю);

- 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленням балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання;

- 75-процентна знижка вартості палива, у тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

- безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі;

- користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

- щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних

спеціалістів; - першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

- виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;

- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;

- першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом;

- одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і підвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України;

- першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків;

- безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;

- зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства; - позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів – додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів;

- першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

- позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;

- учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти і на курси для одержання відповідних професій. Окрім того, учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються у розмірі 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Щорічно до 5 травня учасникам бойових дій виплачується разова грошова допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України.

Держава забезпечує учасникам бойових дій та їх дітям, у тому числі дітям, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, - до закінчення такими дітьми закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти, що надається у вигляді:

- повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти;
- соціальної стипендії;
- безоплатного забезпечення підручниками;
- безоплатного доступу до Інтернет, систем баз даних в закладах освіти;
- безоплатного проживання в гуртожитку;
- інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Багато норм щодо забезпечення спеціального правового статусу учасника бойових дій на Сході України містяться й у інших нормативно-правових актах. Так, у ст. 1 Закону України “Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни” від 16 березня 2004 року № 1603-IV з 01 травня 2004 року встановлено щомісячну виплату цільової 61 грошової допомоги на прожиття учасникам бойових дій у розмірі 40 гривень, незалежно від розміру пенсій та надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги та пенсії за особливі заслуги перед Україною [2].

Відповідно до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09 липня 2003 року № 1058-IV учасники бойових дій на Сході України мають право на призначення дострокової пенсії за віком після досягнення чоловіками - 55 років, жінками - 50 років та за наявності страхового стажу не менше 25 років у чоловіків і не менше 20 років у жінок (п. 4 ст. 115) [3]. В ст. 14 Закону України “Про поховання та похоронну справу” від 10 липня 2003 року № 1102-IV зазначається, що для виконавця волевиявлення померлого або особи, яка зобов’язалася поховати померлого, поховання учасників бойових дій на Сході України здійснюється безоплатно [4]. В Законі України “Про професійну (професійно-технічну) освіту” від 10 лютого 1998 року № 103/98- ВР зазначається, що учасникам бойових дій надається право на особливий соціальний захист в галузі

професійної (професійно-технічної) освіти, до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років (ст. 44- 1) [5]. Закон України “Про вищу освіту” від 01 липня 2014 року № 1556-VII передбачає, що вступити до військових закладів вищої освіти та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти учасники бойових дій на Сході України мають право за результатами вступних іспитів з конкурсних предметів у закладі вищої освіти в межах установлених квот прийому до закладів вищої освіти (наукових установ) України (абзац 2 ч. 3 ст. 44) [6].

У постанові Кабінету Міністрів України “Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни та учасникам бойових дій” від 28 липня 2010 року № 656, встановлено, коли в учасників бойових дій, у яких щомісячний розмір пенсійних виплат (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсій, установлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягає 165 відсотків, таким учасникам бойових дій виплачується щомісячна державна 62 адресна допомога до пенсії в сумі, що не вистачає до зазначених розмірів [7].

Список використаних джерел:

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. Дата оновлення: 09.11.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 09.01.2024).
2. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни : Закон України від 16.03.2004 р. № 1603-IV. Дата оновлення: 02.10.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> (дата звернення 09.01.2024).
3. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Дата оновлення: 22.11.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> (дата звернення 09.01.2024).
4. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003 р. № 1102-IV. Дата оновлення: 08.12.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення 09.01.2024).
5. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. Дата оновлення: 10.04.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.01.2024).
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 08.12.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 10.01.2024).
7. Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни та учасникам бойових дій : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2010 р. № 656. Дата оновлення: 14.07.2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.01.2024).

Коваль Микола

Державний податковий університет
Міністерства фінансів України
професор кафедри
адміністративного права, процесу та
митної безпеки, к.ю.н., професор

До питання про структуру адміністративного процесуального права в зв'язку з вступом в дію Закону України «Про адміністративну процедуру»

Розуміння структури того чи іншого явища, предмету, категорії, науки, процесу тощо допоможе більш виважено підходити до його оцінки і дослідження. Беручи за предмет розвідки стан законодавчого регулювання такої сфері наукового пізнання якою є «адміністративне процесуальне право», слід зазначити, що відносно нього в наукових колах йде полеміка. Зокрема чи доцільно виокремлювати з предмету науки «адміністративного права» такого самостійного її напрямку яким, на думку окремих дослідників, адміністративно правових явищ є така сфера знань якою є «адміністративне процесуальне право». Сучасний підхід до розуміння «адміністративного процесу» базується на широкому розумінні даного явища, яке було сформовано в радянській правовій доктрині. Разом з тим, сучасна правова дійсність виходить за межі ведених в той час правових дефініцій, які не прогнозували і не враховували появу нових інститутів та правових явищ.

Автори підручника «Адміністративне право України. Академічний курс. Підручник у двох томах: том 1. Загальна частина дають наступне визначення адміністративного процесу який, на їх думку, є врегульована адміністративними процесуальними нормами діяльність органів виконавчої влади, їх посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, спрямовану на реалізацію матеріальних норм адміністративного, а також інших галузей права при здійсненні проваджень щодо розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ[1, с. 493].

Як відомо, зазначає О. Кузьменко, адміністративний процес складається з проваджень. Для того щоб визнати, що термін «адміністративне провадження» несе в собі різні сутнісні навантаження, слід враховувати, по-перше, що це певні правовідносини, які охороняються з використанням названими провадженням, але відрізняються предметною характеристикою і спорідненістю з відповідними матеріальними відносинами; по-друге, під терміном «провадження» розуміються також відмінний від інших проваджень порядок розгляду юридичних справ; по-третє, цей термін означає прийняття по справі рішення, які різняться з рішенням в іншому провадженні. Відповідно до наведеного вибудовується структура того чи іншого процесуального інституту[2, с. 53].

Провадження будь-якого юридичного процесу - це закріплена відповідним нормативно-правовим актом як-то наприклад, Цивільним процесуальним кодексом,

Кодексом адміністративного судочинства, Кодексом України про адміністративні правопорушення, в кожному з яких започаткована сукупність специфічних правил, за якими у межах конкретного виду того чи іншого процесу розглядається та вирішується справа в певній інституції інстанції; це система процесуальних дій, об'єднаних кінцевою процесуальною метою (розгляд і вирішення справи) по суті [2, с. 53].

Провадження - це головний елемент процесу, який становить системне утворення, тобто комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які: а) утворюють певну сукупність процесуальних правовідносин, що відрізняються предметною характеристикою і взаємозв'язком із відповідними матеріальними правовідносинами; б) зумовлюють необхідність здійснення, доказування, а також обґрунтування усіх обставин і фактичних даних відповідної юридичної справи; в) обумовлюють необхідність закріплення, офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних актах, документах [2, с. 90].

Отже, адміністративне провадження - це послідовна діяльність публічної адміністрації, урегульована адміністративно-процесуальними нормами щодо розгляду та вирішення тих чи інших однорідних груп адміністративних справ [2, с. 53].

Адміністративні провадження різноманітні за своєю предметною характеристикою, саме тому не втихають суперечки щодо їх класифікації.

Не зупиняючись на різнопланових позиціях вчених - адміністративістів щодо структури адміністративного процесу хотілось би відмітити, що система адміністративного процесу, будується відповідно до змісту діяльності, яку виконує публічна адміністрація, її посадові та службові особи. Таким чином, можливо вести мову про три види адміністративних проваджень у системі адміністративного процесу: адміністративно-процедурні; адміністративно-деліктні; адміністративно-судочинські. Причому, кожний з зазначених видів проваджень має свою структурну побудову [2., с. 53].

Щодо цього питання С. Стеценко зазначає, що *«адміністративний процес має три складових»*: адміністративно-судовий процес, в рамках якого здійснюється розгляд публічно-правових спорів в адміністративних судах; адміністративно-управлінський процес, в рамках якого здійснюється виконавчо-розпорядча діяльність органів публічної адміністрації; адміністративно-юрисдикційний процес, в рамках якого здійснюється розгляд справ про адміністративні правопорушення та застосування заходів адміністративного примусу.

На його переконання, таке бачення адміністративного процесу (як сукупності трьох вищезазначених складових елементів) дозволяє: базуватись на засадах теорії права. Це суттєво підвищує «рівень легітимності» такої позиції, як і будь-якої іншої, яка характеризує те чи інше явище, не позиціонує його як «унікальне», «неповторне», відповідно, таке, що не обов'язково має базуватись на «застарілих» канонах теорії права [3, с. 72].

Ще у 2011 році С. Г. Стеценко зазначав, що автори колективної монографії

про теорію юридичного процесу зазначали, що «теорія юридичного процесу, на наше глибоке переконання, може розглядатись як відносно замкнене юридичне утворення, що об'єднує систему знань про процедуру здійснення самих різноманітних нормативно-правових приписів регулятивного та охоронного призначення» [4, с. 3], тобто, пропозиція про можливість об'єднання в рамках адміністративного процесу декількох складових, на його думку, це не суперечить висловленій ідеї про здійснення самих різноманітних нормативно-правових приписів. Тому включення до складу адміністративного процесу адміністративного управлінського процесу (а це не що інше як сукупність управлінських чи адміністративних процедур) теж вписується у систему теоретико-правових уявлень про юридичний процес.

Так уніфікувати навчальні програми та відповідну навчальну літературу адміністративного правового спрямування, певною мірою вибудувати наукову термінологію адміністративного процесу доцільно і необхідно. В даному контексті варто навести позицію провідного українського теоретика права П.М. Рабіновича, який зазначає, що «відображати правильно сутнісні властивості якісно визначеного явища може лише одне поняття. В інтересах наукової суворості кожне таке поняття повинно б і визначатись особливим, неповторним терміном». Саме тому, під адміністративним процесом, як і під кожною його складовою, необхідно чітко та однозначно розуміти певну юридичну діяльність[3, с. 73].

15 грудня 2023 року набув чинності Закон України «Про адміністративну процедуру»[4], якого в обіході науковці назвали (ЗАП). Він наближає законодавство України до стандартів Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку гарантуючи громадянам України та бізнесу: певні правові новели, що забезпечують їх охорону та захист від всевладності бюрократичного чиновництва. зокрема громадянам надається: право звертатися до різних органів влади за загальною процедурою, незалежно від запитуваної послуги; право бути вислуханим у разі загрози прийняття негативного (відмовного) рішення: законом передбачено можливість подати додаткові пояснення, документи чи інші докази, уточнити інформацію; право на участь у розгляді справи у разі можливого негативного рішення щодо неї; залучення заінтересованих осіб, законні інтереси яких зачіпаються в межах адміністративного провадження; справи розглядатимуть за принципом «жодних рішень без вас і про вас»; доступ учасників провадження до матеріалів справи (крім відомостей, які захищені законом); можливість усунення недоліків заяви зі збереженням первинної дати її подання[5].

В заключних думках слід зазначити, що вітчизняна адміністративно правова наука, в зв'язку вступом у чинність Закону «Про адміністративну процедуру» стоїть на порозі визнання адміністративного процесуального права як самостійної галузі права на теренах національного правового простору. На нашу думку, потрібно підтримати позиції тих науковців та науково-викладацьких працівників які відстоюють позиції щодо визнання галузі адміністративного процесуального права як самостійно складової галузі прав в національній правовій системі формувати її

обґрунтування як самостійної фундаментальної науково-навчальної дисципліни з метою викладання її в освітянських навчальних закладах на рівні базових фундаментальних правових дисциплін які вивчають канони матеріальних правових норм, тому що без теоретико-методологічного та правового їх забезпечення шляхом впровадження в життєдіяльність особи, суспільства та держави вони будуть мертвими, недієздатними.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Академічний курс. Підручник у двох томах: том 1. Загальна частина. / Ред. колегія ВАБ. Авер'янов (голова) та ін. – К.; ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2007. – 592 с.
2. Кузьменко О. В. Актуальні проблеми змісту та структури адміністративного процесу. // Збірник наукових праць «Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку»: VI Міжнародна науково-практична конференція «Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку» (м. Київ, 23-24 вересня 2011 р.) // Ред. колегія: О.Ф. Андрійко (голова ред. кола.), В.П. Негребельний, А. А. Пухтецька (відп. секр.), Л.Є. Кисіль, Ю. С. Педько, Н. В. Хорошак, В. А. Дерещ, А.В. Кірмач, Л. В. Люлька. – К., Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАНТ України, 2011. – 600 с.
3. Стеценко С. Г. Адміністративний процес в контексті розвитку адміністративно правової науки. // Збірник наукових праць «Адміністративне право України: стан і перспективи розвитку»: с. 69-74.
4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 року № 2075-XI, документ чинний, редакція від 01.01 2024 року// Відомості Верховної Ради України 2023, №15, ст. 50.
5. Урядовий портал. RUL <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-nabuv-chynnosti-zakon-ukrainy-pro-administrativnu-protseduru>

Ковальський Віктор
*Національний університет оборони
України, ад'юнкт кафедри
військового права та правоохоронної
діяльності, підполковник юстиції*

Поняття адміністративно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні

Проблематика адміністративно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців в умовах широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну нині є особливо актуальною. З початку війни суттєвих змін зазнає відповідна нормативно-правова база й підходи до соціального захисту військовослужбовців.

У вітчизняній правовій науці існує багато підходів до визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення», але всі вони, залишаються неоднаковими, оскільки досліджуються в різних сфера суспільних відносин, що спонукає нас до аналізу теоретичних підходів до розуміння загальної категорії «адміністративно-правове забезпечення» та визначення на цій основі поняття адміністративно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Так, на думку вчених О.М. Гуміна та Є.В. Пряхіна адміністративно-правове забезпечення варто розглядати у широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде вестися мова [1, с. 49].

Слушну, на наш погляд, думку має М.І. Пришляк, який підходить до адміністративно-правового забезпечення як до діяльності держави, яка за допомогою правових засобів не тільки унормовує відповідні суспільні відносини, але й сприяє реалізації нормативних приписів через створення необхідних для цього умов [2].

Подібних поглядів дотримується О.М. Дручек під адміністративно-правовим забезпеченням розуміє – здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, реалізацію та розвиток [3, с. 125].

Таким чином, дослідивши думки різних вчених щодо визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення» та підтримуючи позицію М. І. Пришляк, можемо зробити висновки, що у широкому розумінні адміністративно-правове забезпечення являє собою врегульовану за допомогою норм адміністративного права діяльність суб'єктів публічного управління спрямована на упорядкування суспільних відносин їх закріплення, розвитку та охорони, а також створення умов для реалізації нормативних приписів.

Грунтуючись на аналізі наукових позицій вчених можливо розглянути та сформулювати позицію щодо поняття адміністративно-правового забезпечення у вузькому значенні, у сфері соціального захисту військовослужбовців.

А.В. Пшенична у своїй роботі щодо адміністративно-правового забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції в Україні трактує його як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин щодо створення належних умов для юридичного закріплення та гарантованої реалізації, охорони, захисту та відновлення прав [4, с. 82].

Досліджуючи адміністративно-правове забезпечення у сфері інтелектуальної власності Г.С. Римарчук визначає його як здійснення державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація та розвиток [5, с. 8].

Адміністративно-правове забезпечення функціонування системи судів

загальної юрисдикції Р.В. Ігонін визначає як регламентовану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів державно-владних повноважень, яка спрямована на створення необхідних умов для належного функціонування системи судів загальної юрисдикції та встановлена адміністративно-правовими нормами система гарантій належного функціонування такої системи судів [6, с. 37].

В.Й. Пашинський під адміністративно-правовим забезпеченням оборони держави, розуміє регламентовану адміністративно-правовими нормами системну діяльність суб'єктів забезпечення оборони, насамперед суб'єктів публічного управління щодо адміністративно-правового регулювання, реалізації, охорони та захисту суспільних відносин у сфері оборони, гарантування прав і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин, спрямовану на створення необхідних умов для оборони держави в разі збройної агресії [7, с. 253].

Сам термін «забезпечення» згідно з тлумачним словником визначається як: 1) задоволення когось (чогось) у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось; 2) матеріальні засоби до існування: матеріальне, пенсійне, соціальне забезпечення [8, с. 682].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом [9].

Отже, адміністративно-правове забезпечення соціального захисту повинно бути спрямоване на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію прав і свобод військовослужбовців.

Враховуючи викладене пропонуємо визначити адміністративно-правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців в Україні як регламентовану адміністративно-правовими нормами системну діяльність суб'єктів публічного управління спрямовану на забезпечення соціальних прав, свобод, гарантій, пільг та компенсацій для осіб, які перебувають на військовій службі, а також створення умов їх реалізації.

Список використаних джерел:

1. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право. 2014. № 4. С. 46–50.
2. Пришляк М.І. Поняття адміністративно-правового забезпечення медичного обстеження наречених, його співвідношення з іншими суміжними правовими категоріями. URL : http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2018/21.pdf (дата звернення: 26.01.2024).
3. Дручек О.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав,

свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. Форум права. 2013. № 2. С. 123–128.

4. Пшенична А.В. Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в умовах проведення антитерористичної операції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 21 с.

5. Римарчук Г.С. Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2013. 18 с.

6. Ігонін Р.В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. Адвокат. 2011. № 1 (124). С. 36–40.

7. Пашинський В.Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 6. С. 252–255.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. 250 тисяч слів. Київ-Ірпінь : Перун. 2005. 1728 с.

9. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

Коваль Анна

*Практикуючий по вільному найму
юрист, кандидат юридичних наук*

Щодо питання впровадження в Україні професії парамедик

Ефективне надання невідкладної медичної допомоги в умовах дефіциту медичних працівників, зумовлює застосування в Україні Парамедицини, яка відома в цивілізованих державах як «мобільна інтегрована медична допомога», що швидко розвивається на стику системи екстреної медичної допомоги та громадського здоров'я. Її здобутки набули дивідендів під час боротьби в часи пандемії, а також під час усунення наслідків техногенних катастроф. Досвід закордонних країн свідчить про позитивне використання осіб, які набули статусу парамедиків під час проведення ними діяльності в ході здійснення військових дій.

Будучи першими, хто реагує на виклик про отримання невідкладної медичної допомоги, особливо що торкається проведення військових операцій, парамедики зосереджуватись насамперед на виведенні хворих із невідкладних станів та ефективності оцінення ситуацій пов'язаних з розробкою маршрутів для своєчасного доставлення потребуючої медичної допомоги особи, в часи догоспітального поміщення нужденної особи до стаціонарного закладу з метою надання їй кваліфікованої медичної допомоги.

Парамедик (англ. paramedic) — медичний працівник, який зазвичай надає допомогу при невідкладних станах на догоспітальному етапі. Термін

використовують переважно в країнах з англо-американською моделлю екстреної допомоги. Залежно від державі або її окремого адміністративного -територіального формування.

Парамедик - як правило, особа, що має медичну. освіту, та працює в служби невідкладної медичної допомоги у аварійно-пошукових та військових підрозділах маючи при цьому навички надання екстреної медичної допомоги.

Термін парамедик використовується в більшості в державах з англо-американською моделлю надання екстреної медичної допомоги. В залежності від країни чи її регіону, строк навчання таких осіб, яких іменують парамедиками, може бути різний, та коливається від декількох місяців до 4 років.

Сам термін «парамедик» виник у Сполучених Штатах Америки від використання поняття «пара-професіонал» (англ. paraprofessional), тобто полупрофесіонал - помічник професіонала, працівник, якій не має вищої освіти, але пройшов спеціальні курси, отримав відповідні навички спеціальної професійної підготовки і здавши кваліфікаційний іспит.

В вузькому розумінні парамедик — це окрема професія, екстрений медичний технік відповідного рівня. А ще в більш ширшому трактуванні - взагалі медичний працівник без медичної освіти. Парамедик надає долікарську медичну допомогу особам які отримали фізичні увіччя в результаті аварії, пожежі, стихійного лиха, других нещасних випадків, а також після виникнення загостреного хронічного захворювання. Як правило, парамедик входить в склад бригад екстреної медичної допомоги, він також може працювати і в відділеннях екстреної медичної допомоги.

Щоб ефективно брати участь у роботі бригад по наданню первинної допомоги, а також вжиття первинних невідкладних заходів, правомедик, як фізична особа, повинен мати початкову медичні освіти по наданню невідкладних медичних процедур для збереження життя людини в екстремальних умовах.

Мета розвитку парамедицини – зекономити час при транспортуванні пацієнтів, підвищити доступ хворих до первинної медичної допомоги та покращити кваліфікацію бригад невідкладної допомоги.

Парамедицина створюються з метою:

- зменшення кількості викликів швидкої медичної допомоги на нетермінові, нетранспортні послуги, які не підлягають відшкодуванню, щоб забезпечити наявність вільних бригад для виїзду на більш тяжкі виклики;
- скорочення простою між дзвінками;
- покращення доступу населення і задоволення потреб громади у первинній медичній допомозі, забезпечення її безперервності;
- зменшення частоти повторної госпіталізації в лікарні;
- спостереження за перебігом хронічних захворювань та орієнтація на пацієнтів з високим ризиком;
- економія фінансування системи охорони здоров'я і часу.

Відповідно до проекту нової реформи медицини, до 2025 року планується реорганізація роботи швидкої медичної допомоги. Прийнята постанова змінює

склад бригад екстреної медичної допомоги та вводить поняття «бригади парамедиків», які працюватимуть паралельно з лікарськими та фельдшерськими бригадами екстреної медичної допомоги до 2025 року.

Усі фельдшери з медицини невідкладних станів і медичні сестри, які зараз працюють у бригадах екстреної медичної допомоги, мають пройти перенавчання і отримати кваліфікацію «парамедик». Парамедик – це фахівець, який надає широкий спектр рятувальних медичних послуг за сучасними стандартами на догоспітальному етапі й своєчасно транспортує постраждалого до лікарні.

В даний час Український уряд затвердив новий склад бригад екстреної медичної допомоги. Тепер допомагати лікарям будуть не медсестри і фельдшери, а парамедики, про яких українці поки знають лише з чуток. Яку кваліфікацію матимуть парамедики і чим відрізняються від звичайних лікарів.

За даними МОЗ, парамедик – це фахівець із вищою медичною освітою, який спеціалізується на наданні екстреної медичної допомоги (ЕМД). Такий спеціаліст може врятувати життя людини до її госпіталізації.

До обов'язків парамедика належать огляд постраждалого, діагностика його стану, надання невідкладної медичної допомоги і своєчасне транспортування до лікарні.

У відомстві наголошують, що кваліфікація парамедика вища, ніж медичної сестри чи фельдшера. У його компетенції – складні медичні маніпуляції. Зокрема, штучна вентиляція легень. Крім того, парамедик вмє знімати й інтерпретувати кардіограму, проводити апаратну дефібриляцію та інші медичні втручання.

Переважно фельдшери таких дій не роблять. «Фельдшер має ті знання, які отримав під час навчання в коледжі. Вони спрямовані здебільшого на діагностику і лікування, аніж на врятування життя. Якщо така бригада виїжджає на екстрений випадок, то вона неспроможна реалізувати більшість протоколів з медицини невідкладних станів і життя пацієнта залишається під загрозою», – зазначає один з ініціаторів навчання парамедиків в Україні, професор Арсен Гудима і додає, що головне завдання «швидкої» - доставити постраждалого до профільної установи живим.

Професія парамедик з'явилась в українському класифікаторі 2017 року.

А вже 2018 року 50 перших студентів вступили на спеціальність «Парамедик» у Тернопільському державному медичному університеті ім. І.Я. Горбачевського та Черкаській медичній академії. Студенти-парамедики навчатимуться 3 роки, а по завершенню отримають диплом бакалавра. Особливості підготовки полягають у ґрунтовних практичних заняттях, окрім обов'язкової медичної теорії. Студентам моделюють різні невідкладні стани, щоб вони навчилися швидко діяти в будь-якій ситуації. Для цього університети використовують спеціальні симуляторні центри. Окрім підготовки студентів, в Україні також триває програма з навчання інструкторів-парамедиків, які допомагатимуть перекваліфікуватись фельдшерам та медсестрам у регіонах. Українців готують міжнародні професіонали екстреної допомоги із США, Польщі та Литви на базі Тернопільського державного медичного університету.

В Україні тривалість навчання парамедиків складає три роки. Під час першого року навчання майбутні парамедики будуть здобувати загальну освіту, яка відповідає освітньому рівню «бакалавр». Одночасно вони будуть опановувати вміння і навички для надання розширеної першої допомоги. На II та III курсах вони здобуватимуть вищий рівень рятувальної медицини – розширену екстрену допомогу. Маючи освітній рівень «бакалавр», парамедики зможуть продовжити освіту в магістратурі».

Для працівників екстреної медичної служби така перекваліфікація триває чотири тижні і включає роботу з українськими спеціалістами з парамедицини, а також інструкторами із США, Польщі та Литви, теоретичну та практичну підготовку, відпрацювання необхідних навичок із надання невідкладної допомоги. По закінченню програми необхідно складати іспити. Становлення парамедика за кордоном зазвичай займає 1-3 роки, залежно від кар'єрних цілей та освітнього шляху. Освітня програма для парамедиків зосереджена на підтриманні життєдіяльності в умовах реагування на невідкладну ситуацію, включаючи як серцево-легеневу реанімацію, накладання джгута та лікування ран, так і навички надання розширеної медичної допомоги (інтубація, внутрішньовенні ін'єкції, базові знання з кардіології, травматології тощо). Парамедики виконують більш складні процедури, ніж фельдшери швидкої медичної допомоги, і тому потребують розширеної програми освіти.

Парамедики, які бажають піднятися кар'єрними сходами, можуть брати участь у чотирирічній програмі бакалаврату. Випускники бакалаврату часто працевлаштовуються на посади адміністраторів охорони здоров'я, менеджерів з підготовки парамедиків або клінічних керівників. Деякі студенти використовують цей ступінь як плацдарм для просування в навчанні, вступаючи на програми асистентів лікарів або медичну школу.

Відповідно до урядового наказу, з 1 січня 2025 року фельдшери та медсестри, які працюють у бригадах екстреної медичної допомоги, повинні мати кваліфікацію «парамедик». До того часу працюватимуть паралельно 3 бригади екстреної допомоги: лікарські, фельдшерські та парамедиків. Бригаду парамедиків складатиме один парамедик та екстрений медичний технік.

Зміни стосуються також водіїв, які мають перенавчитися і отримати кваліфікацію «екстрений медичний технік». Екстрений медичний технік (ЕМТ) – це людина без медичної освіти, але зі спеціалізованою підготовкою, яка має допомагати лікарям і парамедикам у наданні професійної медичної допомоги пацієнту.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерств охорони здоров'я України № 918 від 09.08.2017 року «Про внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я».

Адміністративно-правові аспекти функціонування інституцій громадянського суспільства в сучасних умовах: український досвід

Участь інституцій громадянського суспільства у взаємодії з органами публічної влади для розв'язання важливих завдань суспільства зміни, які відбуваються в царині публічно-приватного партнерства. Останнім часом збільшилась кількість наукових праць у яких досліджується як правова природа окремих інституцій що формуються безпосередньо громадянським суспільством, набувають статусу окремого суб'єкта адміністративного права, мають власний адміністративно-правовий статус та особливості функціонування [1], так й прогалини у чинному законодавстві якими врегульовується взаємодія таких суб'єктів з органами публічної влади [2]. Це дає змогу дослідити поступову трансформацію яка спостерігається у взаємодії суспільства та держави де все частіше вирішення завдань, які відносяться до компетенції органів влад, ефективніше вирішуються із залученням саме представників громадянського суспільства. Якщо врахувати сукупність задач, які виникли починаючи з 24 лютого 2024 року, стає очевидним той факт, що держава не була спроможна самостійно їх розв'язати і ставила під загрозу своє існування. Що ж стало причиною того, що наша держава не втратила свою незалежність та суверенітет? На наше переконання, одним із ключових акторів стало громадянське суспільство. Можна по-різному проводити дослідження цього феномену, однак, не має жодних сумнівів у тому що воно здійснює як свій власний розвиток, так й намагається встановити дієвий зв'язок з публічною владою.

Перебуваючи у авангарді галузей публічного права, адміністративне право досліджує зміни які відбуваються у відносинах між органами публічної влади та інституціями громадянського суспільства що позитивно впливає на формування посправжньому цивілізованого співіснування таких суб'єктів. Абстрагуючись від доволі складного за своєю природою феномена «громадянське суспільство» варто звернути увагу на відповідні форми його вираження, які мають назву «інституції громадянського суспільства».

В середовищі дослідників правових аспектів діяльності таких утворень, досить часто вживаються два поняття: «інститут громадянського суспільства» та «інституції громадянського суспільства». Досить часто у науковому дискурсі дані поняття вживаються як синоніми. Нами було обрано словосполучення «інституції громадянського суспільства» оскільки дають змогу проаналізувати адміністративно-правові механізми завдяки яким втілюються в життя наміри конкретного інституту громадянського суспільства. Так, О. Лотюк пропонує на те, що термін «інституція» доволі часто використовується у якості синоніма іншого слова – «механізм». Під

такими інститутами дослідниця пропонує вважати певні громадські організації, рухи. В той час механізмом, який допомагає реалізувати інтереси такої організації виступає «інституція громадянського суспільства» [3, с. 301-302].

Положення чинного законодавства, яким здійснюється правове регулювання діяльності різноманітних інститутів громадянського суспільства дозволяє їм здійснювати свою діяльність різними способами. Наприклад, Закон України «Про громадські об'єднання» наділяє їх широким спектром прав, які залежатимуть від того яким правовим статусом воно володіє: без статусу юридичної особи чи з таким [4]. Головною умовою появи таких прав є здійснення легалізації такого об'єднання. Те саме стосується благодійних організацій, які є одними із ключових комунікаторів, як із громадянами, так й окремими органами влади та державою. І це підтверджується офіційно оприлюдненою соціологією. Так, в межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства» Київським міжнародним інститутом соціології у період з 9 грудня 2022 року по 4 січня 2023 року проведено дослідження «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022». У ньому взяли участь 1519 представників громадських (далі – ГО) і благодійних організацій (далі – БО) з усіх областей України та тих з них, які були переміщені за кордон. Логічною є зміна напрямів їх діяльності, що є відображенням активної участі таких організацій та їх допомозі в першу чергу у безпековому секторі. Наприклад, до вторгнення пріоритетами діяльності ГО та БО виступали культура, спорт та туризм (36,0%), освіта (29,1%). Станом на зараз їх згадуваність як основного напрямку діяльності зменшилась (8,8% та 5,3% відповідно). Напрямки з допомоги армії та жертвам російської агресії є основними у діяльності ГО та БО (43%) [5]. Тобто, такими суб'єктами здійснюється активна діяльність у різних сферах суспільного життя. Найцікавішим в даній ситуації є те, що вони, на відміну від органів публічної влади, досить швидко відрефлексували на суспільний запит щодо підсилення окремих напрямків життєдіяльності держави: організація гуманітарної допомоги, робота з вимушено переселеними особами, допомога постраждалим внаслідок війни тощо. Це свідчить про наявність у їхньому складі громадян, які спроможні ефективно спрямовувати діяльність таких організацій за потрібним напрямком. При цьому для того аби така діяльність мала законодавче підґрунтя потрібно здійснити кілька етапів для проходження реалізації.

З огляду на напрямки за якими такі інститути здійснюють свою діяльність варто розглянути можливість щодо їх залучення до процесів, які не завжди позитивно впливають на імідж держави. Це різноманітні питання, які стосуються змін у військовій, освітній, суспільній, гуманітарній, економічній, культурній сферах. Оскільки, вищеперераховані напрямки функціонування української держави забезпечуються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, органами у сфері оборони, варто розглянути можливість для розширеної та реальної участі представників відповідних організацій у процесах здійснення публічного управління.

Досить жваво, в останній період, обговорюваною є тема, яка пов'язана із проведенням мобілізаційних заходів. Розуміючи складність такого завдання, органи

публічної влади, які відповідальні за проведення заходів, що пов'язані із забезпеченням кадрового потенціалу ЗСУ не залучили до цього процесу ані благодійних фондів, ані професійних об'єднань громадян. Ситуація яка існує сьогодні дозволяє сформулювати проміжний висновок про те, що адміністративно-правове регулювання забезпечення ефективної участі громадськості потребує вдосконалення. З іншої сторони, будучи профільним міністерством, Міністерство оборони України (далі – МОУ) впродовж тривалого часу формувало консультативно-дорадчі органи основу яких, відповідно до чинного законодавства, формують представники громадських об'єднань, які обізнані із ситуацією, яка складається у військовій сфері.

В цьому аспекті варто навести приклад із формуванням двох консультативно-дорадчих органів при Міністерстві оборони України. Оскільки останнє входить до системи органів публічної влади, то відповідно на нього поширюються положення законодавства, яке передбачає адміністративно-правові форми та механізми взаємодії інституцій громадянського суспільства та виконавчої влади. В цьому аспекті слід звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (зі змінами та доповненнями). Нею передбачаються два взаємопов'язаних адміністративно-правових способи залучення громадянського суспільства до відповідних напрямків діяльності органів виконавчої влади.

По-перше, затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, які відбуваються у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій з громадськістю, вивчення громадської думки. Вони проводяться з питань щодо реалізації прав і свобод громадян, їх захисту, задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. По-друге, передбачається можливість створення консультативно-дорадчих органів – громадських рад при органах виконавчої влади [6]. Відповідна громадська рада була створена при МОУ. Але в силу різних обставин її діяльність була неефективною. Це відображало загальну тенденцію, яка демонструвалася системою органів виконавчої влади, яка не мала наміру використати можливість взаємодії з відповідними інституціями через сформовані ними консультативно-дорадчими органами. Оскільки діяльність такої ради не була ефективною, після 24 лютого 2022 року коли виникла необхідність розв'язання проблем, які виникли у зв'язку з добре відомими корупційними скандалами про закупівлю продуктів харчування [7]. Крім цього, участь представників громадськості може позитивно впливати на вирішення широкого переліку завдань, які виникають перед органами публічної влади. Як зазначає уповноважений представник Міністерства оборони України з питань рекрутингу Олексій Бежевець відповідна співпраця держави з онлайн-платформами Lobby X, OLX, Work.ua та Robota.ua в частині проведення мобілізації дає перші результати: більше ніж 500 підрозділів долучилось до цієї ініціативи; понад 50 тисяч відгуків залишено стосовно опублікованих вакансій [8].

На сьогоднішній день при МОУ створено Громадську антикорупційну раду

яка, фактично, звужує можливість залучення громадськості до діяльності відповідного органу влади. Це викликає певне занепокоєння, оскільки відповідні інституції громадянського суспільства повинні мати чіткі форми своєї участі у комунікації. Ефективність їх функціонування можлива лише в тому випадку, коли рішення органу влади, яке стосується важливих та суспільно значущих питань буде формуватись із залученням відповідних консультативних органів. Варто зазначити, що такі ради досить продуктивно діють при інших міністерствах, відомствах та інших органах виконавчої влади.

На нашу думку, варто звернути увагу на вдосконалення правового регулювання консультативно-дорадчих органів не лише при органах виконавчої влади, але й при органах місцевого самоврядування. Слід розглянути можливість прийняття окремого Закону України «Про консультативно-дорадчі органи» у якому зазначити їх види, їх адміністративно-правовий статус, гарантії функціонування. Такий крок може створити ефективну підтримку під час проведення змін з у різних сферах суспільного життя, що вкрай необхідне у період триваючої війни та перспективи повоєнного відновлення нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Крайній П. І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія . Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 160 с.
2. Ковбас І.В., Торончук І.Ж., Крайній П.І. Особливості взаємодії органів публічного врядування з консультативно-дорадчими органами. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. Вип. 4. С. 151-156.
3. Лотюк О. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 445 с.
4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
5. "Громадянське суспільство України в умовах війни-2022" - звіт за результатами дослідження – Єднання. *Новини – Єднання*. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya> (дата звернення: 17.01.2024).
6. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Каб. Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 : станом на 27 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 24.01.2024).
7. Резніков роз'яснив про яйця по 17 грн за штуку і скандал з їжею: "Це інформаційна атака" - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64375815> (дата звернення: 24.01.2024).
8. Ukrinform. Рекрутинг до ЗСУ: за два місяці відгукнулися понад 50 000 охочих. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3819487-rekruting-do-zsu-za-dva-misaci-vidguknulisya-ponad-50-000-ohochih.html> (дата звернення: 29.01.2024).

Краснокутський Олександр

*Національний університет оборони України,
провідний науковий співробітник науково-
дослідного відділу військово-правових
проблем науково-дослідного управління
проблем ресурсного забезпечення у воєнній
сфері, сфері оборони та військового
будівництва Центру воєнно-стратегічних
досліджень, кандидат юридичних наук*

Чухрай Ігор

*Національний університет оборони України,
головний науковий співробітник науково-
дослідного управління проблем ресурсного
забезпечення у воєнній сфері, сфері оборони
та військового будівництва Центру воєнно-
стратегічних досліджень*

Проблеми реалізації права на відстрочку від мобілізації

На території України вже більше 10 років триває збройний конфлікт. Його наслідками є значні проблеми не тільки політичного, соціального, економічного, але й юридичного характеру. У вітчизняному законодавстві активніше з'являється термін “право на відстрочку від мобілізації”, і тлумачення цього поняття як у законі, так і у судовій практиці не є однозначним.

За визначенням [ст. 1 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію"](#) (далі [Закон № 3543](#)) мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Першочергово треба навести приклад, реалізація права на звернення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (Далі-ТЦК) без особистої присутності.

Частиною 3 [ст. 23 Закону № 3543](#) передбачено, що призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають також: здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, асистенти-стажисти, аспіранти та докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти.

Так [Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»](#) не встановлює форму та зміст заяви про отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації. В тому числі стаття 23 цього ж Закону не визначає, що відстрочка від призову може бути надана після завершення медичної комісії. Але згідно з ч. 2 тієї ж статті визначає автоматичні випадки, без будь-яких застережень/умов, за яких не підлягають призову не лише військовозобов'язані, а взагалі всі громадяни, зокрема студенти, що навчаються на очній формі у передвищому або професійно-технічному або вищому навчальному закладі мають право на звільнення від мобілізації. Вказаною нормою Закону не встановлюються жодні умови, зокрема про необхідність проходження військово-лікарської комісії. Але сам факт перебування на військовому обліку вимагає від представників ТЦК проходження військово-лікарської комісії.

Так при зверненні з заявою засобами поштового зв'язку про зміну облікових даних, в частині вступу до вищого навчального закладу (на денне відділення) та надання відстрочки від призову на військову службу на період навчання, з доданими та належним чином завіреними копіями документів, військовозобов'язані отримують у відповідь листа про необхідність прибути до ТЦК для уточнення облікових даних та проходження військово-лікарської комісії. Питання про надання відстрочки буде розглядатися після особистого звернення до ТЦК (пишеться власноруч в ТЦК за визначеною формою) про надання відстрочки від призову за мобілізацією, після завершення медичної комісії та за умови наявності оригіналів документів, що підтверджують вступ до вищого навчального закладу.

Разом з тим, саме відмову надати відстрочку від призову за мобілізацією не розглядають у ТЦК по суті заяву військовозобов'язаного про надання відстрочки від призову за мобілізацією. Громадянину роз'яснюється лише порядок його дій для отримання такої відстрочки. Рішення (у розумінні [КАС України](#)) про відмову в наданні відстрочки не приймалось.

Також існує друга практика у відмові ТЦК у наданні відстрочки виходячи з того, що відповідно до [Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію"](#) стаття 23 абзац 10 (які мають дружину (чоловіка) із числа інвалідності та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідності I чи II групи) відповідно до цього у дружини військовозобов'язаного 3 група інвалідності, що не надає право на відстрочку.

Від виконання військового обов'язку громадяни України звільняються на підставах, визначених цим Законом (частина 5 [статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»](#)).

Відповідно до абзацу 10 цієї ж статті, не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані, які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи.

Системний, змістовий та синтаксичний аналіз частини 1 [статті 23 Закону №3543-ХІІ](#) дає підстави для висновку, що військовозобов'язані не підлягають

призову на військову службу під час мобілізації за таких підстав: 1) в разі наявності дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю, незалежно від групи інвалідності. При цьому вказана норма не ставить звільнення з військової служби у залежність від наявності певної групи інвалідності, а передбачає таку можливість в силу того, що один із подружжя є інвалідом, без конкретизації якої саме групи є інвалідність; 2) одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи.

Тобто, законодавець вжив у конструкції цієї умови сполучники «та/або». Це означає, що вказані умови застосовуються як одночасно, так і кожна з них окремо дає підставу для відстрочки.

Але зазвичай ТЦК трактують цю норму закону так, що дружина військовозобов'язаного не є особою з інвалідністю I чи II групи, тому відсутні підстави для звільнення від призову на військову службу.

Отже, дані проблеми реалізації права на відстрочку від мобілізації, можуть викликати соціальну невдоволеність, тому дані норми потребують доопрацювання.

Список використаних джерел

1. Рішення у справі № 606/373/23 (провадження П/500/1515/23) [2023] Тернопільський окружний адміністративний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111199414> (2024, січень, 22);

2. Рішення у справі № 400/6374/23 (провадження не визначено) [2023] Миколаївський окружний адміністративний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112697308> (2024, січень, 22).

*Макеєва Олена,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права,
кандидат юридичних наук, доцент*

Діяльність органів публічної влади як суб'єктів правової комунікації в умовах воєнного стану

Процес модернізації, реформування, переходу органів державної влади до сучасних європейських стандартів актуалізує необхідність перетворення публічної служби України на сервісну службу, яка передусім забезпечує потреби й інтереси громадян, в основу яких покладено європейські правові цінності щодо дотримання верховенства права та прав людини. У цьому контексті важливим завданням постає формування нової, сучасної концепції трансформації публічної служби в Україні. В умовах правового режиму воєнного стану ця проблема актуалізується та набуває особливого значення задля ефективної взаємодії між органами публічної влади, місцевого самоврядування та громадянами.

Правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань в умовах становлення інформаційного суспільства. Правова комунікація в умовах євроінтеграції відображена в міжнародно-правовому регулюванні інформаційних процесів, зокрема, через формування національних комунікаційно-правових моделей розбудови мереж («Дія», чат-боти, on-line адвокати, тощо).

Базовим компонентом розробки і запровадження правової комунікації є створення та функціонування електронних каналів взаємодії держави і особи, удосконалення національних і регіональних мереж управління й зв'язків із громадянським суспільством. В Україні діє е-врядування, що передбачає зворотній зв'язок у правовій комунікації держави і громадянина, забезпечує розвиток транспарентності системи публічного управління.

У правовій комунікації набуває актуальності соціальний аспект, зокрема, надається безоплатна правова допомога для громадян та юридичних осіб; юридичні консультації, коментарі; роз'яснення нових положень нормативно-правових актів; забезпечується доступ громадян до юридичних центрів, правових бюро, юридичних клінік. Це обов'язково передбачає спроможність чіткого та доступного для сприйняття формулювання правової інформації, знаходження необхідних каналів та форм її передавання, вміння не лише розуміти її. У державі не може бути ефективної публічної адміністрації без побудови у сфері публічної служби належної системи як внутрішніх, так і зовнішніх комунікацій, обміну інформацією, на що припадає до 90% усього робочого часу службовців.

Важливим компонентом функціонування ефективної правової комунікації є стратегічні комунікації. На думку В. Ліпкана, основні інструменти стратегічних комунікацій можна класифікувати наступним чином: 1) інтеракціоністські – публічна дипломатія, залучення лідерів думок, зв'язки та комунікація з органами влади, громадськістю та ЗМІ; 2) інформаційно-психологічні – інформаційні, психологічні, спеціальні операції; 3) технічні – кібербезпека, протидія в електромагнітному просторі; 4) військові – цивільно-військове співробітництво, демонстрація сили, документування подій [1].

Відтак, дієвість стратегічних комунікацій зумовлена наявністю широкого комплексу технологічного інструментарію, що синхронно може використовуватися в таких сферах функціонування держави, як економічна, військова, політична, інформаційна. Можна констатувати, що нині в Україні створена система стратегічних комунікацій в умовах воєнного стану. На стратегічному рівні у плануванні комунікації провідну роль відіграє Президент України та його Офіс, а також урядові та представницькі владні структури. Стратегічні комунікації є важливим інструментом реалізації інтересів різних суб'єктів на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Законом України «Про доступ до публічної інформації» визначено такі основні шляхи реалізації права на доступ до публічної інформації: ознайомлення з інформацією, оприлюдненою її розпорядниками в офіційних джерелах; відвідування засідань колегіального органу; ознайомлення з документами у спеціально

відведеному місці розпорядником інформації; направлення запиту та відповідно отримання відповіді на нього; ознайомлення з інформацією в інформаційних сервісах, що працюють на основі відкритих даних [2].

З огляду на широкомасштабне вторгнення військ російської федерації на територію України основними підставами для обмеження такого права слід вважати «захист інтересів національної безпеки та територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам». В умовах воєнного стану реалізація громадянами зазначених можливостей може бути ускладненою через: тимчасове призупинення роботи державних реєстрів та баз даних; запровадження особливого режиму роботи та посилення охорони об'єктів державного значення; запровадження комендантської години; відстрочки в задоволенні запитів на інформацію тощо; впроваджено контроль за змістом і поширенням інформації з метою обмеження або недопущення неправдивої інформації або інформації, оприлюднення якої може завдати шкоду життю та здоров'ю людини, національній безпеці держави.

В умовах воєнного стану розпорядникам варто дотримуватись таких рекомендацій щодо оприлюднення тієї чи іншої публічної інформації: невідкладно оприлюднювати інформацію про факти, що загрожують життю, здоров'ю та/або майну осіб, і про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим; оприлюднювати достовірну та об'єктивну інформацію, яка є суспільно-необхідною в умовах воєнного стану (наприклад, інформація про гуманітарні коридори, видачу гуманітарної допомоги тощо); до будь якої інформації застосовувати «трискладовий тест» (ч. 2 ст. 6 Закону № 2939-VI), здійснити аудит інформації, оприлюдненої на офіційних веб-сайтах розпорядників та сторінках у соцмережах, на предмет її тимчасового обмеження в доступі або вилучення, шляхом віднесення до інформації з обмеженим доступом; здійснити інформування громадян на офіційних веб-сайтах або сторінках у соцмережах розпорядника щодо впровадження тимчасових обмежень доступу до окремих категорій інформації на період дії правового режиму воєнного стану; враховувати, що обмеженню доступу підлягає інформація, а не весь документ.

Трискладовий тест: у Законі передбачені випадки обмеження доступу до інформації. Таке обмеження можна застосувати при дотриманні сукупності трьох вимог: 1) обмеження доступу до інформації здійснюється виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [2].

Органи публічної влади зобов'язані і надалі надавати громадянам доступ до публічної інформації, зокрема через надання відповідей на звернення та запити громадян на публічну інформацію. Відповідно до положень частини третьої статті

34, частини другої статті 64 Конституції України, статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до інформації в умовах воєнного стану може підлягати обмеженням, перш за все, для захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності держави. При цьому, право громадян на звернення до суб'єктів владних повноважень та отримання відповіді, гарантоване статтею 40 Конституції України не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного стану-йдеться в роз'ясненні.

Причини, у зв'язку з якими запит на інформацію не може бути задоволений у встановлений законом строк («відстрочка»): неможливість гарантування безпеки працівників розпорядника під час виконання ними обов'язків; відсутність достатньої кількості працівників для забезпечення розгляду запитів; відсутність дистанційного доступу працівників до публічної інформації розпорядника для її надання на запит (у разі якщо діяльність посадових осіб, відповідальних за розгляд запитів, переведена в дистанційну форму); відсутність необхідного та достатнього матеріального (папір, фарба тощо) та технічного забезпечення (наприклад, ноутбук, доступ до Інтернету, системи документообігу) працівників для дистанційного розгляду запитів на інформацію.

Отже, ефективність діяльності органів публічної влади в умовах правового режиму воєнного стану на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях сьогодні значною мірою залежить від дієвості форм та методів правової комунікації. Варто висловити пропозиції для суб'єктів владних повноважень: налагодити дистанційний розгляд звернень громадян; за можливості продовжити строк розгляду наявних звернень громадян (що не стосуються захисту прав на життя, здоров'я, свободу, безпеку) до 45 днів; оприлюднити на офіційних веб-сайті та соцмережах інформаційне повідомлення щодо можливої тимчасової затримки в розгляді окремих звернень, у зв'язку із здійсненням заходів правового режиму воєнного стану; надавати усні відповіді на звернення в тих випадках, де це можливо.

Список використаних джерел:

1. Ліпкан В.А. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. URL: <https://goal-int.org/ponyattya-ta-struktura-strategichnix-komunikacijna-suchasnomu-etapi-derzhavotvorenniya/> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 32, ст. 314.

Цифровізація в умовах воєнного стану в Україні

Відомим є факт, що протягом останнього десятиліття тотальна цифровізація повністю охопила увесь демократичний світ. Ще на саміті в Давосі 2022 Україну назвали «цифровим тигром» Європи[1]. І це – не просто вдалий вислів, він відобразив справжню картину «цифрового стрибка», що Україна здійснила протягом майже двох років повномасштабної війни.

Протягом вже багатьох років Україна є авторкою найсучасніших світових цифрових розробок. Наприклад, вона є першою країною у світі, яка офіційно визнала цифрове посвідчення особи як юридичний документ, і одна з перших країн Європи, яка запровадила цифровий COVID-сертифікат. Вона також інвестувала значні кошти в свій ІТ-сектор і зараз є домівною великої та постійно зростаючої кількості технологічних стартапів[1].

Так, за законодавством нашої держави, цифровізація - насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір[2].

Варто зазначити, що ще напередодні війни Верховна Рада підтримала законопроект № 6241 «Про Національну програму інформатизації» [3]. Згідно із законопроектом передбачалося, у держуправлінні можна буде швидше впроваджувати цифрові технології. Це позитивно вплине на результативність та ефективність роботи держорганів. Завдяки «Національній програмі інформатизації» держоргани та органи місцевого самоврядування можуть швидше комунікувати одне з одним, приймати рішення і здобувати результати. А українці — отримувати необхідні держпослуги набагато швидше[3].

В умовах воєнного стану Міністерство цифрової трансформації України та Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування продовжують удосконалювати, реалізувати та відновлювати цифрові проекти. Особливо важливою подією стало набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС та приєднання до програми «Цифрова Європа», в межах якої Україна зможе подавати заявки на фінансування проектів цифровізації та їхнього масштабування[4].

Наразі проекти з цифровізації торкнулись майже всіх сфер діяльності держави та суспільства: адміністративні послуги різного формату та спрямування, освітні, наукові проекти, проекти з відновлення житла та пошкодженого майна, навчання державних службовців цифровим навичкам та підтримка для бізнесу – все

це зараз створено і функціонує на державному порталі «Дія» [5].

Проте, важливо розуміти, які недоліки приховує в собі настільки стрімкий рівень цифровізації країни. По-перше, це цифрова безпека. Так, за даними Лабораторії цифрової безпеки, з 2022 року в Україні спостерігається безпрецедентна ескалація кібератак на громадянське суспільство та державний сектор з боку росіян – від цілеспрямованого фішингу зі шкідливим програмним забезпеченням до перенаправлення інтернет-трафіку через росію[6]. Відтак, громадяни мають бути набагато уважнішими та свідомішими в питаннях надання та поширення своїх персональних даних, їх використання на різних порталах з освітніми, навчальними цілями, а також при отриманні будь-яких адміністративних послуг тощо. Але це – лише верхівка айсбергу. Під загрозою опиняються всі об'єкти критичної інфраструктури держави (енергетика, водопостачання, транспорт тощо). Інформація, яку ми вільно використовуємо в повсякденному житті, у цифровому вигляді набуває всіх ознак зброї, стає засобом інформаційного протиборства в руках політичних структур, релігійних сект, терористичних груп і навіть держав. Вільний доступ і відсутність дієвого контролю, вразлива по багатьох позиціях система захисту серверів від несанкціонованого доступу дозволяє сьогодні знімати інформацію, поширювати неправдиві відомості, передавати й отримувати секретні матеріали, блокувати канали надходження програм або самовільно переадресовувати їх на побутовому рівні, тоді як інформація в сучасному світі є одним з найбільш необхідних, затребуваних, коштовних, а тому має бути й максимально захищеним ресурсом, який являє собою складну сукупність властивостей сучасних ергасистем — людини, техніки і власне інформації[7].

По-друге, нерівність: нерівний доступ до цифрових технологій може призвести до появи цифрового розриву між різними соціальними групами. Активне впровадження цифрових технологій досить сильно поглибило цей розрив, оскільки «активна цифровізація» торкнулася, в основному, великих міст та тих регіонів, де були відсутні активні бойові дії та, звісно, тимчасова окупація. На жаль, в умовах сьогодення, до закінчення активних бойових дій по всій території України, подолати цей розрив неможливо.

По-третє, фактична неможливість використання цифрових технологій громадянами з порушенням зору, іншими вадами здоров'я, що призводить, знову ж, до поглиблення цифрової нерівності.

Таким чином, стрімка цифровізація в Україні, безсумнівно, є дуже важливою і, навіть, життєвонеобхідною стратегією розвитку нашої держави на сьогодні. Саме стратегією, адже сучасна цифровізація включає в себе всі цифрові трансформаційні процеси, які забезпечують виконання майже всіх державних функцій. Україна, наразі, має зробити все необхідне для підвищення рівня цифрової безпеки, що унеможливить витік персональних даних та підвищить рівень довіри громадян до держави, а також для подолання цифрового розриву між різними категоріями населення – шляхом навчання, роз'яснення, поширення цифрових технологій тощо, що закріпить Україну у статусі цифрової держави та міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. <https://www.kyivpost.com/post/22145>
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації *Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, План, Заходи* від 17.01.2018 № 67-р
3. Верховна Рада підтримала законопроект № 6241 «Про Національну програму інформатизації» в цілому <https://thedigital.gov.ua/news/prishvidshuemotsifrovizatsiyu-ukraini-verkhovna-rada-priynyala-zakonoproekt-pro-natsionalnu-programu-informatizatsii>
4. Сидоренко, С. В. (2022). РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ. *Молодий вчений*. С.42
5. Портал «Дія». <https://diia.gov.ua/services>
6. Цифрова безпека для громадських організацій в умовах війни https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+DSPO101+2023_T1
7. Цифровізація як нова реальність України. <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-nova-realnist-ukrayiny/>

Олійник Олег

*Державний торговельно-економічний
університет, професор кафедри
правового забезпечення безпеки
бізнесу, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник*

Правова визначеність як елемент державної правової політики в системі засобів реалізації публічної влади

Правова політика являє собою особливий вид державної політики, основою якої є здійснення управлінського курсу, тобто визначення напрямів діяльності публічної адміністрації по реалізації публічної влади у відповідності до Конституції України, інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів. Ефективність та раціональність правової політики у процесі реалізації публічної влади кожної держави забезпечується належним рівнем якості чинної законодавчої бази, гармонійним розвитком національної правової системи, зокрема інститутів публічного адміністрування та адміністративного судового захисту гарантованих державою прав та свобод, а також рівнем наукового дослідження та забезпечення засобами адміністративного права механізмів публічного адміністрування.

В сучасний період розвитку адміністративно-правової науки, її представниками активно досліджується питання, пов'язані з формуванням та реалізацією правової політики в системі публічного адміністрування в Україні.

Доцільно звернути увагу на праці С. Бочкарьова, П. Діхтєвського, Н. Железняк, С. Кодана, А. Крижанівського, І Кулажнікова, В. Мушєнка, М. Почтового, О. Рибаківа, В. Селіванова, І. Сердюкової, Н. Харченко, П. Фріса, Н. Яременко та інших.

Незважаючи на наявну доктринальну базу дослідження правової політики в системі публічного управління як суспільно-управлінського феномену, доцільно висловити припущення про те, що серед авторів немає одностайності в розумінні такого типу відносин. Науковці по-різному визначають їх зміст, зміщуючи акцент з управлінських відносин на правові і навпаки. Також, висловлені думки вчених відзначаються різними підходами до тлумачення правової політики в цілому та її ролі в публічному управлінні. Одні з них ґрунтуються на пріоритетних напрямках, інші характеризують правову політику через призму діяльності її владних суб'єктів, треті наголошують на створенні цілісного адміністративно-механізму правового регулювання, четверті не уточнюють про те на що саме спрямовується адміністративно-правовий вплив держави і які наслідки можуть наставати у зв'язку з її реалізацією. Крім того, окремі складові правової політики в системі публічного управління, зокрема правова визначеність, не були належним чином досліджені як елементи системи адміністративно-правових відносин.

Метою даного дослідження є спроба здійснити комплексний теоретико-методологічний аналіз визначення поняття та змісту правової визначеності в сучасній правовій політиці публічного адміністрування України та надати авторські пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази реалізації державної адміністративно-правової політики.

Отже, принципи Конституції України є основою для формування основних засад правової політики нашої держави та її управлінських правовідносин. Стаття 1 Основного Закону нашої держави визначає вектор розвитку України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [1]. Проте, на нашу думку, конституційна формула «соціальна, правова держава» містить у собі суперечливе фундаментальне закріплення. Нашу позицію аргументуємо більш детально.

Отже, соціальна держава віддає пріоритет соціальній справедливості, а правова держава орієнтується на правову справедливість, правову рівність та має підпорядковане становище, вказуючи на дві основні конституційні характеристики держави, що тісно пов'язані між собою та є основою взаємного розвитку. Водночас первинність соціальної складової у державі у зазначеній конституційній формулі зобов'язує її втручатися у діяльність суб'єктів господарювання, шукати баланс соціальних та правових цінностей публічних та приватних інтересів між соціальною та правовою справедливістю. У свою чергу конституційне визначення держави як правової та закріплення конституційного принципу верховенства права зумовлює формування та здійснення правової політики на основі права, його принципів та за допомогою правових методів.

З огляду на те, що реалізація правової політики в публічному управлінні є особливою, найважливішою формою висловлювання державної політики, такі принципи права як легітимність, наукова обґрунтованість, соціально-економічна обумовленість, гласність, слід розглядати як основні при її формуванні. У разі

вдосконалення основних елементів правової держави роль правової політики значно зростає. Відповідно, це зумовлює необхідність визнання та закріплення у нормативно-правових актах як однієї з основних сфер внутрішньої політики держави, а також потребують закріплення основні правові принципи формування та здійснення цієї політики.

У контексті запропонованого дослідження доцільно погодитися з позицією Харченко Н., яка серед принципів правової політики в системі публічного управління ключове значення надає конституційному принципу верховенства права, необхідним елементом якого на думку авторки є: законність, правова визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя в незалежних та неупереджених судах, дотримання прав людини та рівність усіх перед законом [2, с. 110].

Розглянемо докладніше правову визначеність, яка безпосередньо впливає із принципу верховенства права, є частиною його нормативного змісту, виступає як загальноправовий принцип у системі організації та здійснення публічного управління. Законотворча діяльність має ґрунтуватися на принципі правової визначеності, що пропонує ясність, точність, несуперечність, логічну узгодженість правових норм. Дотримання цього принципу випереджає неоднозначне розуміння і, отже, неправомірне застосування юридичних норм, що тягне за собою порушення прав і законних інтересів громадян у ході реалізації державою управлінських функцій. Засобом забезпечення принципу правової визначеності у нормотворчості створюються умови для однаковості та передбачуваності правозастосовчої практики, забезпечення прав та свобод людини, рівних можливостей для зайняття економічною діяльністю, недоторканності власності, реалізації інших соціально-економічних прав особи.

У правовій державі принцип правової визначеності набуває універсального характеру та посідає центральне місце у сфері застосування адміністративного, законодавства при регулюванні різних видів економічних відносин, а також виступає важливою умовою якості публічного адміністрування в соціально-економічній діяльності органів державного управління.

Описана проблема має місце не тільки у відчизняній системі публічного управління. Крижанівський А. стверджує про те, що стан та дотримання принципу правової визначеності у законодавстві та правозастосуванні багатьох зарубіжних країн (Іспанія, Італія, Португалія, Албанія та ін.) викликає занепокоєння. Про що свідчить практика вирішення подібних спорів Європейським судом з прав людини [3, с. 38].

На нашу думку, принцип правової визначеності повинен включати як формальний (нормативно-змістовний) аспект (чіткість, ясність, точність, логічність правових норм) так і темпоральний, що «передбачає довгострокову, передбачувану перспективу дії правового акта, його розумну стабільність, що сприяє формуванню довіри до держави та її органів» [4, с. 8].

Як висновок зазначимо, що правова політики держави – це логічно пов'язана сукупність всіх елементів, де суб'єкти публічного управління держави акумулюють та, у випадку доцільності, забезпечують реалізацію концепцій,

стратегій, програм тощо з метою здійснення позитивного правового впливу на суспільні відносини. Основу сучасної управлінської доктрини становлять фундаментальні положення про здійснення публічного адміністрування таким чином, щоб забезпечити права та свободи особи, суверенітет, народовладдя, принцип поділу влади та верховенство права. При напрацюванні основних складових подальшої стратегії правової політики нашої держави органам публічного адміністрування необхідно ґрунтуватися на конституційно-правовій доктрині, що представляє собою реалізацію конституційних принципів та норм. На нашу думку, основні напрями внутрішньої політики у царині публічного адміністрування мають ґрунтуватися на принципах формування та здійснення державної правової політики. Пропонуємо розробити Концепцію правової політики держави, яка буде являти собою теоретичну модель з вирішення практичних проблем публічного адміністрування для реалізації основних прав і свобод членів українського суспільства. Запропоновано віднести до її структури поняття правової політики держави, зміст та принципи, об'єкти та суб'єктів публічного адміністрування, стадії реалізації і критерії визначення ефективності такої управлінської діяльності, стратегічні напрями правової політики сучасної України та інші положення, які визначають і впливають на розвиток системи публічного адміністрування (публічного управління) у нашій державі за європейськими зразками.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Харченко Н.П. Правова політика держави: до визначення поняття та змісту. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2020. №10(22), С. 110–117.
3. Крижанівський А. Правова політика і правопорядок: сфери перетину і взаємопідсилення. Актуальні проблеми політики: зб. наук.праць. 2017. Вип. 30. С. 36 – 39.
4. Почтовий М. Принципи правової політики України. Право і Безпека. 2009. № 5 (32). С. 6–9.

Павчук Ігор

*Голова дисциплінарної палати КДКА
Чернівецької області, аспірант*

Види військових адміністрацій та їх адміністративно-правовий статус

Воєнний стан передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] можуть утворюватися тимчасові

державні органи – військові адміністрації.

Залежно від територіальної компетенції, підпорядкування, підстав та порядку утворення і припинення діяльності, а також порядку комплектування, військові адміністрації (ч. 3 та 4 ст. 4 Закону «Про правовий режим воєнного стану») поділяються на: 1) обласні військові адміністрації; 2) районні військові адміністрації; 3) військові адміністрації населених пунктів [6; 7].

Дослідження змісту Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема п. 2 ст. 15 та п. 3 ст. 15, свідчить, що повноваження обласних та районних військових адміністрацій є цілком тотожними, а тому вважаємо, що для цілей даного дослідження немає підстав для виділу їх в окремі рівні. Обласні та районні військові адміністрації є одним різновидом на противагу військовим адміністраціям населених пунктів.

Утворення військових адміністрацій в населених пунктах проводиться за окремою правовою процедурою і повинне мати вагомі підстави. Згідно ч. 3 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах території територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом [1].

Як бачимо, ч. 3 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не містить вичерпного переліку підстав для припинення повноважень органів місцевого самоврядування населених пунктів та, відповідно, правових підстав для утворення військових адміністрацій. Більше того, така правова підстава, як «не здійснення повноважень» є досить суб'єктивною, оскільки не деталізує, не здійснення якого саме обсягу повноважень, що створює певну дискрецію Президента України щодо утворення військової адміністрації.

Військові адміністрації населених пунктів фактично формуються «з нуля» з військовослужбовців військових формувань, правоохоронних органів, служби цивільного захисту, працівників, які уклали з Генеральним штабом Збройних сил України трудовий договір. Однак на розгляді парламенту уже перебуває проект Закону щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану, який покликаний виправити таку ситуацію [4; 6].

На відміну від військових адміністрацій населених пунктів, при утворенні військової адміністрації в районі чи області їх статусу набувають, відповідно, районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних держадміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій. Таким чином, по суті, уже існуючі органи державної влади наділяються новими повноваженнями, набуваючи іншого статусу. Законодавцем тут закладена проста логіка: і державну, і військову адміністрацію формує Президент України і призначає очільників таких адміністрацій [2; 5].

У контексті створення інституту військових адміністрацій в Україні слід звернути увагу на частини 4, 9 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного

стану», які визначили особливості утворення та організаційно-правову основу діяльності військових адміністрацій. Законодавець визначає, що у разі прийняття рішення про утворення районних, обласних військових адміністрацій їх статусу набувають відповідно районні, обласні державні адміністрації (ч. 4 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

У зв'язку з цим законодавчим положенням дещо не логічним видається висновок про те, що: 1) обласні та районні військові адміністрації утворюються на базі місцевих державних адміністрацій, а також на базі існуючих в Донецькій та Луганській областях – військово-цивільних адміністрацій; 2) у день набрання чинності актом Президента України про утворення обласних та районних військових адміністрацій, військових адміністрацій населених пунктів на території України, де функціонували військово-цивільні адміністрації, припиняються повноваження відповідних районних, обласних військово-цивільних адміністрацій [8].

Положення ч. 4 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», як відзначає О.С. Арсентьєва, жодним чином не може розповсюджуватися на Донецьку та Луганську області, в яких з 2015 року на підставі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» та Указу Президента «Про утворення військово-цивільних адміністрацій», замість обласних та районних державних адміністрацій, діяли обласні та районні військово-цивільні адміністрації [3; 8].

Згідно ч. 9 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у разі утворення районних, обласних військових адміністрацій у день набрання чинності актом Президента України про їх утворення припиняються повноваження відповідних районних, обласних військово-цивільних адміністрацій.

Таким чином, можна вести мову про встановлення різного підходу законодавця до визначення долі обласних, районних місцевих адміністрацій та відповідних військово-цивільних адміністрацій після введення правового режиму воєнного стану та утворення військових адміністрацій. Такий підхід законодавця виглядає необґрунтованим та породжує низку проблем [3].

Зокрема, шкідливим видається порушення наступності при створенні військових адміністрацій в регіонах, де діяли військово-цивільні адміністрації. У практичній площині це означає, що військова адміністрація, створена на базі місцевої адміністрації, має низку переваг перед органом, утвореним «з нуля». Жодних положень про передачу справ військово-цивільної адміністрації, повноваження яких припинені, до військових адміністрацій відповідних адміністративних одиниць законодавство не містить. Така ситуація, неминуче призвела до ускладнення виконання військовими адміністраціями своїх функцій [2; 3].

За цих умов для забезпечення функціонування новоствореними органами були проведені відповідні кадрові призначення, адже, на відміну від випадку з місцевими державними адміністраціями, не існує підстав для автоматичного зайняття керівниками військово-цивільної адміністрації посад начальників військових адміністрацій. Жодних актів правозастосування з цього питання

органами державної влади України видано не було. При цьому фактично спостерігається ситуація, коли всупереч положенням законодавства військові адміністрації Луганської та Донецької областей діють так, ніби є правонаступниками обласних військово-цивільних адміністрацій даних регіонів, на що не мають жодних підстав [3].

Вважаємо, що законодавче закріплення різного підходу до правонаступництва військових адміністрацій від місцевих державних та військово-цивільних адміністрацій створює проблеми для новостворених органів у практичній площині. Для їх уникнення органами влади було обрано шлях ігнорування закону, внаслідок чого постає питання про легітимність Луганської та Донецької військових адміністрацій.

Висновки. Залежно від територіальної компетенції, підпорядкування, підстав та порядку утворення і припинення діяльності, а також порядку комплектування, військові адміністрації поділяються на: 1) обласні та районні військові адміністрації; 2) військові адміністрації населених пунктів.

Суттєвим недоліком адміністративно-правового статусу військових адміністрацій є те, що адміністративно-правові норми, які регулюють правовий статус військових адміністрацій не є системними, а зміст Закону України «Про правовий режим воєнного стану» є неповним, оскільки не враховує положення інших законодавчих актів, які регулюють діяльність зокрема місцевих державних адміністрацій (різновидом яких є військові адміністрації) у взаємодії із вищими центральними органами державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Списку використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Луганській області: Указ Президента України від 23 вересня 2022 року № 665/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665/2022#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Арсентьева О.С. Військові адміністрації як механізм управління територіями в умовах збройної агресії (Луганська область). *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 2. С. 11-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2022_2_3 (дата звернення: 09.01.2024).
4. Залізнюк В. Хто важливіший: військова адміністрація чи місцева рада? *Юридична газета Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/hto-vazhliivshiy-viyskova-administraciya-chi-misceva-rada.html>.
5. Ковбас І.В. Адміністративно-правові інструменти в діяльності Кабінету Міністрів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Том 66. С. 229-234.
6. Потапенко С.А. Особливості вирішення питань адміністративно-територіального устрою військово-цивільними та військовими адміністраціями. *Економіка та право*. 2022. № 4. С. 10-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpr_2022_4_4 (дата звернення: 09.01.2024).

7. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану № 8056 від 19.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40503> (дата звернення: 09.01.2024).

8. Чепель О. Військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації України: що в них спільного та відмінного в умовах воєнного стану? URL: <https://law.chnu.edu.ua/viiskovi-administratsii-ta-viiskovo-tsyvilni-administratsii/>.

Савіцька Вікторія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
асистент кафедри
адміністративного права та процесу,
кандидат юридичних наук*

Деякі особливості реалізації принципів належного врядування в діяльності публічної адміністрації

З огляду на важливість основних принципів належного врядування, у юридичній літературі висвітлені різні наукові підходи до реального застосування публічною адміністрацією додаткових принципів. Як наголошують науковці, принципи належного врядування встановлюють стандарти, стимулюють публічних службовців на забезпечення прав свобод та інтересів приватних осіб і публічного інтересу держави. Водночас їх формальна легалізація здійснюється в різного рівня нормах адміністративного права – від конституційних норм до окремих підзаконних нормативно-правових актів і судових прецедентів [1, с. 73].

Значення принципів належного врядування набуває великого значення в діяльності публічної адміністрації. В умовах сьогодення особливого значення вони набувають у відносинах публічної адміністрації з біженцями, які вже перебувають в Україні або планують сюди прибути. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. № 3671–VI, біженець – це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [2].

Варто підкреслити, що особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, окрім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, із дня ухвалення рішення про визнання їх біженцями. Особи, яких визнано особами, які потребують додаткового захисту, вважаються такими, які безстроково на законних підставах перебувають на території України.

Конвенція про статус біженців 1951 р. – ключовий міжнародний договір [3], який за своїм духом і основними принципами є актуальним і нині. Беручи до уваги, що Статут Організації Об'єднаних Націй і Загальна декларація прав людини встановили принцип, згідно з яким усі люди повинні користуватися основними правами та свободами без будь-якої дискримінації, шляхом забезпечення принципу «невислання», принципу щодо забезпечення прав і статусу осіб, яким надано право на проживання, принцип гідного поводження й інтеграції іноземців, які проживають на законних підставах.

Оскільки у відносинах із біженцями задіяна значна кількість суб'єктів публічної адміністрації, вказані принципи діяльності публічної адміністрації набувають великого значення.

Принцип невислання безпосередньо пов'язаний із принципом заборони вислання або примусового повернення, закріплений в абз. 5 ч. 1 ст. Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Відповідно до норм вказаного Закону принцип невислання зводиться до того, що він не дозволяє видворення, екстрадицію, передачу чи/або іншого примусове переміщення біженця за межі України.

Варто зазначити, що згідно із ч. 2 ст. 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», біженець чи особа, яка потребує додаткового захисту або якій надано тимчасовий захист, не може бути вислана або примусово повернута до країн, де вона може зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, або з яких вона може бути вислана або примусово повернута до країн, де її життю або свободі загрожує небезпека за ознаками віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, а також з інших причин, що визнається міжнародними договорами чи міжнародними організаціями, учасниками яких є Україна, як така, що не може бути повернута до країн походження [2].

Принцип забезпечення прав та статусу біженця, яким надано право на проживання, є необхідним захистом особи в Україні. Проте реалізація цього принципу має низку особливостей. Забезпечення прав та статусу біженця можливе в разі звернення особи з відповідною заявою до суб'єкта публічної адміністрації про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і є дійсною для

реалізації прав і виконання обов'язків, до остаточного визначення статусу такої особи чи залишення нею території України.

Принцип гідного поводження передбачає, що особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні із громадянами України права на: пересування, вільний вибір місця проживання, працю; підприємницьку діяльність; медичну допомогу; освіту; безоплатну правову допомогу; соціальне забезпечення тощо. Передбачає, що уповноважені суб'єкти публічної адміністрації у відносинах із біженцями й іншими особами повинні бути доступними, чуйними, дотримуватися гуманного ставлення.

Отже, дослідження принципів належного врядування вказує на їхню важливість у діяльності публічної адміністрації. Проте Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» не містить основних засад діяльності публічної адміністрації в їхніх відносинах із біженцями й іншими особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Запропоновані нами, а також інші принципи діяльності публічної адміністрації мають бути відображені в Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Це дозволить сформувати принципово новий тип взаємин між біженцями й іншими особами і посадовими особами публічної адміністрації, в основу яких повинно бути покладено пріоритет прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: Повний курс : підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. 4-е вид. Херсон : Олді Плюс, 2021. 656 с.
2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3671-17> (дата звернення: 21.02.2024)
3. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від 10.01.2002 № 2942-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2942-14> (дата звернення: 21.02.2024)

Сурник Віктор

*Керуючий партнер Адвокатське
об'єднання «АЛАПІУС»*

Адвокат, доктор філософії в галузі права

Правове регулювання ціноутворення при здійсненні оборонних закупівель під час дії правового режиму воєнного стану

20 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» (надалі

також – Постанова № 335).

Здійснюючи дослідження змісту підпункту 1 пункту 1 Постанови № 335 необхідно встановити його значення шляхом здійснення тлумачення вказаного нормативного положення.

За своїм основним функціональним призначенням тлумачення спрямоване на з'ясування того, що хотів сказати законодавець, тобто “дух закону” і що він фактично сказав – “буква закону”.

За необхідне, вважаю здійснити з'ясування змісту підпункту 1 пункту 1 Постанови № 335 за допомогою історичного та системно-структурного способів тлумачення правових норм.

Загальні правові засади планування, порядок формування обсягів та особливостей здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони, а також порядок здійснення державного і демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель визначає Закон України «Про оборонні закупівлі».

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про оборонні закупівлі», державне регулювання очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення за оборонними закупівлями під час застосування неконкурентної процедури закупівлі ґрунтується на таких засадах: рівень прибутку у складі очікуваної вартості встановлюється рішенням Кабінету Міністрів України і не може бути зменшений державним замовником.

Також, згідно ч. 4 та ч. 5 ст. 19 Закону України «Про оборонні закупівлі», при формуванні розрахункової очікуваної вартості в єдиного виконавця державного контракту (договору) з оборонних закупівель під час застосування неконкурентної процедури рівень прибутку у складі очікуваної вартості державного контракту (договору) для виконавця встановлюється на рівні, не нижчому, ніж рівень прибутку у складі очікуваної вартості виконання контракту (договору), встановлений Кабінетом Міністрів України.

Положеннями п. 13 Порядку формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2021 року № 309 унормовано, що ціна реалізації товарів (робіт, послуг) оборонного призначення включає, зокрема: прибуток.

Отже, здійснюючи аналіз профільного законодавства можна дійти висновку, що ціна на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони України включає в себе, поряд із іншими складовими, прибуток.

Як вбачається із назви Постанови № 335, вона була покликана врегулювати питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки у період дії правового режиму воєнного стану.

Однак, згідно п.п. 2 п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 року № 736 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 р. № 1275 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», встановлено, що у складі вартості (ціни), визначеної у державних контрактах (договорах) на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони України, враховуються всі податки та збори, загальновиробничі, адміністративні, операційні та інші витрати виконавця, пов'язані з виготовленням товарів, виконанням робіт та наданням послуг, а також *прибуток (постачальницька винагорода) виконавця*.

Також, відповідно до п. 4 вказаної Постанови визнано такою, що втратила чинність Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану».

Більше того, 21 вересня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Постанову «Щодо підтримки оборонно-промислового комплексу України в умовах воєнного стану», згідно п. 1 якої Верховна Рада України постановила Кабінету Міністрів України гарантувати виконавцям державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель компенсацію всіх економічно обґрунтованих витрат, пов'язаних з їх виконанням, *а також суми прибутку (постачальницької винагороди) у складі вартості (ціни) товарів, робіт і послуг оборонного призначення* відповідно до умов державних контрактів (договорів).

Таким чином, прослідковуючи динаміку правового регулювання питання складових ціни на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони України, можна прослідкувати, що як і в мирний час, так і під час дії правового режиму воєнного стану, вказана ціна включає в себе прибуток (постачальницьку винагороду) виконавця.

У вказаному контексті слід звернути увагу на загально-правовий принцип, який закріплено в ст. 19 Конституції України, згідно якої, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У загальному відповідний принцип можна сформулювати як: «дозволено усе, що прямо не заборонено законом». Таким чином, відсутність конкретної, прямої заборони наділяє суб'єкта правом діяти на власний вибір, але при цьому не порушуючи загальновстановлені межі правомірної поведінки.

У науковій літературі розрізняють два основні методи правового регулювання диспозитивний (від лат. *dispositive* – розпоряджатися) та імперативний (від лат. *imperative* – володарювати, наказувати).

Враховуючи відсутність у Постанові № 335 прямої заборони на включення прибутку до калькуляції витрат під час розрахунку ціни на постачання товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони України, можливо дійти до висновку, що нормодавцем у зазначеній постанові застосовано диспозитивний метод правового регулювання. Тобто, положеннями підпункту 1 пункту 1 Постанови № 335 встановлено межі, орієнтир поведінки, а саме, *«При цьому під час розрахунку ціни враховуються всі податки та збори, загальновиробничі, адміністративні, операційні та інші витрати виконавця, пов'язані з виготовленням товарів, виконанням робіт та наданням послуг.»*. Тобто, законодавець встановив обов'язковість врахування під час розрахунку ціни всіх податків та зборів, загальновиробничих, адміністративних, операційних та інших витрат виконавця, пов'язаних з виготовленням товарів, виконанням робіт та наданням послуг, однак, у той же час не заборонив врахування і інших складових, зокрема і прибутку (постачальницької винагороди). Вказане у свою чергу свідчить про те, що перелік складових, які враховуються під час розрахунку ціни та які зазначені в підпункті 1 пункту 1 Постанови № 335 не є вичерпним.

Також слід вказати, що прийняття Постанови № 335 викликало значний суспільний резонанс зумовлений неоднозначним тлумачення її змісту різними державними органами.

Конституційний Суд України зазначає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту" від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017).

У Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» під назвою «Мірило правовладдя» міститься висновок про те, що поняття «якість закону», зокрема, охоплює таких два складових елементи: 1) передбачуваність актів права (чи наслідки приписів права є передбачуваними? чи укладено акти права в зрозумілий спосіб? чи вказує нове законодавство чітко на те, що попередньо ухвалене (і яке саме) законодавство скасовано або змінено? чи зміни інкорпоровано до зведеної версії приписів актів права, припустимої для суспільства?); сталість і послідовність приписів права (чи є приписи актів права сталими та послідовними? чи є приписи актів права сталими настільки, що вони зазнають змін лише за належного попередження про це? чи є їх застосування послідовним?).

Для усунення правової колізії, 07 лютого 2024 року Верховна Рада України прийняла у першому читанні законопроект №10454 «Про оборонні закупівлі», який має поставити крапку у виправленні ситуації.

Враховуючи наявність різних практик тлумачення та правозастосування державними органами положень Постанови № 335, можна стверджувати, що

закріпленні у ній правові положення не є передбачуваними, чіткими й однозначними, тобто вказана Постанова не відповідає критеріям встановленими Правилами підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2005 року № 870, а також принципу правової визначеності та критерію «якості закону».

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» від 20 березня 2022 року № 335, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/335-2022-п#Text>.

2. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту" від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text>.

Топольницький Віталій

*Національний університет оборони
України, начальник науково-дослідного
відділу військово-правових проблем
Центру воєнно-стратегічних
досліджень, кандидат юридичних наук*

Проблемні питання прийняття рішень органами державної влади в умовах воєнного стану

Розпочата 24 лютого 2022 року широкомасштабна збройна агресія РФ проти України за всю історію її незалежності є найбільшою загрозою для існування Української держави, що в свою чергу покладає на державні інституції основні завдання із захисту держави від агресора, повного його знищення та повернення тимчасово окупованих територій до складу України.

У світлі цих подій істотного значення набуває законодавче регулювання правовідносин у сфері національної безпеки та оборони держави, визначення його основного понятійного апарату та наповнення базової термінології якісним змістом.

Задовго до широкомасштабного вторгнення, починаючи з 2014 року, державні інституції в Україні фактично почали функціонувати в умовах воєнного стану та, як вважає В.І. Шишкін, що умови для введення *воєнного стану* в країні мають місце в Україні ще з весни 2014 року, тобто з початку інтервенції військ російської федерації з подальшою анексією територіальних одиниць Української держави [1, с.34]. Також, про існування нормативних підстав для введення на той час в Україні воєнного або надзвичайного стану, тобто про фактичне його існування

погоджуються судді Конституційного Суду України М.І. Мельник [2, с. 26-27], І.Д. Сліденко, які відзначають про неможливість внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану [3, с. 34-35].

Проблематика досліджуваного питання полягає у відсутності в законодавстві України визначення базових термінів *“воєнна загроза”* та *“загроза нападу”*, а також дієвого правового механізму прийняття рішень Радою національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) щодо надання пропозиції Президенту України стосовно запровадження у державі воєнного стану.

Так, у Законі України *“Про національну безпеку України”* є тільки посилання на поняття *“воєнна загроза”* за допомогою якого розкривається сутність поняття *“воєнної безпеки”*, а саме, що *“воєнна безпека - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз”*.

Крім цього, у ст. 3 Закону України *“Про оборону України”* зазначено, що *прогнозування та оцінка воєнної небезпеки і воєнної загрози є складовою підготовки держави до оборони у мирний час. Також, відсутнє визначення терміну “воєнна загроза”, а натомість у ст. 10 цього Закону зазначено, що основною функцією Міністерства оборони України є участь у прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України.*

Тобто, у національному законодавстві відсутні визначення термінів *“воєнна загроза”* та *“воєнна загроза національній безпеці України”*, а також не встановлено органу державної влади на якого покладається основна функція та завдання щодо прогнозування, виявлення та визначення рівнів *“воєнної загрози національній безпеці України”*.

Водночас, у ст. 6 Закону України *“Про розвідку”*, одночасно із його прийняттям, 17.09.2020 року вводиться нове поняття – *“зовнішні загрози національній безпеці України”* (термін не розкрито в законі), хоча виявлення та визначення їх ступеня відноситься до основної функції розвідувальних органів.

Отже, оскільки поняття *“воєнна загроза”*, *“воєнна загроза національній безпеці України”* та *“зовнішні загрози національній безпеці України”* не мають однакового змісту та їх неможливо ототожнити між собою через відсутність визначення цих термінів у законодавчому полі, а орган державної влади, який зобов'язаний безпосередньо *прогнозувати, виявляти та визначати їх рівні* відсутній, а тому, на нашу думку, це нівелює можливості державних інституцій на прийняття рішень (застосування нормативних підстав) щодо введення в Україні воєнного або надзвичайного стану.

Так, підставами для введення в Україні воєнного стану є положення статті 4 Закону України *“Про оборону України”*, в якій передбачено, що *“у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про ... введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях”*. На жаль, національне законодавство не розкриває суть поняття *“загрози нападу на Україну”*, завдяки чому у державних інституціях, тривалий час починаючи з 2014 року, теж було знівельовано можливість надання пропозицій та прийняття рішення

(застосування нормативних підстав) щодо введення в Україні воєнного стану. Слід зазначити, що *загроза нападу на Україну* та поява небезпеки державній незалежності нашої держави, а також збройна агресія рф проти України офіційно почали існувати у правовому полі з 01.03.2014 року після надання одноголосної згоди президенту рф на шостому скликанні Державної Думи Федеральних Зборів російської федерації на використання російських збройних сил в Україні з метою нормалізації суспільно-політичної ситуації в Україні [4].

Водночас, пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України подає РНБО, відповідно до вимог статті 5 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”. Також, РНБО подає Президентів України пропозиції щодо введення надзвичайного стану у відповідності до вимог статті 5 Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану”. У зв’язку з цим, незважаючи на наявність умов (підстав) для прийняття рішення про введення в державі воєнного стану 21.02.2022 року, а саме:

1) визнання рф 21.02.2022 року Донецької та Луганської областей, здійснення ЗС рф на цих територіях функцій з підтримки миру [5,6];

2) надання Радою Федерації рф 22.02.2022 року президенту рф дозволу на використання ЗСрф за межами території рф [7], РНБО подала пропозицією Президенту України про введення в Україні надзвичайного стану.

Згідно із пропозицією РНБО та відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України, Верховна Рада України законом № 2101-IX від 23 лютого 2022 року затвердила Указ Президента України від 23 лютого 2022 року № 63/2022 “Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України”. Тобто, на засіданні РНБО було надано Президенту України пропозицію щодо наявності умов для введення у державі саме надзвичайного стану. Важливо зазначити, що відповідно до вимог статті 5 Закону України “Про Раду національної безпеки і оборони України” Президент України є Головою РНБО, а рішення РНБО приймаються не менш як двома третинами голосів її членів, згідно із статтею 10 цього Закону. Отже, в залежності від кількості голосів членів РНБО та думки Голови Верховної Ради України, рішення Президента України з цього питання не завжди є вирішальним при ухваленні рішень членами РНБО щодо необхідності введення певних правових режимів та в цілому має політичне підґрунтя. Так, прикладом може слугувати не підтримана на засіданні 28 лютого 2014 року членами РНБО та представниками фракцій ВРУ за аналогічних обставин думка виконуючого обов’язки Президента України щодо необхідності введення в державі правового режиму воєнного стану під час здійснення окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь [8].

Також, вивчення питання введення воєнного стану в окремих місцевостях України ставилося виконуючим обов’язки Президента України 03.06.2014 в своєму розпорядженні № 936/2014-рп [9]. Секретареві РНБО було визначено забезпечити за результатами опрацювання зазначеного питання внесення у разі потреби в установленому порядку пропозицій щодо введення воєнного стану у відповідних місцевостях України. Як стало відомо, 26.11.2018 року РНБО надала пропозицію

Президенту України щодо введення воєнного стану у відповідних місцевостях України.

Відтак, необхідно підсумувати, що на законодавчому рівні в Україні не передбачено структури – органу державної влади, основною функцією якого має бути прогнозування, виявлення, визначення та своєчасне оцінювання *загроз (загрози нападу на Україну, воєнної загрози, воєнної загрози національній безпеці України)* та який своєчасно сформує чітку обґрунтовану пропозицію РНБО для надання її Президентові України щодо прийняття рішення про введення воєнного стану. Неспроможність державних інституцій визначати вищезазначені *загрози* призвело, на нашу думку, до анексії рф частини території України у 2014 році та початку військової агресії рф, а також сприяло її розширенню за межі Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, Донецької та Луганської областей у 2022 році, що потребує законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Шишкін В. І. Конституційні основи правового реагування органів державної влади на акти воєнної агресії // Вісник Конституційного Суду України. – 2016 – № 4–5 С. 218.
2. Мельник М.І. Окрема думка судді Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 26–27.
3. Сліденко І.Д. Окрема думка судді Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 5. – С. 34–35.
4. Постановление Совета Федерации Федерального собрания РФ “Об использовании Вооруженных Сил РФ территории Украины. URL : <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001201403010001>.
5. Указ Президента РФ от 21.02.2022 № 71 ”О признании Донецкой Народной Республики”. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220002>.
6. Указ Президента РФ от 21.02.2022 № 72 “О признании Луганской Народной Республики”. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202220001>.
7. Постановление Совета Федерации Федерального собрания РФ “Об использовании Вооруженных Сил РФ за пределами территории РФ. URL :<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202202240001>.
8. РНБО оприлюднила стенограму першого засідання після анексії Криму (документ). URL : https://lb.ua/news/2016/02/22/328532_snbo_obnarodoval_stenogrammu.html.
9. Про вивчення питання введення воєнного стану в окремих місцевостях України: Розпорядження Президента України від 03 червня 2014 № 936/2014-рп / Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/9362014-rp-17339>.

Цьоменко Аліна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
асистент кафедри
адміністративного права та процесу

Європейські стандарти адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних громадян

Формування державної політики у сфері обігу та обробки персональних даних, на сучасному етапі євроінтеграційних процесів України вимагає аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних. В першу чергу йдеться про досвід ЄС, нормативно-правове регламентування та судову практику захисту персональних даних громадян.

Державна політика у цій сфері та діяльність органів публічного адміністрування має базуватись на глибокому і всебічному теоретичному осмисленні правового, зокрема й адміністративно-правового забезпечення відносин обігу та обробки персональних даних, сутності та механізму публічного управління у зазначеній сфері. Європейська правова система запропонувала та продовжує продукувати ефективні правові механізми захисту персональних даних, серед яких вагоме місце відведене адміністративно-правовим засобам захисту персональних даних. Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних пояснюється тенденцією до зростання масштабів використання персональних даних громадян у системі публічного управління та реалізації функції держави та її органів і посадових осіб.

Правове регулювання у сфері захисту персональних даних у ЄС спрямоване на захист прав, свобод та законних інтересів усіх без винятку фізичних осіб, які перебувають на території ЄС, персональні дані яких піддаються обробці. Діяльність органів публічної адміністрації при цьому базуються на концепції законної, прозорої та контрольованої обробки даних, закладеної у спеціальних принципах та відповідальній правомірним інтересам фізичних осіб, які надають свої персональні дані (суб'єктів персональних даних). Порівняно з нормативними актами, що діяли в ЄС раніше, у сучасних правових актах, прийнятих у 2016 р. і пізніше, істотно розширено комплекс суб'єктивних прав фізичних осіб. Деякі з цих прав є новелами не лише на європейському рівні, а й у світовому масштабі.

Комплекс прав, з яких складається фундаментальне право фізичної особи на захист персональних даних, розроблено з урахуванням існуючих ризиків для безпеки особистої інформації, у тому числі в мережі Інтернет, і включає наступні права: право на видалення даних (право бути забутим); право на доступ до інформації; право на виправлення; декларація про обмеження обробки даних; право на портативність даних; декларація про заперечення; декларація про захист персональних даних дітей.

У нормативно-правовій системі закріплено принцип відповідно до якого

реалізація особою своїх прав не повинна негативно впливати на права та свободи інших осіб. Для ефективного здійснення правового регулювання кожна фізична особа має деякі обов'язки щодо інших суб'єктів. Їх можна класифікувати на загальні, які передбачені для всіх ситуацій, пов'язаних з обробкою (обов'язок особи дотримуватись нормативних актів ЄС та держав-членів, що стосуються захисту персональних даних), та факультативні, які передбачені для певних випадків (обов'язок надати додаткову інформацію, необхідну для підтвердження) особистості суб'єкта даних, або згода законного представника та ін.).

Як наголошують В. І. Теремецький та Д. В. Цвірюк «...незважаючи на те, що за останній час Україні в цілому вдалося сформувати сучасну та адекватну нормативно-правову основу для подальшого формування вітчизняної системи захисту персональних даних, наразі в Україні закладені лише основи вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних, яке у цілому відповідає міжнародним стандартам, водночас, потрібна подальша робота з його систематизації, розробки підзаконних актів, відповідних національних стандартів, чіткого визначення термінів, понять та категорій [1, с.81].

Власне правове регулювання правових відносин з приводу персональних даних має достатньо довгу історію в Європі. За цей час вироблена система стандартів адміністративно правового забезпечення захисту персональних даних, які, на наш погляд, найбільш повно розкриваються в джерелах права Ради Європи та ЄС.

Стандарти захисту права на персональні дані були запроваджені ще відповідно до Директиви 95/46/ЄС розглядають крізь призму принципів захисту персональних даних [2]. Зокрема, до основних принципів, на яких на сьогодні базується правовий захист персональних даних, відносять: 1) принцип персоніфікації, що полягає в тому, що система захисту персональних даних створена, насамперед, для забезпечення прав людини; 2) принцип екстериторіальності, який вимагає, щоб володільці персональних даних (контролери) поважали основні права і свободи фізичних осіб, незалежно від їх національності чи місця проживання; 3) принцип субсидіарності, тобто будь-яка обробка персональних даних у ЄС повинна відбуватись відповідно до законодавства однієї з держав-членів; повноваження володільця персональних даних (контролера), створеного в державі-члені ЄС, повинні визначатися національними законодавствами; держави-члени за власним бажанням визначають ризики для прав і свобод суб'єктів даних у своєму законодавстві [3, с. 57].

Нормативне закріплення стандартів адміністративно-правового забезпечення захисту персональних даних включає вимоги: обробка персональних даних повинна здійснюватися добросовісно і законно; збирання персональних даних повинно здійснюватися для встановлених, чітких і законних цілей, і надалі не допускається обробка таких даних будь-яким способом, несумісним із цими цілями. Подальша обробка даних для історичних, статистичних або наукових цілей не вважається несумісною з даними принципами за умови, що держави-учасники забезпечать відповідні гарантії; персональні дані повинні бути адекватними, такими,

що стосуються справи і не надмірними відносно цілей, для яких вони збираються і надалі обробляються; персональні дані повинні бути точними і, якщо необхідно, актуальними; мають бути зроблені будь-які обґрунтовані кроки, щоб неточні або неповні дані, стосовно цілей, для яких вони збиралися або для яких вони згодом оброблялися, видалялися або уточнювалися; персональні дані повинні зберігатися у формі, що дозволяє ідентифікацію суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілей, для яких дані збиралися або згодом оброблялися. Держави-учасники встановлюють необхідні гарантії для персональних даних, що зберігаються триваліші терміни в історичних, статистичних або наукових цілях [2]. Цей перелік принципів інколи доповнюють такими: 1) персональні дані повинні оброблятися з дотриманням прав фізичної особи, включаючи право на доступ до даних; 2) персональні дані повинні оброблятися з дотриманням вимог щодо захисту інформації; 3) персональні дані не повинні передаватися за межі країни без відповідного захисту. Інколи до вказаних принципів додають також принцип підзвітності, згідно з яким кожен володілець повинен вживати всіх необхідних заходів із метою дотримання стандартів захисту персональних даних в ході їх обробки, а також бути здатним у будь-який момент надати наглядовому органу/суб'єкту персональних даних документи, що продемонструють, яких саме заходів було вжито [4, с. 31].

З інституційних позицій відповідно до положень Конвенції № 108 Ради Європи від 1981 р. та «Пакету захисту даних» Європейського Союзу від 2016 р. у всіх європейських країнах та країнах, які пов'язані економічними відносинами з державами-членами ЄС, мають бути спеціальні державні інститути (один або декілька) по нагляду і контролю за дотриманням прав у сфері захисту персональних даних. Організаційно-правове та методологічне забезпечення мають здійснювати національні уповноважені органи нагляду (Омбудсмен чи Уповноважений) із захисту персональних даних, які є незалежними та підпорядкованими закону, підзвітними парламенту, у організаційних питаннях можуть бути підконтрольними уряду. Національні уповноважені органи призначають контролерів, які визначають цілі і засоби обробки персональних даних, яка здійснюється фізичною або юридичною особою, державним органом, установою або іншим органом («процесором»), що обробляє персональні дані за його дорученням. Кожен контролер та процесор на підприємствах або в організаціях з чисельністю працівників більше 250 чоловік повинен вести облік діяльності по обробці персональних даних [5, с.55].

Відповідно до положення ст. 68 Регламенту 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 р. «Про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних та про вільне переміщення таких даних» було створено спеціальний орган - Європейську Раду щодо захисту персональних даних. Європейська рада щодо захисту персональних даних - це незалежний орган Європейського Союзу, який сприяє послідовному застосуванню правил захисту даних у всьому Європейському союзі, а також сприяє співпраці між органами захисту даних ЄС.

Європейська рада щодо захисту персональних даних складається з керівників одного наглядового органу від кожної держави-члена ЄС, а також Європейського інспектора захисту персональних даних або з їх представників. У випадку, коли в державі-члені більше одного наглядового органу, які є відповідальними за моніторинг застосування положень щодо персональних даних, призначається єдиний представник відповідно до права такої держави-члена. Водночас, Європейська Комісія має право брати участь у діяльності та засіданнях Європейської ради щодо захисту персональних даних без права голосу. Для цього Європейська Комісія призначає свого представника. Голова Європейської ради щодо захисту персональних даних інформує Європейську Комісію про діяльність Європейської ради захисту персональних даних.

Крім того у випадках, передбачених у Статті 65 GDPR Європейський інспектор із захисту персональних даних має право голосу лише за рішеннями, що стосуються принципів та норм, що застосовуються до установ, органів, відомств та агентств Союзу, які відповідають змісту цього Регламенту [6].

Таким чином, Європейська рада щодо захисту персональних даних складається з представників національних органів захисту даних та окремих представників інших органів Європейського Союзу. Європейська рада щодо захисту персональних даних має власний секретаріат, що відповідає за організацію її діяльності. Європейська Рада із захисту даних виконує контрольну, виконавчу, консультативну функцію, а також функцію з координації та взаємодії. На Європейського Уповноваженого із захисту даних покладено інформаційну, консультативну, організаційну, охоронну та контрольну функції. Національні наглядові органи наділені повноваженнями для здійснення інформаційної, охоронної, виконавчої, контрольної функції та функції з координації та взаємодії. Для цілей реалізації своїх функцій кожен уповноважений орган наділений владними повноваженнями стосовно суб'єктів, які перебувають у його юрисдикції.

Загальний регламент про захист даних також дає право Європейській раді щодо захисту персональних даних приймати обов'язкові рішення, адресовані національним органам нагляду, для забезпечення послідовного виконання його положень. Коло завдань та повноважень Європейської ради щодо захисту персональних даних, окреслено у ст. 70 GDPR, в якій виділяються наступні завдання:

- надавати загальні керівні роз'яснення (включаючи посібники, рекомендації та практичний досвід) для роз'яснення законодавства про захист персональних даних;
- консультувати Європейську Комісію з будь-яких питань, що стосуються захисту персональних даних, та щодо будь-якого нового запропонованого законодавства, на рівні Європейського Союзу;
- приймати висновки щодо механізму забезпечення узгодженості у транскордонних справах, пов'язаних із захистом персональних даних;
- сприяти співпраці та ефективному обміну інформацією та передовим досвідом між національними наглядовими органами [6].

Європейська рада щодо захисту персональних даних має складати річний звіт про свою діяльність щодо захисту прав персональних даних фізичних осіб та щодо їх обробки в Європейському Союзі, та, якщо необхідно, у третіх країнах та міжнародних організаціях.

Важливим елементом входження України у європейський правовий простір захисту персональних даних є отримання статусу спостерігача при Європейській раді щодо захисту персональних даних. Так, серед наших держав-сусідів такий статус з 2018 року має Республіка Молдова. Прийняття Республіки Молдова в якості члена зі статусом спостерігача до Європейської ради щодо захисту персональних даних є першим і великим досягненням у Східному регіоні Європи, і в даний час Республіка Молдова є єдиною державою з таким статусом в Європейській Раді з питань захисту даних. Прийняття України в якості члена зі статусом спостерігача до Європейської ради щодо захисту персональних даних сприяє європейській інтеграції, поглибленню взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом як в економічному, так і політичному плані, запровадженню європейських принципів і стандартів захисту персональних даних. Процес вступу України до Європейського Союзу, який нині перебуває на стадії початку переговорів, забезпечить імплементацію у національне законодавство європейських принципів і стандартів та запровадження ефективного правового механізму захисту персональних даних громадян.

Список використаних джерел:

1. Теремецький В. І. Цвірюк Д. В. Застосування зарубіжного досвіду правового захисту персональних даних в Україні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 2. С. 73-82.
2. Белова Ю.Д. Стандарти захисту права на персональні дані відповідно до Директиви 95/46/ЕС. *Часопис «Університетські наукові записки» Хмельницького університету управління та права*. 2017. № 3 (63). С. 130-139.
3. Мельник К. С. Правові механізми захисту персональних даних в Європейському Союзі. *Правова інформатика*. 2013. № 4. С. 55-61.
4. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. посіб. / [Бем М. В. та ін.] Спільн. програма Європ. Союзу та Ради Європи «Зміцнення інформ. сусп-ва в Україні». Київ : К.І.С, 2015. 219 с.
5. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. 2016. № 3. С. 45-57.
6. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>. (дата звернення 15.01.2024 р.)

Розділ 2. Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану

*Пасенюк Олександр Михайлович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор
кафедри адміністративного права та
процесу, голова Вищого
адміністративного суду України (2004-
2011), суддя Конституційного суду
України /2011-2016/, заслужений юрист
України, кандидат юридичних наук*

Адміністративне судочинство в умовах воєнного стану

Анотація. Виступ присвячений проблемним питанням адміністративного судочинства в Україні в умовах воєнного стану і досліджено вплив на цей судовий контроль окремих помилкових кроків і механізмів судової реформи.

Ключові слова. Судова реформа, воєнний стан, адміністративне судочинство, адміністративний суд, судовий захист, суддя, окупація, категорія справ, кваліфікаційне оцінювання.

Перед тим, як зупинитись на питаннях адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану, я хочу зробити невеликий екскурс у минуле.

Слова «судова реформа» не сходять із вуст політиків, із ЗМІ, соціальних мереж вже більше 30 років. Але зараз всіх цікавить питання: в якому стані знаходиться судова система, правосуддя, в тому числі і адміністративне, під час війни з агресором, в тому числі - у розрізі реформ.

Можу Вас запевнити, що адміністративні суди працюють в звичайному режимі, незважаючи на деякі труднощі, пов'язані з воєнним станом, а також, як не прикро, з деякими помилками у судовому реформуванні.

Якщо вести дискусію про хід судової реформи в Україні, то розглядати через призму ефективності треба не тільки останні кроки судової реформи, а і реформаторські кроки за весь період незалежності України. А про доцільність цих реформаторських кроків - за наслідками їх ефективності.

На мою думку вона була найбільш ефективною з 1992 року до 2008 року, а потім втратила свій концептуальний напрямок, стала хаотичною і непослідовною.

Я маю право про це говорити, бо приймав участь майже у всіх її етапах, працюючи близько 30 років на різних керівних посадах у судовій і виконавчій владі, в тому числі - 7 років заступником Міністра юстиції і 7 років Головою Вищого адміністративного суду України.

Я нагадаю Вам, чому перші 15 років незалежності України були більш ефективними в судовому реформуванні, ніж сьогодні.

Ідеологія перетворення нашої держави на правову викладена у прийнятій

Верховною Радою України 28 квітня 1992 року «Концепції судово-правової реформи в Україні», яка відіграла в цілому позитивну роль у визначенні основних напрямів реформування судів.

Перша і основна проблема на той час, в перші роки незалежності - це відсутність законодавства і конституційних засад реформування судової гілки влади.

За короткий 4-х річний строк цей законодавчий та конституційний вакуум був заповнений. /Я прошу запам'ятати ці строки, щоб порівняти їх із строками прийняття рішень Верховною Радою у сьогоднішні./

Значним кроком у практичному здійсненні судової реформи стало прийняття 15 грудня 1992 року Закону України «Про статус суддів».

Він встановив ефективні юридичні і матеріальні гарантії незалежності суддів, які вперше отримали правовий захист від тиску з боку виконавчої влади.

Згодом було прийнято ще низку нормативних актів, спрямованих на проведення судової реформи.

Серед них : Закони України «Про органи суддівського самоврядування», «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

І нарешті, 28 червня 1996 року прийняттям Конституції України була утворена міцна правова база для подальшого розвитку судової системи. В ній закладені основні принципи самостійної судової влади , механізм реалізації яких має бути врегульований відповідними законами.

Якщо для прийняття Закону України «Про Конституційний Суд України» вистачило трьох з половиною місяців з моменту прийняття Конституції України, то для прийняття нового Закону «Про судоустрій України» не вистачило і п'яти років, відведених Конституцією, внаслідок тривалої боротьби різних підходів до майбутнього судової системи.

Я звертаю Вашу увагу, що перші кроки судової реформи були досить оперативними. Виникає питання: чому?

Тому що, на той час в Україні працював і проводив реформи патріотично налаштований і професійний Парламент, Кабінет Міністрів, Верховний Суд , Міністерство юстиції тощо. Працювали разом, без будь-якої конкуренції, боротьби за повноваження. І головне - Президент України Леонід Кучма майже не втручався в хід судової реформи. Принаймні - не заважав.

Наступні важливі кроки судової реформи під час так званої «малої судової реформи» 2001 року: введення апеляційного оскарження судових рішень, реорганізація обласних касаційних судів в апеляційні суди, передача касаційних повноважень Верховному Суду України; ліквідація перегляду судових рішень, які набули чинності, у порядку нагляду - це безумовно значні досягнення судової реформи.

І одним з найважливіших кроків судової реформи в Україні було створення в 2005-2008 роках системи адміністративних судів на чолі з Вищим адміністративним судом України.

Перші помилки в судовому реформуванні, /які потім вже стали систематичними/, були допущені, як раз, під час «малої судової реформи». Введення апеляційного оскарження судових рішень, реорганізація обласних касаційних судів в апеляційні суди, ліквідація перегляду судових рішень, які набули чинності, у порядку нагляду, - це безумовне досягнення, - але без перехідного періоду у часі, поспіхом, коли касаційні справи з обласних судів суто технічно передали Верховному Суду України як касаційній інстанції, внаслідок чого в ньому накопичились десятки тисяч не розглянутих справ, роками не розглянутих. Кричуще порушення прав людини на доступ до правосуддя.

На жаль, цей негативний досвід не врахований реформаторами у подальшому: така ж ситуація створилася шість років назад після ліквідації Вищих судів, коли новоствореному Верховному Суду передали знов ж такі - десятки тисяч справ; тут також був потрібен перехідний період у часі

Реформаторські кроки без перехідного періоду, без адаптування до реалій сьогодення, без якихось запобіжників, без прогнозування їх наслідків у майбутньому,- малоефективні і навіть можуть бути шкідливими.

Крім того, багаторічна відсутність дієвих процесуальних фільтрів; а останнім часом - нестача суддів тощо, - призвело до надмірного накопичення судових справ у всіх юрисдикціях і у всіх трьох інстанціях: першій, апеляційній і касаційній.

А це - строки розгляду справ, це невиконання судових рішень, це порушення конституційних прав громадян.

Головною помилкою, на мою думку, є надто часте реформування системи судів.

В Україні фінансів мабуть для цього «вдосталь»: система судів за останні 25 років змінювалась шість разів: створення Конституційного Суду України; реформація Верховного Суду України і створення апеляційних судів; намагання створити Касаційний та Апеляційний суд України, не передбачених Конституцією; побудова системи адміністративних судів; створення нових Вищих спеціалізованих судів , а потім їх ліквідація ; ліквідація Верховного Суду України і створення Верховного Суду, реорганізація і ліквідація апеляційних судів тощо.

Я вже не рахую ліквідацію судів першої інстанції , - цього також було вдосталь . Хіба від цього не буде лихоманити судову систему в цілому? Такого досвіду не має ні одна країна в Європі, де судові системи стабільні віками.

Нищівним ударом по судовій системі і по суддям стало несподіване формування негативного відношення до всього, що стосується правосуддя в Україні.

Цей рівень недовіри почав формуватися не декілька років тому назад / період дослідження Центра Разумкова/, а почав формуватися штучно ще на початку 21 сторіччя, у 2000-2001 роках, - як раз за Президентства Леоніда Кучми, - деякими зацікавленими політиками і олігархами з високих трибун і через засоби масової інформації, - /для чого це робилось?/ щоб відволікти народ України від економічних і соціальних проблем сьогодення, щоб поставити судову систему і суддів в

залежність від їх забаганок. Перші намагання поставити судову систему на коліна. Які продовжуються дотепер.

Я можу навести з цього приводу прикладів багато і це формує викривлене уявлення громадян про судову систему, про судовий захист і , зокрема - про адміністративні суди, найбільш прозорий орган для вирішення будь якого спору із державою, - реальний захист від свавілля з боку держави.

Я неодноразово ставив собі питання, на якому черговому етапі судової реформи ми зараз знаходимось? Концепція вдосконалення судівництва Президента України Віктора Ющенка 2006 року мала три етапи. Але положення вказаної Концепції були реалізовані лише незначною мірою, а ті, що були втілені, зазнали суттєвого коригування наступними Президентами України. Ніякого правонаступництва, якоїсь розумної послідовності. Тому я пропоную рахувати етапи судової реформи по кількості Президентів України , тобто зараз ми знаходимось на шостому етапі судової реформи.

І в результаті реалізації різних концепцій, Стратегій судово-правових реформ - судовою системою опинилась, якщо не на межі знищення, то - в безпорадному стані. Впродовж 2014-2016 років відбувалася одночасно і відкрита, і прихована люстрація суддів. Багато професійних суддів з багаторічним досвідом роботи, більше того - доброчесних і просто порядних суддів, а це близько 2,5 тисяч, скористалися правом на відставку , і цей процес набув лавинного характеру. Із судової системи України пішли і ідуть найбільш досвідчені і професійні судді. Станом на 1 березня 2016 року в Україні працювало приблизно 9 тисяч суддів, а на даний час їх залишилась біля двох третин від штатної чисельності

Тисячі суддів очікують завершення процедури кваліфікаційного оцінювання. Така процедура оцінювання була імплементована в законодавство з метою очищення суддівського корпусу для всіх суддів /обраних і призначених/. Навіщо всіх? Раніше критерієм для цього була якість роботи. Нова процедура в деякій мірі була принизлива для багатьох досвідчених суддів. Як результат: повальний відток професійних суддів у відставку, а також - спостерігається тенденція до безкінечних законодавчих змін до порядку оцінювання суддів

Саме тому, протягом останніх реформаторських років в Україні з'явилися десятки судів, де взагалі немає суддів, або лише є один суддя!!! Суди закриті, припинили здійснювати правосуддя, накопичуються залишки нерозглянутих справ, - знову ж таки - порушуються конституційні права людей про доступ до правосуддя і на вирішення їх спорів у розумні строки.

Реалії другого року війни: в Україні не здійснюють правосуддя 54 суди, із них - 7 судів адміністративних. І лише деякі із них знаходяться на окупованих територіях /адміністративних - 6/. Але адміністративне правосуддя в Україні не зупинилось.

Навантаження на окружні адміністративні суди, якщо порівнювати з довоєнним 2021 роком, під час воєнного стану залишається майже на одному надмірному /наголошую!./ рівні,- більше 2000 справ на одного суддю.

Звичайно, значно збільшилось надходження справ в Київському

обласному, Дніпропетровському і Одеському окружному адміністративних судах у зв'язку із зміною підсудності справ, які знаходились на розгляді у Луганському і Херсонському адмінсудах / які знаходяться на окупованій території/ і в зв'язку із ліквідацією окружного адмінсуду міста Києва. Донецький окружний і апеляційний адміністративні суди тимчасово змінили своє територіальне розміщення. Суди в окупованому Криму не працюють з 2014 року.

Найбільше навантаження спостерігається в Київському обласному адміністративному суді - майже 3000 справ на одного суддю, кількість справ у 2023 році збільшилась в 2,5 рази порівняно з довоєнним 2021 роком /з 28 945 справ до 70 941 справи /.

В апеляційних адміністративних судах навантаження також збільшилось. Наприклад, в 7-му апеляційному адміністративному судді навантаження на одного суддю в 2023 році - 1330 справ, що в 1,5 більше, ніж у 2021 році.

У Касаційному адміністративному суді Верховного суду від початку повномасштабної війни до 23 січня цього року надійшло майже 150 000 справ. На одного суддю в середньому надходило по 1798 справ. Це - ненормальне становище!

У зв'язку з воєнним станом у провадженні адміністративних судів з'явилися нові категорії справ, що виникають з відносин публічної служби, щодо проходження служби, інших категорій, а саме:

справи щодо оскарження дій та бездіяльності ВЧ щодо нарахування та виплат винагороди військовослужбовцям під час воєнного стану /згідно постанови КМУ номер 168 від 28.02.2022 р. «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час воєнного стану»/;

справи, у зв'язку із перепідготовкою та підвищенням кваліфікації;

справи щодо спорів про визнання протиправною бездіяльності командирів ВЧ щодо не розгляду рапортів позивачів з зобов'язанням їх розглянути відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу»;

справи у спорах про оскарження рішень та дій ТЦК щодо відмови у наданні відстрочки від призову на військову службу відповідно до ст.23. Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»;

справи у спорах про відмову в перетині державного кордону України;

справи про визнання протиправними та скасування постанов про військово - лікарську експертизу в ЗСУ у вигляді довідки, якою позивача визнано придатним до військової служби;

справи про скасування постанов про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію;

справи про видворення громадян РФ.

Касаційним адміністративним судом напрацьовані певні правові позиції в цих категоріях справ. У зв'язку з тим, що в нашій країні триває воєнний стан і до участі у бойових діях залучається все більше військовослужбовців, передбачається збільшення таких спорів, що, в свою чергу, призведе до збільшення навантаження

на суддів адміністративних судів. І не можемо тут ще раз констатувати: це – порушення строків і якості їх розгляду. Тому, слово «реформи» останнім часом набуло такої негативної конотації і пов'язане здебільшого з процесом, а не з результатом. Однак на те вона і реформа, і цим уже суттєво відрізняється від звичайних новацій в юридичній сфері, які відбуваються в умовах стабільності суспільних відносин. А у нас – воєнний стан. Правда, нещодавно Президент України своїми Указами почав призначати суддів, які роками цього чекали /4-5 років/, судді нарешті прийняли Присягу і нарешті в деяких судах відновилось правосуддя, а діючим суддям стало працювати хоч трохи легше.

Але, – майже 6 років не працювала Вища кваліфікаційна комісія суддів, частково була паралізована робота Вищої ради правосуддя...Крім того, сьогоднішня, нещодавно встановлена, /навіть спрощена/ процедура призначення суддів дуже складна і довготривала, і після проходження всіх терен кандидати в судді не мають ніяких гарантій, що досягнуть своєї мети.

Як результат: за даними ВККС черги бажаних стати суддями судів першої інстанції фактично немає /на 550 вакансій - 2074 кандидата/.

Також існують ще деякі викривлення мети судової реформи в Україні, проблеми внаслідок непрофесійних рішень реформаторів, виправлення яких затягнулося на роки. Це: існування протягом майже семи років двох Верховних Судів в Державі, не закінчена ліквідація Вищих спеціалізованих судів.

Внаслідок цього 9 суддів Верховного Суду України і 48 суддів Вищих спеціалізованих судів /з них - 17 суддів Вищого адміністративного суду/ в неконституційний спосіб майже шість років /!!!/ були усунені від професійної діяльності /всі вони обрані Парламентом безстроково/.

Це профі високого гатунку, кар'єрні судді, судді касаційної інстанції, багато з них пройшли кваліфікаційне. І вони державі не були потрібні? Вони були позбавлені можливості здійснювати правосуддя, фактично тривалий час були усунені від професії. Це судді без судів.. І що цікаво: держава платила і платить їм зарплату/!!!!???/ більше 6 років!!! Це більше 200 млн.грн. збитків державі, це податки простих громадян. А ще близько 54 млн.грн. одержали за рік непрацюючі судді ліквідованого окружного адміністративного суду м.Києва. З кого їх стягнути?

Я не кажу вже про зарплату сотень суддів нижчих інстанцій, які роками ждали призначення, не здійснюючи свої професійні обов'язки, ставши заручниками чергового бачення судової реформи. Ці збитки державі, в тому числі - під час воєнного стану, нехай рахують компетентні органи. Їх у нас створено багато.

Бездіяльність з боку найвищих державних інституцій у питанні оперативного законодавчого врегулювання та виправлення помилок окремих кроків судової реформи, – демонструють зневагу до авторитету суддів та замасковане нівелювання, грубе порушення гарантій незалежності судової влади.

Правда, хотілось би, щоб і Президент, і Верховна Рада і Кабінет Міністрів повернулись обличчям до судової влади. Щоб якнайшвидше були виправлені помилки попередніх непрофесійних кроків судової реформи. І щоб реформи мали результат, насамперед - для народу України.

Стеценко Семен

*Верховний Суд, суддя, доктор
юридичних наук, професор, член-
кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений
діяч науки і техніки України*

Оскарження дій публічної влади в умовах воєнного стану: дворічний досвід вітчизняних адміністративних судів

Основний закон держави у статті 3 декларує, що «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Варто підтримати точку зору, відповідно до якої за умови, щоб вище цитована стаття виконувалася б повною мірою всіма суб'єктами владних повноважень, то навантаження на адміністративні суди було б у рази менше. Проте, оскільки такого роду припущення є у достатній мірі фантастичним, права та свободи приватних осіб нерідко порушуються чи обмежуються різними владними інституціями, відтак оскарження дій публічної влади було і продовжує залишатись достатньо частим явищем. «Адресатом» такого роду звернень є саме адміністративні суди.

Без всякого сумніву, 24 лютого 2022 року розділило життя багатьох українців на «до» та «після». Рідко яку сім'ю в тій чи іншій мірі не зачепили наслідки повномасштабного вторгнення країни-агресора на українську землю. Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану обумовило появу низки формально-юридичних чинників, передбачених чинним законодавством та зміну парадигми сприйняття певних суспільних явищ. Серед останніх варто вказати на об'єктивне зростання ролі та значення військовослужбовців як осіб, які несуть на собі основний тягар протидії агресору, забезпечують оборону та захист держави, обумовлюють можливість функціонування публічно-правових інституцій, бізнесу, життєдіяльності пересічних громадян. Відтак, особливо важливим видається аналіз соціальних прав військовослужбовців, особливості їх реалізації та судового захисту. Скажемо більше, важливим є також забезпечення та захист соціальних прав осіб, які тісно пов'язані із військовослужбовцями, членів їх сімей.

Саме тому, на наше переконання, дворічний досвід діяльності вітчизняних адміністративних судів в умовах воєнного стану, у контексті теми даного повідомлення, має бути акцентований на справах щодо оскарження дій публічної влади, де позивачами є військовослужбовці чи члени їх сімей. Актуальність аналізу такого роду питання обумовлена багатьма факторами, ключовими із яких є наступні:

- військовослужбовці – в авангарді протидії ворогу, відтак фактично саме вони забезпечують існування держави та функціонування її основних інститутів,

забезпечення та захист прав громадян, територіальну цілісність та незалежність України;

- порушення чи обмеження прав військовослужбовців самою державою в умовах є неприпустимим явищем, якому має бути дана належна оцінка у кожному конкретному випадку, в тому числі через розгляд та вирішення адміністративних справ у суді;

- де-факто держава та військовослужбовці стають опонентами в адміністративному суді, адже при порушення прав других відповідачем у широкому розумінні є держава в особі конкретних суб'єктів владних повноважень;

Запровадження воєнного стану внесло значні корективи у формат організації системи публічного управління, порядок взаємовідносин влади та бізнесу, функціонування секторів оборони та безпеки держави. Водночас базові засади діяльності системи адміністративних судів стосовно розгляду та вирішення адміністративних справ не зазнали суттєвих змін. Не зазнали змін і завдання адміністративного судочинства. Це так само, як і до війни, справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин. Акцентуємо увагу на тій обставині, що вирішення спорів не є простим лінійним завданням адміністративного судочинства. Законодавець виокремлює характеристики вирішення спорів. Справедливість - одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Сам термін «право» має один сутнісно-філологічний корінь із терміном «справедливість» [1, с. 256-257]. Відтак справедливе вирішення – це таке вирішення справи адміністративним судом, яке базується на справедливій нормативно визначеній процедурі розгляду справи, враховує аргументи сторін та реакцію на них суду, вмотивованість самого судового рішення. Своєю чергою, неупередженість (її ще називають безсторонністю) необхідно розуміти як відсутність сумнівів у правильності дій іншої сторони, у наявності заздалегідь сформованої негативної думки з приводу когось/чогось. Звідси випливає, що неупереджене вирішення – це таке вирішення справи адміністративним судом, яке базується на відсутності наперед сформованої позиції суду з приводу обставин справи, правового аналізу аргументів сторін і, насамкінець, результату розгляду справи. Своєчасність – це характеристика, яка свідчить, що певне явище, подія настає саме тоді, коли вона має настати, у потрібний час. Виходячи з цього, своєчасне вирішення судом адміністративної справи – це її вирішення у межах законодавчо встановленого строку розгляду справи. Приміром, стаття 193 КАС України передбачає, що суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. Запровадження воєнного стану в Україні не спричинило зміну вказаних строків.

Одним із прав військовослужбовців є право на отримання одноразової грошової допомоги як гарантованої державою виплати. Вона виплачується у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності. Останніми роками суттєво збільшилась кількість звернень до адміністративних судів з позовами, пов'язаними з оскарженнями рішень, дій чи

бездіяльності суб'єктів владних повноважень у царині призначення та виплати одноразової грошової допомоги.

У минулому році Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». В цьому сенсі важливо навести аргументи єдиного органу конституційної юрисдикції України, який у Рішенні від 06.04.2022 р. в справі про посилений соціальний захист військовослужбовців зазначає, що конституційний обов'язок держави щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців ([статті 17, 46](#) Конституції України) є значущішим ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначав як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками [2].

Іноді висловлюються міркування стосовно суттєвого посилення навантаження на державний бюджет у разі скасування дворічного обмеження для виплати підвищеної ОГД. Перефразовуючи Вольтера, який стверджував, що «краще зважитися звільнити одного винуватця, ніж засудити одного невинного» [3, с. 52], можемо вказати, що в умовах тривалого воєнного протистояння з державою-агресором, що має місце у нашій державі, краще помилково виплатити одноразову грошову допомогу в більшому розмірі одному військовослужбовцю, який не отримав на це право, аніж не виплатити такої допомоги тій особі, яка ціною власного здоров'я боронить цілісність та незалежність України і їй встановлено вищу групу інвалідності або більший відсоток втрати працездатності.

Ще один аспект, на якому варто акцентувати увагу у контексті аналізу дворічного досвіду діяльності адміністративних судів під час воєнного стану – виплата вищевказаної одноразової грошової допомоги членам сім'ї, які не перебували у шлюбі. Факторами, які свідчать про актуальність даного питання - наступні:

- по-перше, цивільний шлюб – це вибір людини. Вона не обов'язкового повинна оформляти сімейні стосунки для того, щоб жити разом, мати спільний побут, взаємні права та обов'язки;
- по-друге, важливим є встановлення факту проживання сім'єю без реєстрації шлюбу. Питання до останнього часу було невирішеним - який саме суд має це встановлювати (цивільний чи адміністративний).

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у ухвалі від 22 вересня 2023 р. у справі № 560/17953/21 дійшла висновку про необхідність відступити від наведеного у постанові від 22.03.2023 у справі №290/289/22-ц висновку Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо неналежності спорів про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з метою звернення до відповідних органів за призначенням одноразової грошової допомоги, до цивільної юрисдикції. З цією метою колегія суддів КАС ВС вирішила передати справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду [4].

Свою чергою, Велика Пала Верховного Суду у постанові від 18 січня 2024 року по цій справі констатувала наступне: «Отже, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах стосовно юрисдикції спору, які викладено у постанові Великої Палати від 30.01.2020 у справі № 287/167/18-ц (провадження № 14-505цс19), у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 22.03.2023 у справі № 290/289/22-ц (провадження № 61-13369св22), вказавши, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у позасудовому та судовому порядку. Рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції. Юридичні факти, які належать встановлювати в судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами ЦПК України» [5].

Таким чином, забезпечення та захист прав військовослужбовців має бути пріоритетом для держави, тим більше в умовах воєнного стану. Адміністративні суди повинні об'єктивно досліджувати такого роду спори і приймати рішення, які базувались на вимогах чинного законодавства та враховувати основні вимоги верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Стеценко С.Г. Соціальна держава: теоретико-методологічні основи дослідження. *Право України*. 2014. № 2. С. 256-257
2. Рішення Конституційного Суду України від 06.04.2022 р. № 1-р(П)/2022 (справа про посилення соціального захисту військовослужбовців) // Офіційний вісник України. 2022. № 35. Ст. 1916
1. Вольтер. Кандід: філософські повісті: пер. з фр. / Харків: Фоліо, 2011. 194 с.
2. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 22 вересня 2023 р. у справі № 560/17953/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113663704>
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2024 р. у справі № 560/17953/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116512563>

Нашинець-Наумова Анфіса
*Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
заступник декана Факультету права
та міжнародних відносин,
доктор юридичних наук, професор*

Впровадження та використання системи електронного правосуддя під час воєнного стану

Війна спричинила багато викликів для судової системи України. Проте конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану. Після вторгнення агресора суди деякий час відходили від шоку. На сайті судової влади України майже всі розміщували оголошення, що справи знімаються з розгляду. Попри всі труднощі судова влада змогла організувати безперебійну роботу в умовах війни.

На сьогодні проведення судового засідання в режимі відеоконференції стало вже звичним елементом здійснення судочинства в Україні.

Механізм проведення судових засідань у дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах війни. Суди йдуть назустріч учасникам справи, які бажають взяти участь у засіданні онлайн. Проте умови воєнного стану перешкоджають реалізації права осіб на розгляд їх справи судом навіть у такий спосіб.

Наразі в Україні немає повністю безпечних місць і майже щодня у кожній області нашої держави лунають сирени. Звісно, це вимагає від громадян дотримання правил безпеки. Тому судді, працівники суду та учасники справи мають прямувати до укриттів, а на додаток до сирен – ми ще й мали деякий час тривалі відключення світла.

Суди, які знаходяться на відносно безпечній відстані від місцевості, де ведуться бойові дії, відновили розгляд справ у судових засіданнях. Водночас участь сторони в режимі відеоконференції за допомогою власних технічних засобів активно застосовується під час воєнного стану.

На нашу думку, доцільно додати воєнний стан як ще одну підставу для проведення засідань онлайн або взагалі прибрати з норми подібні умови та зробити відеоконференції повноцінною альтернативою звичайного засідання.

Враховуючи те, що в умовах воєнної агресії проти України особиста участь у судовому засіданні може бути небезпечною для учасників справи — можливість участі у засіданні онлайн є необхідним елементом.

Судова практика свідчить, що суди здебільшого задовольняють клопотання учасників справи, якщо наявна відповідна технічна можливість.

Воєнний стан в Україні вніс свої корективи у процес розгляду судових справ. Попри це судова система витримала удар та продовжує працювати на професійному

рівні.

Так, протягом 2022-2023 років було:

- забезпечено підключення до підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» Великої Палати Верховного Суду, Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду;

- затверджено за погодженням із Міністерством цифрової трансформації України галузеву Програму інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки (прийнято [Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремих підсистемі \(модулі\), що забезпечує обмін документами»](#) від 29 червня 2023 року № 3200-IX)

Серед нововведень, можна виокремити наступні:

1. **Термін «офіційна електронна адреса в ЄСІТС» замінили на «електронний кабінет в ЄСІТС», що спрощує інтерпретацію цього інструменту учасниками судового розгляду**

2. **Накладено обов'язок реєстрації електронного кабінету в ЄСІТС для всіх юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців**

3. **Матеріали судової справи можуть бути у формі, що визначена в положенні про ЄСІТС, яке затверджується Вищою радою правосуддя.** Тобто, на сьогодні немає необхідності у виключно паперовій формі. Але, в електронній формі це робиться виключно через ЄСІТС.

4. Сторони тепер можуть надсилати документи через ЄСІТС іншим учасникам справи у разі наявності в них електронного кабінету. У разі відсутності в учасника справи електронного кабінету суд надсилає всі судові рішення такому учаснику в паперовій формі рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

- Державна судова адміністрація України, як державного замовника, унесено до Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки (Постанова Верховної Ради України від 08.07.2022 № 2360-IX);

- запроваджено електронну авторизацію в Електронному суді з використанням «Дія-підпис» та системи [ID.GOV.UA](https://id.gov.ua). Це надало змогу громадянам, які в умовах війни виїхали за кордон, користуватися сервісами електронного судочинства з території інших країн, де неможливо отримати електронний підпис Українського Акредитованого центру сертифікації ключів;

- доопрацьовано функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку в частині забезпечення можливості збереження записів судових засідань у централізованому файловому сховищі, що дає змогу судам відмовитися від записів судових засідань на компакт-дисках. Щорічна економія коштів судів на цих витратах становитиме орієнтовно 15-20 млн гривень;

- упроваджено телеграм-чат-бот Єдиного інформаційно-довідкового центру судової влади України, який надає можливість громадянам дистанційно отримувати необхідну інформацію про стан розгляду справ;

- реалізовано автоматизований сервіс проведення судами онлайн-трансляцій судових засідань на вебпорталі судової влади України;
- реалізовано можливість дистанційного ознайомлення із записами судового засідання в електронних кабінетах учасників справ після сплати судового збору;
- реалізовано механізм надсилання документів іншим учасникам судового процесу (за наявності в них Електронних кабінетів);
- забезпечено інтеграцію підсистеми «Електронний суд» із сервісами Дія. Уже на сьогодні, завдяки реалізованому адміністратором Електронного суду, ми надсилаємо до Дії повідомлення про дату й час судових засідань та судові рішення разом з електронними підписами суддів, які можна за необхідності завантажити в мобільний телефон. Також з'явилась можливість для Дії сервісів із надсилання електронних виконавчих документів та онлайн-оплати штрафу й судового збору за постановами у справах про адміністративне правопорушення;
- за рахунок Проекту Європейського Союзу Е-послуги та кібербезпека розроблено модуль автоматизованої взаємодії з іншими автоматизованими системами ЄСІТС, упровадження якого забезпечить отримання даних з інших електронних інформаційних ресурсів, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Як висновок необхідно зазначити, що звісно ж, судова система дещо змінила формат роботи під час війни. Проте найголовніше, що судова гілка влади продовжує працювати, удосконалюватись і розвиватись, ми всі бачимо, що працівники докладають максимум зусиль для вирішення найскладніших питань за будь-яких обставин задля забезпечення доступності правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Мирошніченко І. Судове засідання онлайн: як це працює під час війни. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudove-zasidannya-onlayn-yak-ce-pracyue-pid-chas-viyni.html>
2. Сальніков О. Воєнні роки для ДСА: здобутки та плани по інформатизації судів і правосуддя. Режим доступу: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/general/1451214/>
3. Горецький О. Доступ до правосуддя під час війни – успіхи, загрози, рекомендації. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/dostup-do-pravosuddya-pid-chas-viyni--uspihi-zagrozi-rekomendaciyi.html>

Ганечко Олена

*Шостий апеляційний
адміністративний суд, суддя,
членкиня Ради суддів України,
доктор юридичних наук*

Розгляд адміністративними судами публічно-правових спорів за участю військовослужбовців та інших осіб: актуальні питання та судова практика

Введення воєнного стану на території держави певною мірою вплинуло на здійснення правосуддя судами України. На сьогодні судова система України потребує нововведень, які будуть спрямовані на адаптацію до умов воєнного стану. Необхідно також враховувати, що саме судова реформа є одним із основних напрямків розвитку української державності, яка буде оцінюватись в контексті готовності України до інтеграції з Європейським Союзом.

З початком війни в Україні перед судами та органами й установами в системі правосуддя постало багато тяжких та масштабних викликів, що потребують прийняття негайних і дієвих рішень. Запровадження воєнного стану та оголошення мобілізації зумовлюють суттєві зміни в розгляді судових справ, в яких військовослужбовці виступають стороною по справі.

У рішенні Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року №9-рп/2012 вказано, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [1].

Пунктом 5 частини першої статті 236 КАС України вказано, що суд зупиняє провадження у справі в разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, в складі Збройних сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, – до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції [2].

Вказана вище норма має тимчасовий характер, а саме обмежується строком перебування сторони у складі Збройних сил України.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у постанові від 27 лютого 2023 року по справі №380/7845/21 висловив позицію, що на органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, установи та організації, які входять до організаційної структури Збройних Сил України, норма

пункту 5 частини першої статті 236 КАС України не поширюється. Отже, норма пункту 5 частини першої статті 236 КАС України може бути застосована судами при вирішенні питання про зупинення провадження у справі лише у разі перебування фізичної особи, яка є стороною чи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань [3].

Під час правового режиму воєнного стану в судах збільшилась кількість розгляду справ, що пов'язані з проходженням військової служби та забезпеченням потреб оборони, зокрема, виникли актуальні проблемні питання, пов'язані з:

- строками на звернення до суду щодо нарахування та виплати грошового забезпечення військовослужбовця;
- питаннями виплати грошового забезпечення під час проходження військової служби;
- здійсненням закупівель для потреб оборони, як спеціальною категорією спорів за статтею 282 КАС України.

Зважаючи на гарантування конституційного права на своєчасне одержання винагороди за працю та рівність усіх працівників у цьому праві, положення статті 233 КЗпП України в частині, що стосуються строку звернення до суду у справах, пов'язаних з недотриманням законодавства про оплату праці, мають перевагу в застосуванні перед частиною п'ятою статті 122 КАС України.

Отже, у рішенні Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06 квітня 2023 року у зразковій справі №260/3564/22 Верховний Суд виклав правову позицію щодо питання застосування частини п'ятої статті 122 КАС України у правовідносинах про виплату співробітнику ССО передбаченої Постановою №168 додаткової грошової винагороди, яка полягає у тому, що вказана норма процесуального закону не підлягає застосуванню при вирішенні питання дотримання строку звернення до суду з позовами цієї категорії, якщо спірні правовідносини виникли до 19 липня 2022 року [4]. Вищезазначене рішення набрало законної сили 21 вересня 2023 року на підставі постанови Великої Палати Верховного Суду, якою це рішення залишено без змін.

До винесення Постанови Кабінетом Міністрів України «Про відміну на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» №651, строк звернення до суду був необмеженим.

Водночас, якщо спір виник після 27 червня 2023 року, строк звернення до суду, відповідно до частини другої статті 233 КЗпП, становить три місяці з дня одержання ним письмового повідомлення про суми, нарахovanі та виплачені йому при звільненні.

На виконання Указів Президента України від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» №64 та "Про загальну мобілізацію" №69, Кабінетом Міністрів України прийнята постанова «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 року №168.

Постановою №168 регламентується додаткова грошова винагорода за безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), перебування на лікуванні після отримання поранення під час здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців.

Так, наприклад, щодо питання нарахування/виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців, можна зазначити, що наразі Великою палатою Верховного Суду вирішено питання юрисдикції спорів, в яких заявлені вимоги про встановлення юридичного факту та оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 18 січня 2024 року у справі №560/17953/21 суд відступив від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах стосовно юрисдикції спору, які викладено у постанові Великої Палати від 30 січня 2020 року у справі №287/167/18-ц, у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 22 березня 2023 року у справі №290/289/22-ц, вказавши, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у позасудовому та судовому порядку. Рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції. Юридичні факти, які належать встановлювати в судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами Цивільно процесуального кодексу України.

Отже, не можуть бути поєднаними в одному провадженні вимоги про встановлення факту, що має юридичне значення, та оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, оскільки ці вимоги підсудні судам різних юрисдикцій.

Під час воєнного стану також збільшилися випадки оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі».

Такий розгляд справ, відповідно до положень статті 282 КАС України, є особливим, оскільки такі адміністративні справи вирішуються судом у дводенний строк з дня надходження позовної заяви. Так само, апеляційні скарги у зазначеній категорії справ подаються у дводенний строк з дня їх проголошення, які повинні бути розглянуті судом апеляційної інстанції у дводенний строк після закінчення строку на апеляційне оскарження. Саме короткі строки розгляду справи, а також те, що рішення суду апеляційної інстанції є остаточним, що така категорія справ є важливою для потреб оборони, викликають складнощі у їх розгляді.

Під час розгляду зазначеної категорії справ судам першої та апеляційної інстанції необхідно перевіряти відповідність Тендерної документації вимогам чинного законодавства, зокрема, і на предмет відсутності дискримінації, а також пропозиції учасників закупівлі на відповідність тендерній документації та

Особливостям здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2022 року «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану» №1275.

Список використаних джерел:

1. Сайт Верховної Ради України: абзац п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року №9-рп/2012 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>).
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 року №2747-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень: постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у постанові від 27 лютого 2023 року по справі № 380/7845/21 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109224997>).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень: рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06 квітня 2023 року по справі №260/3564/22 (<https://reestr.court.gov.ua/Review/110064913>).

***Задирака Наталія**
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
професор кафедри
адміністративного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор*

Електронне судочинство як елемент доступу до правосуддя в умовах воєнного стану

Цифровізація суспільних процесів змінює соціальний простір та вимагає внесення докорінних змін у механізм адміністративного судочинства. В умовах воєнного стану в галузі юриспруденції підвищилася роль інформації та механізмів її отримання, а отже більш чітко виділяється інформаційна функція. Розвиток суспільства і науки вимагає впровадження новітніх технологій в судову систему України.

Останніми роками питання електронного правосуддя активізувалося у зв'язку з судовою реформою та інтенсивністю процесів впровадження електронного правосуддя в судову практику. Іншою причиною зростання ролі електронного судочинства є проникнення електронних пристроїв у всі сфери нашого життя, розвиток технологій, а також активні бойові дії, які суттєво заважають відправленню правосуддя.

Зарубіжний досвід запровадження електронного судочинства є яскравим прикладом втілення новітніх технологій для України. Системи «Електронний суд»

успішно працюють в Сполучених штатах Америки, Австралії, Швейцарії та багатьох інших розвинених країнах. Саме завдяки цій системі можна реалізовувати такі моделі судового процесу, які дають можливість розглядати судові справи без виконання зайвих фізичних дій та не порушуючи процесуальні строки. Зокрема, активно використовуються такі елементи електронного судочинства, як інформування учасників процесу за допомогою СМС чи в інших доступних месенджерах, відео-конференцв'язок, електронна подача документів, мобільний комплекс захисту свідків, електронні кабінети.

Нещодавно у Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) були внесені зміни, пов'язані із запровадженням електронних кабінетів учасників процесу. У розумінні абзацу 2 частини п'ятої статті 18 КАС України електронним кабінетом є персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу [1].

Процесуальне законодавство наразі зобов'язує певне коло осіб зареєструвати електронний кабінет, зокрема це стосується адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, органи державної влади та інші державні органи, їх територіальні органи та органи місцевого самоврядування, а з 21 лютого 2024 року інші юридичні особи (приватної форми власності) (щодо обов'язку реєстрації в електронному кабінеті юридичних осіб визначено у пункті 2 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи» від 19 жовтня 2023 року № 3424-IX [2]. Щодо фізичних осіб, то їм запропоновано добровільно зареєструватись в електронному кабінеті (частина шоста статті 18 КАС України).

Можемо констатувати, що подібні зміни полегшують судам здійснення судочинства, зокрема вручення повісток, судових рішень, а сторонам надають можливість мати вільний доступ до справи, зокрема ознайомлюватись із матеріалами справи в електронному кабінеті та здійснювати електронний документообіг. Учасники судового процесу також можуть надсилати копії електронних документів іншим учасникам судової справи (крім випадків, коли інший учасник не має зареєстрованого електронного кабінету), подавати претензії та інші процесуальні документи, передбачені законодавством (позовні заяви та документи, які подаються до суду та можуть бути предметом судового розгляду), а також отримувати судові рішення та інші електронні документи.

Завдяки наявності зареєстрованого електронного кабінету особи отримали можливість формувати проекти (створювати шляхом заповнення відповідних форм, редагувати, вкладати), підписувати та подавати до суду електронні звернення, скарги, пропозиції та інші непроцесуальні звернення щодо діяльності таких органів,

а також можуть отримати відповідь на них.

Для проекту будь-якого електронного документа, створеного в підсистемі електронного суду на всіх етапах його формування, забезпечується конфіденційність його змісту шляхом шифрування з використанням електронного цифрового підпису автора проекту. Особи, допущені до інформації, що охороняється, визначаються автором документа. З моменту переведення документа в стан «Оригінал» цей документ втрачає статус конфіденційності, а перелік осіб, допущених до його змісту, визначається розпорядником відповідно до вимог законодавства.

Проаналізувавши основні напрямки розвитку «Електронного судочинства», можна зробити однозначний висновок, що зазначена тематика займає одне з провідних місць у системі заходів щодо реалізації державою інформаційної функції. Подальший розвиток системи правосуддя здійснюється через призму нових інформаційних технологій, які забезпечують відкритість, прозорість та доступність для громадян України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення обов'язків учасників судової справи : Закон України від 19 жовтня 2023 року №3424-IX URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3424-20#n27>

Задорожня Галина

*Касаційний адміністративний суд у складі
Верховного Суду, науковий консультант відділу
забезпечення діяльності голови та заступника
голови суду, доктор юридичних наук, професор*

Задорожний Юрій

*Національний транспортний університет,
доцент кафедри конституційного та
адміністративного права, кандидат юридичних
наук, доцент*

Адміністративне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану: законодавчі колізії та проблеми практики

Держава функціонує у правовому полі допоки функціонує незалежний суд. За два роки повномасштабного вторгнення російських військ в Україну національна судова система не зупиняла свої роботи ні на один день. Українські суди продовжують здійснювати розгляд усіх категорій судових справ: кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних. Від початку повномасштабної війни

(24 лютого 2022 до 23 січня 2024) до Верховного Суду надійшло 144 207 справ, за цей період розглянуто 147 411 справ, з них: до Великої Палати цього Суду: надійшло – 941 (розглянуто – 802), до КЦС України: надійшло – 33 035 (розглянуто 32 639), до КГС України надійшло – 14 947 (розглянуто 14 300), до ККС України надійшло – 16 185 (розглянуто 15 259), натомість до КАС України надійшло 79 099 справ (розглянуто 84 411). Отже, до Касаційного адміністративного суду за цей період надійшло майже на 14 тисяч справ більше, ніж в інші касаційні суди і Велику Палату Верховного Суду разом узяті. До одного судді Верховного Суду, що працюють у складі Касаційного адміністративного суду, в середньому надходило по 1798 справ і матеріалів, що є наднавантаженням, навіть в умовах мирного часу, а військового й поготів.

І все ж, судова система не може і не має права навіть під час війни допускати збоїв роботи механізму держави, зокрема й у сфері відправлення правосуддя. Війна уже привнесла і продовжує привносити чимало клопоту і проблем в організацію роботи адміністративних судів та здійснення ними правосуддя в Україні. Відтак, постає питання: чим живе нині адміністративна юстиція? Якщо коротко: до проблем звичайних додалися проблеми й військово часу. Про що йдеться?

По-перше, наразі в Україні є проблема із доступом до правосуддя внутрішньопереміщених осіб. Чому? Тому що суди не вважають Довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи тим документом, який підтверджує зареєстроване місце проживання чи перебування особи за вказаною адресою, аргументуючи це тим, що така Довідка підтверджує лише *статус особи як внутрішнього переміщеної особи* і не більше.

В листопаді 2023 р. у парламенті зареєстровано законопроект № 10146 щодо визначення підсудності справ за місцезнаходженням сторони, яка є внутрішньо переміщеною особою, яким запропоновано внести зміни до процесуального законодавства України, зокрема й статті 26 КАС України, що має назву «Підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача», такого змісту: *«Позови до фізичної особи, яка є внутрішньо переміщеною особою відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», пред'являються в суд за місцем перебування такої особи, зафіксованого довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи»*. У разі унормування цієї законодавчої пропозиції, Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи буде для суду тим документом, що підтверджує зареєстроване місце проживання чи перебування особи за вказаною адресою, юридичним наслідком чого стане неможливість суду відмовити особі у відкритті провадження у справі з підстав недотримання вимог підсудності судової справи.

По-друге, це електронні кабінети в ЄСІТС, зокрема йдеться про обов'язкову їх реєстрацію (до 19 жовтня 2023 р.) певними категоріями осіб. Справа в тому, що Закон України від 29 червня 2023 р. № 3200-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі

або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» унормував вимогу щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів для участі у судових процесах певними категоріями осіб (ними є: державні органи, органи місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти та інші юридичні особи, які повинні зареєструвати свої електронні кабінети в ЄСІТС) [1]. Здавалося б, вимога щодо формування електронного кабінету в ЄСІТС має поширюватися й на всі державні органи, зокрема й на такі органи державної влади, як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України. Проте ні, не поширюється. Чому? Тому що ці органи публічної влади не мають правового статусу юридичної особи. Правильно це чи ні? Здобувачів вищої освіти – майбутніх юристів – з першого курсу викладачі теорії права навчають, що державні органи мають правовий статус юридичної особи публічного права, проте практика не завжди слідує засадничим ідеям, постулатам теорії права.

І все ж, постає питання: якщо законодавець зобов'язав суб'єкта зареєструвати електронний кабінет в ЄСІТС, проте він цього не зробив. Що тоді? Відповідь: для такого суб'єкта настає «процесуальна» відповідальність: суд не розглядає його клопання, а *залишає справу без руху* або ж *повертає* йому процесуальні документи. Як це вплинуло на роботу адміністративних судів? Вичерпна відповідь буде з часом, але вже є «плюси». Наразі спостерігається зменшення кількості відправлень процесуальних документів поштовим зв'язком, що відповідно має своїм наслідком економію коштів. Так, Верховний Суд у 2022 р. витратив на поштові відправлення таких документів – 20 279 642, 60 грн. Лише Касаційний адміністративний суд щомісяця витрачав близько 500 тис грн на поштові відправлення процесуальних документів, то лише за жовтень 2023 р. цей Суд (КАС) отримав майже 8 % (372 269 грн) економії коштів. Як результат, економія коштів має спостерігатися в судовій системі України в цілому. Крім того, вдалося знизити перевантаженість роботою секретарів судових засідань, тому що функцію поштових відправлень процесуальних документів передано канцелярії суду.

Водночас кількість Ухвал по залишенню касаційної скарги без руху за статтею 332 КАС України дещо збільшилася, але підставою для постановлення таких ухвал є не тільки відсутність реєстрації електронного кабінету (частина б статті 18 КАС України), а й не сплата судового збору, пропущення строків тощо. Наразі адміністративними судами окремої статистики щодо ухвал суду, постановлених з огляду на відсутність реєстрації електронного кабінету в ЄСІТС, не ведеться, тому що цей формат роботи не передбачено.

До речі, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду в ухвалі № 120/953/22-а від 30 жовтня 2023 р. зазначив, що статтею 330 КАС України визначені загальні вимоги до форми та змісту касаційної скарги, відповідно до якої касаційна скарга повинна містити й відомості про наявність або відсутність електронного кабінету, інакше – скарга може бути залишена без руху, якщо електронний кабінет позивачем створено, але позивач не поставив до відома про це

суд [2]. Отож, такі законодавчі зміни є доцільними та економічно виправданими. Проте є побажання: всі органи державної влади без виключень повинні підпадати під дію вимог частини 6 статті 18 КАС України, якщо ми будемо демократичну державу «в смартфоні».

По-третє, зупинимося на окремих **законодавчих колізіях**, що мають місце у сфері публічних правовідносин, вирішення спорів в яких становлять юрисдикцію адміністративних судів. До прикладу, Перехідні положення ПК України містять дві окремі норми щодо звільнення платника податків від відповідальності за порушення податкового законодавства: одна – на період дії карантину, інша – на період дії воєнного стану. Обидві норми, починаючи з 24 лютого 2022 р. по 30 червня 2023 р., діяли паралельно, тому що воєнний стан та карантин співпали у часі. Законодавець, приймаючи Закон України від 12 травня 2022 р. № 2260-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану» [3], не скасовував пункт 52-1 підрозділу 1 розділу XX ПК України, яким запроваджено звільнення від санкцій за несвоєчасну реєстрацію податкових накладних під час дії карантину з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19). Зазначена норма є самостійною підставою звільнення платника податків від відповідальності за порушення граничних строків реєстрації податкових накладних та розрахунків корегування до податкових накладних. Зкщо законодавець мав намір зупинити дію пункту 52-1 підрозділу 1 розділу XX ПК України, то він повинен був внести зміни і в цей пункт та прямо визначити обмежене застосування цих норм на час дії воєнного стану, що відповідає принципу *bona fides* [4], проте цього зроблено не було, як і не була скасована дія вказаної норми, що зумовило правову невизначеність. Отже, правовий режим воєнного стану зумовив внесення численних змін до законодавства України, зокрема й процесуального, окремі з яких є виправданими, інші – потребують законодавчої «реконструкції».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29 червня 2023 р. № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text>.

2. Ухвала КАС ВС від 30 жовтня 2023 р. у справі 120/953/22-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114599541/>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 12 травня 2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>.

4. Задорожня Г. В., Задорожний Ю. А. Принцип *bona fides*: від доктрини римського права до національного правосуддя. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. Випуск 1 (42). С. 22 – 29.

Золотар Михайло

*Касаційний адміністративний суд у
складі Верховного Суду, помічник судді
відділу забезпечення роботи судової
палати з розгляду справ щодо захисту
соціальних прав секретаріату
Касаційного адміністративного суду*

Захист порушених прав в умовах воєнного стану – реалії сьогодення

24 лютого 2022 року Президент України видав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» відповідно до якого в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Цей Указ затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». В подальшому воєнний стан прожовувався відповідними Указами Глави держави, які затверджені відповідними законами і станом на сьогодні в Україні діє правовий режим воєнного стану.

Відповідно до положень Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 12-2 цього закону визначає, що в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені.

Вказані норми закону імплементовані на вимогу приписів Конституції України, зокрема статті 64 відповідно до якої Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Так в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, проте не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 55 цієї Конституції, яка гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

З огляду на наведені норми очевидним є те, що держава взяла на себе позитивний обов'язок гарантувати кожному судовий захист прав та свобод незалежно від подій, які розгортаються на її теренах і навіть в умовах правового режиму воєнного стану. На практиці це означає, що порушені права будь-якої особи (у разі її звернення) підлягають захисту компетентним національним судом та міжнародними судовими установами.

Декларування, утвердження та реалізація такого обов'язку (гарантування кожному судового захисту прав і свобод) є показником демократичного суспільства. Проте, забезпечення кожному доступ до суду в умовах повномасштабного вторгнення є титанічною працею. Не зважаючи на такі непрості виклики пов'язані з військовою агресією рф, судова гілка влади, на мій погляд, зуміла встояти та продовжує бути стовпом української державності.

Так, вже 24 лютого 2022 року Рада суддів України, як вищий орган суддівського самоврядування, ухвалила Рішення № 9 пунктом першим якого було звернута увага усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист. Також було розглянуто питання щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку рф. А 02 березня 2022 року Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, в яких, зокрема, зазначила, що при визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні, виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням різного роду процесуальних документів, залишення їх без руху, встановлення різного роду строків, по можливості продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану та роз'яснювати громадянам можливість у зв'язку із воєнними діями розгляду справ в режимі відеоконференції.

Розгляд справ в режимі відеоконференції адміністративні суди почали активно використовувати вже під час пандемії COVID-19.

Процесуальні кодекси, зокрема, і Кодекс адміністративного судочинства України (стаття 195 КАС України) передбачає, що учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, <...>. Також ця стаття регламентує порядок подачі такої заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду.

17 серпня 2021 року Вища рада правосуддя рішенням № 1845/0/15-21 затвердила Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС). А вже з 05 жовтня 2021 року офіційно почала функціонувати підсистема відеоконференцзв'язку, за допомогою якої забезпечується можливість участі учасників справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, як у приміщенні суду, так і поза межами приміщення суду.

Попри вказану дистанційну можливість участі сторін у справах існує інша

проблема, позаяк внаслідок військових дій, станом на січень 2024 року зазнали руйнувань 131 будівля суду, що ускладнює, а у деяких випадках унеможлиблює здійснення судочинства.

Також слід наголосити про кадрову проблему у судах і якщо неможливість звернення до суду внаслідок його руйнування, окупації або наближеність до проведення військових дій було врегульовано зміною територіальної підсудності судових справ, то з моменту повномасштабного вторгнення не призначений жоден суддя.

Наостанок, підсумовуючи наведене, висновується те, що державі вдалося забезпечити можливість кожному захистити своє порушене право у суді в умовах воєнного стану, а тим паче в адміністративних судах, які відіграють вагомий роль у захисті прав, свобод та інтересів осіб від неправомірних діянь суб'єктів владних повноважень в умовах воєнного стану, що є надзвичайно важливим.

Попри обмеження та негативні наслідки, спричинені війною, право громадян на справедливий суд, яке включає в себе можливість звернення до компетентного суду за захистом порушених прав, забезпечується на належному рівні.

Рябченко Олена

*Державний податковий університет
Міністерства фінансів України,
завідувач кафедри адміністративного
права, процесу та митної безпеки,
докторка юридичних наук, професорка*

Організація системи військової юстиції в умовах воєнного стану: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення

В умовах збройної агресії росії проти України проблеми гарантування законності і правопорядку у військовій сфері набувають особливого значення, визначеного безпосереднім впливом їх вирішення на життєдіяльність держави, населення, життя кожної людини. Одним із способів вирішення такої проблем вбачається запровадження системи військової юстиції, законодавча ініціатива щодо якої представлена проектом Закону “Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України” (реєстр. № 10042 від 13.09.2023).

Слід вказати про чисельні спроби формування системи військової юстиції на законодавчому рівні. Так, протягом 2015 - 2023 років були подані законопроекти, спрямовані на утворення військових судів, Державного бюро військової юстиції, військового правоохоронного органу, військової прокуратури. У цих проектах до системи Військової юстиції було запропоновано віднести військову поліцію, військову прокуратуру та військові суди [1]. На відміну від такого підходу, у проекті Закону “Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової

юстиції України” (реєстр. № 10042 від 13.09.2023) до державних органів, які пропонується включити до Військової юстиції України, віднесені: 1. Військову поліцію; 2. Військову контррозвідку та орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України; 3. Військову прокуратуру; 4. Військову адвокатуру; 5. Військовий суд. По суті законодавець запропонував закріплення широкого розуміння військової юстиції у значенні інституційної побудови державних органів, які виконують різні за правовою природою функції і завдання, хоча відносно одного і того ж предмету - військової сфери.

Вказане означає необхідність подальшого пошуку шляхів побудови системи військової юстиції в Україні, спираючись, насамперед, на Основний Закон нашої держави.

Конституцією України на Збройні Сили України покладено обов’язок оборони України, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [2]. У свою чергу, держава має обов’язок перед військовослужбовцями, службовцями інших військових формувань охороняти і захищати їх права, що потребує створення належного інституційно-правового механізму такої охорони і захисту. Водночас реалізація Збройними Силами України покладеного на них конституційного обов’язку пов’язана із функціонуванням сектору безпеки і оборони, спрямованість діяльності якого визначена необхідністю гарантування захищеності життєво важливих національних інтересів від загроз, серед яких воєнні є пріоритетними для врахування при формуванні стратегічних, тактичних і оперативних задач його функціонування. Вказане визначає необхідність формування заходів і засобів, які прогнозовано повинні мати системний характер, зважаючи на системність проблеми, яку слід вирішити - забезпечення належного стану правопорядку у воєнній сфері, особливо під час воєнного стану.

Опрацювання шляхів вирішення цієї проблеми має починатись із визначення пріоритетного завдання серед багатьох окреслених, а саме - гарантування законності у військовій сфері. Обрання такого завдання обумовлене наступними обставинами. Насамперед, призначенням і характером військової служби, які відрізняють її від інших видів публічної (державної) служби. Відповідно до Закону “Про військовий обов’язок і військову службу” військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров’я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов’язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності [3]. Наступною обставиною є необхідність врахування такого призначення і характеру військової служби при вирішенні питання про застосування запобіжників порушень законності у військовій сфері, що потребує необхідного рівня професійності правозастосувача та належної організації системи уповноважених державних органів як елементу інституційного механізму гарантування законності.

Обрання підходу до визначення системи органів військової юстиції має виходити з Конституції України, а саме - з логічної послідовності норм ст.ст.3, 17,

Розділу VIII. Вказане означає виділення у військову юстицію військові суди, військову прокуратуру та спеціалізацію адвокатів у військових справах. Включення до військової юстиції таких органів як: військова поліція, військова контррозвідка й орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, не є доцільним, зважаючи на їх призначення та виконувані функції. Зазначені органи, враховуючи виконувані ними функції, можна віднести до органів охорони правопорядку у військовій сфері.

Наступне питання, яке об'єктивно буде виникати при побудові системи органів військової юстиції - це їх інституційна належність, яка безпосередньо впливає з функціонального призначення створення і діяльності.

На конституційному рівні функції Збройних Сил України закріплені у статті 17 формулою щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. У зазначеній статті не здійснене розмежування функціонального призначення військових формувань та правоохоронних органів щодо забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України. Отже, виходячи з приписів ст.17 Конституції України, функціональні призначення Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів, хоча і пов'язані (про що свідчить, зокрема, їх структурна належність до однієї статті Основного Закону), проте мають особливості, викладені у різних частинах зазначеної статті. Тож доцільним постає питання щодо інституційної належності військових правоохоронних органів – до системи Збройних Сил України або організаційної відокремленості від цієї системи, враховуючи особливий характер функцій, які мають бути на них покладені, та необхідність формування ефективних та дієвих гарантій законності і правопорядку в умовах військової агресії росії проти України, процесів активної розбудови структури Збройних Сил України у напрямку адаптації до стандартів НАТО. Вказане означає необхідність врахування виконання військовими правоохоронними органами у межах загальних функцій правової охорони специфічних функцій, предмет реалізації яких обмежений тільки однією сферою діяльності держави – військовою.

Врахування специфіки військової сфери при формуванні функцій і завдань військових правоохоронних органів уможливорює критичний аналіз чинного законодавства у частині, що стосується функцій і завдань Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, розвідувальних органів Міністерства оборони України, згідно ст.8 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Проведення такого аналізу дозволяє вказати про те, що серед функцій військових правоохоронних органів наразі у пріоритеті ті, які мають переважно адміністративний та превентивний характер. Тільки окремі військові правоохоронні органи наділені функціями оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності, наявність яких є однією з головних ознак правоохоронних органів. У переліку функцій військових правоохоронних органів функція розслідування кримінальних справ відсутня, функція оперативно-розшукової діяльності обмежена правом її

реалізації тільки розвідувальними органами Міністерства оборони України, що не відповідає призначенню правоохоронних органів і не дозволяє здійснювати у повному обсязі правоохоронну діяльність, особливо в умовах воєнного стану. Слід вказати про важливість для держави і реалізації призначення військових правоохоронних органів за Конституцією України встановлення чинним законодавством щодо Військової служби правопорядку у Збройних Силах України особливих функцій та завдань при прийнятті рішення про введення в Україні чи в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану. Разом з тим, зміст цих особливих функцій і завдань, засобів і заходів реалізації, гарантій законності є перспективним напрямком теоретико-правового аналізу.

Отже, системний характер проблеми формування у військовій сфері ефективних запобіжників порушень законності та гарантування правопорядку, здійснення захисту прав людини обумовлює формування системи військової юстиції та охорони правопорядку. Елементами такої системи можуть розглядатись: військові суди, військова прокуратура, військова поліція, військова контррозвідка, орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями. Створення військової адвокатури недоцільне, проте можливо передбачити спеціалізацію адвокатів у військовій сфері. Поряд із проблемою визначення елементів системи військової юстиції та охорони правопорядку виникає питання інституційної належності елементів цієї системи. Вказане стосується, зокрема, військових правоохоронних органів, особливі завдання та функції яких в умовах воєнного стану мають бути обмежені тільки військовою сферою, а компетенція чітко закріплена у законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України”: *Електронний ресурс*. Режим доступу: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1982630> (дата звернення 11.02.2024)
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 (23.07.96). Ст. 141 (зі змінами)
3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 №3099-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225 (зі змінами)

*Ардобацький Костянтин
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
аспірант кафедри адміністративного
права та процесу, адвокат*

Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»: внутрішньо переміщеною особою (ВПО) є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Всі основні зміни та правки у вказаний Закон датовані кінцем 2021 року, що є не припустимим у зв'язку з подіями, які трапились 24 лютого 2022 року, а саме коли російська федерація підступно напала на нашу країну.

В результаті переміщення ВПО зіштовхуються з особливими і значними труднощами, наприклад, щодо реєстрації як ВПО, відновлення втрачених документів, що посвідчують особу, свободи переміщення, доступу до житла, придатного для проживання, захисту прав власності, здобуття засобів до існування, реалізації виборчих прав, відшукування довготривалих рішень і доступу до інформації.

Захист, допомога і знаходження рішень для ВПО є, насамперед, відповідальністю Уряду. Як підкреслив Комісар Ради Європи з прав людини, – “українські органи влади мають взяти на себе ініціативу в цьому процесі і продемонструвати, як вони забезпечили те, щоб ВПО одержали весь спектр захисту, правом на який вони наділені відповідно до міжнародного права”. Уряд України визнає свою відповідальність щодо ВПО і все більш повною мірою виконує свої зобов'язання, для чого використовує різні засоби.

Критично важливим показником національної відповідальності щодо реагування на внутрішнє переміщення є впровадження національної нормативно-правової бази, що захищає права ВПО. В Україні було започатковано певні важливі законодавчі ініціативи, насамперед, із прийняттям і подальшим виправленням Закону “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”. Ці законодавчі ініціативи є важливими кроками, що потребують схвалення. У той же час визнається, зокрема Урядом, що існує потреба й надалі розвивати нормативно- правову базу для того, щоб краще захистити права ВПО й вирішувати особливі проблеми, з якими вони зіштовхуються.

Гуманітарними наслідками незаконної анексії Криму в березні 2014 року і збройного конфлікту, що почався в квітні 2014 року у східній Україні та

продовжився повномасштабно в 2022 році, стали великі страждання цивільних осіб, включаючи масове переміщення як всередині країни, так і за її межами. У 2024 році бойові дії тривають по всій території України, і кількість переміщених осіб продовжує збільшуватися.

Під час дискусії «Судовий захист прав ВПО: сучасний стан та тенденції» (грудень 2023) було зазначено, що під час дії воєнного стану спори у відповідній сфері правовідносин не змінилися, а тільки ускладнилися, їх масив збільшився. Як до повномасштабного вторгнення, так і після розглядалися справи щодо: зобов'язання взяти на облік внутрішньо переміщену особу; поновлення, нарахування, виплати пенсії ВПО; призначення щомісячної адресної допомоги та інших виплат ВПО.

На даний момент основні справи щодо ВПО в національних судах:

щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення (в першу чергу народження та смерті), які відбулись на тимчасово окупованих територіях (до та після 24.02.22), деокупованих територіях до моменту їх деокупації, територіях, на яких проводились активні бойові дії; щодо визнання особи безвісно відсутньою або померлою (зокрема у разі неможливості встановлення факту смерті); щодо визнання батьківства (у разі смерті одного із батьків, найчастіше при попередній реєстрації народження за ч.1 ст.135 СКУ – «одинок мати»); про стягнення аліментів та позбавлення батьківських прав (особливо у разі залишення одного із батьків на тимчасово окупованих територіях); щодо встановлення опіки (призначення опікуна); щодо визнання протиправними дій/бездіяльності органів соціального захисту населення стосовно відмови в реєстрації ВПО, не вчиненні дій щодо реєстрації ВПО та у зв'язку з цим призначення і виплати грошової допомоги (як правило при відсутності реєстрації місця проживання за місцем, звідки відбулось переміщення, а також стосовно масових недоліків у роботі застосунку Дія); щодо визнання протиправними дій/бездіяльності органів ПФУ у справах про призначення пенсій на пільгових умовах (у разі, коли доступ до відповідних документів відсутній); щодо визнання протиправними дій/бездіяльності органів соціального захисту населення стосовно відмови у призначенні і виплаті грошової допомоги ВПО, які зареєстровані до 24.02.2022; щодо визнання протиправними дій/бездіяльності органів соціального захисту населення стосовно не призначення виплат у зв'язку із народженням дитини (якщо дитина народилась за кордоном); стосовно мобілізованих осіб, в тому числі щодо збереження місця роботи та заробітку; з урахуванням особливостей щодо добровольців територіальної оборони; спори щодо звільнення, в тому числі осіб, які не можуть виконувати роботу дистанційно; спори щодо звільнення у разі нез'явлення на роботу як за місцем релокації підприємства, так і в разі знаходження підприємства в небезпечній зоні (місця бойових дій); в тому числі включаючи особливості трудових відносин у медичній, освітній сфері, критичній інфраструктурі тощо; про визнання права власності – найчастіше у разі втрати відповідних правоустановлюючих документів і відсутності записів у Державному Реєстрі речових прав на нерухоме майно; про компенсацію зруйнованого, знищеного майна, житла, земельної ділянки (наприклад в результаті мінного забруднення); про компенсацію у зв'язку із пораненням, загибеллю цивільної особи

Однак, як вже неодноразово вказувалось у різних статтях, ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ще недопрацьований та не відповідає основним вимогам міжнародного права. Основне, що порушуються права не ВПО, а людини. Тому саме за цим критерієм уряд повинен допрацювати Закон, щоб людина, яка постраждала від збройної агресії, мала змогу на захист своїх прав. Європейська соціальна хартія (переглянута) і встановлює основні трудові права, які також порушуються та в Законі чітко не встановлено можливість їх захисту.

Таким чином, забезпечення та захист прав ВПО має бути пріоритетом для держави, тим більше в умовах воєнного стану. Суди повинні об'єктивно досліджувати такого роду спори і приймати рішення, які б базувались на вимогах чинного законодавства та враховувати основні вимоги верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Проект Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II» (Проект) спільно з Національною школою суддів України (НШСУ) презентували юридичній спільноті базовий курс для суддів місцевих загальних та окружних адміністративних судів [“Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України”](#).
2. Постанови Великої Палати Верховного Суду.
3. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. - Київ. - Видавництво «K.I.C.». – 2016.

Карповець Марк
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
юрист I категорії Навчально-
наукового інституту права

Особливості електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану

Запровадження електронного судочинства є невід'ємною складовою проведення успішної судової реформи. Впровадження системи електронного судочинства забезпечить можливість швидкого обміну електронними документами між учасниками справи та судом. Учасники справи зможуть зручно та оперативно отримати інформацію щодо руху справи, місце і час судового розгляду, сплатити судовий збір, прийняти участь у судовому процесі тощо. Вказане обумовлює необхідність пришвидшеного запуску повноцінного дистанційного правосуддя, у тому числі електронного адміністративного судочинства.

В Україні система електронного судочинства незважаючи на введений правовий режим воєнного стану, запрацювала у формі підсистеми «Електронний

Суд», яка передбачає можливість подавати учасникам документи в електронному вигляді до суду, надсилати учасникам справи документи в електронній формі тощо. Необхідно зазначити, що формування правової регламентації здійснення електронного адміністративного судочинства почалося ще під час дії обмежувальних заходів, пов'язаних із подоланням наслідків пандемії COVID-19, але відповідне правове регулювання здійснювалась на підзаконному рівні [1, с. 25].

21 липня 2023 року набрав чинності Закон України № 3200-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремії підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» (далі – Закон № 3200-IX) [2]. Положеннями вказаного законодавчого акту передбачений обов'язок для юридичних осіб і представників правничих професій зареєструвати та використовувати електронні кабінету у Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (далі – ЄСІТС). Для повноцінної участі в адміністративних справах, юридичним особам потрібно зареєструвати власний кабінет в «Електронному Суді» до 21 лютого 2024 року. Законом № 3200-IX передбачені зміни й до положень Кодексу адміністративного судочинства України. До таких змін належить зобов'язання суду залишати без руху позовні заяви, апеляційні та касаційні скарги, заяви про перегляд судового рішення за виключними чи нововиявленими обставинами, якщо юридична особа, звернувшись до суду, не зареєструвалась в ЄСІТС. Необхідно зазначити, що відповідно до Закону № 3200-IX відсутність кабінету в «Електронному Суді» – це бездіяльність учасника справи, яка є суттєвим недоліком відповідної заяви, і перешкоджає подальшому розгляду матеріалів, а без цього суд фактично не зможе і вирішити справу по суті. Якщо юридична особа – відповідач у справі та не зареєструвалась в «Електронному Суді», то суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи. Це означає, що суд може не враховувати позицію і докази, які відповідач надав у паперовій формі.

На сьогодні адміністративними судами застосовуються модулі ЄСІТС, зокрема щодо участь у судовому засідання в режимі відеоконференції, подання до суду електронних документів із використанням електронного цифрового підпису тощо. Водночас, у сфері застосування «Електронного Суду» у адміністративному судочинстві Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду (далі – КАС ВС) прийнято декілька правових висновків щодо роз'яснення особливостей застосування цієї системи, наведемо декілька з них. Зокрема, у справі № 9901/76/21 від 01 липня 2021 року, судом було зазначено, що надсилання процесуальних документів до КАС ВС в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд» з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису. Заявник надіслав позов не за допомогою підсистеми «Електронний суд», а електронною поштою з використанням електронного цифрового підпису скажника. Отже, матеріали позовної заяви не містять відомостей про підписання документа електронним цифровим підписом із застосуванням посиленого сертифіката відкритого ключа та перевірки електронного цифрового підпису, накладеного на

позовну заяву з використанням підсистеми «Електронний суд». Тож КАС ВС обґрунтовано дійшов висновку про те, що заявник використав спосіб звернення до суду, який не передбачений чинним процесуальним законодавством [3]. В ухвалі від 26 жовтня 2023 року у справі № 640/33154/20 за позовом громадянина до Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів зазначив, що 24 жовтня 2023 року на електронну адресу Верховного Суду від адвоката – представника позивача надійшла заява про ознайомлення з матеріалами справи, підписане за допомогою електронного цифрового підпису. Але у ній відсутні відомості щодо наявності/відсутності у адвоката цього громадянина електронного кабінету. А тому, із врахуванням того, що заява подана адвокатом (який в силу вимог частини 6 статті 18 КАС України у новій редакції зобов'язаний зареєструвати свій електронний кабінет у ЄСІТС) засобами електронної пошти, а не через підсистему «Електронний суд», та у змісті якої (заяві) відсутні відомості щодо наявності/відсутності електронного кабінету, то, в силу вимог частини 6 статті 18 та частини 2 статті 167 Кодексу адміністративного судочинства України, заяву адвоката про ознайомлення з матеріалами справи слід повернути без розгляду [4].

Також варто зазначити, що Радою суддів України було надано рекомендації щодо діяльності судів в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме можливості функціонування судів дистанційно, якщо існує загроза завдання шкоди здоров'ю та життю суддям, учасниками справи, працівників апарату суду, та оперативно ухвалювати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ [5].

Таким чином, електронне адміністративне судочинство навіть в умовах воєнного стану здійснюється шляхом запровадження системи «Електронний суд». Зазначена система дозволяє учасникам дозволяє подавати до суду та надсилати учасникам документи в електронному вигляді, разом із документами у паперовій формі, а також брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції, використовувати електронний цифровий підпис. Водночас, необхідно враховувати, що участь у судових засіданнях дистанційно дозволяється у виняткових випадках, коли існують неподоланні та реальні перешкоди доступу до робочого місця. Недоліками при застосування електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану є те, що багато осіб не мають необхідного обсягу навичок і знань для використання цієї системи, а також низький рівень довіри зі сторони громадян та органів державної влади щодо надійності та безпечності використання системи «Електронний суд». Зазначене зумовлює подальшу необхідність розроблення теоретичних і практичних підходів задля вдосконалення системи електронного адміністративного судочинства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Тихонова Д.С. Реалізація в умовах воєнного стану електронного адміністративного судочинства. *Соціальне право*. 2022. № 4. С. 80–85.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що

забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 року № 3200-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20> (дата звернення 01.02.2024).

3. Постанова Верховного Суду від 01.07.2021 року у справі № 9901/76/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98327531> (дата звернення 02.02.2024).

4. Ухвала Верховного Суду від 26.10.2023 року по справі № 640/33154/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114466480> (дата звернення 02.02.2024).

5. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт Ради суддів України.* 2023. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення 01.02.2024).

*Мілієнко Олена Анатоліївна
Національна школа суддів України,
Директор Вінницького навчального
центру, доктор юридичних наук,
доцент*

Особливості здійснення адміністративного судочинства в період воєнного стану

Правовий режим воєнного стану в Україні вніс значні корективи в адміністративне судочинство. В умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмежене. Держава має забезпечувати право кожної особи на справедливий суд із дотриманням принципу верховенства права. Формально введення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Водночас забезпечити безперебійну роботу судів під час війни вкрай важко. На початку повномасштабного вторгнення у 2022, стрімка окупація окремих територій України призвела до того, що частина судових справ залишилися на непідконтрольній частині держави; частину судових справ знищено вогнем чи пошкоджено, знищено окремі архіви. Через війну судова система зіткнулася з рядом гострих проблем, зокрема і з кадровим дефіцитом у суддівському корпусі, і в апаратах судів. Стали відчутними і проблеми матеріально-технічного, фінансового забезпечення судів та апарату судів. Особливо актуальним стало питання щодо дистанційної форми роботи суддів. Адміністративні суди змушені здійснювати судочинство в умовах воєнного стану з урахуванням обмежень, зумовлених заходами безпеки під час повітряних тривог через бомбардування [2].

Постали питання щодо діяльності судів, розташованих на територіях, на яких ведуться активні бойові дії та які перебувають під тимчасовою окупацією, зазнав змін і судовий розгляд справ. Тому 3 березня 2022 року було внесено зміни до ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[3] щодо можливості та порядку зміни територіальної підсудності судових справ. У зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено, або до іншого визначеного суду, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду. Запроваджені зміни були необхідні для забезпечення належного функціонування судової влади. На момент прийняття цих змін Вища рада правосуддя була неповноважною і не могла ухвалювати рішення про припинення діяльності суду у порядку передбаченому чинним законодавством. Підставою прийняття рішень про зміну територіальної підсудності судів за розпорядженнями Голови Верховного Суду була неможливість здійснення правосуддя даними судами під час воєнного стану. Верховний Суд дав рекомендації судам, які перебувають на території активних бойових дій, що за наявності можливості справи, які розглядаються, мають бути передані іншим судам. У разі, якщо з певних причин справи не були передані до іншого суду, то: 1. за наявності судового рішення суду першої інстанції справа може бути відновлена відповідно до процесуальних норм; 2. якщо у справі ще не ухвалено судового рішення, позивач має підставу для звернення з новим позовом, у такому разі відповідно розгляд судової справи відбудеться з початку. Адміністративні суди продовжували роботу, але з певними особливостями, режим роботи кожного конкретного суду визначався окремо, робота суду залежала від того, яка ситуація склалась у регіоні, де такий суд розташований.

Попри виклики, які ставить перед адміністративним судочинством війна, адміністративні суди демонструють реальну спроможність ефективно діяти задля безперервного функціонування правосуддя. Так, згідно з судовою статистикою за 2023 рік тільки окружними адміністративними судами розглянуто 394 727 справ, з них задоволено 354 640 справ та присуджено до стягнення (задоволено позовних вимог) на суму 6 826 126 889 грн [4].

На державу покладений позитивний обов'язок забезпечити можливості доступу до правосуддя, зокрема через електронний документообіг та проведення судових засідань у режимі відеоконференції з авторизацією учасників процесу за допомогою електронного підпису. У разі дотримання вимог чинного законодавства, процедура розгляду й вирішення публічно-правових спорів у дистанційному режимі не суперечить основоположним стандартам і принципам захисту прав людини. Упровадження елементів електронного судочинства краще забезпечує діяльність адміністративної юрисдикції, оскільки при належній авторизації учасників процесу,

дає змогу проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Також покращенню доступу до адміністративного судочинства сприяє забезпечення електронного документообігу, зокрема оформлення матеріалів справи в електронному форматі. Аналіз особливостей діяльності адміністративних судів в умовах воєнного стану, свідчить, що здійснення адміністративного судочинства можливо у режимі відеоконференції, участь судді дистанційно у судовому засіданні здійснюється у виняткових випадках, коли існують реальні та неподоланні перешкоди доступу до робочого місця [5, С. 218].

Міжнародна спільнота вимагає від України дотримання і захисту прав людини, а також готова сприяти судовій системі для досягнення цієї мети. Так, відповідно до позиції Венеційської комісії, при надзвичайних правових режимах судова система має продовжувати гарантувати здійснення права на справедливий суд. Функціонування судової системи не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій цілковитої необхідності або в тому разі, коли таке функціонування фактично неможливе [6, с. 24].

Європейська комісія з ефективності правосуддя при Раді Європи провела з Верховним Судом онлайн-консультацію щодо удосконалення законодавства про дистанційне правосуддя в умовах війни. Експерти Європейська комісія з ефективності правосуддя при Раді Європи детально розглянули пропозиції Верховного Суду та підтримали ідею активного впровадження засобів відеоконференцз'язку під час судових засідань. Також пропонувалося розширити сферу застосування письмового провадження, коли розгляд і вирішення адміністративної справи відбувається без повідомлення та (або) виклику учасників справи, а також передбачити можливість надання повноважень секретаря судового засідання іншим працівникам апарату[7].

В Плані дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» визначено намір підтримувати функціонування й розвиток незалежної, ефективної та надійної системи правосуддя, включно з відновленням національної системи судів, подальшим зміцненням структурної незалежності судової влади, розширенням доступу до правосуддя та підвищенням ефективності правосуддя, підвищенням ефективності системи виконання державних судових рішень, розвитком суддівського самоуправління. Підтримка також передбачатиме, серед іншого, сприяння розробці рішень, що ґрунтуються на європейській практиці, в частині таких багаторічних питань, як фінансування судової системи та більш ефективний розподіл ресурсів судами, зменшення кількості нерозглянутих справ, робоче навантаження суддів, включно з методологією зважування справ, великою кількістю вакансій у судовій системі, перевірки доброчесності, подальшою цифровізацією, заходами із протидії корупції, а також підтримувати інституційну спроможність Національної школи суддів України у частині проведення орієнтованого на попит навчання суддів та працівників апаратів судів, а також підтримувати підвищення кваліфікації, сприяти забезпеченню безперебійного доступу до навчання без відриву від роботи під час війни[8]. Важливою є консолідація зусиль у вивченні досвіду іноземних країн, що

проходили схожий шлях реалізації правосуддя в умовах війни та повоєнних умовах, а також переосмислення такого досвіду й адаптація його до українських реалій.

Проблемні питання адміністративного судочинства загострилися під час війни та виникли нові виклики. Неодмінною складовою доступності до правосуддя в умовах воєнного стану є забезпечення дієвих гарантій та максимально можливих безпечних умов для роботи суддів, працівників апаратів судів, а також учасників процесу, які мають своєчасно отримати якісну судову послугу, з дотриманням вимог законодавства до процедури розгляду й вирішення публічно-правових спорів.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 №389-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Судді ВС розповіли про актуальні питання адміністративного судочинства, адміністративне право та його європеїзацію. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1501218/>. (Дата звернення: 30.10.2023)
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 №1402-19. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Судова Статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023(Дата звернення: 14.02.2024)
5. Завидняк А.В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С.218-222. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/43.pdf>
6. Дотримання принципів демократії, прав людини та верховенства права в умовах надзвичайного стану – міркування: Венеційська комісія за демократію через право, CDL-PI(2020)005rev, 26.05.2020, с. 24. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLPI\(2020\)005rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLPI(2020)005rev-ukr).
7. Консультація СЕПЕJ з судовими органами України щодо удосконалення законодавства про дистанційне правосуддя в умовах війни, що триває. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://cutt.ly/MNcGRuP> (дата звернення: 14.02.2024).
8. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». CM(2022)187 29 листопада 2022 Документ підготовлено Директоратом з координації програм Документ затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4) URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

Хромей Василь

*Касаційний адміністративний суд у
складі Верховного Суду,
начальник відділу аналітичної
допомоги суддям,
кандидат юридичних наук*

Особливості застосування строків звернення до адміністративного суду під час дії воєнного стану

Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України [1] кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Для реалізації кожним конституційного права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів у сфері управлінської діяльності в Україні утворено систему адміністративних судів, які здійснюють судочинство відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України).

Відповідно до частини першої статті 5 КАС України [2] кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду за захистом, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси.

Проте, процесуальним законом передбачені певні обмеження такого права, зокрема, шляхом встановлення строку звернення до адміністративного суду за захистом порушених прав.

Так, статтею 122 КАС України передбачено, що позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого цим Кодексом або іншими законами. Зокрема, для звернення до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів особи **встановлюється шестимісячний строк**, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів.

Для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень **встановлюється тримісячний строк**, який, якщо не встановлено інше, обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог. Цим Кодексом та іншими законами можуть також встановлюватися інші строки для звернення до адміністративного суду суб'єкта владних повноважень.

Окрім строків звернення до суду з позовом КАС України встановлені і строки на апеляційне (стаття 295) та касаційне (стаття 329) оскарження.

Водночас, з огляду на введенні в Україні воєнного стану у зв'язку із збройною агресією російської федерації, виникли ускладнення щодо реалізації фізичними та юридичними особами свої прав та інтересів, зокрема і права на звернення до суду.

Серед політиків, науковців та практиків побутує думка, що під час дії

воєнного чи надзвичайного стану не можуть застосовуватись звичайні строки звернення до адміністративного суду, оскільки воєнний чи надзвичайний стан пов'язаний із непередбачуваним виникненням складних життєвих обставин для кожної людини, що вимагає від неї значних додаткових зусиль для організації свого життя (в умовах, коли певні наявні раніше можливості стають з різних причин обмеженими). Тому, за таких обставин держава повинна надати кожній людині, яка має намір звернутись до суду, додатковий строк для цього. І вказане питання може бути вирішено на законодавчому рівні шляхом внесення змін до КАС України.

Подібними мотивами керувались суб'єкти законодавчої ініціативи – народні депутати України Бурміч А.П. та інші, які внесли на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до статті 122 Кодексу адміністративного судочинства України щодо особливостей обчислення строку звернення до суду в разі введення воєнного чи надзвичайного стану» реєстр. №9374 від 9 червня 2023 року [3], яким пропонується внести зміни до КАС України, а саме, статтю 122 після частини шостої доповнити новою частиною сьомою такого змісту «**При обчисленні строку звернення до адміністративного суду у цей строк не зараховується час, що припадає на період дії в Україні воєнного/надзвичайного стану**».

Вважаємо, що питання стосовно необхідності внесення змін до КАС України в частині «зупинення» перебігу процесуальних строків під час дії воєнного стану потребує додаткового аналітично аналізу, а саме, чи сприятимуть такі зміни виконанню завдання адміністративного судочинства – справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Так, відповідно до частин першої, другої статті 121 КАС України суд за заявою учасника справи **поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними**, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

Встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду.

З аналізу вищевказаних норм процесуального закону вбачається, що в разі пропуску строків, встановлених у статті 122 КАС України, суд за заявою учасника справи може їх поновити, однак за умови, що такий строк пропущений з поважних причин і учасник, який подав до суду таку заяву, повинен навести відповідні мотиви на обґрунтування поважності причин пропуску строку та подати відповідні докази на їх підтвердження.

Так, Верховний Суд у постанові від 10 січня 2023 року у справі № 640/3489/21 [4] вказав, що при оцінці поважності причин пропуску процесуального строку з причини введення воєнного стану в Україні додатково слід брати до уваги, зокрема:

- територіальне місцезнаходження суду, порядок його функціонування;

- місце проживання (місцезнаходження) заявника;
- ведення на відповідній території бойових дій або розташування у безпосередній близькості до такої території, посилення ракетних обстрілів у відповідний проміжок часу, що об'єктивно створювало реальну небезпеку для життя учасників процесу;
- тривалість самого процесуального строку та час, який минув із дати завершення процесуального строку;
- наявність чи відсутність обставин, які об'єктивно перешкоджали конкретній особі реалізувати своє право (повноваження) у межах визначеного процесуального строку;
- поведінку особи, яка звертається з відповідним клопотанням, зокрема, чи вживала особа розумних заходів для того, щоб реалізувати своє право (повноваження) у межах процесуального строку та якнайшвидше після його закінчення.

Постановою Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі №500/1912/22 [5] було задоволено касаційну скаргу представника позивача, скасовано оскаржувані рішення судів попередніх інстанцій про повернення позовної заяви, а саму справу направив до суду першої інстанції для продовження строку. У вказаній постанові Верховним Судом було зроблено такі висновки: «сам факт запровадження воєнного стану в Україні, без обґрунтування неможливості звернення до суду саме позивачем у встановлені строки, у зв'язку із запровадження такого, не може безумовно вважатись поважною причиною для безумовного поновлення цих строків. Водночас, суди попередніх інстанцій не звернули увагу на ту обставину, що позивач є учасником бойових дій, що підтверджується копією посвідчення та відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №65/2022 «Про загальну мобілізацію» мобілізований у першу хвилю (оперативні резервісти, колишні військовослужбовці та ветерани АТО та ООС). Вказані обставини **можуть свідчити про пропуск строку звернення позивача до суду за захистом його прав з поважних причин та є підставою для поновлення судом строків, встановлених частиною другою статті 122 КАС України.**

Таким чином, КАС України передбачено дієві механізми поновлення строків звернення до суду під час воєнного або надзвичайного стану. Головне полягає у тому, що заявник (позивач) повинен навести доводи та по можливості подати докази на підтвердження того, що причина пропуску строку дійсно пов'язана із запровадженням в Україні воєнного стану, обумовленого збройною агресією російської федерації та наслідками цієї агресії.

Окрім того, на більшій території України функціонують органи державної влади та органи місцевого самоврядування, зокрема функціонують суди, а тому «запровадження мораторію» на застосування процесуальних строків для звернення до адміністративних судів у регіонах України, де не ведуться активні бойові дії, призведе до порушення принципу правової визначеності та рівності сторін, зокрема відносно до відповідачів в адміністративному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року №2747-IV. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Проект Закону про внесення змін до статті 122 Кодексу адміністративного судочинства України щодо особливостей обчислення строку звернення до суду в разі введення воєнного чи надзвичайного стану №9374 від 9 червня 2023 року. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42061>.
4. Постанова ВС/КАС від 10 січня 2023 року у справі № 640/3489/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108321748>.
5. Постанова ВС/КАС від 29 вересня 2022 року у справі № 500/1912/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106545406>.

Розділ 3. Публічне адміністрування (публічне управління) у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану

Кривенко Олександр

*Національний університет оборони України,
доцент кафедри військового права та
правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України, генерал-
лейтенант у відставці*

Науково-практичні підходи до адміністрування проходження військової служби України

В умовах відсічі широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України критично важливим є максимально ефективне використання всього оборонного потенціалу держави для виконання завдань із захисту суверенітету та територіальної цілісності країни. Людський потенціал держави є найважливішою складовою оборонного потенціалу держави і ефективне його використання є ключовим елементом вирішення поставлених завдань.

Статтею 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [1]. Реалізація зазначеної норми [Конституції України](#) в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту людських ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації обумовлює необхідність розроблення та вдосконалення наявних механізмів адміністрування проходження військової служби.

Визначаючи пріоритети у реалізації воєнної політики держави Президент України відмічав, що оновлена військова кадрова політика в силах оборони буде орієнтована на людину, ґрунтуватися на принципах і стандартах держав-членів НАТО та національному досвіді, отриманому, насамперед в бойових діях. [2, п.3.7].

На сьогодні правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України та загальні засади проходження військової служби в Україні врегульовано базовим законом «Про військовий обов'язок і військову службу» [3].

Слід зазначити що до зазначеного закону протягом останнього періоду вносяться чисельні зміни і вдосконалення якого, наразі, активно обговорюється в науковому середовищі. Зазначене в свою чергу свідчить про необхідність поглибленого наукового дослідження правовідносин відносин у зазначеній сфері суспільного життя.

Згідно частини третьої статті 2 вищезазначеного закону [3] порядок проходження військової служби визначається відповідними положеннями про проходження військової служби, що затверджуються Президентом України. Наразі в Україні діє декілька положень, що введені в дію Указами Президента України та поширюють свою юрисдикцію на військові формування України та правоохоронні органи спеціального призначення, що відповідно до законів комплектуються військовослужбовцями. До них відносяться:

Указ Президента України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України», що поширює свою дію на військовослужбовців у Збройних Сил України, військовослужбовців Національної гвардії України та Державної спеціальної служби транспорту [4];

Указ Президента України «[Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України](#)», що поширює свою дію на військовослужбовців у Службі безпеки України [5];

Указ Президента України «[Положення про проходження громадянами України військової служби у Державній прикордонній службі України](#)», що поширює свою дію на військовослужбовців у Державній прикордонній службі України [6];

Указ Президента України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби за контрактом в Управлінні державної охорони України», що поширює свою дію на військовослужбовців в Управлінні державної охорони України [7];

Указ Президента України «Про Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України», що поширює свою дію на військовослужбовців Служби зовнішньої розвідки України [8].

Таким чином можливо відмітити, що військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, що відповідно до законів комплектуються військовослужбовцями, крім НГУ, мають свої положення, що регламентують проходження військової служби в їх структурних елементах з урахуванням їх призначення, організаційної побудови, прав та обов'язків відповідних посадових осіб та специфіки завдань, що вони виконують. Зазначене дозволяє чітко визначати права і обов'язки посадових осіб щодо адміністративного регулювання проходження військової служби (адміністрування проходження військової служби) і, як наслідок, якісно здійснювати її.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Національну гвардію України» НГУ є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України [9].

Відповідно до пункту три статті 9 закону [9] комплектування НГУ військовослужбовцями та проходження ними військової служби здійснюються відповідно до [Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу"](#) та Положення про проходження військової служби громадянами України в Національній гвардії України, що затверджується Президентом.

НГУ, як військове формування з правоохоронними функціями, має свої

особливості, які визначаються основними функціями, які на неї покладено статтею 2 закону [9].

Відповідно до основних функцій НГУ законодавчо визначена її організаційна побудова, яка включає головний орган військового управління НГУ та органи військового управління оперативно-територіальних об'єднань НГУ, з'єднання, військові частини (підрозділи), вищі військові навчальні заклади, навчальні військові частини (центри), бази, заклади охорони здоров'я та установи [9, ч.2 ст. 5]. Відповідно всі організаційні структури НГУ очолюють керівники, які наділяються відповідними правами і обов'язками в тому числі і щодо адміністрування проходження військової служби.

Відповідно до пункту першого статті 7 закону [9] безпосереднє військове керівництво НГУ здійснює командувач Національної гвардії України. Повноваження командувача НГУ щодо адміністрування проходження військової служби визначені пунктом другим Указу Президента України, яким установлюється, що командувач НГУ користується щодо військовослужбовців Національної гвардії України правами Міністра оборони України, які передбачені Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженням Указом Президента України від 10 грудня 2008 року №1153 [10]. Інші посадові особи НГУ в даному положенні не згадуються і їх права і обов'язки щодо адміністрування проходження військової служби в НГУ не визначені.

Досліджуючи повноваження посадових осіб НГУ слід зазначити, що окремі повноваження щодо адміністрування окремих елементів проходження військової служби (щодо накладення дисциплінарних заохочень і стягнень) визначені Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [11], дія якого поширюється на НГУ не коригуються з вимогами Положеннями про проходження військової служби у Збройних Силах України [4].

Таким чином можливо зробити висновок, що існує нагальна потреба покращення якості адміністрування проходження військової служби у Національній гвардії України шляхом прийняття окремого Положення про проходження громадянами України військової служби у Національній гвардії України.

Висновки:

1. Адміністрування проходження військової служби у військових формуваннях України та правоохоронних органів спеціального призначення, що відповідно до законів комплектуються військовослужбовцями повинно враховувати призначення, організаційну побудову, права та обов'язків відповідних посадових осіб відповідно до специфіки завдань, що вони виконують.

2. Кожне військове формування та правоохоронний орган спеціального призначення, що відповідно до законів комплектуються військовослужбовцями, **крім НГУ**, має своє положення, яке враховує призначення, специфіку завдань, та особливості організаційної побудови.

3. У зв'язку із суттєвим збільшенням чисельності особового складу у НГУ нарізла необхідність розробки і введення в дію Положення про проходження громадянами України військової служби у Національній гвардії України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року Дата оновлення: 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> Text (дата звернення: 15.02.2024)

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України": Указ Президента України від 17.09. 2021 р. №473/202 Дата оновлення: 17.09.2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121> (дата звернення: 30.01.2024)

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03. 1992 р. № 2232-XII Дата оновлення: 12.10.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 15.02.2024)

4. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 р. № 1153/2008 Дата оновлення: 17.09.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text> (дата звернення: 15.02.2024)

5. Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби безпеки України: Указ Президента України від 27.12.2007 р. № 1262

Дата оновлення: 27.01.2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12622007-6888> (дата звернення: 30.01.2024)

6. Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України: Указ Президента України від 29.12.2009р. № 1115/2009 Дата оновлення: 27.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2009#Text> (дата звернення: 30.01.2024)

7. Про Положення про проходження громадянами України військової служби за контрактом в Управлінні державної охорони України: Указ Президента України від 26.01.2022 р. № 33/2022 Дата оновлення: 27.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33/2022#Text> (дата звернення: 30.01.2024)

8. Про Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України: Указ Президента України від 30.12.2021 р. № 690/2021 Дата оновлення: 27.01.2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6902021-41097> (дата звернення: 30.01.2024)

9. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р.№ 876- VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. ст.594

10. Питання головного органу військового управління Національної гвардії України: Указ Президента України від від 28 березня 2014 року №346/2014 Дата оновлення: 27.01.2022 URL: <https://ngu.gov.ua/normativno-pravovi->

[akty/](#) (дата звернення: 30.01.2024)

11. Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03. 1999 р. № 551-XIV . Дата оновлення: 28.05.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 15.02.2024)

Комзюк Анатолій

*Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
адміністративного права та процесу,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Щодо законодавчого визначення структури сектору безпеки та оборони в Україні

Воєнний стан, введений в Україні 24 лютого 2022 р. у зв'язку з московською військовою агресією, кардинально вплинув і продовжує впливати на всі аспекти життєдіяльності суспільства та держави, значно ускладнивши також діяльність суб'єктів публічного управління у сфері національної безпеки і оборони. Воєнний стан як особливий правовий режим вводиться відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. з метою відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [1]. Однією з складових цього режиму є встановлення особливого порядку організації та діяльності суб'єктів публічного управління – органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [2]. Особливо це стосується сектору безпеки і оборони, функціонування якого безпосередньо стосується реалізації державної політики у зазначеній сфері. Тобто необхідність створення такого сектору пояснюється потребою усунення потенційних і реальних загроз національним інтересам.

Сектор безпеки і оборони в Україні утворюють численні державні і недержавні формування, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів від різних загроз. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року до їх системи віднесено в першу чергу органи державної влади, у т.ч. правоохоронні, розвідувальні, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, а також Збройні Сили України та інші легітимні військові формування, сили цивільного захисту і оборонно-промислового комплексу України. Крім державних суб'єктів до зазначеної системи включено громадян та їх об'єднання у разі добровільної участі у забезпеченні національної безпеки [3]. У зв'язку з цим спірним є визначення цього

сектору як сукупності лише державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави [4].

Аналіз ст. 12 Закону дозволяє зробити висновок, що структуру сектору безпеки і оборони можна розглядати у широкому і вузькому значеннях. У першому випадку він складається з чотирьох взаємопов'язаних елементів: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян та громадських об'єднань [3]. Конкретний, вужчий перелік складових цього сектору закріплено у ч. 2 ст. 12, де до них віднесено виключно державні структури – Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Міністерство внутрішніх справ України (не зовсім зрозуміло при цьому, для чого до переліку окремо включено органи, які входять до системи МВС, – Національну гвардію, Національну поліцію, Державну прикордонну службу, Державну міграційну службу, Державну службу з надзвичайних ситуацій, адже з точки зору юридичної техніки це є зайвим. Така думка підтверджується також змістом ст. 18 Закону, у якій визначено статус МВС України разом з усіма перерахованими органами), Службу безпеки України та ін. Тому їх і можна розглядати як сектор безпеки і оборони у вузькому розумінні. Інші суб'єкти – державні органи та органи місцевого самоврядування – здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з цими структурами [3].

Варто звернути увагу на деяку недосконалість визначення структури сектору безпеки і оборони, оскільки наведені положення Закону «Про національну безпеку України» не зовсім узгоджуються між собою, адже спочатку мова йде про широке коло суб'єктів, які утворюють сектор безпеки і оборони, а потім до його складу віднесено лише частину цих суб'єктів, іншим же фактично відведено статус другорядних чи допоміжних учасників. До того ж не визначено місце громадян та громадських об'єднань серед таких суб'єктів. Те ж саме можна сказати і про органи місцевого самоврядування, які до наведених чотирьох елементів взагалі не віднесені, не згадуються вони також у ст. 1 Закону, але у ч. 2 ст. 12 їх названо серед інших суб'єктів сектору безпеки і оборони. Це й логічно, адже Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року встановлює досить об'ємні їх повноваження в галузі оборонної роботи (ст. 36), щодо організації та забезпечення цивільного захисту (ст. 36-1) та щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян (ст. 38) [5], які безумовно стосуються забезпечення національної безпеки.

Отже, можна зробити загальний висновок, що відповідно до наведених законодавчих положень до сектору безпеки і оборони у широкому розумінні входять практично всі державні структури, а також недержавні суб'єкти, що й зрозуміло, адже національна безпека є однією з головних цінностей сучасного суспільства, і діяльність кожного його члена так чи інакше пов'язана або з її забезпеченням, або із споживанням результатів такого забезпечення.

Зрозуміло, що сектор безпеки і оборони не є однорідним, оскільки різні його суб'єкти виконують властиві саме їм функції та повноваження. З огляду на це у цьому секторі можна виділити сектор безпеки і сектор оборони, адже у Законі сфери безпеки і оборони називаються практично як самостійні, визначаються також

окремо сили безпеки і сили оборони, проте їх чіткий розподіл відсутній, оскільки зробити це досить важко, адже в усіх випадках йдеться про забезпечення національної безпеки України – захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [3]. Це підтверджується реальною участю всіх зазначених сил в обороні України від рашистської навали.

Підкреслимо, що розглянута структура сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану видозмінюється, оскільки відповідно до ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян на базі місцевих державних адміністрацій можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації [1]. Рішення про їх утворення приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. 24 лютого 2022 року, у день вторгнення в Україну московської орди, Указом Президента України № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» їх було утворено у кожній області та районі, у зв'язку з чим відповідні місцеві державні адміністрації набули статусу військових, а їх голови – статусу начальників військових адміністрацій [6].

Військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування. Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань – Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень, а за діяльністю районних військових адміністрацій – відповідно Генеральний штаб Збройних Сил України, обласні військові адміністрації та Кабінет Міністрів України [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що відповідно до Закону сектор безпеки і оборони в Україні утворює досить розгалужена система органів та інших державних і недержавних формувань, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України від реальних та потенційних загроз будь-якого характеру. В умовах воєнного стану ця система доповнюється особливими тимчасовими державними органами – військовими адміністраціями. Чинне законодавство, яке визначає структуру зазначеного сектору, має деякі неузгодженості, у зв'язку з чим потребує уточнення. Як уявляється, цей сектор має охоплювати лише суб'єктів, перелік яких закріплено у ч. 2 ст. 12 Закону «Про національну безпеку України», всі ж інші державні і недержавні структури виконують допоміжні функції щодо забезпечення національної безпеки поряд зі своїми основними завданнями, взаємодіють з цим сектором, сприяють його функціонуванню.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015

року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Комзюк А. Т., Комзюк М. А., Липій Є. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 3. 2022. С. 100-106.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

4. Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_11_2017/pdf/127.pdf

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

6. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

Пашинський Володимир

*Київський національний університет
доцент кафедри адміністративного
права та процесу, доктор юридичних
наук, доцент*

Повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача в умовах правового режиму воєнного стану

В умовах повномасштабної російської збройної агресії, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, наша держава як ніколи потребує єдності українського народу, громадянського суспільства, всіх політичних сил і органів державної влади для забезпечення ефективного публічного управління у сфері оборони. Невід'ємною умовою ефективності системи публічного управління обороною України є визначеність правового статусу всіх суб'єктів забезпечення оборони, їх повноважень, прав і обов'язків, відповідальності на основі принципів верховенства права та законності.

Незважаючи на фактичне ведення війни, в Україні, як правовій державі, що обрала демократичний шлях розвитку і на полі бою відстоює своє право на свободу та незалежність, захищає демократичні цінності, повинні бути забезпечені правові механізми які визначають чіткий розподіл повноважень та організацію взаємодії між суб'єктами публічного управління, демократичний цивільний контроль у сфері національної безпеки і оборони.

Особливої актуальності питання реалізації повноважень суб'єктами забезпечення оборони набуває в умовах правового режиму воєнного стану, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та

передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку їх дії [1].

Запровадження особливого правового режиму воєнного стану має забезпечити ефективне функціонування системи публічного управління обороною держави, що крім іншого включає:

- мобілізацію потенціалу/ресурсів українського народу і української держави (моральних, матеріальних, людських та ін.) для забезпечення оборони;
- надання органам публічної влади додаткових повноважень (включно з обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, у випадках визначених законом) для реалізації заходів забезпечення оборони держави;
- створення єдиної, ієрархічної, побудованої за принципом єдиноначальності системи публічного управління обороною держави.

В системі публічного управління обороною держави в умовах воєнного стану займає особливе місце та ключову позицію Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. Це викликає особливий інтерес до правового статусу Президента України як Верховного Головнокомандувача, суб'єкта адміністративно-правового забезпечення оборони та реалізації ним своїх повноважень у сфері оборони.

Президента України є найвищою посадовою особою в системі органів публічної влади, які виступають суб'єктами забезпечення оборони держави, при цьому обраною більшістю громадян країни шляхом загальних прямих демократичних виборів. Забезпечення державної незалежності та національної безпеки визначено Конституцією України одним із повноважень Президента України, як глави держави та гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102, 106 Конституції України) [2]. Водночас як конституційно визначений Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент є найвищою посадовою особою у ієрархічній системі публічного управління обороною держави, що здійснює військово-політичне керівництво у сферах національної безпеки і оборони, стратегічне керівництво обороною держави яке охоплює усі складові сектору безпеки і оборони.

Як зауважують учені-юристи, Президент України як глава держави здійснює загальне управління в усіх сферах суспільного життя. В той же час, його статус як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України дає змогу координувати усі гілки влади щодо забезпечення національної безпеки та оборони [3, с.157].

Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил

України здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, забезпечує державну незалежність та національну безпеку. У разі зовнішньої агресії проти України, загрози нападу на неї, внутрішнього збройного конфлікту він приймає рішення: про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України із внесенням їх на затвердження Верховною Радою України; уживає заходів щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих формувань, а також будь-яких спроб використання Збройних Сил України та інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності; приймає рішення (із внесенням їх на схвалення Верховною Радою України) про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави, у тому числі для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, та про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни [2].

До конституційних повноважень Президента як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, на наш погляд, також належать: внесення до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України; призначення на посади та звільнення вищого командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснення загального керівництва у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації держави; забезпечення через Раду національної безпеки і оборони України координації діяльності органів виконавчої влади, інших державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації; визначення структури та затвердження мобілізаційного плану України на особливий період, Положення про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших військових формувань, Положення про порядок проведення мобілізації в Україні; затвердження подання Кабінету Міністрів України про військово-адміністративний поділ території України для організації оборони держави; затвердження Положень про територіальну оборону України тощо; внесення на затвердження Верховної Ради України пропозицій щодо загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань; розгляд перед внесенням на затвердження Верховною Радою України розроблених Кабінетом Міністрів України загальнодержавних програм у сфері національної безпеки і оборони, програм військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва України з іншими державами й міжнародними союзами та ін. [2].

Із запровадженням у країні правового режиму воєнного стан Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України: здійснює загальне керівництво запровадженням та виконанням його заходів; приймає за пропозицією

Ради національної безпеки і оборони України рішення щодо залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення таких заходів; здійснює стратегічне керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами через Генеральний штаб Збройних Сил України; визначає порядок проходження військової служби. Крім того, Президент України у період дії воєнного стану може прийняти рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень, та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу (ст. 11) [1]. Зокрема до таких повноважень Президент України належить призначення на посади та звільнення вищого командування Збройних Сил України, інших військових формувань, призначення та звільнення керівників військових адміністрацій.

Для реалізації Президентом як Верховним Головнокомандувачем своїх повноважень, він може використовувати правові інструменти пов'язані із нормотворчою діяльністю, яка дозволяє виконувати покладені обов'язки. До повноважень Президента України з реалізації нормотворчої функції, на нашу думку, належать: реалізація права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони; підписання законів, прийнятих Верховною Радою України; право на вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з подальшим поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України; видання указів і розпоряджень з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони [4]. Також, Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України видає накази і директиви з питань оборони [5].

Крім того, у законодавстві закріплено гарантій реалізації повноважень Президента України, зокрема як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Серед них виокремимо такі: на час виконання повноважень Президент України користується правом недоторканності; він не може передавати свої повноваження іншим особам або органам; укази Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію розглядає Верховна Рада України протягом двох днів з моменту звернення без попередньої підготовки в комітетах та без голосування щодо включення їх до порядку денного сесії; в умовах воєнного стану він діє виключно на підставі, у межах повноважень та в спосіб, визначений Конституцією і законами України [2].

Таким чином, на даний час, законодавством України в цілому врегульовані повноваження Президента як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, що дозволяє йому ефективно здійснювати публічне управління у сфері

оборони, забезпечувати керівництво, управління та взаємодію всіх суб'єктів забезпечення оборони для відбиття російської військової агресії. В той же час, після нашої перемоги, буде необхідно узагальнити досвід реалізації повноважень Президентом як Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та іншими суб'єктами забезпечення оборони, визначити прогалини у законодавстві та внести необхідні зміни.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 552 с.
4. Про Національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

Алієв Роман

*Національний університет оборони України,
заступник начальника науково-дослідного
відділу проблем розвитку та впровадження
стратегічних комунікацій інституту
стратегічних комунікацій,
кандидат юридичних наук, доцент*

**Адміністративна деліктоздатність військовослужбовців
Збройних Сил України в умовах воєнного стану**

Із досвіду історії наук, в тому числі і правових, відомо, що за загальним правилом у межах уже існуючої галузі науки (мається на увазі науки військового права), нагромаджується такий пізнавальний матеріал, який вимагає свого відокремлення в самостійну галузь, з метою його вивчення і практичного застосування. Мова йде про напрямок дослідження – військова деліктологія. Для дослідження теорії військової деліктології має значення розуміння наступних понять: делікту, деліктології, деліктності, деліктоздатності тощо. Саме на такому складному правовому й одночасно соціальному феномені як деліктоздатність військовослужбовців у галузі адміністративного права, буде сконцентрована увага у нашому дослідженні.

З теорії права та держави відомо, що можливість і здатність бути суб'єктом правових відносин визначається наявністю в особи правосуб'єктності, яка

складається з трьох елементів: правоздатності, дієздатності і деліктоздатності. Правосуб'єктність індивідів (фізичних осіб) та юридичних осіб визначається в їх правовому статусі, а спеціальна правосуб'єктність державних органів та посадових осіб виявляється в їх компетенції. Отже, деліктоздатність – це здатність суб'єкта права нести відповідальність за свої протиправні вчинки (делікти) [1, с. 239].

Досліджувати проблему деліктоздатності вітчизняні та зарубіжні науковці почали досить давно, і наукові розвідки у цій галузі продовжуються. Системне вивчення адміністративної деліктності відкриває можливості дослідження її властивостей, видів, структури на основі як існуючого цілого соціального явища, так і конкретного елемента – протиправної дії з урахуванням соціальних протиріч, впливу факторів, причин і умов виникнення делікту [2, с. 31].

Сьогодні існує науковий інтерес у дослідженні адміністративної деліктоздатності окремих суб'єктів права (посадових осіб, військових службових осіб), мається на увазі військовослужбовців Збройних Сил України, а також деліктоздатності в окремих галузях юриспруденції. Вивченням цих питань займаються як фундаментальні, так і галузеві науки, а останнім часом можна зустріти питання деліктоздатності у роботах представників спеціальних наук (криміналістики, правопорушення та відповідальності у трудовому, митному праві тощо).

Деліктоздатність може розглядатися на мікрорівні, у рамках суб'єктів однієї галузі права і навіть у рамках одного правового інституту, наприклад, інститут деліктних зобов'язань або такі інститути як, інститут кримінальної відповідальності неповнолітніх чи адміністративної відповідальності військовослужбовців. Також зазначена проблема вивчається на макрорівні, в галузі теорії правовідносин, деліктології, девіантології та багатьох інших наук.

В науковій літературі деліктоздатність розглядається у зрізі однорідних правовідносин (цивільно-правові, кримінально-правові, адміністративно-правові), в залежності від предмету правового регулювання. Проте цілісного теоретичного обґрунтування адміністративної деліктоздатності військовослужбовців Збройних Сил України, у тому числі у період дії правового режиму воєнного стану немає. На теперішній час у теорії права надано поняття деліктоздатності, представлені деякі її види за суб'єктним та галузевим критерієм. Отже, виникла необхідність розглянути один із видів деліктоздатності його специфіку у конкретній сфері життя суспільства, а саме у військовій сфері, включаючи дієздатність військовослужбовців як суб'єктів права.

Саме за суб'єктним критерієм доцільно подальше проведення дослідження адміністративної деліктоздатності військовослужбовців Збройних Сил України в умовах воєнного стану, як суб'єктів, які мають спеціальний статус наданий їм під час проходження військової служби. Для оцінки адміністративної деліктоздатності військовослужбовців як суб'єктів із спеціальним статусом необхідно встановити ознаки деліктоздатності, до яких належать: по-перше її наявність; по-друге її об'єм. Не можна впевнено стверджувати, що в усіх суб'єктів права ці ознаки однакові, оскільки окремі учасники правовідносин деліктоздатні залежно від різних чинників.

Наприклад, у фізичних осіб, цими ознаками виступають психічний стан, вік, передбачені законом права та обов'язки, осудність, правовий імунітет.

Підсумовуючи слід зазначити, що системне і конкретно-наукове дослідження адміністративної деліктності військовослужбовців Збройних Сил України в умовах воєнного стану повинно, в першу чергу базуватися на досягнутих знаннях про закономірності притаманні теорії адміністративного права й інших правових наук з метою розробки програм і засобів, спрямованих на боротьбу з деліктами.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. – 416 с.
2. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів, Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ. 1995. – 312 с.

Гладков Вадим

*Головне управління Національної
гвардії України, перший заступник
командувача (начальник штабу)
Національної гвардії України*

Роль та місце Національної гвардії України серед складових сектора безпеки і оборони в умовах воєнного стану

Сьогодні в Україні відбуваються реформування і становлення сектору безпеки і оборони та його важливого складника – системи правоохоронних органів та військових формувань. Події останніх років також змусили докорінно змінити роль і місце Національної гвардії України у секторі безпеки і оборони. На Національну гвардію України наразі покладено широкий спектр завдань, від захисту конституційного ладу та боротьби зі злочинністю до участі у спеціальних операціях та забезпечення безпеки території. Поряд з виконанням правоохоронних функцій [1], великого значення у діяльності гвардії набули суто військові функції. В першу чергу це стосується умов правового режиму воєнного стану, коли частини та підрозділи Національної гвардії України, окрім планових завдань за призначенням, виконують ще й суто військові завдання. Тобто, гвардія діє у статусі особливої, додаткової військової сили.

Щоб забезпечити спроможність виконувати широкий перелік військових завдань із відсічі збройної агресії, було збільшено чисельність Національної гвардії України, відновлено частини оперативного призначення [2], а значне посилення бойового потенціалу за окремими показниками можливостей наблизило її до

Збройних Сил України.

Основу Національної гвардії України, як гібридної військово-поліцейської структури, складають військові частини оперативного призначення, з охорони громадського порядку, з охорони важливих об'єктів тощо. Національна гвардія України оснащена відповідним озброєнням, спеціальними засобами, військовою та спеціальною технікою, має органи управління, здатні ефективно взаємодіяти з формуваннями як сил безпеки і оборони, так і з органами державної влади і місцевим населенням.

Таким чином, застосування Національної гвардії України має відповідати її структурі, повноваженням і призначенню як військового формування з правоохоронними функціями, а саме – для дій з реагування на масштабні кризові ситуації всередині держави, що загрожують державній безпеці України і потребують масованого застосування, перш за все, формувань сил безпеки [3].

Аналіз досвіду щодо відсічі збройної агресії та положення про військові частини і з'єднання оперативного призначення [2] показує, що за своїм призначенням для виконання таких завдань найбільш підходять саме формування такого типу, які будуть виступати у якості основної військової сили угруповання Національної гвардії України. На користь цього свідчить і наявність у військових частин оперативного призначення широкого асортименту спроможностей для ведення бойових дій, пошуково-ударних і розвідувально-пошукових дій, спеціальних операцій, охорони і оборони об'єктів, здійснення режимно-обмежувальних заходів, охорони громадського порядку і безпеки. Сама тому на базі зазначених частин були створені штурмові бригади «Гвардія наступу».

Військові частини оперативного призначення поряд з веденням власне бойових дій можуть виконувати низку стабілізаційних завдань і заходів: здійснювати ізоляційно-режимні заходи; забезпечувати дії сил спеціального призначення; вести контрдиверсійну боротьбу; посилення охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки в населених пунктах, забезпечення діяльності судів та конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі; охорону важливих об'єктів забезпечувати евакуацію населення і майна, супроводження гуманітарних колон; надавати допомогу місцевим органам державної влади; брати участь у різних відновлюваних заходах [4-5].

Окрім військових частин оперативного призначення, інші частини і підрозділи Національної гвардії України також виконують важливі завдання у забезпеченні безпеки та порядку. Наприклад, загони спеціального призначення здійснюють спеціальні операції з нейтралізації диверсійних груп і незаконних збройних формувань. Частини і з'єднання з охорони громадського порядку можуть застосовуватися для прикриття тилової зони та зміцнення безпеки. Частини з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних осіб забезпечують безпечне перевезення затриманих осіб.

Отже, Національна гвардія України, завдяки наявності у своєму складі частин оперативного призначення з потужним бойовим, спеціальним і правоохоронним потенціалом, володіє всіма необхідними спроможностями для

відсічі збройної агресії та ефективного ведення стабілізаційних дій. Її здатність виконувати різноманітні завдання як самостійно, так і у співпраці з іншими силовими структурами робить її ключовим гравцем у сфері забезпечення безпеки. Роль Національної гвардії України в стабілізаційних діях в умовах збройної агресії має бути провідною, враховуючи її структуру, повноваження і призначення.

Відтак, розвиток Національної гвардії України як військового формування з правоохоронними функціями в умовах воєнного стану не припиняється. Слід зазначити, що протягом останніх років до широкомасштабного вторгнення росії державними стратегічними планувальними документами [6-7] визначені основні пріоритети щодо місця, ролі й подальших напрямів розвитку сектору безпеки і оборони, до якого належить Національна гвардія України.

Перспективними напрямками подальшого розвитку Національної гвардії України в умовах воєнного стану є:

- розвиток системи управління та системи зв'язку;
- розвиток системи оборонного планування;
- розвиток бойових (оперативних), спеціальних спроможностей;
- розвиток системи логістики;
- розвиток системи підготовки військ.

Результатом розвитку має стати створення мобільного, боєздатного автономного військового формування з правоохоронними функціями, укомплектованого професійно підготовленими, вмотивованими, психологічно готовими військовослужбовцями, забезпеченого сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, спеціальними засобами, спроможного виконувати широкий спектр завдань у найкоротші терміни, у будь-якому регіоні держави. У разі зростання небезпеки та виникнення надзвичайних ситуацій, перебуваючи в постійній бойовій готовності, підрозділи гвардії будуть спроможні на початковому етапі ефективно протидіяти виникаючим загрозам національній безпеці, протистояти загрозам військового характеру, що дасть можливість своєчасно розгорнути відповідні формування Збройних Сил України.

Отже, Національна гвардія України відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки та обороноздатності країни, як у внутрішніх, так і в зовнішніх аспектах. В умовах воєнного стану її завдання, окрім суто бойової діяльності, включають стабілізаційні дії, забезпечення заходів правового режиму, посилення охорони громадського порядку і безпеки, забезпечення безпеки важливих об'єктів, проведення спеціальних операцій з нейтралізації загроз, контрдиверсійну діяльність та інші заходи для забезпечення національної безпеки. Співпраця гвардії з іншими складовими сектору безпеки та оборони є важливою для ефективного протистояння загрозам та забезпечення стабільності та безпеки країни.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

2. Про затвердження Положення про військові частини оперативного

призначення Національної гвардії України. Наказ МВС України 16.06.2014 № 566. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-14#Text> (дата звернення: 11.02.2024).

3. Белаї С.В., Годлевський С.О., Тупіков А.А. Роль і місце Національної гвардії України у системі забезпечення державної безпеки: урахування зарубіжного досвіду. *Чесць і закон*. 2017. № 2 (61). С. 22–29.

4. Годлевський С. О. Обґрунтування ролі і місця Національної гвардії України в стабілізаційних діях безпекового характеру. *Чесць і закон*. 2023. № 2 (85). С. 12–18.

5. Аллеров Ю.В., Кривенко О.В. Роль і місце Національної гвардії України у структурі сектору національної безпеки і оборони України. *Наука і оборона*. 2018. № 3. С. 3–10.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 11.02.2024).

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 11.02.2024).

Іванов Віктор

*Збройні Сили України, начальник
Управління внутрішнього контролю,
полковник*

Проблемні питання впровадження та функціонування внутрішнього контролю у Збройних Силах України в умовах воєнного стану

Процедура вступу України до Європейського Союзу та прагнення набути членство в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО) регламентує забезпечення проведення ряду інтеграційних заходів на всіх рівнях та сферах державної політики країни. Запровадження функціонування системи внутрішнього контролю у центральних органах виконавчої влади є першочерговим завданням щодо виконання інтеграційних заходів задля набуття членства у НАТО. Станом на сьогоднішній день, саме під час реалізації оборонної реформи та оборонного огляду в Україні першочерговою проблемою є створення єдиної системи внутрішнього контролю в Збройних Силах України. Саме недосконалість законодавства у сфері оборони та незавершеність створення системи об'єднаного керівництва силами оборони є ключовим аспектом проблематики впровадження та функціонування внутрішнього контролю в Збройних Силах України задля забезпечення ефективності публічного управління обороною держави.

Концепцією розвитку державного внутрішнього фінансового контролю,

затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 №158-р визначено, що державний внутрішній фінансовий контроль – це система здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту, інспектування, провадження діяльності з їх гармонізації з метою забезпечення якісного управління ресурсами держави на основі принципів законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості [1].

Внутрішній контроль у Збройних Силах України є необхідним інструментом для забезпечення ефективності, законності, прозорості та відповідальності в управлінні оборонним сектором. У 216 році Наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 29.08.2016 №340 “Про затвердження Інструкції з організації внутрішнього контролю у Збройних Силах України” було розпочато впровадження внутрішнього контролю в Збройних Силах України [2].

Задля реалізації інтеграційних процесів, Міністерство оборони України Наказом від 02 квітня 2019 року №145 затвердило Порядок організації в системі Міністерства оборони України внутрішнього контролю та управління ризиками (далі – Порядок) яким визначено механізм організації і функціонування **внутрішнього контролю та управління ризиками в системі Міністерства оборони України, а саме: у структурних підрозділах апарату Міністерства оборони України, у Генеральному штабі Збройних Сил України та його структурних підрозділах, у Державній спеціальній службі транспорту, органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, військових навчальних закладах та інших установах і організаціях, що утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України** [3].

З метою надання методичної та практичної допомоги керівникам усіх рівнів Головною інспекцією Міністерства оборони України було розроблено Методичний посібник “Організація внутрішнього контролю та управління ризиками”, який затверджено Головним інспектором Міністерства оборони України, та який детально і покроково, з графічними прикладами та зразками заповнення документів з внутрішнього контролю, показує порядок дій керівників усіх рівнів та підпорядкованого їм особового складу під час запровадження та функціонування дієвої та ефективної системи внутрішнього контролю та управління ризиками.

У Збройних Силах України, на виконання вищезгаданої нормативно-правової бази, вибудовано чітку вертикаль підрозділів внутрішнього контролю, якою пронизано усі рівні військового управління: від тактичного до стратегічного, запроваджено ризик-орієнтовану систему внутрішнього контролю, яка полягає у своєчасній ідентифікації ризиків, які можуть призвести до неефективного використання чи втрати ресурсів, негативно вплинути на досягнення визначеної мети (цілі) установи, їх оцінці та здійсненні заходів з мінімізації впливу таких ризиків.

Так, у Міністерстві оборони України підрозділом координації внутрішнього контролю визначено Головну інспекцію Міністерства оборони України. У Збройних Силах України підрозділом координації внутрішнього контролю визначено Управління внутрішнього контролю Збройних Сил України. Також підрозділи

внутрішнього контролю функціонують у командуваннях видів, окремих родів військ (сил), оперативних, повітряних та інших командуваннях.

Сьогодні, в умовах воєнного стану, внутрішній контроль у Збройних Силах України стикається з рядом проблемних питань, таких як:

- адаптація внутрішнього контролю до умов та вимог воєнного стану;
- недосконалість нормативно-правової бази та методологічного забезпечення внутрішнього контролю в Збройних Силах України з урахуванням специфіки запровадження воєнного стану;
- відсутність належної координації, моніторингу, оцінки, ризик-менеджменту, внутрішнього аудиту, стейкхолдерів задля врегулювання процесів внутрішнього контролю [4].

З початком повномасштабної агресії російської федерації у 2022 році одним з основних проблемних питань організації внутрішнього контролю та управління ризиками було питання укомплектованості підрозділів внутрішнього контролю органів військового управління особовим складом. Так, протягом 2022-2023 років у Збройних Силах України формувались нові військові частини та органи військового управління. Керівний склад новостворених військових частин всі свої зусилля спрямовував на здатність ведення ефективних бойових дій, а весь особовий склад був залучений до їх виконання. В пріоритеті було питання оперативного забезпечення особового складу озброєнням, військовою технікою, засобами захисту тощо. Питання запровадження та функціонування системи внутрішнього контролю та управління ризиками в таких умовах було не в пріоритеті. У діючих військових частинах з початком повномасштабного вторгнення також виникли проблеми у функціонуванні запровадженої системи внутрішнього контролю. Ці проблеми були пов'язані з тим, що як менеджери внутрішнього контролю, так і особовий склад, який був безпосередньо залучений до заходів з внутрішнього контролю всі свої зусилля зосереджував на виконання своїх основних функціональних обов'язків та посадових інструкцій.

Проблемні питання, що виникли в запровадженні та функціонуванні системи внутрішнього контролю та управління ризиками в умовах воєнного стану є тимчасовими, не є критичними та можуть бути вирішені наступним чином.

Першочергово, необхідно розпочати роботу з комплектування підрозділів внутрішнього контролю, відновлення організаційних та поточних документів з внутрішнього контролю та заходів із налагодження комунікації підрозділів внутрішнього контролю з підзвітними менеджерами [5].

По-друге, запровадження онлайн курсів підвищення кваліфікації з внутрішнього контролю та управління ризиками на базі усіх військово-навчальних закладів з такого розрахунку, щоб за короткий проміжок часу його пройшли максимальна кількість як представників підрозділів внутрішнього контролю, так і менеджерів внутрішнього контролю військових частин.

По-третє, організувати систематичне надання практичної та методичної допомоги по всій вертикалі внутрішнього контролю у Збройних Силах України, у тому числі під час здійснення перевірок стану організації внутрішнього контролю та управління ризиками, як по вертикалі, так і перехресних.

Проведене дослідження показало, що проблеми у запровадженні та функціонуванні системи внутрішнього контролю та управління ризиками у Збройних Силах України мали місце з самого початку його впровадження. Проте, завдяки наполегливості керівного складу Збройних Сил України та підрозділів внутрішнього контролю можна вважати, що починаючи з 2019 року у Збройних Силах України було запроваджено ризик-орієнтовану систему внутрішнього контролю, яка полягає у своєчасній ідентифікації ризиків, які можуть призвести до неефективного використання чи втрати ресурсів, негативно вплинути на досягнення визначеної мети (цілі) установи, їх оцінці та здійсненні заходів з мінімізації впливу таких ризиків. Хоча деякі проблеми все ж таки виникали, але вирішувались. Для вирішення цих проблемних питань потрібно розробити та впровадити комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня правової, організаційної, методологічної та практичної підготовки внутрішнього контролю в Збройних Сил України до дій в умовах воєнного стану, а також на забезпечення його постійної адаптації та вдосконалення в залежності від ситуації та потреб.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2005 року №158-р.
2. Про затвердження Інструкції з організації внутрішнього контролю у Збройних Силах України: Наказ Генерального штабу Збройних Сил України № 340 від 29.08.2016.
3. Про затвердження Порядку організації в системі Міністерства оборони України внутрішнього контролю та управління ризиками: Наказ Міністерства оборони України № 145 від 02.04.2019.
4. Report to Congressional Requesters “Dod Business Transformation. Improved Management Oversight of Business System Modernization Efforts Needed” United States Government Accountability Office (US GAO).
5. Стандарти внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

Кобзар Олександр

*Київський інститут Національної
звардії України, начальник факультету
забезпечення державної безпеки,
доктор юридичних наук, професор*

**Особливості реалізації правохоронної функції держави органами публічної
влади в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні**

Обґрунтування позиції про те, що органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані Конституцією України діяти виключно в межах і у спосіб передбачені законодавством України, особливо примус і сила (як форми

забезпечення реалізації правоохоронної функції держави) мають бути чітко врегульованими, з визначеною межею та кореспондуватись із принципами законності та співмірності завданої шкоди та відвернутого правопорушення, крім цього, така діяльність не може провадитись ким завгодно, а лише спеціально уповноваженими на це суб'єктами, зокрема і тими суб'єктами які віднесені до складових сектору безпеки і оборони.

Крім цього, звертаючись до змістового наповнення поняття «правоохоронна функція держави», слід зауважити, що різні вчені вкладають в нього розбіжний зміст, що негативно може вплинути на подальше дослідження цього явища в синергії з сутністю та змістом правового режиму воєнного стану.

Так, Й. Горінецький, правоохоронну функцію держави розуміє як самостійний і пріоритетний напрям державної політики, що за допомогою юридичних засобів здійснюється для досягнення певного соціального ефекту, як захист права загалом, основ конституційного ладу, в тому числі прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, зміцнення законності та правопорядку, і одночасно виступає правовою формою досягнення інших цілей суспільства і держави [1, с.3-5]. Таким чином, відповідне явище має чітке спрямування – захист прав і свобод людини і громадянина всіма наявними в держави законними інструментами й засобами, а також розширення кількості й плюралізація їх форм, з огляду на розвиток суспільства та цивілізаційні надбання.

Деякі дослідники звертають увагу, що правоохоронна функція держави є інструментом і напрямом виключно внутрішньої діяльності держави, що покликаний забезпечити недопущення порушення встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин [2, с.10].

Як правило, дослідники виділяють серед внутрішніх елементів правоохоронної функції держави наступні підфункції: охорона конституційного (державного) ладу; охорона прав і свобод людини; охорона власності; охорона громадського порядку; охорона природних ресурсів і навколишнього природного середовища; боротьба зі злочинністю [3].

Крім цього, низка вчених обґрунтовує позицію про те, що видами правоохоронної функції держави можуть бути: обмежувальна, попереджувальна, профілактична, ресоціалізаційна та інші, що в свою чергу також може бути розглянуто в якості структурних елементів відповідної теоретико-правової категорії.

Агресія РФ проти України, перш за все суттєво негативно вплинула на дотримання прав і свобод кожної людини та громадянина, що проживають не лише на території України, а й усього світу, оскільки спровокована товарна криза, неможливість підтримання Україною зернового товарообороту, звичний рівень міграції населення світу, туристичні маршрути та інші цивілізовані аспекти функціонування суспільства опинились під загрозою. Перш за все, крізь призму людиноцентризму, під загрозою опинились права і свободи людини і громадянина, кожного індивідуально, оскільки жорстокі звірства російських загарбників, що незаконно розпочали бойові дії на території мирної України суттєво негативно (а подекуди руйнівно) впливають на дотримання інститутів прав і свобод людини

загалом, можливість забезпечення державою соціальних й індивідуальних благ.

Водночас законодавство більшості країн світу містить вказівку на спеціальну правову конструкцію, яка б надавала додаткові права публічній адміністрації у випадках, коли держава стикається з непередбачуваними ситуаціями, які унеможливають нормальне функціонування суспільства, подолання яких вимагає мобілізації всіх наявних ресурсів – так звані надзвичайні режими чи режими воєнного стану [4, с. 68].

Законодавством України визначається, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5], таким чином, правовим режимом воєнного стану є запровадження такої низки заходів, що спрямовані на забезпечення недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина в умовах суттєвої загрози їм у спосіб консолідації всіх державних правоохоронницьких інституцій і забезпечення їх інструментарієм досягнення цілей з установами правопорядку та убезпечення населення.

С. Кириченко та інші, аналізуючи відповідний напрям звертають увагу, що в умовах введення воєнного стану особливого значення набуває завдання забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Безумовно, коли нормальне функціонування держави і суспільства стає неможливим, окремі права і свободи людини і громадянина зазнають певних обмежень [6]. Саме тому, що будь-яка державницька діяльність спрямовується й регулюється законодавством України, окремі його норми безпосередньо «визначають правила», навіть в питаннях меж звуження прав і свобод людини і громадянина. Наприклад, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» встановлено основні механізми дії такого режиму, обмеження, що є допустимими під час його запровадження та чіткий перелік функцій і повноважень органів влади, щодо забезпечення правопорядку та відбиття збройної агресії чи загрози нападу, іншої небезпеки відповідно до законодавства України.

Ю. Фігель, в свою чергу, звертає увагу на те, що дія правового режиму воєнного стану в Україні, врегульовується не лише національним законодавством, а також і ратифікованим Україною міжнародним нормативно-правовим підґрунтям, оскільки при здійсненні своїх прав і свобод кожна людини повинна зазнавати тільки тих обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [7, с. 223].

Тому, слід зазначити, що правовий режим воєнного стану в Україні, а тим більше воєнного стану, в умовах не оголошеної росією війни офіційно, зумовлює обстановку в якій правоохоронна функція України, як суб'єкта міжнародно-правових взаємин і центрального елемента в системі національних правовідносин відіграє ключову роль в усіх відносинах. Зрозумілим є зміст цієї функції та основне його призначення, окремі аспекти та напрями. До найбільш важливіших серед них треба віднести перш за все, припинення подальшого порушення вже порушених фактично прав і свобод, стримування від порушення прав і свобод осіб, що перебувають в уразливих станах, запровадження комплексних профілактичних програм, щодо недопущення розповсюдження девіантних проявів у суспільстві на всіх рівнях.

Таким чином, на підставі проаналізованих підходів до поняття й сутності правоохоронної функції держави як теоретико-правової конструкції, механізму та змісту правового режиму воєнного стану, його тісного взаємного (дуалістичного) взаємозв'язку з правоохороною, а також інших позицій і думок учених і дослідників щодо досліджуваного явища, на нашу думку, основними аспектами правоохоронної функції держави в умовах дії правового режиму воєнного стану, можуть бути такі як: організація та забезпечення попередження повторної окупації деокупованих територій, або централізоване забезпечення відселення місцевих жителів з метою убезпечення найвищої соціальної цінності – людського життя; задіяння основних механізмів і структурних підрозділів органів правопорядку для забезпечення дотримання непорушних і тих, що не можуть бути обмежені прав і свобод людини і громадянина як на території всієї держави так і, в першу чергу на деокупованих територіях; забезпечення запровадження державних програм і стратегій, що спрямовані на вдосконалення й підвищення рівня розуміння населенням потенційних і реальних загроз окупації ворожими військами їх місць постійного проживання; створення механізмів соціальної реабілітації постраждалих осіб, що в свою чергу дозволить сприяти як відновленню порушених прав, так і в першу чергу (в межах правоохоронної функції) – недопущенню порушення ще більшого обсягу прав і свобод людини і громадянина; запровадження широкого кола соціально-правовий інструментів і регуляторів державного впливу щодо питань пов'язаних із відбудовою зруйнованих територій, перш за все критичної інфраструктури, а одразу після – цивільних об'єктів і житлового фонду.

Список використаних джерел:

1. Горінецький Й.І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти/автореферат дисер.канд.юрид.наук 12.00.01/ Горінецький Й.І.-Національна академія внутрішніх справ України,- К., 2005. -23с.
2. Московець В.І. Поняття та значення правоохоронної функції держави/Московець В.І.//Право і безпека,-Харків, Університет внутрішніх справ.- 2011.- №2.- С.317
3. Бугайчук К.Л. Національна поліція України як суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави. Правоохоронна функція держави: теоретико-

методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/7.pdf

4. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Вип. 41 (2). С. 74–78.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

6. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. Наука і оборона. № 2, 2019. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-7-2-09-16>

7. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222–230.

*Котляренко Олександр,
Національний університет
оборони України, заступник начальника
кафедри військового права та
правоохоронної діяльності, кандидат
юридичних наук, полковник юстиції*

Механізм реалізації повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України

Характер трансформацій сучасних викликів та загроз, які існують в Україні, вказують на те, що керівництво держави має своєчасно та впевнено приймати адекватні рішення та вживати дієвих заходів щодо забезпечення національної безпеки у різних екстраординарних умовах. Важливу роль у процесі прийняття таких рішень відіграє правило, закріплене у статтях 6 та 19 Конституції України, яке зобов'язує органи державної влади та їх посадові особи діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Водночас, процедура прийняття таких рішень повинна бути чітко регламентована законами України і здійснюватися з неухильним їх додержанням. Безумовно, що унормувати алгоритм таких дій слід завчасно, щоб за виникнення необхідності бути максимально готовими до будь-якого варіанту подій, аби не допустити їх розвитку за небажаним для нас сценарієм.

На користь актуальності дослідження свідчить ряд прийнятих законодавчих новел, які наділяють додатковими повноваженнями Президента України саме як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, і які також потребують

грунтовного правового аналізу, з огляду на дискреційний характер наданих повноважень та відсутність достатніх завершених правових механізмів їх реалізації.

Так, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов’язку та ведення військового обліку” від 30 березня 2021 року № 1357-IX, зокрема передбачає, що Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України: видає накази і директиви з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань військово-навченими людськими ресурсами із числа резервістів, без оголошення в державі мобілізації; визначає завдання, обсяги, строки та порядок проведення призову на військову службу осіб із числа резервістів в особливий період.

На виконання цих положень, напередодні широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, був виданий наказ Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України від 22.02.2022 № 2 “Про призов резервістів на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період”, яким передбачено провести призов на військову службу резервістів до 36 тис. осіб. Проте, цей наказ чи не єдиний акт, який є у вільному доступі.

Нещодавно прийнятий Закон України “Про основи національного спротиву” уповноважує Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України: здійснювати загальне керівництво національним спротивом (складовими якого є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву); видавати накази і директиви з питань територіальної оборони; затверджувати Доктрину територіальної оборони тощо.

У переліку повноважень Президента України зазначено, що він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України (пункт 17 частини першої статті 106 Конституції України). Таке сумісництво поста Президента України і Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України свідчить про відсутність у останньої статусу самостійного учасника відносин та опосередковано вказує на цілісно-функціональну сполученість їх повноважень. Також із цього конституційного положення слідує, що повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України є похідними від владних повноважень Президента України. Однак, складність такої правової конструкції полягає у тому, що вона закріплює дуалізм і водночас одноосібність у прийнятті рішень, а також породжує нечіткість в розподілі їх компетенції.

Варто відмітити, що для уникнення переобтяжень тексту Основного закону України, подібні відкриті формулювання типу “є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України” притаманні нормам Конституції України. Оскільки вони мають бути лаконічними і сконцентрованими, то така гнучка форма правового регулювання шляхом абстрактного способу формулювання норм права використовується в конституційних актах. Проте ця норма має потрібну сутність: вона є реальною, хоча й недостатньо конкретно визначеною; фактично наділяє

Президента України додатковими повноваженнями, розширюючи таким чином зміст конституційних норм; вона є відсилочною, адже для її реалізації необхідне подальше регулювання в поточному законодавстві. Створюючи невидимі рамки правового регулювання така норма відкриває можливості для подальшої конкретизації, про що напряду не вказано у правовій нормі, однак таке положення впливає виходячи із сутності правовідносин. І тут важливо з максимальною точністю встановити приналежність таких повноважень до предмету регулювання відповідного закону України.

Безумовно, домінуюча роль у цій сфері належить Закону України “Про оборону України” (далі – Закон), який визначає засади підготовки держави до оборони та здійснення відсічі збройній агресії проти України. У статті 6 цього Закону, яка має назву “Президент України” зазначено, що Президент України здійснює повноваження у сфері оборони відповідно до Конституції України, тобто фактично відтворює зміст відповідних повноважень, встановлених у статті 106 Конституції України.

Разом з тим, у частині другій статті 6 Закону закріплено, що “повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України визначаються законами”. Варто відмітити, що зазначену новацію запроваджено давно, а саме на підставі Закону України від 25 грудня 2008 року № 803-VI, проект якого був розроблений Міністерством оборони України за власною ініціативою. Вказана норма знайшла своє відображення саме у тексті статті 6 Закону, що повністю логічно, оскільки вона прив’язана до повноважень Президента України, у зв’язку з чим цілком зрозуміло, що йдеться про додаткові “воєнні” повноваження Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Однак з правової точки зору така норма є неповною, оскільки будучи базовою по суті, вона не дає навіть орієнтовного переліку цих повноважень. Тому вважаємо за доцільне закріпити у статті 6 Закону хоча б основні повноваження Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Адже у правовому полі, на жаль, до тепер не створено цілісного бачення обсягу та шляхів реалізації задекларованих повноважень Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, що налаштовує на думку про можливе існування “прихованих” повноважень.

За вказаних умов говорити про пряму дію окремих конституційних положень, зокрема щодо Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, зарано. Скажемо відверто, припис статті 6 Закону за своїм змістом є непродуктивним, однак діючим. Його інтерпретацій через правову невизначеність може бути безліч, а незавершеність та загальність цієї норми відкривають можливості для свавілля тих, хто цю норму застосовує.

Таким чином, правова конструкція частини другої статті 6 Закону має відсильний та розпорошений характер, що уявляється не припустимим з огляду на суспільну важливість наслідків таких рішень. У згаданій статті закріплено, що для здійснення повноважень у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України, Президент України видає укази і розпорядження. Водночас як Верховний

Головнокомандувач Збройних Сил України Президент України видає накази і директиви з питань оборони. При цьому, закон не визначає критерії для розмежування актів за формою реалізації та за наявністю підстав (юридичного факту) для видання, тобто під час підготовки держави до оборони або в ході ведення оборони (відсіч збройній агресії).

Крім того, Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України, яке затверджене Указом Президента України від 15 листопада 2006 року № 970, не передбачає порядок оформлення рішень Президента України у формі наказів і директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Варто відмітити, що у 2018 році Адміністрація Президента України (Офіс Президента України) звернулася листом до Міністерства оборони України ^[1]_{SEP} (№ 46-01/955 від 18.05.2018) з проханням надати пропозиції щодо нормативно-правового врегулювання механізму підготовки та внесення проектів наказів і директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. З метою опрацювання пропозицій з порушеного питання, Міністерством оборони України за участю Генерального штабу Збройних Сил України 15.06.2018 було проведено узгоджувальну раду, на яку залучалися визначені посадові особи, згідно Плану наради (№ 1322/у/2 від 04.06.2018). Рішення, які були прийняті за результати цієї наради відсутні в публічному доступі. Можемо припустити, що ця інформація відома обмеженому колу осіб, які безпосередньо залучені до підготовки проектів актів Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України.

Не зважаючи на згадані заходи, на сьогодні залишається нормативно не визначений Порядок підготовки та внесення проектів актів Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, що надає розробнику (Головному оперативному управлінню Генерального штабу Збройних Сил України) можливість визначати процедуру їх підготовки, погодження, оформлення та оприлюднення на “власний розсуд”. Такий стан справ фактично унеможливорює здійснення контролю за законністю дій посадових осіб вищого військового командування, що в теперішніх умовах є дуже чутливим питанням для суспільства.

Отже, виходячи із сучасних загроз воєнній безпеці України, її суверенітету і територіальній цілісності, викликаних широкомасштабною російською збройною агресією, питання врегулювання механізму реалізації повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України має вагомe суспільно-політичне значення, що, налаштовує автора на необхідність продовження наукових пошуків в контексті окресленої тематики дослідження.

Лісовський Євгеній

*Начальник юридичного відділу Бучанської
районної державної (військової)
адміністрації Київської області*

Особливості діяльності військових адміністрацій в умовах воєнного стану

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України нормальне функціонування всіх гілок державної влади є необхідним для збереження обороноздатності країни. У період дії воєнного стану діяльність місцевих органів влади спрямована на забезпечення виконання Конституції та законів України, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Воєнний стан передбачає надання органам державної влади, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування необхідні повноваження для запобігання загрозам, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Зазначене вимагає відповідного розподілу влади в усіх сферах суспільного життя між різними гілками влади на всіх рівнях. У зв'язку з цим та відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» можуть створюватися тимчасові державні установи - військові адміністрації. [1].

Запровадження по всій території України від 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану стало причиною створення на місцевому рівні нових тимчасових органів влади – військових адміністрацій. Однак, на місцях продовжують функціонувати й інші органи влади, наприклад, органи місцевого самоврядування.

Беручи до уваги важливість кожного з перелічених завдань, проблематичним видається реалізація та розмежування цих повноважень між військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування (міськими, сільськими, селищними радами) та військово-цивільними адміністраціями. Тому, нагальним питанням є дослідження повноважень зазначених органів з метою їх рівномірного розподілу та удосконалення діяльності органів влади на місцях з метою зміцнення обороноздатності держави. [2, с. 111].

Статтею 1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» встановлено, що місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. [3].

Територіально місцеві державні адміністрації утворюються лише на рівні областей, районів, в АР Крим, а також у містах Києві та Севастополі. Таким чином, діяльність місцевих державних адміністрацій розповсюджується на адміністративно-територіальні одиниці України.

Згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 (зі змінами) на всій території України створено 25 обласних військових адміністрацій, а голови цих місцевих державних адміністрацій набули статусу начальників обласних військових адміністрацій. [4]. Також, на базі існуючих районних державних адміністрацій утворено й відповідні районні військові адміністрації, а їхні голови, відповідно, стали начальниками районних військових адміністрацій.

Військові адміністрації виконують низку завдань, визначених правовим режимом воєнного стану, зокрема, це відвернення загрози, відсіч збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, здійснення заходів оборони, цивільного захисту, забезпечення громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Особливістю військової адміністрації є її тимчасовий характер. Така «тимчасовість» має сенс, оскільки правовий режим воєнного стану є тимчасовим заходом, який залежить від тривалості загрози незалежності та територіальній цілісності України. Окрім, власне, військової небезпеки, тимчасовість обумовлена відчутними для суспільства обмеженнями прав і свобод фізичних та юридичних осіб. [5, с. 102].

Наприклад, відповідно частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування здійснювати примусове відчужування майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. [6].

Дане питання чітко врегульоване законодавством, однак зустрічаються випадки обмеження прав громадян під час воєнного стану, що потребують більш детального аналізу та нормативного врегулювання, оскільки з обмеженням прав і свобод Україна фактично тимчасово відходить від своїх зобов'язань за міжнародними документами, такими як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Це, у свою чергу, може створювати передумови для оскарження дій держави до міжнародних судових і правозахисних організацій після відміни воєнного стану. Подібне є виклик для правової держави, а тому, правова система має реагувати на виклики, які перед нею постають. [5, с. 102].

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування відіграють значну роль щодо охорони та оборони територіальних громад. Відповідно до статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», органи місцевого самоврядування і далі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами України. Органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти діяльності військовому командуванню та військовим адміністраціям щодо

забезпечення заходів, які необхідні для запровадження правового режиму воєнного стану на відповідній території та захисту безпеки населення. [1].

Пропонуємо розглянути відмінність військових адміністрацій від військово-цивільних адміністрацій. Ці дві інституції слід розмежовувати. Річ у тім, що адміністративно-правовий статус військових адміністрацій визначається вже згадуваними Законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про місцеві державні адміністрації». В свою чергу, військово-цивільні адміністрації керуються Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» і являються тимчасовим державним органом у, селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України та їх особливості полягає у відсічі збройної агресії Російської Федерації і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведення антитерористичної операції. [7]. Але ключова відмінність полягає у часових параметрах припинення повноважень.

Повноваження військово-цивільних адміністрацій припиняються у день відкриття першої сесії новообраної ради, а також згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» у випадку утворення відповідної військової адміністрації. У свою чергу, момент припинення повноважень військових адміністрацій від початку роботи органів місцевого самоврядування не залежить. [5, с. 104].

Отже, в умовах дії правового режиму воєнного стану створюються військові адміністрації як тимчасові органи місцевої влади. У період своєї діяльності військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та повноваження, що встановлені Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Водночас, повноваження військових адміністрацій, здебільшого, зосереджуються на виконанні завдань із забезпечення безпеки і оборони в усіх сферах суспільного життя тих адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких вони утворені.

Список використаних джерел:

1. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <http://bukvisnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/2059/>.
2. Буханевич О. М., О. В. Забожчук. Військові адміністрації та місцеві органи влади: правові аспекти розподілу повноважень в умовах воєнного стану / О. М. Буханевич, О. В. Забожчук // Правова позиція. – 2023.– № 1 (38). – С. 110-114.
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20-21. – ст. 190.

4. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.

5. Мельник С. М. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в Україні в умовах правового режиму воєнного стану / С. М. Мельник // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. – 2022.– Випуск 6. – С. 100-104.

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. –№ 28. – ст. 250.

7. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03 лютого 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. –№ 13. – ст. 87.

Musayev Hafiz Maharram oghlu
Baku State University, Doctoral student,
Doctor of Philosophy in Law

Directions of bilateral cooperation in ensuring regional security in modern conditions

(Напрями взаємного співробітництва у забезпеченні регіональної безпеки в сучасних умовах)

Açar sözlər: regional təhlükəsizlik, qloballaşma, qarşılıqlı əməkdaşlıq, regional əməkdaşlıq, diplomatiya, terrorçuluq. **Ключевые слова:** региональная безопасность, глобализация, взаимодействие, региональное сотрудничество, дипломатия, терроризм. **Keywords:** regional security, globalization, mutual cooperation, regional cooperation, diplomacy, terrorism.

The security environment of the regions has an important role in the formation of the modern world order. At the same time, the multilateral and bilateral cooperation of states has an important influence on the formation of the regional security environment and ensuring the stability of the environment.

The process of globalization favors multilateral rather than bilateral relations. The process of globalization is seen primarily as the "erasing" of national borders for the sake of the interests of transnational corporations.

It is believed that the term "globalization" was used for the first time by the American scientist T. Levitt after the publication of the book "Globalization of Markets" in 1983 [12].

Today, bilateral relations between states are the basis of multilateral relations in the era of globalization [10]. In this regard, normal bilateral relations play an important role as a basis for regional security

Specialists of various fields of science divide bilateral relations into three parts:

economic, political, and security relations. Among the three, they note that security is the base. Neither political nor economic relations can be discussed without ensuring security.

As a result of bilateral relations, universalization of cultures and convergence of lifestyles of different countries and regions is observed in the regions.

It is necessary to consider the interaction of multilateral relations and bilateral relations. Thus, according to H. Lansov, multilateral cooperation began at the end of the 19th century with the emergence of industry and the improvement of transport and communication technologies. [6]. From R. Robertson's point of view, the period of multilateral cooperation is proportional to the period of the creation of world religions [11].

The modern world community is currently experiencing a period of globalization, characterized by processes of centralization of production, mergers of the largest manufacturers and multinational companies. Mergers of large companies from different countries are taking place. Some experts have called forced mergers and acquisitions a "celebration of winners" [3]. These processes lead to a decrease in production costs and an increase in the profit of the combined capitals.

In the economic sphere, as a result of the development of international cooperation in production, foreign trade and international economic relations as a whole, the interconnection and interdependence of national economies is increasing, and their normal development is observed. This is usually the internationalization of economic life, which means the strengthening of the interconnection and interdependence of the economies of individual countries, the influence of international economic relations on national economies, and the participation of countries in the world economy.

The next stage was international economic integration objectively determined by the deepening of the international division of labor, the internationalization of capital, the global nature of scientific and technical progress, and the increasing degree of openness of national economies and trade freedom. Convergence and mutual adaptation of national economies is expressed in their inclusion in a single reproduction process on an international scale. International economic integration is characterized as the process of economic integration of countries based on the division of labor between individual national economies, the development of deep stable relations and the interaction of their economies at various levels and in various forms, the process of economic interaction between countries, leads to the convergence of economic mechanisms regulated in a coordinated manner by taking the form of interstate agreements and interstate bodies.

Economic integration forms the core of bilateral and multilateral cooperation processes of the modern era, which has an important impact on ensuring regional security.

State security criteria in the economic sphere are multifaceted and depend on many internal and external factors. These factors are mainly formed in two blocks. The first block includes:

- natural resources in the country;
- location of the country;
- labor force, etc.

The second block includes the following:

- economic structure of the country;
- methods used in management;
- laws;
- information base available in this field.

The following are the main economic threat indicators.

- increasing weakening of the country's economic structure;
- weakening of investment, decrease in the use of modern information technologies;
- increasing dependence on foreign products;
- a sharp rise in the state's external debt;
- increase in economic crime;
- existence of "hidden economy".

Bilateral relations affect all areas, including economy, politics, ideology, social sphere, culture, ecology, security, lifestyle, as well as the conditions of human existence [7].

Mutual relations in the economic field are one of the laws of world development. It is related to the formation of the field structure, information and technology exchange, the geographical location of productive forces, and the economic space where economic ups and downs take planetary proportions, taking into account global conditions.

In the political sphere, bilateral relations should not interfere in internal affairs, stay away from political conflicts, and should not affect the state interests of both sides in a negative sense.

Today, one of the main problems of bilateral cooperation in the political sphere is the influence of unilateral globalization, the desire of one state to subjugate the other in a certain way. This inevitably leads to the emergence of many contradictions in mutual relations [8].

Mutual relations in the cultural sphere play an important role in ensuring regional security. As a result of the globalization of culture, the process of forming a single universal human culture is underway. It contributes to the softening of mutual relations, the establishment of liberal values and peace. Cultural relations between countries originate from the cultural relations of peoples.

Rapprochement in the field of culture is an important aspect of integration in bilateral relations.

Cultural globalization is characterized by the convergence of business and consumer culture between different countries of the world and the increase of international communication. It also leads to peace as mentioned.

From the point of view of various scientists, researchers, political and public figures, interstate relations are considered as an important source of new opportunities and positive trends in the development of the world community, as well as the cause of many troubles and conflicts throughout the world and within individual states [9].

Researchers argue that security comes from efficient consolidation of capabilities.

However, when approaching the issue from a regional aspect, it is not always easy to maintain cooperative relations due to the nature of the interests of regional countries or subjects. Nevertheless, the modern system of international and regional relations prioritizes the requirements of international law and promotes mutual cooperation between countries.

As we know, national interests depend on the country's level of development, social and political form, including various aspects. There are a number of issues of national interest that are common to all countries of the region [4, p.43].

States should ensure the protection of the regional environment from terrorism. Human rights standards oblige states to ensure the right to life and other human rights and fundamental freedoms. Acts of terrorism generally violate all rights that states must protect within their obligations. This does not mean that the implementation of a terrorist act is proof of the state's inability to protect human rights. Nevertheless, if the state fails to take the necessary measures to protect these rights, it bears part of the responsibility for their violation. Therefore, an effective counter-terrorism strategy can be part of a state's human rights obligations. Because terrorism denies regional security and human rights in regional countries.

According to internationally recognized human rights standards, governments are required to consider and adhere to a number of important universal principles. For this, a certain discipline and sequence of actions is required from government institutions. Counter-terrorism mechanisms and standards provided by legal protection in the field of human rights are closely related. Anti-terrorist laws and practices that deny or violate human rights are doomed to failure and unacceptable in a society guided by the principles of human rights and the rule of law and democratic values.

The socio-cultural conditions for the emergence and activation of terrorism and extremism in the regional environment are diverse, as modern realities show. However, in recent years, a number of non-traditional forms have also been distinguished, including ecological, biological, etc. At the same time, behind all destructive types and various manifestations, there is a general activity reflected in an organized way in the creation and activation of terrorist and extremist behavior [5, p.41].

As a result of a properly established and implemented state policy, obtaining and effectively managing power gives the state the opportunity to dominate the conditions related to ensuring security in a short period of time.

According to this approach, a state with capabilities superior to other states can effectively use and project its power internationally without facing significant threats.

Currently, regional cooperation plays a key role in the formation of an effective international cooperation environment. Therefore, first of all, prevention of factors that may threaten effective regional cooperation should be focused. The main destructive factor that can threaten security at the regional level is terrorism, and terrorism manifests itself in various forms.

In modern times, terrorism can be called a real, large-scale and long-term threat. Currently, it is one of the most important factors affecting the development of countries at

all levels, from the national level to the regional and even international levels. Terrorist acts of the modern era are distinguished by their brutality and the presence of a large number of victims. The organizers of terrorist actions try to cause the maximum possible damage to the population in order to attract the most attention of the mass media to their activities, as well as to create maximum resonance in the society. It can be argued that modern terrorism has become more rational and pragmatic, turning from a method of political struggle into a means of harming the enemy and at the same time a means of conveying a certain idea to the general public.

It is known that currently the problem of terrorism has become global in the true sense of the word. Combating this phenomenon becomes one of the most important tasks facing humanity at the stage of modern development. In order to solve this problem from the point of view of international law, it is especially important to develop a single and clear definition of concepts such as "terrorism" and "international terrorism" and to establish a universal approach to terminology in this field. Despite the importance of this issue, there is no single definition of the concept of "terrorism" in the world today. The definitions of this phenomenon are quite contradictory both in the legislative acts of different states, in documents accepted at the international level, and in scientific works devoted to relevant topics. The reason for such inconsistencies is that different states define the threat of terrorism and its sources differently, and legislative and law enforcement agencies approach this issue differently, guided by specific duties and state interests.

In conclusion, it can be concluded that the positive development of interstate bilateral relations in political, economic and security fields plays an important role in ensuring regional security.

LITERATURE

1. International Terrorism and its negative impact on Azerbaijan, methodology. Azerbaijan National Library named after M.F. Akhundov, Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Azerbaijan. Baku - 2009. Page - 51. [Electronic resource]. <http://anl.az/download/btvoat.pdf> (View date: 02.05.2023).
2. Musayev Hafiz Maharram oglu: Principles and characteristics of the activities of special services in the fight against international terrorism. Baku, "Chashioglu", 2011. 316 p
- 3.Монтескье Ш. Л. О духе законов. // Избр. произв. - М : Мысль, 1999. - С. 21
- 4.Глобалистика: Энциклопедия // Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков; Центр научных и прикладных программ «ДИАЛОГ». - М.: ОАО Радуга, 2003. - С. 982.
- 5.Исаев Б.А., Баранов И.А. Политические отношения и политический процесс в современной России. / Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2007. - 395 с.<http://nicbar.narod.ru/lekziya27.htm>
- 6.Ланцов С А. Террор и террористы: Словарь. — СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004. — С. 114.
- 7.Чумаков А.Н. Глобализация. Контуры целостного мира: Монография. -

М.: Велби, 2005.-С. 17.

8.Эйфари А.К., Мапцев В.В. Глобализация и развивающиеся страны (политэкономический аспект): Научное издание. - М.: РУДН, 2007.- С. 26-37.

9.Исаков А., Александров В. Глобализм, антиглобализм, терроризм// Обозреватель-Observer. - 2003. - № 3. - С. 27-.

10.BENSAHEL, Nora. "A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism", Studies in Conflict&Terrorism, RAND, 2006.

11.UNDP Human Development Report, 1996, New York, Juli 1996.

12.T. Levitt, «The Globalization of Markets», Harvard Business Review, May-June 1983.

Нестор Віталій

Міжрегіональна академія управління

персоналом, доцент кафедри

адміністративного, фінансового та

банківського права, доктор юридичних наук

Військові адміністрації як інструмент управління в умовах воєнного стану та післякризового відновлення

Положенням статті 5 Основного Закону передбачено, що народ України здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1], саме тому у мирний час суспільство справедливо розраховує, що всі нагальні питання громади вирішують місцеві ради та їхні виконавчі комітети. Проте, на сьогодні в Україні діє правовий режим воєнного стану, що спричинений збройною агресією російської федерації, початком антитерористичної операції на сході України, анексією Автономної Республіки Крим і повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. В таких умовах існування країни військовим адміністраціям відводиться окрема управлінська роль, адже саме вони зобов'язані забезпечити безпеку та життєдіяльність населення.

Особливо важливу та вирішальну роль відіграють військові адміністрації, які створюються на окупованих територіях або на територіях, де відбуваються військові дії, оскільки кожне рішення даних уповноважених суб'єктів впливає на збереження життя людей і громади в цілому та досягнення загальної мети – суспільного блага, що виражається у позитивному результаті прийнятих адміністраціями рішень.

На сьогодні, правовий статус та діяльність військових адміністрацій регулюється положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, відповідно до якого військові адміністрації утворюються з метою забезпечення дії Конституції та законів України, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту,

громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян на відповідній території України разом із військовим командуванням. Військовими адміністраціями називають тимчасові органи управління, що створюються на певній території в умовах воєнного стану або надзвичайної ситуації, рішення про утворення яких приймається Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації [2].

Аналізуючи чинне законодавство, слід виокремити такі основні ознаки діяльності військових адміністрацій, крім тих, що визначені законодавчо, зокрема і положенням частини 1 статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (серед яких забезпечення конституційного ладу, дії положень Конституції та законів України, антитерористичний захист держави та правопорядку, підтримка та задоволення потреб населення тощо): дані суб'єкти є складовою частиною системи органів державної влади; ці тимчасові органи є розпорядничко-виконавчими органами з використанням методів, властивих військовому управлінню; їх компетенція передбачає здійснення лише таких дій, які безпосередньо засновані на законі або є наслідком необхідності виконання законів; дані органи наділені відповідно до принципу централізації керівництва правами встановлювати нові правила, видавати на основі законодавства та в межах певних повноважень обов'язкові для виконання підлеглими органами та посадовими особами акти управління як нормативні, так і індивідуальні, які спрямовані на запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану [3, С. 37].

Із зазначеного можна зробити проміжний висновок, що внаслідок введення правового режиму воєнного стану, військові адміністрації наділяються повноваженнями, які направлені на збереження національної безпеки і забезпечення належного рівня дотримання прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб з урахуванням законних обмежень, строк дії яких є обов'язково визначеним.

Зважаючи на досвід України та міжнародну практику управління та адміністрування на територіях, де введено особливий правовий режим внаслідок воєнних дій, можна зазначити, що діяльність військових адміністрацій направлена на забезпечення, перш за все, стабільності та безпеки на окупованих або звільнених територіях при обов'язковій умові забезпечення відповідності змін в управлінні нормам міжнародного гуманітарного права, тобто є підстави стверджувати, що їх основне призначення полягає у врегулюванні ситуацій, що мають ознаки кризових, а також таких, які виникають за умов післякризового відновлення. Тобто створення військових адміністрацій як органів державного управління – це оптимальний результат моделі суб'єктного управління, яка заміняє місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у кризові періоди існування держави як геополітичного учасника міжнародних відносин та регулятора відносин, що формуються всередині такого складного соціального утворення.

Слід визнати той факт, що Україна ще проходить шлях уніфікування та удосконалення законодавства, яке регулює основи функціонування та правового

статусу військових адміністрацій. Зокрема, в даному контексті важливим є законопроект № 8056 про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану [4], яким пропонуються зміни до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану».

На сьогодні, відповідно до положень чинного законодавства, військові адміністрації населених пунктів фактично починають формуватися «з нуля» з військовослужбовців військових формувань, правоохоронних органів, служби цивільного захисту, працівників, що уклали з Генеральним штабом Збройних Сил України трудовий договір. Однак, парламент розглядає ініціативи щодо функціонування місцевого самоврядування в період дії воєнного стану, з метою уникнення колізії повноважень, оскільки фактично кожна громада має самостійно обрану місцеву раду як орган місцевого самоврядування, що має законний мандат на представлення інтересів членів такої громади. Дискусійним також є питання функціонування військових адміністрацій районів та областей, у яких, на відміну від військових адміністрацій населених пунктів, їх статусу набувають, відповідно, районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних держадміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій. Отже, органи державної влади, що вже існували, наділяються новими повноваженнями, набуваючи іншого правового статусу.

Також варто зазначити, що вищезгадуваний Закон України «Про правовий режим воєнного стану» прямо не передбачає автоматичне припинення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування у разі утворення військових адміністрацій, хоча момент припинення повноважень військових адміністрацій у законі зафіксовано. Натомість, положенням ст. 78 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради достроково припиняються з дня набрання чинності актом Президента України про утворення відповідної військово-цивільної, військової адміністрації [5].

Зазначене дає підстави зробити висновок, що проблематика функціонування військових адміністрацій на території України потребує глибокого подальшого дослідження, що спричинено недоліками законодавчого регулювання та недостатнім рівнем наукового опрацювання даного питання. Враховуючи тривалу війну на території України, питання правового статусу та функціонування військових адміністрацій повинно бути досконало доопрацьоване, особливо в частині функціонування даних тимчасових органів управління у період післякризового відновлення нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України зі змінами : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 28. 2015. Ст. 250.

3. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 33-37.

4. Проект Закону України від 19.09.2022 № 8056 «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану». *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74938 (дата звернення: 17.02.2024).

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст.170.

Пашинський Володимир
*Київський національний університет
доцент кафедри адміністративного
права та процесу, доктор юридичних
наук, доцент*

Ребенок Сергій
*військова частина А1376, офіцер
юридичної служби, молодший лейтенант*

Проблемні питання притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності за розпивання алкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів

З початком у 2014 році гібридної російської військової агресії проти України гостро постало питання забезпечення правопорядку і військової дисципліни у Збройних Силах України в умовах ведення антитерористичної операції та посилення відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень.

З цією метою, виходячи з того, що військовослужбовці є особами зі спеціальним правовим статусом, а також спеціальним суб'єктами адміністративної відповідальності, законодавцем у 2015 році було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення відповідною главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» [1], в якій, зокрема, було передбачено адміністративну відповідальність військовослужбовців за розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів (ст.172²⁰) [2].

Військове адміністративне правопорушення (проступок) є одним із видів адміністративних правопорушень яке вчинене військовослужбовцем і тягне за собою адміністративну відповідальність. В свою чергу, адміністративне

правопорушення - це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне діяння деліктоздатної особи, яке тягне за собою адміністративну відповідальність [3, с.140]. Законодавцем, в Кодексі України про адміністративні правопорушення, під адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність (ст.2) [2].

Одним із таких військових адміністративних правопорушень є правопорушення визначене стаття 172²⁰ Кодексу України про адміністративні правопорушення «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів». Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів на території військових частин, військових об'єктів, або появу таких осіб на території військової частини в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, або виконання ними обов'язків військової служби в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, а також відмову таких осіб від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння тягнуть за собою відповідальність у вигляді накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до семи діб (ч.1 ст.172²⁰) [2].

Крім того, адміністративним проступком вважається участь начальників (командирів) та інших керівників у розпиванні з підлеглими військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів під час виконання ними обов'язків військової служби, або невжиття ними заходів для відсторонення від обов'язків військової служби осіб, які перебувають у нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння, або приховування випадків розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, появи на території військової частини в нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння підлеглих військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб (ч.2 ст.172²⁰) [2].

Вчинення вищезазначених дій, передбачених частинами першою або другою статті 172²⁰ Кодексу України про адміністративні правопорушення, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, або в умовах особливого періоду тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб (ч.3 ст.172²⁰) [2].

В той же час, в умовах воєнного стану, з об'єктивних причин, пов'язаних з фактичним веденням бойових дій, значним збільшенням чисельності Збройних Сил України та відповідним збільшенням кількості військовослужбовців, також зросла кількість вчинених даними особами адміністративних правопорушень, в тому числі, пов'язаних з розпиванням алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів.

На сьогоднішній день чинним законодавством України не передбачено посиленої адміністративної відповідальності за повторне розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, вчинені в умовах особливого періоду військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами.

Це безумовно є проблемою та очевидною прогалиною в законодавстві. Усунення даної прогалини дозволить зменшити випадки розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, вчинені в умовах особливого періоду.

Також існує проблема з встановленням факту повторного розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, вчинені в умовах особливого періоду та ведення реєстр вчинених військовослужбовцями адміністративних правопорушень.

З огляду на наведене, є доцільно погодитися з пропозицією науковців щодо нагальної необхідності у створенні Єдиного реєстру військових правопорушень, який містив би дані про всі делікти, вчинені військовослужбовцями під час перебування на військовій службі, а військовозобов'язаними (резервістами) - у період проходження зборів [4, с. 28].

З урахуванням вищевикладеного, можна дійти висновку, що питання притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовців за розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів в умовах особливого періоду потребують подальшого правового врегулювання з урахування практики застосування даної норми в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період: Закон України № 158-VIII від 05.02.2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-19#n15> (дата звернення: 14.02.2024).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073¹-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 14.02.2024).

3. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: дисертація. Київ, Панасюк О.В. 2021. 535 с.

4. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України: підручник. Київ: Издательский дом «Сварог», 2023. 516 с.

Serowaniec Maciej

*Nicolaus Copernicus University in
Toruń, Faculty of Law and
Administration, Prof. UMK*

Municipal tasks in the field of state security and defence (Завдання муніципалітетів у сфері оборони)

With regard to the implementation of tasks related to the broadly understood defence of the Republic of Poland, the basic regulation defining the authorities competent in matters of state defence, as well as the entities participating in the implementation of public tasks related to the defence, is currently the Act of 11 March 2022 on the Defence of the Homelandⁱⁱⁱ. It is worth noting at this point that, among the entities implementing tasks in the field of state defence, the legislator mentions, in addition to all authorities and government administration, other state bodies and institutions, entrepreneurs, non-governmental organisations and other entities, as well as every citizen, also local self-government bodies. Thus, the legislator assumes the cooperation in this area of local self-government units, whose activity is concretised through the activity of local self-government bodies, primarily with the government administration. However, the analysis of the statutory regulation leads to the conclusion that in the light of the provisions of the analysed statutory regulation, local self-government units, including communes, are treated primarily as entities supporting the government administration in taking measures to ensure the state's defenceⁱⁱⁱ.

The legislator delegates several tasks and competences regulated by the Homeland Defence Act to municipal bodies for implementation in the field of registration and qualification activities, which are conducted for the needs of state defence. The analysis of the statutory regulation leads to the conclusion that the organs of local self-government units obtain competences in this respect to undertake activities in the area of military registration and military qualification.

Following the provisions of the Act, registration and qualification activities are to be used primarily to create a military record constituting a database on: persons subject to registration, military qualification, compulsory military service and persons volunteering for military service, as well as those subject to or fulfilling other types of defence duty; soldiers in active military service and persons in reserve; and employees of the Ministry of National Defence. Under the provisions of the Act under review, the tasks of military registration have been entrusted to the executive bodies of municipalities. In principle, military registration is carried out by the head of the commune (mayor, city president) competent for the place of permanent residence or temporary residence lasting more than three months of the person subject to registration on the day he/she attains the age of 18 (art. 53 of the Homeland Defence Act).

The Homeland Defence Act also regulates the principles of imposing an obligation to perform benefits in kind. According to the provisions of the analysed act, in-kind benefits,

consisting in the handing over for use of owned real property and movable assets to prepare for state defence or combat natural disasters, liquidating their effects and crisis management, may be imposed on state offices and institutions, entrepreneurs and other organisational units, as well as natural persons (art. 628 of the Homeland Defence Act). Such services may be performed for the benefit of the Armed Forces, units intended for militarisation and organisational units performing tasks for state defence or combating natural disasters, elimination of their effects and crisis management, and also for the benefit of local self-government bodies. The body competent to impose the obligation to provide benefits in kind is the executive body of the municipality, i.e. the head of the municipality (mayor, city president). It is his/her competence to issue administrative decisions on the allocation of real or movable property for benefits in kind, including those planned to be performed in the event of an announcement of mobilisation and wartime. However, if the issuance of a decision in this respect is related to the allocation of real or movable property for benefits in connection with their use during a military qualification, the cooperation of public administration bodies is necessary in this case.

In the event of the declaration of mobilisation and wartime, the legal regulation shaping the role of local self-government in the defence of the Republic of Poland is of a special nature concerning the previously discussed legal constructions. This is because the legislator aims, in these circumstances, to deform the actions taken by the competent authorities and, additionally, creates the possibility of appointing persons subject to the obligation of personal services to perform ad hoc works. In the light of the provisions of Article 637 of the Act on Homeland Defence, such persons may be called upon at any time in the event of an announcement of mobilisation and in time of war to perform various types of ad hoc work for the benefit of the Armed Forces or organisational units performing tasks for the needs of national defence. In contrast, the performance duration of this type of service may not exceed 7 days at a time. It is also worth noting that the legal regulation allows the addressee of the obligation to provide benefits in kind to local self-government bodies in this period. Subjectively, however, the legislator has limited these benefits to the handing over of owned real estate and movables for use by the Armed Forces or organisational units performing tasks for the needs of state defence.

The procedural solutions are also aimed at significantly deforming the procedures accompanying the imposition of obligations in this respect. The legislator similarly creates the body competent for imposing the obligation of personal and material benefits in the event of announced mobilisation and wartime. In the cases mentioned above, administrative decisions are issued by the head of the commune (mayor, city president). Following the adopted statutory solutions, in specific situations the municipal executive bodies may also impose the obligation to provide benefits in person or in kind by way of announcements or another manner. Such regulation is particularly important because it allows for a significant deformalisation of the procedure of imposing the obligation to provide benefits in specific periods when the proper functioning of offices and other institutions, including those ensuring the possibility of effective delivery of administrative decisions, may be disrupted.

The last category of benefits related to the defence of the Republic of Poland, in the realisation that the legislator provided for the participation of local governments, including municipalities, are special benefits. In the light of the provisions of Article 642 of the Homeland Defence Act, municipal authorities may also be obliged, among other things, to: adapt their real estate and movables to the needs of the State's defence, in a manner that does not change their properties and purpose; adapt constructed (reconstructed and extended) buildings and manufactured movables to the needs of the State's defence, in a manner that does not change their properties and purpose; maintain (relocate) production, repair and service capacities necessary for the performance of tasks for the benefit of the State's security or defence or perform mobilisation tasks for the benefit of the Armed Forcesⁱⁱⁱ. In this respect, therefore, local self-government bodies may act as addressees of obligations resulting from the performance of such services.

In conclusion, it is worth emphasising that, in the light of the analysed Act, municipalities, as basic units of local self-government, have important duties in the scope of the implementation of tasks related to the defence of the Republic of Poland. It is worth noting that these are not only tasks of a rationing nature, covering registration and qualification activities carried out for the needs of the state's defence, but also key tasks in determining benefits for defence. The basic burden of the implementation of tasks and competences in this respect has been transferred to the municipal level of local self-government, particularly to the municipality's executive body (mayor, city president). An analysis of the Act's provisions leads to the conclusion that, taking into account doctrinal assumptions, the legislator treats local self-government units as entities supporting the government administration in taking measures to ensure state defence.

ⁱⁱⁱ Abstract is a modified version of the article: M. Serowaniec, P. Rączka, Tasks of the municipalities in the field of defence Cybersecurity and Law 2023, no. 2 (10), pp.70-81.

ⁱⁱⁱ Journal of Laws, item 655 - hereafter referred to as the Homeland Defence Act.

ⁱⁱⁱ More extensively M. Serowaniec, P. Rączka, Samorząd terytorialny i jego rola w ustawie z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Journal of Modern Science 2023, no. 1, vol. 50.

Тригуб Андрій

кандидат юридичних наук, адвокат

Проблеми правосуб'єктності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки

Засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони

визначені Законом України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ «Про оборону України» [1].

Відносини між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також загальні засади проходження в Україні військової служби визначені Законом України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ «Про військовий обов'язок і військову службу» [2].

До березня 2021 року зазначені законодавчі акти містили положення про військові комісаріати (далі – РВК), їхні права та обов'язки тощо. РВК були віднесені до числа органи військового управління поряд з Міністерством оборони України; іншими центральними органами виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України; Генеральним штабом Збройних Сил України; іншими штабами, командуваннями, управліннями тощо.

Законом України від 30.03.2021 № 1357-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку» були внесені зміни до вказаних вище та низки інших законодавчих актів, якими передбачено запровадження територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК) на заміну РВК. У Прикінцевих та перехідних положеннях Закону було зазначено, що ТЦК утворюються на базі діючих РВК шляхом їх перетворення протягом двох місяців з дня набрання чинності цим Законом та є їх правонаступниками [3].

Зважаючи на те, що Закон № 1357-ІХ набрав чинності 23.04.2021 перетворення РВК у ТЦК мало бути завершене до 23 червня 2021 р.

Стаття 108 ЦК України визначає, що перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. 2. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи. У свою чергу стаття 107 Кодексу передбачає складання передавального акту [4].

Згідно частини 6 статті 4 Закону України від 15.05.2003 № 755-ІV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» у разі перетворення юридичних осіб здійснюється державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація новоутвореної юридичної особи. Перетворення вважається завершеним з дати державної реєстрації новоутвореної юридичної особи [5].

Отже, на виконання Закону № 1357-ІХ РВК мали би бути припинені та до ЄДР мали би бути внесені ТЦК як новоутворені ЮО з власними новими ідентифікаційними номерами.

Проте, на сьогодні в ЄДР частина РВК досі відображаються як зареєстровані юридичні особи, частина – в стані припинення (наприклад зареєстровані Подільський та Деснянський районний у місті Києві військовий комісаріат, однак відсутні відомості про РВК інших районів Києва).

Постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 154 затверджене

Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Згідно цього положення ТЦК є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. ТЦК утворюються в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі, інших містах, районах, районах у містах. Залежно від обсягів облікової, призовної та мобілізаційної роботи утворюються районні (об'єднані районні), міські (районні у містах, об'єднані міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (далі - районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки). Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки утворюються, ліквідуються, реорганізуються Міноборони (пункт 1) [6].

Отже, Положення № 154 не передбачило, що ТЦК утворюються шляхом реорганізації РВК та є їхніми правонаступниками. У ньому фактично йдеться лише про утворення.

Важливим є пункт 7 Положення № 154, згідно якого територіальні центри комплектування та соціальної підтримки Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, реєстраційні рахунки в органах Казначейства. Районні ТЦК є відокремленими підрозділами відповідних ТЦК Автономної Республіки Крим, областей, мм. Києва та Севастополя. З метою забезпечення виконання завдань та визначених функцій районних ТЦК у їх складі утворюються структурні підрозділи (відділи, відділення, групи, служби), які провадять діяльність відповідно до положення про структурний підрозділ, що затверджується керівником районного ТЦК [6].

Отже, наведене не узгоджується із Прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 1357-IX, оскільки передбачає іншу організаційну структуру ТЦК: обласні ТЦК – на правах юридичних осіб (новостворених); районні ТЦК – на правах відокремлених підрозділів обласних ТЦК; відділи районних ТЦК – на правах структурних підрозділів районних ТЦК.

На даний час склалася практика використання районними ТЦК ідентифікаційних кодів РВК на печатках і бланках, що є некоретним.

Варто додати, що керівники ТЦК прямо наділені правом розглядати справи про адміністративні правопорушення згідно статті 235 КУпАП. При цьому, стаття 255 КУпАП не наділяє ТЦК правом складати протоколи про адміністративні правопорушення та містить правило: у випадках, прямо передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення можуть складати також посадові особи інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування і представники органів самоорганізації населення. Проте, зазначені вище акти законодавства не передбачають можливості їх складання ТЦК, однак на практиці суди цьому не надають належної уваги.

Стаття 43 КАС України установлює, що здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна

правоздатність) визнається (серед іншого), органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами), адміністратором за випуском облігацій.

Отже, адміністративна процесуальна правоздатність суб'єкта владних повноважень не ставиться в залежність від його реєстрації юридичною особою (наприклад Уповноважений АМКУ; кадастрові реєстратори, державні реєстратори; ГУ ДПС як відокремлені підрозділи ДПС України).

При цьому у спорах за участю ТЦК суди не дають прямої оцінки доводам позивачів про відсутність у них статусу юридичних осіб.

Викладене дозволяє дійти таких висновків: на сьогодні правовий статус та організаційно-правова форма ТЦК не мають достатньої правової визначеності та не повною мірою відповідають чинному законодавству. Законодавство, яке регулює діяльність ТЦК, містить колізії щодо порядку їхнього створення та організаційно-правової форми. Ці недоліки є істотними та потребують якнайшвидшого вирішення.

Найбільш оптимальним способом такого вирішення видається реалізація підходу: обласні ТЦК – на правах юридичних осіб (новостворених); районні ТЦК – на правах відокремлених підрозділів обласних. Колишні РВК пропонуються припинити шляхом приєднання до обласних ТЦК. Це б дозволило передати до ТЦК права на майно колишніх РВК та архіви вже після реєстрації ТЦК в ЄДР.

В Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» доцільно передбачити перехідний період: виконання ТЦК своїх повноважень до їх реєстрації в ЄДР.

У правозастосуванні необхідно враховувати особливості правового регулювання у сфері оборони, а саме: статус ТЦК саме як органів військового управління, що не є тотожним поняттю «державний орган» та «юридична особа» (до прикладу «Оперативне командування «Південь», Оперативне командування «Північ», зрештою Командування Сухопутних військ Збройних Сил також не мають статусу юридичної особи, однак їхня правосуб'єктність не викликає дискусій).

Список використаних джерел

1. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення 22.02.2024).

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення 22.02.2024).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку : Закон України від 30.03.2021 № 1357-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1357-20> (дата звернення 22.02.2024).

4. Цивільний кодекс України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 22.02.2024).

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення 22.02.2024).

6. Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF> (дата звернення 22.02.2024).

Шамрай Богдан

*Збройні Сили України, помічник командувача
– начальник юридичного управління
Командування Сухопутних військ, кандидат
юридичних наук, полковник юстиції*

Адміністративно-правові аспекти превентивної діяльності сил оборони держави щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права в умовах воєнного стану

Надзвичайно актуальним, в умовах воєнного стану, який введено Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 та затверджено Законом України [№ 2102-IX від 24.02.2022](#) на всій території нашої держави [1], є питанням щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права.

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка з 24 лютого 2022 року набула широких масштабів та супроводжується численними порушеннями права збройних конфліктів, що вчиняються представниками військових формувань та інших підрозділів РФ, спонукає до запровадження ефективних запобіжних (превентивних) заходів щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП).

Водночас, питання превентивної діяльності щодо недопущення порушень МГП стосується також і військовослужбовців військових частин (підрозділів) сил оборони нашої держави, що у свою чергу гарантує недопущення притягнення їх до відповідальності за порушення законів і звичаїв війни або застосування збройної сили (ст. 438) [2]. Відповідно для ефективної реалізації норм МГП військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань в умовах воєнного стану важливе значення мають превентивні заходи щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права, які зокрема пов'язані з:

плануванням, підготовкою та проведенням наступальної (оборонної) операцій та у ході виконання поставлених завдань;

гарантуванням життя, здоров'я та гуманного поводження з полоненими представниками військових формувань та інших підрозділів російської федерації, а також представниками незаконних збройних формувань;

збором інформації (доказів) про факти порушень норм МГП військовими формуваннями (іншими підрозділами) російської федерації та незаконними збройними формуваннями, а також інформації щодо прикладів належного застосування Збройними Силами України МГП та правил застосування сили;

недопущенням порушень законів і звичаїв війни або застосування збройної сили підпорядкованим особовим складом.

Так, під час планування, підготовки та проведення наступальної (оборонної) операцій та у ході виконання поставлених завдань військове командування повинно забезпечити неухильне дотримання норм міжнародного гуманітарного права та організувати застосування військ та управління ними із врахуванням принципів МГП: законності, обмеження, розрізнення, співмірності, гуманності та військової необхідності, передбачивши всі можливі запобіжні заходи з метою уникнення втрат серед цивільного населення та збитків цивільним об'єктам та об'єктам, які знаходяться під захистом МГП [3]. Виконання зазначеного повинно забезпечуватися, зокрема, за рахунок:

розміщення військових об'єктів, максимально можливою мірою, уникаючи густонаселених районів та фондів медичних і освітніх закладів;

своєчасного переміщення цивільних осіб та цивільних об'єктів із розташування військових об'єктів та районів, що розташовані поблизу військових об'єктів;

завчасного повідомлення про наступальні (оборонні) заходи, які можуть зачіпати цивільне населення (наприклад, для евакуації людей із певних будівель або районів);

постійного уточнення місць розташування об'єктів (зон), що знаходяться під захистом МГП, на маршрутах висування і рубежах розгортання противника, а також характер (статус) об'єктів (цілей), що заплановані до вогневого ураження;

обрання такого напрямку і часу застосування сили, а також вибору того об'єкту, напад на який створить найменшу небезпеку для життя цивільних осіб і цивільних об'єктів та забезпечить виконання поставленого завдання;

вжиття усіх можливих запобіжних заходів при виборі засобів і методів ведення воєнних дій, щоб уникнути випадкових втрат життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і випадкової шкоди цивільним об'єктам або звести їх до мінімуму.

Разом з тим, під час планування, підготовки та проведення операцій, а також у ході виконання поставлених завдань військове командування повинно передбачати заборони, зокрема, щодо:

застосування сил та засобів на об'єкти, які знаходяться під захистом МГП, у разі відсутності воєнної необхідності, методів і засобів ведення воєнних дій, які не

відповідають нормам права війни;

здійснення будь-якого нападу, який може спричинити випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдати випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої військової переваги, яку планується одержати [4].

З метою гарантування життя, здоров'я та гуманного поводження з полоненими представниками військових формувань та інших підрозділів російської федерації, а також представниками незаконних збройних формувань військово командування повинно:

забезпечувати неухильне виконання вимог Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року [5], та Додаткового протоколу № 1 від 8 червня 1977 року [4], що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів та Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 721 [6];

забезпечувати гуманне поводження з військовополоненими, не допускати стосовно них насильства, жорстокого поводження і тортур, образливого та принизливого ставлення, залякування, а також не піддавати їх життя та здоров'я загрозі під час здійснення евакуації із зони ведення вогню. З усіма військовополоненими поводитися однаково, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, національності, релігії чи віросповідання, політичних переконань або за іншими аналогічними ознаками. З військовополоненими-жінками поводитись з усією повагою, зумовленою їх статтю, так само прихильно, як і з чоловіками.

Водночас, у разі порушення противником заборон передбачених статтею 37 (Заборона віроломства) Додаткового протоколу № 1 від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, а саме вчинення дій, спрямованих на те, щоб викликати довіру противника і примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами міжнародного права, з метою обману такої довіри – фіксувати зазначені порушення для подальшого притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни.

Важливими превентивними заходами щодо недопущення порушень норм міжнародного гуманітарного права, а також притягнення до юридичної відповідальності винних у порушенні норм МГП є:

збір інформації (доказів) про факти порушень норм МГП військовими формуваннями (іншими підрозділами) російської федерації та незаконними збройними формуваннями, а також інформації щодо прикладів належного застосування Збройними Силами України МГП та правил застосування сили;

взаємодія з відповідною робочою групою з документування воєнних злочинів Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні щодо надання та внесення інформації

(доказів) про факти порушень норм МГП збройними силами РФ у ході збройної агресії проти України до реєстру порушень МГП [7].

Не менш важливим питанням, яке стосується превентивних заходів щодо недопущення порушень норм МГП є недопущення порушень законів і звичаїв війни або застосування збройної сили підпорядкованим особовим складом. В контексті цього військове командування повинно:

забезпечувати систематичне доведення до особового складу норм МГП та Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23 березня 2017 року № 164 (із змінами) [3];

інформувати підпорядкований особовий склад щодо кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни (воєнних злочинів) або застосування збройної сили. При цьому акцентувати увагу, що за порушення законів і звичаїв війни або застосування збройної сили військовослужбовці несуть відповідальність без урахування бойового імунітету, визначеного Законом України “Про оборону України” [8];

вживати заходів реагування по кожному випадку порушення військовослужбовцями Збройних Сил та інших військових формувань України норм МГП, зокрема шляхом проведення службових розслідувань (перевірок) та у разі підтвердження факту правопорушення та встановлення вини військовослужбовців, вирішувати питання щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Крім того, слід акцентувати увагу, що у разі умисного неприпинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, стосовно винних посадових осіб направляти повідомлення щодо притягнення їх до кримінальної відповідальності, передбаченої статтею 426 “Бездіяльність військової влади” Кримінального кодексу України.

Висновок. Таким чином, збройна агресія Російської Федерації проти України, яка з 24 лютого 2022 року набула широких масштабів та супроводжується численними порушеннями міжнародного гуманітарного права спонукає до запровадження ефективних запобіжних (превентивних) заходів щодо недопущення цих порушень. Превентивна діяльність сил оборони нашої держави щодо недопущення порушень МГП пов’язана, зокрема, з: плануванням, підготовкою та проведенням операцій, а також безпосередньо з виконанням поставлених завдань; гарантуванням життя, здоров’я та гуманного поводження з полоненими представниками військових формувань та інших підрозділів РФ; збором доказів про факти порушень норм МГП військовими формуваннями (іншими підрозділами) РФ, а також інформації щодо прикладів належного застосування Збройними Силами України МГП; недопущенням порушень законів і звичаїв війни або застосування збройної сили підпорядкованим особовим складом.

Превентивна діяльність щодо недопущення порушень норм МГП має

важливе значення в умовах воєнного стану та безпосередньо впливає на ефективність реалізації норм МГП військовослужбовцями Збройних Сил України та інших військових формувань. У свою чергу неухильне дотримання вимог міжнародних і національних нормативно-правових актів сприятиме дотриманню правопорядку у військах, який є запорукою успішного виконання визначених завдань силами оборони нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23 берез. 2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 черв. 1977 р.: ООН; Протокол, Міжнародний документ від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
6. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2022 р. № 721. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
7. Міжвідомча комісія ініціює створення реєстру порушень міжнародного гуманітарного права. Дата доступу 17.02.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizhvidomcha-komisiia-initsiiue-stvorennia-reiestru-porushen-mizhnarodnoho-humanitarnoho-prava>.
8. Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

Шевченко Олена

*Державний торговельно економічний
університет, доцент кафедри
адміністративного, фінансового та
інформаційного права, кандидат юридичних наук*

Державне управління у сфері оборонних закупівель

Важливим завданням кожної держави є забезпечення територіальної цілісності, що напряму пов'язане із існуванням держави та безпекою її населення, і підтверджує цю позицію перебіг подій в Україні. Окрім того, функціонування держави неможливе без фінансової підтримки та видатків на організацію її управління та інших публічних потреб. Видатки з державного бюджету забезпечують реалізацію різних важливих програм у тому числі формують основу обороноздатності держави. Значення розподілу публічних коштів виражається в тому, що видатки, як і доходи держави, визначаються та регулюються на законодавчому. Від державного управління видатками у сфері національної безпеки України напряму залежить можливість захисту територіальної цілісності держави. Так, з огляду на агресію з боку російської федерації та необхідність запровадження режиму воєнного стану, вважаємо актуальним розглянути питання державного управління у сфері оборонних закупівель України.

Планування та управління видатками у сфері оборони та національної безпеки закріплене на рівні окремих нормативно-правових актів, серед них: Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 [1], який визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, запроваджує всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формування сектору безпеки і оборони. У п.15 статті 1 цього закону покладено вимогу «...визначення пріоритетів, завдань і заходів із забезпечення національної безпеки України, збалансованого розвитку складових сектору безпеки і оборони на основі оцінки безпекової обстановки та з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави» [1, п. 15, ст. 1]; Закон України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 [2], який визначає загальні правові засади планування, порядок формування обсягів та особливостей здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони, та порядок здійснення державного і демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель.

Важливу роль у питаннях управління видатками у сфері оборони покладено на центральний орган виконавчої влади – Міністерство оборони України. Відповідно до Положення про Міністерство оборони України [3] на нього покладено ряд завдань, викладених у п.4 ст.3, серед них: участь у формуванні

оборонного бюджету та подання звітності про використання виділених коштів (п.п.9); подає пропозицій щодо визначення на особливий період потреб Збройних Сил, інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання (п.п.12); організовує планування, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах (п.п.14); укладає договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання таких завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції (п.п.20); забезпечує постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності, проведення ремонту та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна у межах коштів, передбачених державним бюджетом, і здійснення контролю за їх ефективним використанням (п.п.23); виступає державним замовником і формує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил потреб, вимог та пріоритетів під час здійснення оборонних закупівель пропозиції до зведеного трирічного плану закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями, складає та затверджує трирічний та річний плани закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення, надає тактико-технічні (технічні) завдання виконавцям державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель (п.п.26); забезпечує виконання функцій уповноваженого органу з державного гарантування якості, головного органу у сфері здійснення оборонних закупівель та державного замовника у сфері оборони (п.п. 26¹). Як зазначено у Положенні: «З метою організації своєї діяльності Міністерство оборони забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів і матеріальних ресурсів, в тому числі тих, що передбачені для реалізації проектів, виконання програм, зокрема міжнародних; здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за їх використанням та усунення недоліків і порушень, виявлених органами державного фінансового контролю та правоохоронними органами» [3, п. 5, п.п. 4].

Щодо питань закупівель, варто зазначити, що з боку працівників Міністерства оборони України у період повномасштабної війни громадськими активістами та журналістами–розслідувачами було викрито численні порушення у цій царині: закупівля за завищеними цінами, закупівля неякісних товарів чи відсутність поставок товарів за сплаченими контрактами. З огляду на це, гостро постало питання зміни політики закупівель та перехід на нові стандарти.

Для виправлення ситуації та запровадження нових підходів до оборонних закупівель прийнято рішення створити окремі суб'єкти, які будуть опікуватися державними закупівлями у цій сфері. Так, створено Державне підприємство Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» [4] (17.06.2022 р.), директором призначена Марина Безрукова; та Державне підприємство Міністерства оборони України «Агенція закупівель у сфері оборони» (04.11.2022 р.), директор Жумаділов Арсен Куатович [5].

Також на рівні вищого органу виконавчої влади прийнято Постанови: «Деякі питання здійснення закупівель товарів, робіт і послуг у сфері оборони службою державного замовника» [6] (03.11.2023) та «Деякі питання здійснення оборонних закупівель службою державного замовника» [7] (16.05.2023). Перша Постанова затвердила «Порядок використання державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція закупівель у сфері оборони» коштів, передбачених у державному бюджеті для оборонних закупівель». На Агенцію покладено завдання здійснювати: 1) контроль за своєчасним укладенням та виконанням державних контрактів (договорів) на закупівлю товарів, робіт і послуг та інших пов'язаних послуг, 2) претензійно-позовну роботу щодо стягнення дебіторської заборгованості, 3) забезпечення ефективного, результативного та цільового використання бюджетних коштів. Друга - затвердила «Порядок використання державним підприємством Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення». Ним визначено механізми використання передбачених у державному бюджеті коштів для реалізації бюджетної програми КПКВК 2101150 «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» та встановлено деякі особливості виконання функцій служби державного замовника зважаючи на характер закупівель.

Нові суб'єкти уже активно працюють на платформі «Prozorro», де, станом на 02.02.2024 р., Агенція закупівель у сфері оборони розмістила 9 тендерів, а Агенція оборонних закупівель - 1 [8].

Міністерство оборони України за результатами діяльності «Агенції закупівель у сфері оборони» у I кварталі 2024 р. зобов'язане поінформувати Кабінет Міністрів України щодо обґрунтованості запроваджених нових підходів до оборонних закупівель, Також міністерство щороку до 30 грудня буде подавати Кабінету Міністрів України звіт за результатами діяльності Агенції.

Отже, було створено нові суб'єкти - державні підприємства Міністерства оборони України, на які покладено обов'язок здійснювати державні закупівлі на принципах прозорості, ефективності, результативності, цільового використання бюджетних коштів. На Агенції у сфері державних оборонних закупівель покладено завдання контролю за виконанням контрактів, а у випадку їх невиконання чи неналежного виконання – проведення претензійно-позовної роботи. На сьогодні ще проводиться робота щодо уникнення дублювання повноважень міністерства та агенцій.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=en> (дата звернення: 02.02.2024)
2. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text> (дата звернення: 02.02.2024)

3. Положення про Міністерство оборони України: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2024)

4. Про утворення державного підприємства Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель»: Наказ Міністерства оборони України від 17 червня 2022 року № 159 URL: <https://dpa.mod.gov.ua/aboutus.html>

5. Реєстраційні дані ДП МОУ «АЗУСО» URL: <https://opendatabot.ua/c/44830311> (дата звернення: 02.02.2024)

6. Деякі питання здійснення закупівель товарів, робіт і послуг у сфері оборони службою державного замовника: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 03.11.2023 № 1142 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-2023-%D0%BF#Text>

7. Деякі питання здійснення оборонних закупівель службою державного замовника: *Постанова Кабінету Міністрів України* від 16. 05. 2023 № 494 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2023-%D0%BF#Text>

8. Тендери замовника: Державне підприємство Міністерства оборони України «Агенція оборонних закупівель» та Державне підприємство Міністерства оборони України «Агенція закупівель у сфері оборони» URL: <https://tender.uub.com.ua/company-44725823/> (дата звернення 02.02.2024р.)

Розділ 4. Молоді вчені, аспіранти, студенти: наукові пошуки

Aliyeva Nazrin

Baku State University

Ph.D candidate in International Law

Faculty of Law

The International legal status of the World Intellectual Property Organization and new trends”

(Міжнародно-правовий статус Всесвітньої організації інтелектуальної власності та нові тенденції)

The World Intellectual Property Organization (WIPO), which is an organization affiliated with the United Nations, has a significant role at the international level, carrying out global efforts to protect and promote intellectual property (IP). In this context, the efforts of WIPO, which helps to establish international standards in different areas of IP rights such as patents, trademarks, copyright, trade secrets, industrial designs, etc., especially in ensuring cooperation between countries on the protection of IP, organizing training programs, encouraging information sharing, collecting and reporting IP statistics are truly admirable. Aiming to support a fair IP system almost all over the world, the organization helps this field have a stronger and more effective structure with the high-level trends and innovations it offers. Addressing important issues such as encouraging innovation and creativity, accelerating the transfer of knowledge and technology and introducing new standards in order to strengthen IP system, WIPO provides a platform where the international community around the world makes joint efforts to protect and promote IP. The Organization constantly monitors new trends in the field of IP and contributes to the shaping of the services and policies it offers regarding IP rights by adapting to these trends. The new trends introduced by WIPO such as based on technology-oriented innovation, addressing the IP aspects of emerging technologies including artificial intelligence, blockchain, biotechnology, promoting environmentally friendly technologies and sustainable solutions, providing new opportunities for the development of the digital content industry, including the protection of digital copyrights, carrying out new studies in the fields of cultural and social innovation, etc. occupy a very important place worldwide.

Keywords: *Intellectual Property (IP), patent, trademark, copyright, industrial design, geographical indication, Artificial Intelligence (AI), biotechnology, cultural heritage, traditional knowledge, Assistive Technology (AT), trade secret, utility model, traditional product name, Green Technologies (GT), sustainable development.*

Founded in 1967 with the adoption of the "Convention Establishing the World Intellectual Property Organization", an international agreement prepared with the participation of the member states of the international community and headquartered in

Geneva, Switzerland (1), WIPO, whose mission is to spread the concept and benefits of a strong IP system throughout the world (5), began to play the role of a major actor in the protection and promotion of IP rights at the international level, taking its legal framework and activities from the mentioned convention. The Agreement, which defines WIPO as an international organization, not only determines WIPO's objectives, duties, structure, rights and obligations of member states, but also explains in detail the functioning of the organization, its governing bodies and the framework of its work in the field of international IP law. It defines WIPO's role and function within the international community, laying a legal basis for its work in the field of IP, and its position within the United Nations system by determining the legal status of the organization. WIPO, an intergovernmental organization based on the Paris Convention for the Protection of Industrial Property of 1883 and the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works of 1886, has taken the place of the United International Bureau for the Protection of Intellectual Property, which was established in 1893 as a result of the combined International Bureaus established by the Paris and Bern Treaties (4), and become one of the specialized organizations within the organizational system of the United Nations since 1974 (9).

WIPO operates in different areas of IP, with a wide range of issues related to the protection, promotion and management of IP. Considering that IP covers a bunch of rights such as patents, trademarks, copyrights, industrial designs, geographical indications etc, it would be also useful to look through what kind of activities the organization carries out in these areas. For example, regarding patents, WIPO manages and coordinates the international patent system, accepts and processes international patent applications through the Patent Cooperation Treaty (PCT), as well as provides patent databases and offers policy recommendations for the development of the patent system. The organization provides technical support for the harmonization and coordination of patent systems between countries, helps countries strengthen their patent systems, and effectively protect patent rights and combat patent infringements by carrying out capacity building activities. In addition, the Organization's activities regarding trademarks are also quite extensive. WIPO, which establishes international standards for the recognition, protection and management of trademarks, ensures that they are recognized reliably by consumers and supports the competitive environment, which is one of the significant goals of IP. The organization's activities in this field include not only the acceptance and examination of trademark applications and providing protection to trademark owners, but also the provision of consultancy and information services on trademark research and strategy, facilitating the international acceptance and protection of trademark applications, collecting, analyzing trademark data and preparing reports, etc. Furthermore, WIPO's areas of activity regarding copyrights and designs are truly admirable too. In fact, the organization helps develop international copyright standards and strengthen copyright systems, and plays an important role in helping copyright owners understand and protect their rights by helping to register, license and commercially use works more easily. At the same time, WIPO, which works for the protection and promotion of industrial designs,

emphasizes the importance of protecting design and its aesthetic features, encourages international cooperation in the protection and management of designs and contributes to the development of creative industries. Of course, the opportunities provided by the organization in protecting other IP rights such as trade secrets, geographical indications, traditional product names, utility models, etc. and presenting uniform standards in this direction should not be ignored and appreciated at the highest level.

In addition to WIPO's field of activity regarding IP rights as an international organization, its activities in other various aspects should be emphasized too. In this context, conducting training programs and capacity building activities to increase knowledge and skills regarding IP rights, monitoring new and already existing trends, collecting and analyzing data, providing consultancy and technical support to member states in order to develop IP systems and comply with international standards, supporting in legal processes in case of abuse or violation of rights and the realization of a number of such other issues by WIPO contribute to the creation of a global framework for the protection and management of IP rights and, most importantly, to the promotion of innovation. Moreover, WIPO's efforts regarding the harmonious development of IP laws and policies among countries, ensuring fair competition in global trade, and thus the solid protection of the competitive environment related to IP rights around the world are indisputable and not open to any doubt.

Although WIPO is closely engaged in several activities related to IP rights and their protection, as mentioned above, it also strives to adapt to developing technology, the new needs of the international community regarding IP rights, and new trends required for a more innovative and effective protection system. In this regard, the new trends that emerging technology offers to many areas, including IP, are very significant and may be caused not only by technology but also by other issues that will be discussed in detail later.

At the forefront of these trends, of course, is Artificial Intelligence (AI), which is one of the most controversial issues of today. The effects of AI, a technological field used to simulate human-like intelligence and mental abilities of computer systems, on IP rights and the copyright ownership of works produced by AI are among WIPO's main focuses. Since the role of AI and AI-based machines in the creative process and the definition and protection of their IP rights raise new questions, WIPO constantly seeks effective and appropriate solutions in this field. Moreover, the impact of AI on different areas of IP, in particular on patent, causes WIPO to constantly keep this issue up to date and to streamline IP laws with the complicated nature of AI-based works, inventions, etc (7). For example, in 2019, WIPO published the report, the first of its new series tracking the development of technologies through the analysis of data on innovation activities, revealing the trends in the patenting of AI innovations, the top players in the AI field from industry and academia, and the geographical distribution of AI-related patent protection and scientific publications, thus, attracted particular attention from business leaders, researchers, and policymakers (10).

Another trend that WIPO is trying to keep up with is related to Assistive Technology (AT), which has emerged as a result of the development of technology.

Various activities that support the development, accessibility and use of this trend, which is the technological tools and solutions used to facilitate the daily lives of disabled individuals and improve their quality of life, constitute one of the important parts of the organization's field of activity. In this direction, WIPO addresses the relationship between IP rights and people with disabilities, encourages technological innovation for the development and dissemination of AT, supports the development of accessible and easy-to-use technologies designed to suit the needs of people with disabilities (8) and works on various platforms in communication with international stakeholders, thus contributes greatly to the creation of appropriate legal and policy framework. Regarding this, the report published in 2021 addressed patenting and technology trends in innovation in AT and identified prominent technologies, top players and markets for patent protection in seven areas: mobility, cognition, communication, hearing, built environment, personal care and vision (11).

It should be particularly emphasized that WIPO carries out various activities to promote Green Technologies (GT) and sustainable development too. Today, environmental impacts, global problems caused by climate change, increased risk of depletion of natural resources, negative approaches to energy efficiency and waste management have weakened economic growth, necessitating the adoption of a holistic approach that includes social, economic and environmental dimensions. Based on this, WIPO has an effective role in the adoption of new approaches to support environmental sustainability and reduce the environmental impacts of products and production processes by encouraging environmentally friendly innovation for the development and implementation of innovative solutions that reduce or eliminate environmental impacts. This approach gradually increases the importance of environmentally friendly innovation by providing both environmental and economic benefits and makes the organization's activities in this direction even more necessary. In the last edition published in 2023 of "Green Technology Book", WIPO presented technology trends and practical solutions to combat greenhouse gas emissions from cities, agriculture, land use and high-emission steel and cement sectors (12).

The trends supported by the organization do not end there. Supporting developments in the field of biotechnology, WIPO determines international standards for patenting, protecting and licensing inventions, encourages cooperation in increasing the research and innovation capabilities of countries and strengthening their knowledge and skills in biotechnology, and organizes technology transfer and capacity building programs to increase the accessibility of biotechnology products (6). Furthermore, WIPO also operates in sub-fields of IP such as cultural heritage and traditional knowledge and undertakes various initiatives (3). The organization, which encourages cooperation between countries for the protection and recognition of cultural heritage and traditional knowledge at the international level, makes efforts to prevent their loss and ensure their transfer to future generations and guides countries in this regard.

The organization's work reveals the needs of the global economy and changes current dynamics in an era where markets and societies are tightly interconnected and the

digital economy is on the rise (2). As it can be seen from the mentioned above, WIPO, as an organization with a specific legal status, has a very significant place in the world with its efforts towards the protection and promotion of IP rights. Whether it is the duties it has to fulfill as an international organization or keeping up with new trends occurring globally, it can be said that WIPO has overcome all of these at a very high level and adequately. Thus, all of these lead to it being defined as a reliable system, increasing its influence around the world.

Sources

1. Cahit Suluk, Rauf Karasu, Temel Nal, Fikri Mülkiyet Hukuku, 7. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, 504 s., s. 58.
2. Carolyn Deere Birkbeck, The World Intellectual Property Organization (WIPO): A Reference Guide (Elgar Practical Guides), Global Economic Governance Programme, University of Oxford, UK, 2016, 352 p., p. 1.
3. Christoph Antons, William Logan, Intellectual Property, Cultural Property and Intangible Cultural Heritage, 1st edition, London, 2017, 278 p.
4. Christopher May, "The world intellectual property organization", New Political Economy, Vol. 1, Iss. 3 (2006): 435-445.
5. Debora J. Halbert, "The World Intellectual Property Organization: Past, Present and Future," Journal of the Copyright Society of the U.S.A. Vol. 54, Iss. 2-3 (Winter-Spring 2007): 253-284.
6. Molly Jamison, "Patent Harmonization in Biotechnology: Towards International Reconciliation of the Gene Patent Debate," Chicago Journal of International Law, Vol. 15, Iss. 2 (Winter 2015): 688-720.
7. Sonali Kokane, "The Intellectual Property Rights of Artificial Intelligence-based Inventions", Journal of Scientific Research (Institute of Science, BHU Varanasi, India), Vol. 65, Iss. 2 (2021): 116-119, p. 118.
8. Subhajit Panda, Rupak Chakravarty, "Enabling and Empowering the Print-Disabled and Visually Impaired: Role of Law, Treaty, Guidelines, and Technology", International Journal of Information Studies & Libraries, Vol. 7, Iss. 1 (2022): 40-55.
9. <https://telifhaklari.ktb.gov.tr/TR-332408/dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-wipo-ompi.html>
10. <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4386>
11. <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4x4>
12. <https://www.wipo.int/web/green-technology-book>

Багірова Вероніка

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Яценко Ярослава

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Механізми захисту прав людини в умовах воєнного конфлікту

Під час воєнного конфлікту права та безпека громадян стають надзвичайно вразливими. Порушення прав людини, загрози життю та здоров'ю населення, військові операції - усе це створює складну та небезпечну ситуацію, яка потребує ефективного механізму захисту.

Механізми захисту прав в умовах воєнного конфлікту є ключовими складовими для забезпечення безпеки та гарантування дотримання прав людини. Вони включають в себе як національні механізми, такі як діяльність суб'єктів публічного управління, національне законодавство, так і міжнародні механізми, а саме гуманітарне право, діяльність гуманітарних організацій, а також роль громадськості та міжнародного співтовариства.

Розуміння та вивчення цих механізмів є критично важливим для забезпечення захисту прав людини та гідного життя людей, під час кризових ситуацій, особливо в умовах війни.

24 лютого 2022 року, через російську військову агресію, Президент України Володимир Зеленський видав Указ № 64/2022 про введення воєнного стану на всій території України. Головною метою цього рішення є перенаправлення діяльності органів системи оборони та безпеки країни на оборонний характер з метою відбиття агресивних дій та забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України [7].

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який передбачає надання владним органам та військовому командуванню необхідних повноважень для забезпечення національної безпеки та обмеження деяких прав і свобод громадян на час кризи. Воєнний стан має на меті забезпечення безпеки та захисту держави в умовах загрози зовнішньої або внутрішньої агресії. Його введення дає владі широкі повноваження для прийняття екстрених заходів, необхідних для національної безпеки та охорони прав і свобод громадян. Воєнний стан може включати обмеження прав і свобод, введення комендантської години, мобілізацію військових сил, контроль над засобами масової інформації та інші заходи, спрямовані стабільності в країні під час кризових ситуацій тільки у межах визначених Конституцією України. [1, с. 323-324].

Обмеження воєнного стану не стосуються скасування таких безумовних прав громадян, як: рівність щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом; заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства; право на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність; право на судовий захист; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; право на професійну правничу допомогу тощо [1, с. 324].

Підтверджує даний факт положення Конституції України, у яких тлумачиться, що: громадяни мають право захищати своє життя і здоров'я, як своє, так і інших людей, від будь-яких незаконних посягань; громадяни можуть об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для спільного захисту своїх прав та свобод; збори, мітинги та демонстрації є засобами вираження громадської думки та захисту інтересів громадян перед владою [4; 6, с. 29-30].

Окрім Основного Закону України існують й інші дієві механізми захисту громадянських прав. Один з таких механізмів захисту полягає у здійсненні правозахисної діяльності громадських організацій та правозахисних фондів. Вони можуть виступати в якості посередників між громадянами та державними органами, відстоюючи інтереси та права осіб у судових та адміністративних процедурах. Такі організації часто надають безкоштовну правову допомогу та консультації, допомагаючи громадянам здійснювати свої права в умовах воєнного конфлікту [8]. Волонтерські організації, діючи в умовах війни, забезпечують громадян допомогою в різних сферах: гуманітарна допомога, психологічна підтримка, медична допомога, евакуація та поселення біженців, забезпечення необхідними речами та послугами. Вони координуються з місцевими органами влади та міжнародними гуманітарними організаціями для максимальної ефективності.

Ще одним механізмом є залучення міжнародних правозахисних організацій та механізмів. У випадках, коли внутрішні механізми захисту недостатньо ефективні або функціонують під впливом конфлікту, міжнародні організації можуть втручатися та надавати допомогу в захисті громадянських прав. Це може включати моніторинг ситуації, звернення до міжнародних механізмів правозахисту або навіть міжнародне правове обґрунтування та захист прав громадян [2, с. 4-5].

Крім того, доволі важливим механізмом є судовий захист. Суди виступають у ролі незалежного органу, який розглядає скарги та позови громадян щодо порушень їхніх прав у воєнний період. Вони вирішують спори між громадянами та державними органами, а також забезпечують додержання законності в умовах воєнного конфлікту. Судовий захист може містити в собі розгляд адміністративних справ, позовів про відшкодування шкоди, скарг на неправомірні дії державних органів тощо [9, с. 186-187].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану»,

повноваження судів не можуть бути припинені, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У зв'язку з російською військовою агресією, низка судів призупинили свою діяльність. Внаслідок чого, відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду, територіальну підсудність судових справ, що розглядались, було змінено. Прийняті у березні 2022 року законодавчі зміни у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» передбачають, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду.

Отже, умови військового конфлікту створюють серйозні виклики для захисту прав людини. Не зважаючи на це, існують механізми, які допомагають забезпечити захист прав і свобод населення під час воєнних дій.

Громадські організації та правозахисні фонди відіграють значну роль у забезпеченні доступу до правової допомоги та консультацій для громадян. Вони діють як посередники між особами та державними установами, що дозволяє захищати інтереси та права людей у судових та адміністративних процедурах.

Крім того, Україна офіційно звернулася до міжнародних організацій щодо відступу від зобов'язань за Європейською конвенцією прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Це було необхідно з метою встановлення додаткових обов'язків щодо військової служби, обмежень щодо права на приватність, свободу релігії та вираження поглядів, права на мирні зібрання, права на ефективні засоби правового захисту, права власності, права на освіту та свободу пересувань.

Важливим є залучення міжнародних правозахисних організацій у випадках, коли внутрішні механізми захисту виявляються недостатньо ефективними. Це дозволяє надавати допомогу у захисті громадянських прав, включаючи моніторинг ситуації, звернення до міжнародних механізмів правозахисту, доступу до юстиції та компенсації за порушення прав.

Таким чином, усі ці механізми разом створюють єдину систему захисту прав людини в умовах війни. В той же час, Україна повинна вживати всіх необхідних заходів, щодо залучення всіх можливостей української держави і громадянського суспільства, іноземних держав та міжнародних організацій для забезпечення прав людини в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2023. С. 323-326.
2. Забзалюк Д.Є., Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Лепіш Н.Я. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наук. семінару. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 253 с.

3. Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 травня 2022 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. 418 с.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381> (Дата звернення: 29.01.2024).

5. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. №4 (22). 2022. С. 280–291.

6. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 216 с.

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Дата звернення: 29.01.2024).

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 29.01.2024).

9. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія / за ред. Є.О. Харитонova та ін. Одеса: Фенікс, 2023. 336 с.

Бадзюнь Віталій

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, студент 2
року навчання ОС “Магістр” кафедри
адміністративного права та процесу*

Правова доктрина адміністративного права: виклики сьогодення

Адміністративне право традиційно вважається однією із найбільш розгалужених галузей правової системи України, яка, незважаючи на тривалий історичний процес свого становлення, знаходиться у стані постійної модернізації. Зважаючи на невідпинний розвиток публічних відносин, що зумовлений соціально-політичними реаліями конкретного історичного періоду, варто звернути увагу на процес та особливості становлення сучасної доктрини адміністративного права її ключових елементів, завдань та перспектив розвитку.

Наявний плюралізм наукових думок, трактувань та підходів до визначення феномену юридичної доктрини не дозволяє надати безальтернативну дефініцію цього явища. Так доктрину часто ототожнюють з наукою, існують точки зору, відповідно до яких під доктриною слід розуміти певний нормативний акт. Більш наближеним до істини є розуміння правової доктрини як комплексу нагромаджених масивів знань, ідей та думок авторитетних дослідників та науковців, котрі мають на

меті віднайти найбільш актуальний та ефективний шлях розвитку правової системи держави загалом чи окремих її галузей [1].

Коли мова заходить про доктрину адміністративного права та шлях її розвитку, слід зазначити про історичну багатоманітність розумінь проблематики публічних суспільних відносин. Соціальне призначення витоків адміністративного права полягало у необхідності регулювання тих суспільних відносин та процесів, які були у пріоритеті на певному етапі конкретно взятої історичної епохи. Так, необхідність визначення процедури наповнення казни, та управління справами правлячого двору призвела до формування камерального права як основи взаємодії органів влади та підвладних суб'єктів. Згодом, на основі камерального права виникло право поліцейське, призначення якого крилося у необхідності управління містами-полісами, які було свого роду окремими державами, ефективне управління відносинами в середині яких було запорукою їх подальшого існування та розвитку. Камеральне та поліцейське право прийнято вважати тим базисом на якому відбулося формування адміністративного права, якісними рисами якого стало системне обмеження всеохоплюючих повноважень держави над її громадянами чи підданими.

Сучасна доктрина адміністративного права України, відіграє вагомe значення у процесі формування нових підходів та моделей взаємодії держави із приватними суб'єктами, які б забезпечили реалізацію публічного інтересу шляхом утвердження прав та свобод людини, наслідком чого має стати також гармонізацію правової системи України із передовими європейським країнами. Адміністративна реформа, яка була розпочата в нашій державі стала рушієм для оновлення застарілої радянської системи державного управління, принципи якої довгі роки залишалися домінуючими в українському адміністративному просторі.

Сучасні виклики та перспективи розвитку адміністративного права пов'язані із переосмисленням його місця в системі права. Нове адміністративне право має на меті захистити громадянина від сваволі держави, та забезпечити реалізацію прав людини, проте це жодним чином не може заперечувати владно-імперативну природу адміністративного права. Слід погодитися з авторами, які наголошують, що «завдання адміністративного права не варто обмежувати лише реалізацією та захистом прав людини і громадянина». Ці відносини спрямовані насамперед на ефективне функціонування адміністративної сфери, забезпечення розвитку державних інституцій, зміцнення обороноздатності країни, протидію агресії з боку Російської Федерації, розвитку економіки та інших сфер життєдіяльності держави [3].

Адміністративне право має базуватися на сучасних ідеях, а наукова доктрина розвитку адміністративного права повинна розглядатися як сукупність теоретичних ідей і поглядів на цілі, завдання, принципи, складові частини, головні напрями і шляхи розвитку адміністративного права та законодавства. З огляду на вказану вище тезу, слід дослідити окремі проблеми адміністративного права, що виникають на сучасному етапі розвитку держави та громадянського суспільства.

Актуальним є дискурс щодо предмета адміністративного права. Сьогодні

адміністративне право регулює надзвичайно широке коло суспільних відносин. Особлива частина адміністративного права, яка традиційно регламентувала відносини державного управління у різних галузях та сферах зазнає перебудови у зв'язку із виокремленням відтепер уже нових галузей права (медичного, військового, інформаційного тощо).

Питання джерел адміністративного права та їх кодифікації також потребує належної уваги. Широкий перелік актів адміністративного законодавства значно ускладнює процес їхньої систематизації. Значно посилилась роль закону як джерела адміністративного права, оскільки саме закон передбачає перелік прав та свобод людини, утвердження яких повинно є основним завданням держави сьогодні. Нові джерела адміністративного права у формі міжнародних договорів, рішень Верховного Суду та судових прецедентів мають узгоджуватись із уже наявним нормативним базисом. Розгалуженість адміністративного права за підгалузями та інститутами ставить за необхідне виокремлення із системи загальних також і галузеві принципи, що є притаманні для різновидів суспільних відносин [2].

Особливо актуальним залишається питання судового контролю та адміністративної юстиції в рамках адміністративного права. Не слід забувати, що забезпечення людиноцентризму в сфері регуляції публічних суспільних відносин має включати у себе можливість громадян захистити свої права від незаконного втручання державного апарату. Діяльності державних органів не має зводитись до реалізації управлінських повноважень, саме утвердження, реалізація та захист прав громадян має бути орієнтиром для застосування державно-владних механізмів. В контексті цього питання актуальною є тема формування процесуальної галузі адміністративного права як основи для здійснення судового захисту.

Таким чином, наведені вище напрями розвитку доктрини адміністративного права, є відображенням тих ідей та підходів щодо вектору розвитку даної галузі права, які мають найбільшу підтримку серед провідних учених-адміністративістів. Саме невпинний пошук кращих моделей та шляхів вдосконалення галузі адміністративного права є основою для його сталого розвитку, а отже і розвитку того кола суспільних відносин що регулюються ним.

Список використаних джерел

1. Бевзенко В. Адміністративне право: забута спадщина й невивчені уроки : з історії нац. адмін.-прав. думки / Володимир Бевзенко // Юридичний вісник України. — 2019. — 26 лип. — 4 серп. (№ 30). — С. 5.
2. Пухтецька А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України [Текст] : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Пухтецька Алла Альбертівна ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2009. – 20 с.
3. Андрійко О. Адміністративно-правова доктрина і сучасне адміністративне законодавство / О. Ф. Андрійко, В. П. Нагребельний // Альманах права. - 2020. - Вип. 11. - С. 22-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2020_11_6.

Білінкіна Катерина
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, студентка 2
курсу ОС “Бакалавр” Навчально-
наукового інституту права

Імплементация принципів європейського адміністративного права в національне законодавство України

Для України як незалежної держави гостро стоїть питання входження в Європейський Союз. Можна з впевненістю стверджувати, що Україна має всі підстави, щоб зайняти належне місце в європейському правовому просторі, де головним пріоритетом є права людини, що сприятиме укріпленню демократичного ладу в Україні, розвитку правової держави і утвердженню принципу верховенства права. Європейський вибір України зумовлює необхідність розроблення і втілення у життя дієвих механізмів входження в адміністративно-правовий простір Європейського Союзу. Провідна роль у цьому процесі належить імплементації принципів організації та діяльності інститутів Союзу в національне адміністративне законодавство, що в кінцевому підсумку має сприяти запровадженню системи публічного урядування в нашій державі за європейським зразком.

Необхідною умовою для євроінтеграції України є приведення національної нормативно-правової бази у відповідність до стандартів європейського права за допомогою імплементації норм і принципів.

Термін «імплементація» буквально означає «втілення в життя відповідно до певної процедури», «забезпечення практичного результату і фактичного виконання конкретними засобами» [1, с. 3].

У більшості випадків імплементація норм міжнародного права – це прерогатива суверенних держав, що використовують в цих цілях свій внутрішній організаційно-правовий механізм. А.С. Гавердовський під імплементацією розуміє «цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, що вживаються індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної і повної реалізації прийнятих ними відповідно до міжнародного права зобов'язань» [2, с. 37].

Прагнення до руху в напрямку європейських стандартів на українському адміністративному просторі знайшли відбиття в Концепції адміністративної реформи в Україні, яка сформулювала його мету – поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії – і визначила заходи її досягнення, які ґрунтуються на вироблених світовою практикою принципових засадах функціонування виконавчої влади [3].

У процесі розвитку права ЄС, було сформовано засадничі принципи на

основі яких здійснюється регулювання правовідносин, котрі виникають в рамках даної наднаціональної міжнародної організації. Важливу роль при цьому відіграв Суд ЄС, внаслідок правотлумачної діяльності якого були сформовані основоположні засади функціонування Європейського Союзу. Це насамперед: принцип адміністрування через закон; принципи пропорційності, юридичної визначеності, захисту законних очікувань, недопущення дискримінації, право на слухання в ході адміністративних процедур щодо прийняття рішень, забезпечувальні заходи, справедливі умови доступу громадян до адміністративних судів, позадоговірна відповідальність державної адміністрації [4, с. 38].

Європейські принципи адміністративного права структуруються за такими групами: 1) достовірність і передбачуваність (правова визначеність); 2) відкритість і прозорість; 3) підзвітність; 4) результативність та ефективність. Кожна з цих груп включає сконцентровані за родовими ознаками конкретні принципи [5, с. 6].

Наприклад, принципи верховенства закону, адміністрування через закон, правової компетенції, співмірності приводять в дію механізм достовірності і передбачуваності, принципи процесуальної справедливості забезпечують прийняття рішень на підставі справедливості щодо будь-якої особи, яка підпадає під їх дію.

Відкритість і прозорість дозволяють будь-якій особі, щодо якої відбуваються дії адміністрації, знати підставу такої дії, а також спрощують проведення зовнішньої перевірки адміністративного впливу з боку вищих наглядових органів. Відкритість і прозорість також є необхідними інструментами для забезпечення верховенства закону, рівності перед законом і підзвітності. Відкритість і прозорість у державній адміністрації служать двом конкретним цілям. По-перше, вони захищають державні інтереси, оскільки знижують імовірність несумлінного адміністрування та корупції, по-друге, слугують захисту прав громадян, оскільки вимагають інформування про підстави прийняття адміністративного рішення.

Пропонується ще одна класифікація європейських принципів адміністративного права, за якою вони поділяються на дві групи: 1) європейські принципи адміністративного права щодо організації публічної адміністрації; 2) європейські принципи адміністративного права щодо діяльності публічної адміністрації. До першої групи відносять принципи децентралізації, централізації та деконцентрації. До другої віднесено принципи юридичної визначеності, відкритості і прозорості, відповідальності, ефективності та результативності.

До основних нормативних джерел, де закріплені принципи європейського адміністративного права можна віднести такі: договори про заснування ЄС; Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї; рішення ЄСПЛ; рішення Європейської Ради (Копенгагенські та Мадридські критерії); законодавство ЄС тощо.

Серед всіх принципів акцентується увага на засадничому значенні принципу верховенства права щодо сукупності європейських принципів адміністративного права.

Висвітлюючи тематику реалізації вимог верховенства права у суспільні відносини слід зазначити, що реалізованість принципу, його втілення у регулюванні соціальних відносин свідчить про те, що відносини між людиною та органами державної влади ґрунтуються на вимогах правових норм; що усі суб'єкти соціальних відносин керуються правом, а не силою. При цьому, більш важливим є те, що саме публічна влада підпорядковується праву, діє відповідно до права, держава визнає і забезпечує людські права, які й визначають спрямованість її діяльності, а самі права є невід'ємними і природними [6, с. 231].

Вказане дозволяє зробити важливий висновок для вітчизняної управлінської діяльності: для імплементації принципу верховенства права необхідно зосередити увагу на забезпеченні прав людини.

Другий важливий аспект імплементації принципу верховенства права пов'язаний з реалізацією висловлених намірів. Для органів державної влади, політиків дії з імплементації верховенства права не обмежуються закріпленням цього принципу у законодавстві, а включають і фактичну реалізацію вимог, обумовлених верховенством права, нормативного визначення механізмів реалізації принципів. Наразі в Україні цей процес є дуже активізованим. Він проявляється зокрема у веденні переговорів щодо вступу в ЄС. Для цього Київ має провести декілька важливих реформ, пов'язаних, зокрема, з верховенством права, чим зараз і займається. Європейська рада на саміті у Брюсселі 23 червня [надала](#) Україні статус кандидата в ЄС, що в свою чергу означає наближення до набуття членства в об'єднанні.

4 березня набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 року № 189, якою затверджено Порядок проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу. Україна стала першою державою, де селф-скринінг був проведений до офіційного скринінгу Європейської Комісії. Оцінка проводилася у декілька етапів протягом 6 місяців (була завершена до 30 серпня 2023 року) і дала змогу визначити стан адаптації законодавства України до права ЄС, виявити невідповідності та прогалини, які необхідно усунути в межах переговорів та підготовки до вступу в ЄС.

За результатами селф-скринінгу, 2739 актів права ЄС підлягають подальшій повній та/або частковій імплементації. Ще 1625 актів права ЄС повністю імplementовано в українське законодавство. Понад 23 тис. актів права ЄС, за попередньою оцінкою, не потребують імплементації у ході переговорного процесу [7].

Таким чином можна сказати, що запровадження європейських стандартів адміністративного права у практику діяльності публічної адміністрації є запорукою інтеграції України до ЄС, розвитку правової держави і громадянського суспільства, утвердження верховенства права і закону, забезпечення ефективної охорони та захисту прав людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел:

1. Хаустова М.Г. Імплементація європейських правових стандартів у правову систему України. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова. (Харків, 27 листопада 2015 р.). Харків, 2015. С. 166-172 URL: [file:///C:/Users/38063/Downloads/8%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/38063/Downloads/8%20(1).pdf) (дата звернення: 03.02.2024)
2. Теорія міжнародного права: навчально-методичний посібник/ За редакцією завідувача кафедри міжнародного та європейського права О.В. Бігняка. – Херсон: Видавництво «Гельветика», 2020. – 224 с.
URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/Bihnyak-O.V.-Teoriya-mizhnarodnoho-prava.pdf (дата звернення: 03.02.2024)
3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98/Президент України. Офіційний вісник Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 03.02.2024)
4. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів : монографія / І.З. Брауцк ; за наук. ред. проф. М.М. Микієвича. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 230с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2019/55767250.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
5. Колпаков В. К. Європейські стандарти адміністративного права. Адміністративне право і процес. 2014. № 3(9). С. 5-18 URL: <file:///C:/Users/38063/Downloads/388-Article%20Text-646-1-10-20190419.pdf> (дата звернення: 03.02.2024)
6. Позігун І.О. Досвід імплементації верховенства права як принципу адміністративного процесу в межах західної правової культури. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Сер.: Право. Вип. 63.С. 229-233 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/42.pdf> (дата звернення: 03.02.2024)
7. Звіт за результатами первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС. Урядовий портал. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-za-rezultatamy-pervynnoi-otsinky-stanu-implementatsii-aktiv-prava-ies> (дата звернення: 03.02.2024).

Білоус Володимир
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Магістр»*

Національні та міжнародні стандарти відповідальності суб'єктів публічної адміністрації

Удосконалення національних стандартів публічного адміністрування (публічного управління) здійснюється за зразком міжнародних стандартів, що в умовах розвитку глобальних світових процесів, забезпечує системну модернізацію управлінського механізму в Україні. Держава як інституція повинна забезпечувати міждержавне співробітництво на взаємовигідних умовах, а також здійснювати ефективну міжнародну діяльність з підтримки миру, особливо в умовах протистояння загарбницьким окупаційним діям. Україна як активний суб'єкт міжнародної діяльності бере активну участь у діяльності міжнародних організацій по реалізації питань забезпечення прав людини, підтримання безпеки та миру на земній кулі.

Метою даного дослідження є, на підставі аналізу теоретико-правового механізму правопорушення у міжнародних правовідносинах як однієї з важливих причин нестабільності функціонування міжнародної системи та інституту відповідальності при здійсненні міжнародної публічної діяльності, надання пропозицій щодо подальшого удосконаленні нормативно-правового механізму міжнародної співпраці вітчизняних суб'єктів публічного адміністрування.

Отже, суб'єкт міжнародних правовідносин, який порушив норми міжнародного права, зобов'язаний ліквідувати наслідки заподіяної шкоди іншій стороні, потерпівши певні обставини негативного характеру [1, с. 746]. Слід зазначити, що: 1) фактичною підставою відповідальності у міжнародному праві є міжнародне правопорушення; 2) правовою підставою відповідальності у міжнародному праві є: міжнародний договір; рішення міжнародних судів і арбітражів; резолюції міжнародних організацій; односторонні міжнародно-правові зобов'язання держав тощо.

На нашу думку, у контексті даного дослідження доцільно звернути увагу на характерні ознаки складу міжнародного правопорушення: міжнародна небезпека; протиправність; причинно-наслідковий характер; караність. Виходячи із визначених ознак, сучасна доктрина міжнародного права, визнає міжнародні делікти [2, с. 223].

В цьому контексті слушною є думка В. Мушенка та В. Охріменко та про те, що до міжнародних деліктів належать правопорушення, які не є за своєю суттю міжнародними злочинами. Зокрема, порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення; невиконання юридичними і фізичними особами положень міжнародних конвенцій; невиконання рішень міжнародних судів і арбітражів; порушення державами своїх односторонніх міжнародних зобов'язань тощо [3, с. 187].

Деталізуючи визначену вище доктринальну позицію зазначимо, що міжнародні делікти не є злочинами та не мають суспільної небезпеки міжнародних злочинів. Міжнародні делікти можуть здійснюватися будь-якими суб'єктами міжнародних правовідносин, що порушують положення міжнародно-правових норм та документарних приписів.

Звернемо увагу на той факт, що доктрина міжнародного права містить декілька підходів до поділу відповідальності на види. Зокрема, за ознакою ступеня шкідливості міжнародного правопорушення виділяються міжнародна кримінальна та міжнародна деліктна відповідальність, залежно від підстав виникнення відповідальності – договірна та позадоговірна відповідальність [4, с. 298].

Найбільш поширеним у практиці міжнародних відносин є поділ відповідальності залежно від її змісту на нематеріальну та матеріальну. Нематеріальна відповідальність, як правило, супроводжується застосуванням у відношенні держави-порушниці примусових заходів, є взаємозалежною з матеріальною відповідальністю і виражається у формі ресторації, сатисфакції, обмежень суверенітету, декларативних рішеннях тощо.

На підставі існуючих у правовій науці узагальнень, здійснимо теоретику-правову характеристику зазначених категорій. *Реституція* – це такий вид нематеріальної відповідальності, що являє собою відновлення правопорушником колишнього стану і ліквідація нею усіх несприятливих наслідків, наприклад, звільнення окупованої території та відновлення попередньої лінії державного кордону. *Сатисфакція* – це задоволення нематеріальних вимог для відшкодування шкоди, завданої перш за все честі та гідності потерпілої держави, її політичним інтересам (офіційне вираження жалю або співчуття; надання вибачень; надання запевнень у тому, що подібні акції не повторяться в майбутньому; покарання винних осіб; видання нормативного акту з визнанням своєї провини з тим, щоб подібні дії не повторювалися в майбутньому; відсилання спеціальної делегації до іншої держави). *Обмеження суверенітету* (надзвичайні сатисфакції) – це тимчасове призупинення діяльності державних органів держави, окупація країни або її частини, реорганізація політичної системи, розпуск злочинних політичних партій тощо. Декларативні рішення виражаються у формі рішення міжнародного органу (наприклад, суду) чи організації, які визнають певну дію міжнародним правопорушенням. Застосування певних видів сатисфакції залежить від заподіяної шкоди і конкретної політичної ситуації [5, с. 88].

Відповідальність в міжнародних правовідносинах не включає засоби примусу, оскільки порушення норм права породжує лише первинну відповідальність, яка полягає в обов'язку відновити порушене право. І лише в разі небажання виконати цей обов'язок настає вторинна відповідальність – за небажання відновити порушене право. При цьому примус має бути правомірним, тобто відповідати основним цілям і принципам міжнародного права.

У теорії міжнародного права існує тенденція розуміння під санкціями примусових заходів, що здійснюються лише міжнародними організаціями. Що ж

стосується держав, то прийняті ними заходи слід іменувати контрзаходами. Така термінологія знайшла відображення й у роботі Комісії міжнародного права [6]. У короткій формі охарактеризуємо два види контрзаходів (санкцій): 1) індивідуальні (реторсії, репресалії, невизнання, розрив відносин, самооборона); 2) колективні (у межах міжнародних організацій – відмова у членстві в організації, призупинення прав члена організації, виключення з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи).

Як висновок, слід зазначити, що відповідальність при здійсненні міжнародної публічної діяльності має спонукати суб'єктів міжнародного права до сумлінного виконання зобов'язань, стимулювання недопущення вчинення правопорушень учасниками міжнародних правовідносин. Здійснення нашою державою трансформаційних змін соціально-економічних, політико-правових та інших відносин, закріплення засад соціально орієнтованого суспільства зумовлюють розбудову сучасної системи публічного адміністрування за зразком євроінтеграційних стандартів. Реалізація правомірного міжнародно-правового існування України, на нашу думку, полягає в удосконаленні вітчизняного нормативно-правового механізму співпраці недержавних організацій та органів державної влади і місцевого самоврядування. Перспективою розвитку правової системи нашої держави є законодавче закріплення відповідальності недержавних організацій, органів та осіб, які не перебувають на публічній службі, за правопорушення у сфері міжнародних публічних відносин. Відповідальність при здійсненні міжнародної публічної діяльності є одним із факторів стабільного функціонування міжнародного співтовариства, гарантією забезпечення безпеки світового співіснування.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: підручник. / П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та інші; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ. «Видавництво Людмила», 2023. 772 с.
2. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України; за заг. ред. В.П. Тимошука, А.М. Школика. К.: Конус-Ю, 2007. 735 с.
3. Мушенюк В.В., Охріменко В.А. Використання принципу презумпції невинуватості у системі адміністративної юстиції. *Право і суспільство*. 2023. №1. С.186–191.
4. Karvatska S. B., Chepel O. D The theoretical and methodological transformational process of modern international law development // International scientific and practical conference «Legal sciences: research and European innovations»: conference proceedings, April 23-24, 2021. Czestochowa: «Baltija Publishing», 2021. P.296–299.
5. Мушенюк В.В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. Нац. Торг.-екон. Ун-т, 2016. 228 с.
6. Statute of the International Law Commission 1947. URL: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf>.

Васильєв Олексій
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу, ОС «Бакалавр»

Зловживання правом у органах публічної влади в умовах воєнного стану

Для ґрунтовного розкриття теми даного дослідження потрібно навести наукові підходи до визначення ключових дефініцій. По-перше, важливо розкрити значення поняття «органи публічної влади» – це органи державної влади й місцевого самоврядування та інші невідаточні суб'єкти делегованих владних повноважень під час здійснення виконавчих функцій [1]. Тобто публічна влада – це здатність публічних суб'єктів впливати на суспільні відносини між людьми з приводу організації їхньої сумісної діяльності з метою реалізації публічного інтересу [2]. Зазначимо, що державна влада (частина публічної влади) поділяється на органи законодавчої, виконавчої, судової влади.

По-друге, термін «зловживання правом» використовує та формалізує у своїй роботі В.В. Резнікова. Вчена шляхом виокремлення основних ознак визначає термін «зловживання правом» як вольову та усвідомлену діяльність або дії суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що заподіює шкоду суспільним інтересам та/або особистим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її заподіяння при формальній правомірності такої діяльності [3]. З іншого боку, існує й другий підхід до тлумачення дефініції. Зловживанням правом вважається використання суб'єктивного права з порушенням меж його дії, ненормальне (марне, незвичайне, шкідливе або аморальне) здійснення права, що виявляється в недозволених конкретних діях, які завдають шкоди іншим особам або створюють загрозу для прав інших осіб. При зловживанні правами виникає загроза та перешкоджання реалізації законних прав та інтересів інших осіб, суспільства та держави [4].

Варто вказати, що після запровадження воєнного стану на підставі Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24 лютого 2022 року збільшується ризики проявів зловживання правом владними органами через тимчасове порушення принципу “стримувань та противаг” серед органів публічної влади, а також обмеження доступу громадськості до контролю за діяльністю суб'єктів публічної влади [5].

Зловживання правом серед суб'єктів публічного права має характерні ознаки:

- умисне використання власну компетенцію, службовий авторитет та престиж державного органу;
- наявність корисливого мотиву, інший особистий інтерес або інтерес третіх осіб;

- завдають шкоди правам, свободам окремих осіб чи державним інтересам;
- вплив на професійну діяльність інших осіб;
- незаконне отримання фінансової, майнової чи іншу типу винагороду.

[6]

Зловживання правом особою публічного права може мати наступний прояв у фактичній площині:

1. незаконне прийняття нормативно-правового акту;
2. необґрунтована відмова у наданні публічної послуги;
3. незаконне затримання особи;
4. використання службового становища для особистої вигоди;
5. перешкоджання законній діяльності;
6. та інші.

Відмітимо, що за зловживання правом службовими особами є кримінально карним діянням, що підтверджується наявністю наступних розділів у Кримінальному кодексі України виділений розділ XVII «Кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», а також розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» (які теж містять статті, що підпадають під зловживання правом суб'єктами публічного права) [7]. У контексті нашого дослідження будемо розглядати статистику по вище названими розділами кримінального кодексу.

Верховний Суд навів порівняльну статистику, щодо вироків, які набрали законної сили, по статтях розділів XVII, XVIII у 2021 – 2022 роках. Наявність таких даних дозволить нам оцінити стан справ у сфері зловживання правом службовими особами у рік до введення військового стану та після.

У статистиці наводяться дані про спад загальної кількості засуджених за вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг на 0,3% (у 2021 році – 1174 та у 2022 році 1170), щодо засуджень особі за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя, то зменшення є більш чутливим на 29,9 % (у 2021 році – 1476 та у 2022 році – 1034). Проте, з одного боку, не всі вище перераховані засудження стосуються зловживання правом особою публічного права, бо також включають службову недбалість. З іншого боку, загальна кількість засуджених за кримінальними правопорушеннями у 2022 році впала на - 22,5% році порівняно з 2021 через об'єктивні причини спричинені війною введення активних бойових дій, окупація, еміграція [8]. Тому можна підсумувати, що зменшення кількості засуджених осіб зумовлене загальним зменшенням всіх справ.

Враховуючи вище зазначене, ми дійшли до висновку, що, по-перше, зловживання правом з боку органів публічної влади, на жаль, залишається поширеною проблемою в Україні, незважаючи на розробленість та комплексність засобів його визначення. Це явище, окрім шкоди для конкретних осіб, несе значну загрозу для верховенства права, законності, демократії та інших принципів, на яких

будується держава з євроінтеграційною стратегією розвитку публічної влади.

По-друге, в умовах воєнного стану ризики зловживання владою з боку органів публічної влади зростають. Це пов'язано з розширенням їхніх повноважень, а також з обмеженнями на контроль за їхньою діяльністю.

Отже, існуючі наразі доктринальні напрацювання з проблематики зловживання правом органами публічної влади потребують актуалізації та адаптації до умов воєнного стану. Це дозволить краще зрозуміти природу та механізми такого явища, а також розробити ефективні шляхи його запобігання та протидії.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтєвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. – Видання четверте. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 656 с. С – 18.
2. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право : навчальний посібник; за заг. ред. Р. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.
3. Резніков В.В. Зловживання правом: поняття та ознаки. Університетські наукові записки. Київ, 2013 рік. С. 33 – 34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&Image_file_name=PDF/Uznap_2013_1_5.pdf (дата звернення 05.02.2024)
4. Теорія держави та права: підручник / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін. / за заг. ред. Є.О Гіди: ФОП О.С. Ліпкан, 2011 р. – 55 с.
5. Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 06.02.2024)
6. Що таке зловживання владою та службовим становищем. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-zlovzhivannya-vladoyu-ta-sluzhbovim-stanovishhem/> (дата звернення 07.02.2024)
7. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 07.02.2024)
8. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Sta_n_Pravosuddya_Criminal_2022.pdf (дата звернення 07.02.2024)

Васильціон Іван
*Національний університет оборони
України ад'юнкт 2 року навчання
кафедри військового права та
правоохоронної діяльності*

Суспільна небезпека воєнних злочинів

Актуальність висвітлення даного питання полягає в тому, аби надати оцінку та сформувати поняття суспільної небезпеки воєнних злочинів а також відповідальності за вчинення воєнних злочинів, в контексті норм українського законодавства та норм міжнародного гуманітарного права.

Війна – це та річ, яка існуватиме рівно стільки, скільки ж існуватиме й саме людство. Певні принципи ведення війни у наш час виглядають анахронізмами, які не витримують перевірку часом та нинішніми реаліями. Воєнні злочини неодноразово були предметом дослідження експертів у галузі міжнародного та кримінального права України та інших держав.

Під час збройних конфліктів гинуть не лише військовослужбовці, але й мирні мешканці, значна частина осіб стає біженцями, відбуваються масові порушення прав людини і громадянина, що у кінцевому підсумку призводить до виникнення суспільної напруги. На міжнародному рівні все більше уваги приділяється вирішенню наявних проблем, пов'язаних із триваючими збройними конфліктами, зокрема і воєнними злочинами та притягнення до кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Для реального застосування положень міжнародного кримінального права у разі розкриття поняття воєнного злочину необхідно встановити відповідність скоєного діяння нормативним положенням міжнародного гуманітарного права, якщо передбачено відповідальність за вчинення конкретного воєнного злочину. Це означає, що в кожному конкретному випадку повинна бути дотримана кримінально-правова кваліфікація діяння, і вже на основі такої кваліфікації діяння має бути обрана норма міжнародного гуманітарного права або кримінального законодавства України, яка саме потрібна для застосування.

Розвиток концепції воєнних злочинів відбувся наприкінці XIX – на початку XX століття, коли відбулась кодифікація міжнародного гуманітарного права, відомого також під назвою права збройних конфліктів. Переліки воєнних злочинів сьогодні можна знайти як у міжнародних договорах міжнародного гуманітарного права, так і в міжнародних кримінально-правових договорах, а також у міжнародному звичаєвому праві.

Вперше визначення поняття «воєнні злочини» було сформульовано в Лондонській хартії від 8 серпня 1945 р. (Статуті Міжнародного військового трибуналу), якою було засновано Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі. Відповідно до неї воєнні злочини – це порушення законів або звичаїв війни, які

включають, але не обмежують, вбивство, жорстоке поводження або депортацію на рабську працю чи з будь-якою іншою метою цивільного населення на окупованій території або з окупованої території, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими або моряками, вбивство заручників, грабіж державного чи приватного майна, необґрунтоване руйнування міст, селищ чи сіл або їх спустошення, не виправдане військовою необхідністю [1]. Проте, дане визначення є швидше переліком тих злочинів, які відносяться до воєнних.

Однак, вже з цього визначення можна виділити основні елементи воєнних злочинів:

1. Вони виступають в якості актів насильства, спрямованих на цивільне населення, військовополонених, а також, в окремих випадках, на ворожих солдатів на полі бою.

2. Їх вчинення відбувається переважно військовослужбовцями.

3. Ці злочини спричиняють порушення законів та звичаїв війни.

4. Їх не можна виправдати військовою необхідністю.

5. Їх вчинення часто відбувається з використанням зброї та воєнних методів надзвичайної жорстокості.

Відповідно до ст. 2 Статуту Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні на території колишньої Югославії з 1991 р. (далі – МТКЮ), трибунал уповноважений на здійснення судового переслідування осіб, що вчиняють чи віддають накази стосовно вчинення серйозних порушень Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, зокрема ряду наступних дій, які спрямовуються проти осіб чи майна та мають застосування при захисті положень відповідної Женевської конвенції 1949 року про захист жертв війни:

- умисне вбивство;

- тортури і нелюдське поводження, зокрема і експерименти біологічного спрямування;

- заподіяння навмисних тяжких страждань, серйозного каліцтва або ж нанесення шкоди людському здоров'ю;

- руйнування і привласнення майна незаконно, довільно і у великому масштабі, при цьому ці дії не викликаються військовою необхідністю;

- примушування цивільної особи чи військовополоненого до служби в збройних силах ворожої країни;

- дії щодо навмисного позбавлення військовополоненого або цивільної особи прав щодо неупередженого і нормального судочинства;

- незаконні переміщення, депортації або арешти цивільних осіб;

- взяття в заручники цивільних осіб [2].

У відповідності до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут), воєнними злочинами визнаються серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., а також ряд інших серйозних порушень законів та звичаїв, застосування яких є характерним для збройних конфліктів.

Римським статутом також визначається, що суд «має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, якщо вони скоєні в рамках плану чи політики або за великомасштабного скоєння таких злочинів» [3].

Однак, Римський статут має і ряд недоліків, адже серед переліку воєнних злочинів не отримали закріплення такі положення, як:

- встановлення заборони стосовно використання під час збройного конфлікту зброї, яка спричиняє зайві страждання, – бактеріологічної, хімічної;
- встановлення заборони на використання протипіхотних мін;
- встановлення заборони на навмисне створення серед цивільного населення голоду;
- положення стосовно невинуватеного затримання репатріації цивільних осіб та військових;
- положення стосовно навмисного заподіяння навколишньому середовищу широкомасштабної, довгострокової і серйозної шкоди [4, с. 470].

Воєнні злочини характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, через що у нормах міжнародного права вони не випадково закріплюються як «грубі» та «ті, які викликають занепокоєння світової спільноти».

Таким чином, суспільна небезпека будучи характеристикою всіх воєнних злочинів, передбачає особливі кількісні параметри, що дозволяють стверджувати про наявність специфічної, кримінальної суспільної небезпеки, яка може бути представлена як узагальнений показник небезпеки неправомірного діяння, його реальних чи прогнозованих наслідків та особистості винного. Суспільна небезпека у випадках вчинення воєнних злочинів виступає об'єктивною властивістю таких злочинів і реальним порушенням відносин у сфері міжнародного права. Суспільна небезпека кожного воєнного злочину виходить із заподіяння чи створення небезпеки суттєвої шкоди інтересам особи, суспільства, держави, які охороняються міжнародним правом.

Також слід зазначити, що суспільна небезпека воєнного злочину полягає не тільки в тому, що він завдає або може завдати шкоди, але насамперед у тому, що він зазіхає на цінності суспільства. Слово «посягання» у нашому уявленні підкреслює динамічний аспект скоєного діяння, вказує на його суб'єктивні показники і спрямованість на заподіяння шкоди. Крім цього, підвищений рівень суспільної небезпеки воєнних злочинів зумовлюється тим, що військові злочинці часто впевнені в тому, що про це ніхто не дізнається і покарання за їх вчинення не буде, а тому вчиняють їх з особливою жорстокістю.

Список використаних джерел:

1. Charter of the International Military Tribunal (IMT) of August 8, 1945.
URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf. (дата звернення: 09.02.2024).
2. Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 (International Tribunal for the Former

Yugoslavia). Security Council resolution 827 (1993) of 25 May 1993. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/statute-international-tribunal-prosecution-persons-responsible>. (дата звернення: 05.02.2024).

3. Rome Statute of the International Criminal Court. Document A/CONF.183/9 of 17 July 1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>. (дата звернення: 17.09.2023).

4. Пилипенко В.П. Воєнні злочини в статутах міжнародних кримінальних трибуналів та Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Науково-практичний електронний журнал. 2018. № 1/2. С. 466-473.

Веліков Степан

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
аспірант 2 року навчання кафедри
адміністративного права та процесу*

Досвід здійснення судового контролю за містобудівною діяльністю у країнах Європи та можливості його використання Україною в умовах воєнного стану та відбудовного періоду

Зарубіжний досвід виконання судових рішень у сфері містобудування демонструє різноманітність підходів та механізмів, які забезпечують ефективність та справедливність в регулюванні міського розвитку.

Судові рішення в сфері містобудування не лише вирішують конкретні спори, але й формують довгострокові стратегії розвитку міст та регіонів. Вони встановлюють правові рамки для зонування, використання землі, охорони довкілля та участі громадськості в містобудівному процесі. Через це, ролі судової системи у забезпеченні справедливого та збалансованого містобудівного розвитку не можна недооцінювати.

Судові прецеденти в Європейському Союзі (надалі – ЄС), відіграють вирішальну роль у формуванні містобудівної політики, забезпечуючи правову впевненість та передбачуваність для усіх зацікавлених сторін. Вони допомагають розв'язувати конфлікти між розвитком та охороною довкілля, між приватними інтересами та громадським благом, забезпечуючи таким чином сталий розвиток міських територій.

Сучасні прецеденти в сфері містобудування, особливо у контексті планування та зонування, відображають змінювані пріоритети суспільства, такі як сталий розвиток, захист довкілля та врахування змін клімату. Ці теми все частіше виходять на передній план у судових рішеннях, які впливають на містобудівну політику та практики.

Юридичний кейс у Верховному суді Ірландії [1] став знаковим з точки зору кліматичної відповідальності уряду. Суд визнав, що уряд Ірландії не виконав свої обов'язки згідно з «Національним планом дій зі зміни клімату», вважаючи його недостатньо амбіційним для досягнення встановлених цілей ЄС зі зниження викидів. Цей вирок підкреслює важливість врахування кліматичних зобов'язань в усіх аспектах урядової політики, включаючи містобудування та планування. Справа «Friends of the Irish Environment v. Government of Ireland» (2019) стала важливим маркером у правовій практиці, особливо в контексті зарубіжного досвіду виконання судових рішень у сфері містобудування та їх впливу на екологічну політику. Цей прецедент відкриває нові горизонти для розуміння ролі судових органів у формуванні стійкого міського розвитку та впливає на майбутні підходи до планування міст з урахуванням кліматичних змін. «Friends of the Irish Environment» (надалі - FIE) — це некомерційна екологічна організація, яка подала позов проти уряду Ірландії, стверджуючи, що державна політика у сфері клімату не відповідає національним та міжнародним зобов'язанням, зокрема, цілям Паризької угоди. FIE стверджувала, що «Національний план дій зі зміни клімату» Ірландії на 2017 рік був недостатньо амбіційним і не забезпечував адекватних заходів для зниження викидів парникових газів. Верховний суд Ірландії зобов'язав уряд переглянути та оновити план, забезпечивши, щоб його цілі відповідали необхідним стандартам для боротьби з кліматичними змінами.

Це рішення має далекосяжні наслідки для сфери містобудування, адже воно підкреслює необхідність інтеграції кліматичних зобов'язань у всі аспекти урядової політики, включаючи розвиток і планування міст. Перегляд плану дій зі зміни клімату вимагає від місцевої влади та містобудівників враховувати наступні аспекти.

Впровадження принципів стійкого розвитку у міське планування, включаючи збереження зелених зон, підтримку екологічно чистого транспорту та розробку енергоефективних будівель. Інтеграція заходів з адаптації до зміни клімату, таких як зміцнення інфраструктури та підвищення її стійкості до екстремальних погодних умов. Справа «Friends of the Irish Environment v. Government of Ireland», як прецедент, відкриває нові можливості для екологічних організацій та активістів у використанні правових механізмів для просування стійких практик у містобудуванні та плануванні. Він вказує на ключову роль, яку можуть відігравати судові рішення у формуванні майбутнього містобудування, змушуючи до перегляду існуючих підходів та інтеграції стійкості та адаптації до зміни клімату у всі аспекти міського планування.

Проект «Stuttgart 21» є одним з найамбіційніших та найспірніших інфраструктурних проєктів у Німеччині останніх десятиліть. Він передбачає трансформацію існуючого залізничного вокзалу Stuttgart Hauptbahnhof з тупикового в прохідний підземний вокзал, а також великомасштабну реновацію прилеглих територій. Будівництво нових залізничних ліній, оновлення міської інфраструктури,

створення нових громадських просторів та розвиток житлової та комерційної нерухомості [25, с. 208].

Оцінки витрат на проект значно зросли з моменту його започаткування, викликаючи занепокоєння щодо економічної доцільності. Занепокоєння громадськості викликало можливе негативне впливання на довкілля, зокрема на міські зелені зони та деревний фонд.

Критика з боку громадськості та деяких політичних груп також стосувалася відсутності прозорості та недостатньої участі громадськості в плануванні та реалізації проекту.

Ключові судові розгляди проекту «Stuttgart 21» в Федеральному адміністративному суді Німеччини зосереджувалися на дотриманні процедур оцінки впливу на довкілля та на забезпеченні участі громадськості у процесі прийняття рішень. Справи включали питання, пов'язані з необхідністю оцінки впливу проекту на прилеглі території, зокрема на захищені природні зони, а також на обов'язок влади інформувати та залучати громадськість до дискусій про проект. Суд підтвердив законність проекту «Stuttgart 21», вказавши на важливість комплексного підходу до оцінки екологічного впливу та необхідність врахування громадської думки в процесі планування. Суд визнав, що були дотримані основні вимоги щодо екологічної оцінки та участі громадськості, хоча й визнав законними певні занепокоєння активістів.

Це рішення мало важливе значення для містобудування в Німеччині, підкресливши важливість залучення громадськості до процесу планування та необхідність проведення всебічних оцінок впливу на довкілля при реалізації великих інфраструктурних проектів. Водночас судові розгляди «Stuttgart 21» продемонстрували, що при належному дотриманні процедур і врахуванні екологічних та соціальних факторів, великі містобудівні проекти можуть бути реалізовані навіть у складних умовах громадського спротиву.

Зарубіжний досвід свідчить, що судовий контроль за містобудівною діяльністю може бути ефективним інструментом для забезпечення справедливого, збалансованого та стійкого розвитку міст. Різні країни використовують різні підходи та механізми для цього, але всі вони ґрунтуються на наступних принципах. Верховенство права - судові рішення мають ґрунтуватися на законі та бути неупередженими; прозорість - процес прийняття рішень має бути прозорим і доступним для громадськості; участь громадськості - громадськість має право бути поінформованою про містобудівні проекти та мати можливість висловити свою думку; відповідальність - влада має нести відповідальність за свої рішення.

В умовах воєнного стану, а також під час відбудовного періоду, сталий розвиток, захист довкілля, врахування змін клімату, а також залучення громадськості є основними засадами під час здійснення судового контролю за містобудівною діяльністю в Україні.

Зарубіжний досвід свідчить, що судовий контроль може бути ефективним інструментом для забезпечення законності, справедливості та стійкості

містобудівної діяльності. В умовах воєнного стану та відбудовного періоду Україна має унікальну можливість використати цей досвід для вдосконалення своєї містобудівної політики та практики.

Саме тому, сучасні прецеденти відображають зростаюче розуміння того, що містобудування та планування мають враховувати ширший спектр викликів, включаючи зміни клімату, екологічну стійкість, та соціальну справедливість. Вони підкреслюють важливість інтеграції сталих практик у містобудівні процеси та демонструють, як судова система може сприяти цим змінам.

Список використаних джерел:

1. Friends of the Irish Environment v. Ireland. Climate Case Chart. Доступно за посиланням: <https://climatecasechart.com/non-us-case/friends-of-the-irish-environment-v-ireland/>.

2. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

Вовкодав Марія

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Адміністративно-правові засади реалізації права особи на свободу пересування в умовах воєнного стану

В умовах мирного функціонування і розвитку нашої держави Конституції України гарантує кожному, хто на законних підставах перебуває на території України свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33) [1]. Однак, наразі наша держава перебуває в умовах відкритого воєнного протистояння проти ворожої агресії. В таких умовах норма Конституції України встановлює, що хоча конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, однак в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 64) [1], Тобто запровадження воєнного стану є випадком, коли окремі обмеження прав і свобод громадян передбачаються Основним Законом нашої держави.

Метою даного дослідження є дослідження правомірності обмеження державою реалізації в Україні особою права на свободу пересування в умовах воєнного стану шляхом аналізу основних актів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин довоєнного та воєнного часу.

Для досягнення теми нашого дослідження, здійснимо послідовний аналіз

основних нормативно-правових актів за визначеною проблематикою. Отже, ч. 3 Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022 встановлюється, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану [2].

Таким чином, від 24.02.2022 на законних підставах були обмежені конституційне право людини і громадянина на свободу пересування. Зокрема, таким обмеженням є: 1) введення комендантської години; 2) заборона військовозобов'язаним особам вільно змінювати місце проживання та вільно залишати територію України; 3) заборона особам, на території, на якій діє воєнний стан реєстрації місця перебування чи місця проживання, зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання, крім зняття із задекларованого (зареєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб у разі одночасного декларування (реєстрації) місця перебування чи проживання осіб на території, на якій воєнний стан не введено.

Зазначені обмеження пов'язані з необхідністю реалізації виконання конституційного обов'язку громадян щодо захисту вітчизни, мобілізаційної підготовки, мобілізації, а також для забезпечення ефективної протидії військовій агресії, захисту суверенітету, цілісності, незалежності, недоторканості України, попередження та мінімізації загрози для життя і здоров'я громадян, і осіб, що перебувають на території України.

Слід зазначити, що хоча правовий режим воєнного стану на законних підставах, передбачає можливість тимчасового обмеження конституційного права людей на свободу пересування, такі обмеження мають ґрунтуватися на принципах розумності, пропорційності, адекватності і відповідати легітимній меті їх запровадження. Реалізація таких заходів покладається на відповідних державних службовців. Так, зокрема, відповідно до ст. 4 ч. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування Указом від 24.02.2022 № 68/2022 було прийнято рішення про утворення обласних військових адміністрацій, а на базі існуючих районних державних адміністрацій відповідних районних військових адміністрацій для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. До повноважень утворених військових адміністрацій належить запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану разом з військовим командуванням самостійно або із залученням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також здійснення на відповідних територіях повноважень місцевих державних адміністрацій [4].

Відповідно до ч.4 постанови Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування здійснюється лише за наявності реальної загрози життю і безпеці осіб, інтересам суспільства або держави, а також для забезпечення громадського

порядку. Призначення коменданта; визначення часу, протягом якого діють комендантська година; межі території їх запровадження; способи здійснення заходів щодо підтримання правопорядку; порядок руху залізничного, автомобільного, морського, річкового, повітряного транспорту; порядок створення, функціонування і місцезнаходження комендатури та її склад –відбуваються шляхом видання наказу військовим командуванням або військовою адміністрацією (у разі її утворення), який в розумні строки доводиться до відома відповідних державних органів, підприємств, установ, організацій і населення [5].

Звернемо більш детальну увагу на порядок і механізм запровадження комендантської години на підставі аналізу постанови № 573. Зокрема, у ч.9 Порядку вказується на необхідність створення системи пропускнуго режиму для забезпечення контролю за здійсненням заходів під час запровадження комендантської години [5].

Таким чином, за рішенням коменданта або за погодженням з військовим командуванням особам, що за своїми професійними і державними обов'язками або за своїм спеціальним статусом потребують можливості вільного пересування, видаються перепустки. Перепустки дійсні тільки в межах території, де запроваджено комендантську годину. Комендатурою території, де запроваджено комендантську годину ведеться облік таких перепусток. Особи, які не мають таких перепусток, не можуть вільно пересуватися територією, де запроваджено комендантську годину, під час комендантської години (п. 6, ч.9). Під час комендантської години в'їзд/виїзд (вхід/вихід) на територію/з території, де запроваджено комендантську годину, здійснюється лише через визначені комендатурою блокпости (п. 6, ч.12) [5].

Частиною 16, пунктом 4 Порядку (затверджений постановою № 573) патрулям на території, де запроваджено комендантську годину в установленому законодавством порядку надано право тимчасово обмежувати або забороняти на вулицях та дорогах, окремих ділянках місцевості та в інших громадських місцях перебування або пересування осіб, рух транспортних засобів, зокрема транспортних засобів іноземних, консульських установ чи представництв міжнародних організацій; виводити осіб з окремих ділянок місцевості та об'єктів, евакуювати транспортні засоби [5].

У відповідності до Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1450) визначено механізм встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, що запроваджується та здійснюється військовим командуванням разом із військовими адміністраціями. Як уже було зазначено, обмеження не стосується випадків зняття із задекларованого (zareєстрованого) місця перебування чи місця проживання осіб у разі одночасного декларування (реєстрації) місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій воєнний стан не введено. [7].

Отже, як узагальнення до даного дослідження, слід зазначити, що обмеження права на свободу пересування є розумними, законними та обґрунтованими в умовах дії правового режиму воєнного стану. Такі обмеження передбачені Конституцією України, та у відповідності до її норм деталізовані: Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV [7], Указом Президента «Про введення воєнного стану в Україні» затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022 [2] та іншими нормативними актами України. Обмеження свободи пересування націлені на забезпечення громадського порядку, реалізацію прав і свобод громадян, які згідно з Конституцією не можуть бути обмежені і визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, зокрема, таких як, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Захист цих прав в умовах воєнного стану в ще більшій мірі покладається на органи публічної влади. Саме для реалізації цих функцій законодавець тимчасово розширив їх повноваження, що має допомогти таким органам краще виконувати свої обов'язки, але ні в якій мірі не повинно створювати прецедентів зловживання владою або службовим становищем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
4. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
5. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-п#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
6. Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2021-п#Text> (дата звернення: 24.01.2024).
7. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 24.01.2024)

Волкова Оксана
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»

Синтіченко Олена
Державний торговельно-економічний
університет, доцент кафедри
правового забезпечення безпеки
бізнесу кандидат юридичних наук,
доцент

Особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану

Російське вороже вторгнення на українські землі розпочалося десять років тому та було і залишається єдиним актом відкритої агресії з моменту відновлення Україною своєї незалежності у сучасний період історії. Більш активною фазою стала повномасштабна збройна агресія держави-терориста 24 лютого 2022 року. Того ж дня, Президент України підписав указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], положення якого почали стосуватися усіх сфер життя суспільства. Не стала виключенням функціонування судової системи у нашій державі в умовах воєнного стану. Згідно із даними на 16.01.2024 в Україні окуповано близько 18% територій [2], що фактично ускладнює або навіть тимчасово унеможливорює роботу частини судів.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу сучасного стану та окреслення перспектив адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи в умовах ворожої окупації та правового режиму воєнного стану в нашій державі.

Отже, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII визначає поняття воєнний стан як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності ...» [3]. Однак, право на судовий захист, передбачене статтею 55 Конституції України, не може бути обмеженим під час воєнного стану, що закріплено в положеннях ч. 2 ст. 64 Основного Закону України [1].

Для реалізації цього конституційного права громадян України необхідно, щоб суди України навіть у період дії режиму воєнного стану функціонували безперервно, адже завдяки цьому механізму забезпечується державний захист і гарантуються права і свободи людини і громадянина, закріплені і гарантовані Конституцією України. Будь які обмеження та перешкоджання його реалізації є неконституційними, а відтак, неможливими. Про це зазначає Смокович М.І., вказуючи не тільки про імперативний, а й абсолютний характер зазначеної вище

конституційної норми [4, с. 453].

Проте, попри складність всієї ситуації, одним із перших важливих документів щодо здійснення судочинства під час дії правового режиму воєнного стану стало зокрема Рішення Ради суддів України (РСУ) від 24.02.2022 року, яке визначило основні напрямки розробки й організації діяльності й функціонування судів, закріпило пропозиції щодо внесення законопроектів для підтримки стабільності судової системи, зокрема щодо тимчасового здійснення РСУ повноважень Вищої Ради Правосуддя (ВРП) у разі визнання ВРП неповноважною у зв'язку з відсутністю достатньої кількості її членів [5].

Не менш важливими також є рекомендації РСУ щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 року:

- при визначенні умов роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні;
- має бути визначена відповідальна особа, яка має забезпечити актуальний облік працівників апарату та суддів, з урахуванням визначеної форми роботи суду (дистанційної, тощо);
- усіх працівників було запропоновано, по можливості, перевести на дистанційну форму роботи;
- запропоновано було також по можливості відкладати розгляд справ, не враховуючи ті, що є невідкладними, та знімати їх з розгляду, адже велика кількість учасників судових процесів фактично втратила змогу з початком бойових дій подати заяву щодо відкладення розгляду справи з низки причин, такі як задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, тощо [6].

Важливими стали зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», внесені відповідним Законом України №2112-IX від 03 березня 2022 року [7]. Завдяки цим змінам нині Голова Верховного Суду має змогу виконувати повноваження Вищої Ради Правосуддя, зокрема було вирішено питання щодо територіальної підсудності судових справ, у разі унеможливлення здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану.

На нашу думку, прийняття вищезазначеного документу є виправданим та дійсно необхідним для повноцінного функціонування всієї судової системи України. Також погоджуюсь з критикою даної норми Смоковичем М.І. щодо того, що доволі нелогічною є зміна територіальної підсудності судових справ, тобто їхня передача до «сусіднього суду», що також доволі близько наближений до бойових дій чи окупаційної зони [4, с. 453].

Дійсно, на нашу думку, в умовах війни нестабільність лінії фронту може призвести до відповідної нестабільності судової системи України. Тому забезпечення повноцінного функціонування судової системи потребує ретельного зважування всіх ризиків та можливих наслідків.

Позитивною зміною у діяльності судів, на нашу думку, є розширення можливостей використання дистанційного формату проведення судових засідань з

дотриманням усіх прав і свобод його учасників. Така практика вперше набула поширення за часів пандемії Covid-19, проте наразі діє набагато досконаліше. Адже враховуючи безпекову ситуацію кожного регіону і згадуючи випадки влучання у приміщення, де проводились судові засідання, що призводило до поранення чи навіть загибелі людей, така альтернатива є найкращим варіантом, адже дає змогу відносно повноцінно функціонувати судам та проводити слухання справ. Однак, як показує практика, у такій формі є теж свої недоліки, що перешкоджають забезпеченню в повній мірі права осіб на розгляд їх справи судом, зокрема з огляду на періоди планових та аварійних відключень електроенергії.

Нормативною базою реалізації цього процесу є Рішення ВРП «Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17.08.2021 [6], що визначає такі поняття як Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), а також визначає основні функції ЄСІТС, порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС та особливості автоматизованого розподілу судових справ.

Отже, з огляду на вище зазначене, можна впевнено сформулювати висновок про те, що судова система має змогу функціонувати, забезпечуючи правосуддя в умовах воєнного стану. Безумовно, неможливим є здійснення повноцінної роботи судів, розташованих на окупованих територіях, територіях бойових дій чи близьких до них територіях. Наймовірною важливим компонентом для здійснення правосуддя стала можливість проводити дистанційні судові засідання. Проте цей процес також потребує змін та часу, зокрема для вирішення багатьох проблем, пов'язаних із застосуванням електронних технологій у практичному застосуванні.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 26.11.2018 р. № 393/2018 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Наталія Дуляба. 18% України досі окуповані Росією. Львівський портал. <https://portal.lviv.ua/news/2023/02/18/18-ukrainy-dosi-okupovani-rosiieiuzelenskyj>. (дата звернення: 17.01.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.01.2024).
4. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 70. С. 450–455.
5. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні: Рішення Ради Суддів України від 24.02.2022 № 9. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/news/risenna-rsu-no9-vid-240222-2de02988e4.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).

6. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22> (дата звернення: 17.01.2024).

7. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 17.01.2024).

Воробець Арсен
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Бакалавр»

Органи місцевого самоврядування як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави

Реформування системи місцевого самоврядування в Україні зумовлює необхідність дослідження проблем, пов'язаних зі здійсненням цілеспрямованої діяльності інститутів місцевого самоврядування щодо забезпечення законності та правопорядку, охорони прав та свобод членів громади, гарантування безпеки й захисту населення, матеріальних і культурних цінностей, доквілля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний і особливий періоди, що є однією з основних функцій, покладених на органи місцевого самоврядування [7, С. 202-205].

За роки незалежності в Україні відбулися суттєві зрушення в організації та діяльності місцевого самоврядування. На сьогодні воно розглядається не тільки як одна із засад конституційного ладу чи форма реалізації народовладдя, але й як один з важливих напрямів демократизації й гуманізації публічної влади, наближення її до населення. За даних умов цілком закономірним виглядає неухильне розширення функцій місцевого самоврядування та наповнення їх дедалі більш глибоким змістом. Автономія органів місцевого самоврядування передбачає їхню реальну здатність самостійно визначати, за допомогою яких форм, методів, засобів слід вирішувати ті завдання, що стоять перед ними [4, С. 70-75].

При цьому розвиток місцевого самоврядування в Україні стримується відсутністю належної нормативно-правової бази, що ускладнює функціонування органів місцевого самоврядування та породжує негативні наслідки у самому місцевому самоврядуванні. Наявні прогалини у правовій регламентації діяльності органів місцевого самоврядування створюють на практиці чимало серйозних проблем, однією з яких є визначення форм та повноважень органів місцевого самоврядування щодо реалізації правоохоронної функції [5, С. 194-201].

Вважаємо, що інститути місцевого самоврядування володіють значними ресурсами та повноваженнями щодо реалізації правоохоронної функції. Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» заклали правові передумови для реалізації правоохоронної функції органами місцевого самоврядування.

Однією з актуальних проблем реформування місцевого самоврядування є розробка адекватних та ефективних форм участі його інститутів в реалізації правоохоронної функції [6, С. 97-101].

На думку Гудзь Т.І., яку ми повністю підтримуємо, серед правових форм реалізації інститутами місцевого самоврядування правоохоронної функції необхідно виділяти установчу, нормотворчу, правозастосовчу та контрольну форми [4, С. 70-75].

Установча форма діяльності спрямована на структурні перетворення в системі муніципального адміністрування. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає утворення виконавчих органів місцевих рад [3], які згідно ст. 219 Кодексу про адміністративні правопорушення України (далі – КпАП України) наділений повноваженнями щодо розгляду справ про деякі адміністративні правопорушення [2]. Крім того, у структурі виконавчих органів місцевих рад, як правило, утворюються спеціалізовані органи (департаменти, управління, відділи) з питань правоохоронної діяльності чи забезпечення громадської безпеки.

Частина 1 ст. 38 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» відносить до делегованих повноважень виконавчих органів місцевих рад утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності. Згідно зі ст. 215 КпАП адміністративні комісії утворюються відповідними органами місцевого самоврядування у складі голови, заступника голови, відповідального секретаря, а також членів комісії. Порядок діяльності цих комісій встановлюється КпАП та іншими законодавчими актами України [2].

Нормотворча форма реалізації правоохоронної функції органами місцевого самоврядування складається із сукупності дій і процедур щодо прийняття, зміни чи скасування відповідних рішень нормативного характеру. Нормотворча діяльність органів місцевого самоврядування у даній сфері реалізується прийняттям актів, спрямованих на забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод, законних інтересів громадян.

Нормотворча діяльність місцевих рад у сфері забезпечення законності, правопорядку та публічної безпеки досить чітко визначена чинним законодавством. Зокрема, п. 44 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» відносить до виключної компетенції місцевих рад встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність [2].

До нормотворчої форми діяльності тісно примикає розробка і прийняття різного роду місцевих програм та планів. Ці документи є декларативно-нормативними актами, оскільки визначають такі цілі й завдання органів місцевого самоврядування на певний період, досягнення яких стає юридичним обов'язком зазначених органів.

Правозастосовча форма реалізації правоохоронної функції органами місцевого самоврядування найбільш яскраво простежується при розгляді виконавчими комітетами та адміністративними комісіями справ про адміністративні правопорушення. Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, відповідний колегіальний орган місцевого самоврядування (виконком чи адміністративна комісія) виносить постанову у справі.

Контрольна форма реалізації правоохоронної функції органами місцевого самоврядування являє собою сукупність дій і процедур щодо перевірки та нагляду за додержанням, виконанням та застосуванням правових приписів суб'єктами суспільних відносин. Так, відповідно до ст. 38 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень виконавчих органів місцевих рад належить здійснення контролю за забезпеченням громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів. Крім того, контрольна форма діяльності може полягати у заслуховуванні повідомлень керівників органів внутрішніх справ про їх діяльність щодо охорони громадського порядку на відповідній території та порушення перед відповідними органами вищого рівня питання про звільнення з посади керівників цих органів у разі визнання їх діяльності незадовільною.

За підсумками контрольної діяльності місцеві ради можуть скасовувати акти виконавчих органів ради, які суперечать законодавству чи рішенням ради, можуть звернутися до суду щодо визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

На основі вище наведеного автор приходить наступних висновків:

1. Захист природних прав та свобод індивіда є конституційним обов'язком держави та пріоритетним напрямком діяльності всіх її інститутів. Реалізація такого захисту неможлива без ефективного реалізації правоохоронної функції, за допомогою якої інститути публічного адміністрування охороняють правопорядок, застосовуючи юридичні заходи впливу відповідно до законів України. В останні декілька років у нашій державі відбувається ціла низка соціально-політичних змін, у результаті яких особливо гостро постало питання забезпечення громадського порядку та публічної безпеки на місцях.

2. Органи місцевого самоврядування займають особливе місце в системі забезпечення правового порядку та публічної безпеки. Вони утворюють недержавну систему громадського порядку та публічної безпеки, покликані на місцях забезпечувати захищеність і створювати належні умови життєдіяльності своєї громади. Водночас реалізація закріплених у Конституції України повноважень органів місцевого самоврядування у сфері охорони правопорядку та забезпечення публічної безпеки є доволі обмежена, оскільки в силу свого конституційно-правового положення вони не наділені державно-владними повноваженнями, що уможливило самостійну реалізацію цієї функції.

3. На даному етапі муніципального розвитку реалізація правоохоронної функції органами місцевого самоврядування в Україні здійснюється у чотирьох правових формах діяльності: установчій, нормотворчій, правозастосовчій та контрольній. У свою чергу, відповідні органи місцевого самоврядування, що мають повноваження правоохоронного характеру, можуть розглядатися як інституційні форми реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Голос України від 13.07.1996. № 128.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print> (дата звернення: 11.01.2024)

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР від 18.12.1984.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 11.01.2024).

3. Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» *Голос України від 12.06.1997.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр/print> (дата звернення: 11.01.2024).

4. Гудзь Т.І. Форми реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування. *Право і суспільство. № 2011. № 3. С. 70-75.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_3_16 (дата звернення: 11.01.2024).

5. Ковалів М.В. Забезпечення охорони громадського порядку органами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2017. Вип. 2. С. 194-201.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2017_2_22 (дата звернення: 11.01.2024).

6. Ковбас І.В. Надання публічно-владних послуг як основна форма життєдіяльності демократичної, соціальної правової держави. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. 2011. Вип. 559. С. 97-101.*

7. Сичук О.Й. Економіко-правові аспекти діяльності органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами. *Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 4. С. 202-205.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2013_4_73 (дата звернення: 11.01.2024).

Воробець Оксана

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

студентка 2 року навчання ОС

«Бакалавр»

Інтеграція заходів воєнного стану в систему адміністративного права

В умовах війни, яка триває в Україні, питання інтеграції заходів воєнного стану в систему адміністративного права набуває надзвичайної актуальності. Введення воєнного стану значною мірою трансформує систему адміністративно-

правового регулювання, адже воно передбачає впровадження жорсткіших заходів, спрямованих на забезпечення обороноздатності країни та захисту населення.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. [1, С.10]

Уведення правового режиму надає особливі повноваження органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування порівняно з повноваженнями, встановленими їм законодавством для мирного часу, і створює необхідні умови для здійснення цих особливих повноважень, а також концентрації всіх необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави. [1, С.10]

Роль адміністративного правосуддя у забезпеченні прав людини в умовах воєнного стану. Протягом періоду від 24 лютого по 21 березня 2022 р. адміністративними судами першої інстанції ухвалено 30 763 рішення, а апеляційними судами – 9 208 рішень. Станом на 5 квітня 2022 р. всього 163 працівників судів загальної юрисдикції мобілізовано до Збройних сил України, з них 32 суддів, а з апеляційних судів 70 працівників, з яких – 23 суддів. [...] Мають значення справи пов'язані із спорами про розміри соціальних виплат, оскільки значна кількість осіб у зв'язку із військовими діями є переміщеними особами, втратили роботу і потребують належного соціального захисту. Також набувають особливої соціальної актуальності спори у сфері публічного адміністрування, пов'язані із наданням публічних послуг у сфері ділової активності населення, зокрема щодо свободи підприємницької діяльності, наданням дозволів та ліцензій тощо. [2, С.221]

Особливо в умовах воєнного стану правова система має зберегти свою цілісність і стати основою, на якій функціонує держава для досягнення однієї з її цілей — утвердження правової свободи людини. По-перше, потрібно зауважити, що нинішні умови воєнного стану призвели до змін у правовому полі України. Загалом увесь юридичний апарат України стикається з новою реальністю сьогодення та надзвичайними викликами, що виникли внаслідок активних бойових операцій російських військ та масштабних атак на територію України. [...] В умовах воєнного стану загроза збройної агресії та загрози незалежності й територіальній цілісності української держави зумовили зміни в механізмах функціонування правової системи. Зокрема, зміни відбуваються в системі публічних інститутів. Наприклад, передбачена Конституцією система місцевого самоврядування трансформується у військову адміністрацію. Водночас правова система України в умовах воєнного стану передбачає, з-поміж іншого, посилення

централізації у виконавчій владі, необхідність збалансування централізації та децентралізації, набуття додаткових повноважень та зміну алгоритму виконання функцій місцевими органами державної (обласними та автономними) влади. [3, С.6]

З моменту введення воєнного стану на усій території нашої держави були утворені військові адміністрації, що уявляють у відповідності до норм закону, тимчасові державні органи, метою яких є забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Саме на них припадає основне організаційно - управлінське навантаження з реалізації положень режиму воєнного стану. Одним з першочергових завдань влади – стало проведення мобілізаційних заходів з призову до лав Збройних Сил України резервістів та формування і розгортання підрозділів територіальної оборони у всіх адміністративно - територіальних одиницях країни. [4, С.20]

До особливостей здійснення адміністрування у період дії воєнного стану можна віднести реалізацію встановлених військовими адміністраціями заборон та обмежень щодо переміщення осіб та транспорту в «комендантську годину» чи порушення заборон на торгівлю алкогольними напоями на території адміністративно-територіальної одиниці або у визначений у наказі час. Зазначимо, що ефективності застосування наведених заборонних норм не сприяла відсутність норм адміністративного законодавства, які б встановлювали відповідальність за порушення встановлених військовими адміністраціями заборон та обмежень. Наведена колізія доволі оперативно була усунена шляхом внесення доповнень до статей КУпАП. [4, С.21]

Важливою складовою забезпечення належного адміністрування в суспільстві під час дії воєнного стану є дотримання вимог інформаційної безпеки. Оскільки, у сучасному інформаційному просторі соціальні мережі часто виступають механізмом поширення фейкової інформації. Насамперед, це пов'язано з тим, що користувачі таких ресурсів сприймають дезінформацію, оскільки її поширюють друзі та знайомі, яким довіряєш. [4, С.21]

Можливо зробити висновок, що в умовах воєнного стану збільшується потреба в оптимізації публічного управління, що становить нові виклики перед системою публічного адміністрування України. Передусім, необхідна налагоджена взаємодія між органами державної влади та військового командування з органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства задля подолання наявних інституційних проблем, які не сприяють адаптації країни до умов воєнного стану. [5, С.142]

Список використаних джерел:

1. Кириченко С. О., М. М. Лобко В. М. Семененко. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. *Наука і оборона* 2 (2019). С. 9-16.
2. Завидняк А. В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1 (2022). С. 218-222.

3. Бігун, В. В., Дацюк Т. К., Присяжнюк І. І. Вплив війни на правову систему та реформи в Україні. *Академічні візії*. Вип. 24 (2023).
4. Баранов С.О. Особливості здійснення публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. (2022).
5. Скорик, Ю. С. Здійснення публічного управління та адміністрування в умовах воєнного стану: теоретичний та практичний аспекти. Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики. С. 139-143.

Гавришкевич Ігор

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, курсант 4 курсу
ОС “Бакалавр” Військового інституту*

Застосунок «Дія» як альтернативний елемент здійснення адміністративних процедур

Державність України, на яку зазіхнула російська федерація, ознака організації суспільства, створена для задоволення суспільного інтересу. В свою чергу суспільний інтерес – це сукупність публічних і приватних інтересів. Публічний інтерес – інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби [1], а приватний інтерес – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв’язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях [2].

Перед українською державою стоїть завдання створення стабільної та відповідальної публічної адміністрації, що є головним фактором побудови сучасної демократичної держави. У зв’язку з цим важливого значення набуває встановлення такої регламентації відносин між публічною адміністрацією та приватною особою, яка могла б ефективно забезпечити реалізацію прав останніх і унеможливити їх порушення з боку суб’єктів владних повноважень.

Адміністративно-процесуальні норми призначені для вирішення публічно-правових спорів адміністративними судами.

Поняття «адміністративна процедура» змістовна дефініція. Термін «адміністративний» у науці тлумачиться як той, що пов’язаний з управлінням, так і той, що покликаний служити. Таке розуміння базової категорії адміністративного права відповідає двом типам правовідносин, що виникають у сфері публічного адміністрування (управління). Це ті відносини, що мають управлінський характер, виникають за ініціативою суб’єктів владних повноважень, в яких на приватних осіб

покладається здебільшого виконання обов'язків [3].

Адміністративна процедура – визначений законом порядок розгляду та вирішення справи [1], який з огляду на нинішню ситуацію в країні дещо бюрократизований, затяжний та непрозорий.

Зважаючи на інтенсивний розвиток суспільства та цифровізацію процесів державного управління насамперед свідчить про те, що виклики, які ставить час перед суспільством знаходять своє вирішення. Протягом останніх років, значного розголосу набула «Дія» – мобільний застосунок, вебпортал і бренд цифрової держави в Україні, розроблений Міністерством цифрової трансформації України [4], поруч із тим у 2021 році запрацювала Національна вебплатформа центрів надання адміністративних послуг [5], основним призначенням якої є отримання приватними особами інформації про адміністративні послуги та обмін кращими практиками між самими Центрами надання адміністративних послуг.

В умовах правового режиму воєнного стану державна інституція цифрової трансформації здатна створити новий порядок здійснення адміністративних процедур, що створить механізм взаємодії публічного управління з приватними особами, завдяки якому найефективнішим способом будуть реалізовані права цих осіб за допомогою електронних носіїв, що дасть змогу мінімізувати бюрократичні аспекти та забезпечить прозорість проведення таких процедур у встановлений термін. На жаль, необхідно і усвідомлювати той факт, що у зв'язку із воєнним чинником не у всіх громадян є доступ та можливість реалізувати свої конституційні права на проведення адміністративних процедур у зв'язку з бойовими діями та постійними ракетними обстрілами території України.

Діючим законодавством про адміністративну процедуру передбачена можливість вирішення адміністративної справи через електронну комунікацію. Цифрова адміністративна процедура – умови для максимального скорочення впливу суб'єктивних чинників на прийняття адміністративного акта, усунення зловживань чи необґрунтованих зволікань або відмов. Безперечно, наявність такого законодавства є важливим кроком в удосконаленні взаємодії держави з особою та створенні відкритих, зрозумілих, а подекуди звичних простих алгоритмів покрокової адміністративної процедури.

Об'єктивно, об'єднавши зусилля бренду цифрової держави «Дія» та Національну вебплатформу центрів надання адміністративних послуг можна вирішити задачі покладені на адміністративну процедуру швидко, прозоро та доступно. С. Братель визначила адміністративні процедури згідно з видами задач, що вирішуються в рамках компетенції правових суб'єктів: організаційного типу (наприклад, розподілення зобов'язань, регламент відносин); стосовно прийняття рішень (нормативних актів щодо інформаційного застосування (інформаційне обслуговування, обіг документів); функціонального характеру (економічної, фінансової та іншої природи); з приводу делегування повноважень; стосовно реалізації дій правового типу (наприклад, ліцензування тощо); щодо проведення координації, виконання контролювання; стосовно діяльності в рамках програм

цільового плану; з приводу розгляду громадських звернень; стосовно розгляду пропозицій об'єднань громадян; щодо вирішення спорів й розбіжностей; щодо дій в межах екстремальних ситуацій; з приводу порядку організаційної реорганізації й ліквідації; міжнародного й змішаного типу [6, с. 6-7].

Електронна система надання адміністративних послуг повинна слугувати, як інструмент контролю діяльності суб'єктів владних повноважень з боку держави, так і як надійне джерело отримання якісних послуг для фізичних осіб.

Отже, підсумувавши вищевикладене, пропонуємо створити єдину державну програму цифровізації адміністративних процедур з огляду на кількісні та якісні переваги такого сервісу.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

3. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

4. Президент, Прем'єр-міністр, Мінцифри презентували мобільний застосунок "Дія". Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. 6 лютого 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezident-premyer-ministr-mincifra-prezentuvali-mobilnij-zastosunok-diya>

5. Про Національну веб-платформу центрів надання адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України, від 03 лютого 2021 р. № 72. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-nacionalnu-veb-platformu-centriv-a72>

6. Братель С.Г. Класифікація адміністративних процедур. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 214-220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2014_14_23.

Гращенков Кирило
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
студент 2 курсу ОС
«Бакалавр»

Відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях після закінчення воєнного стану

Агресія країни-терориста росії, що почалась у 2014 році та перейшла на новий етап у 2022 році, мала наслідком окупацію значної частини територій півночі, сходу та півдня нашої держави. В ході контрастнаступальних дій, Сили Оборони

звільнили велику частину окупованих територій, і першочерговим завданням для України є відновлення свого державного контролю на цих територіях, утвердження і забезпечення прав і свобод людини, а також інших засад демократичного суспільства гарантованих Конституцією України.

Рано чи пізно Україна поверне свої території та повернеться до мирного цивільного життя. Після припинення особливого правового режиму воєнного стану, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, та передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб[1], одним з головних завдань буде відновлення та розвиток місцевого самоврядування, що гарантує ст.7 Основного закону.

Складність відновлення місцевого самоврядування після закінчення воєнного стану буде відрізнятися в залежності від регіону. Так, мати значення буде: чи знаходилась відповідна територія територіальної громади в тимчасовій окупації, та якщо знаходилась, то протягом якого періоду часу? Адже території, що знаходяться в окупації з 2014 потребують більших зусиль як зі сторони влади, так і зі сторони суспільства для стабілізації правопорядку. Тривале перебування їх в окупації зумовило наявність в органах місцевого самоврядування колаборантів, які здійснюють колабораційну діяльність. Для повного відновлення функціонування ОМС на деокупованих територіях необхідно залучати правоохоронні органи для виявлення, розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності представників ОМС, а також жителів відповідної громади, які підозрюються у співпраці з ворогом. [2]

Основним залишається принцип верховенства права, на якому має ґрунтуватися вся діяльність суб'єктів публічного адміністрування. Так, ст.3 Конституції України наголошує, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави[3]. Комунікація з місцевим населенням є вкрай важливою. Владою має бути розроблений комплекс заходів з інформування населення окупованих територій щодо справедливого суду, індивідуального підходу й розрізнення ідейно активної та матеріально вимушеної пасивної колаборації в процесі визначення ступеня провини та відповідальності громадян. [4]

Під час дії воєнного стану функції органів місцевого самоврядування можуть виконувати військово-цивільні адміністрації, що утворюються у разі потреби указом Президента України. Проте після припинення воєнного стану відбудеться перехід до цивільного адміністрування, відповідно з'являється потреба у механізмах забезпечення демократичних процесів, зокрема забезпечення демократичного середовища для виборів. [5]

Очевидною проблемою є формування складу ОМС в післявоєнний час. Проведення позачергових виборів до представницьких органів вимагає створення відповідних умов. Перш за все повернення мешканців територіальної громади, створення необхідних умов для нормальної життєдіяльності (продовольче

забезпечення, доступ до отримання медичних послуг, транспортне сполучення тощо). Але і після цього вирішення потребує низка питань: **а)** неможливість своєчасного відновлення інфраструктури (брак придатних приміщень для організації виборів, проблеми транспорту чи зв'язку) чи забезпечення умов безпеки, зокрема й розмінування територій; **б)** необхідність проведення обліку реально наявних мешканців (виборців) у територіальній громаді чи в межах адміністративно-територіальної одиниці; **в)** проблемами комплектування складу територіальних виборчих комісій.[6 с.49]

Другим аспектом в формуванні ОМС є підготовка кадрового складу. Відповідно ч.4 ст.6 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» одним з напрямів державної політики щодо служби в ОМС є організація підготовки та перепідготовки кадрів для служби в органах місцевого самоврядування [7]. Тому формування кадрового складу ОМС на деокупованих територіях потребує відповідного професійного рівня, психологічної підготовки та особистої вмотивованості працівників.

Висновок. Таким чином, відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях після закінчення воєнного стану вимагає від держави створення відповідних економічних, соціальних та правових умов. Питання соціальних стандартів, кадрового забезпечення, проведення демократичних виборів потребує розробки дієвого нормативно-правового механізму та створення чітких планів відновлення діяльності органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 19 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
2. Рудницька, О. П., Тичина, А. (2023) Окремі питання забезпечення місцевого самоврядування на деокупованих територіях. Забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану та мировідбудови : зб. наук. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 21 квітня 2023 р.). с. 37-40.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 3 вересня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
4. Потапенко, В. Г., В. О. Баранник, Н. В. Бахур. "Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп." Київ: НІСД (2023): 54.
5. Council of Europe. Good Democratic Governance among the key reforms for Ukraine - Council of Europe Office in Ukraine - www.coe.int. Council of Europe Office in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/good-democratic-governance-among-the-key-reforms-for-ukraine>
6. Ключковський Ю. Місцеве самоврядування в Україні під час і після війни. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Зб. тез доп., м. Київ, 23 груд. 2022 р. 2022. С. 49.

7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-ІІІ: станом на 1 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

Гриб Олена
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Проблеми доступу до адміністративних судів під час дії воєнного стану

Основними принципами доступності до правосуддя є прозорість, швидкість та відкритість судового процесу[6]. В Україні на законодавчому рівні прописано право кожного на доступність правосуддя. Ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб[1], ч. 3 ст. 7. Закон України “Про судоустрій і статус судів” передбачає, що доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України[2], Проте, в Україні, особливо з початком повномасштабної війни, однією з важливих проблем стає доступ до правосуддя.

Складовими цієї проблеми є нестача суддів, довгі строки розгляду справ, високі витрати на юридичні послуги, недостатній рівень інформованості громадян про їхні права та процедури судового звернення. Доступ до адміністративного правосуддя забезпечується рядом правових засад таких, як принцип рівності сторін, право на адекватну юридичну допомогу гарантії незалежності та безупинності судової системи, гарантії справедливого та об’єктивного судового рішення[6].

Якщо говорити про адміністративне судочинство, то, перш за все, варто зазначити проблему завантаженості судів. Кількість справ, які надійшли на розгляд судів в 2023 році істотно зросла порівняно з 2022 та 2021 роками. У 2023 році надійшло майже 4,5 млн справ і матеріалів, що на 55% більше ніж у 2022 році, з них було розглянуто 4,2 млн. При значному збільшенні справ, проблема також постає в великій кількості суддів, що пішли у відставку, це 325 суддів в 2023 році[4].

Наприклад, до Київського окружного адміністративного суду за I квартал 2023 року надійшло 11 564 справ та матеріалів, що на 352 % більше, ніж за перший квартал 2022 року, що становить 3 282 справ та матеріалів, так само нормативний час розгляду справ та матеріалів за перший квартал 2022 та 2023 років збільшився на 356 % з 28 205 годин до 100 469 годин[5].

Розгляд справ в судовій системі є складним процесом, особливо з урахуванням обсягу справ, які надходять на розгляд. Одним з важливих кроків для подолання цієї проблеми є збільшення кількості суддів і судових установ. Збільшення кількості суддів покращить розподіл роботи і зменшить навантаження на окремих суддів, що сприятиме більш оперативному розгляду справ. Розширення судової мережі також дозволить полегшити доступ до судових послуг та розподілити навантаження між судами.

Варто також зазначити, що, у зв'язку з військовою агресією робота судів на тимчасово окупованих територіях та територіях, на яких ведуться бойові дії, наразі не є можливою, а таких судів чимало. П.1 ст. 10 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” передбачає, що у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність[8], а п.7 ст.148 Закону України “Про судоустрій і статус судів”[2] передбачає те, що може бути змінено територіальну підсудність судових справ таких судів.

Станом на 26.09.2022 розпорядженням Верховного Суду було перенесено 169 судів із 10 областей України. До цього переліку, зокрема, потрапили суди з Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Харківської, Чернігівської та інших областей. У той же час, більше 40 судів повністю відновили роботу на звільнених територіях України [3]. Проте, через війну та небезпеку яку вона становить для життя та здоров'я людей, не кожен може реалізувати своє право на судовий захист.

Щодо зменшення негативних наслідків від перенесення судів з тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться бойові дії, то варто зазначити можливість брати участь у судовому засіданні дистанційно, яка набула активного розвитку ще під час пандемії COVID-19. Хоча цей спосіб і має свої недоліки і не вирішує проблему повністю, але він все ж таки дає можливість доступу до судочинства людям, які цього потребують.

Серед переваг електронного судочинства можна зазначити, що воно економить час, люди можуть подавати документи в електронному вигляді, судові засідання можуть відбуватися у режимі відео конференції, а також можливо швидше отримати документи, пов'язані зі справою.

Серед недоліків такого методу судочинства – технології та комп'ютери потребують оновлення та вдосконалення, не всі юристи та суди вміють належним чином користуватися цими системами, що робить судовий процес менш ефективним. Крім того, деякі люди не довіряють електронному правосуддю, тому що це ускладнює проведення відкритих і публічних судових засідань. До того ж, існує ризик проникнення хакерів у систему та отримання доступу до приватної інформації, що може порушити права людей. Тут знову ж таки повертаємося до

завантаженості судів: не вистачає суддів, а судова система вже завантажена, тому використання електронного правосуддя може спричинити затримки та інші проблеми[7].

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, в Україні дійсно наявні проблеми, що обмежують доступ до адміністративних судів. Ці проблеми можуть призвести до затримок у вирішенні судових спорів.

По-перше, це завантаженість судів, з кожним роком кількість справ збільшується, а також постає проблема нестачі суддів, а, отже, кількість справ на одного суддю набагато збільшується. Доцільним буде збільшити кількість суддів та розширити судову мережу, встановивши, наприклад, нові районні суди.

По-друге, у зв'язку з війною в країні постає небезпека як для роботи судів так і для людей, які хочуть реалізувати своє право на правосуддя, частково ця проблема вирішується запровадженням електронного судочинства, але такий спосіб так само збільшує навантаження на суди, які не в змозі розглянути таку кількість справ в таких умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.
2. Про судоустрій і статус судів: Закон України від 2 червня 2016 року. Режим доступу до ресурсу: <https://supreme.court.gov.ua>
3. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану / І. В. Міщук, Б. С. Киричук // науковий журнал *Південноукраїнський правничий часопис* / 2023. – С. 202.
4. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі кадрів – Голова ВС Станіслав Кравченко [Електронний ресурс]. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>.
5. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 18/пс-23 від 23.08.2023
6. Бадюл М. Проблеми доступності правосуддя в адміністративному судочинстві / М. Бадюл // Стан та перспективи розвитку адміністративного права України /— Одеса: Матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, 2023. – С. 15–16.
7. Ярема О. Поняття електронного судочинства. Переваги та недоліки запровадження. / О. Ярема, Ю. Карпенко // Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні / – Львів: Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2023. – С. 31–32.
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015. Режим доступу до ресурсу: <https://supreme.court.gov.ua>

Гринько Вікторія
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”

Дискреційні повноваження у діяльності органів публічного адміністрування

Органи публічного адміністрування у певних випадках при реалізації функцій і завдань, відповідно до їхньої компетенції, можуть приймати рішення на власний розсуд, що закріплено на законодавчому рівні. Тому дослідження природи дискреційних повноважень, можливості та ефективності їх застосування органами публічного адміністрування, на нашу думку, є актуальним.

Вперше на законодавчому рівні було закріплено визначення поняття «дискреційні повноваження» у Законі України «Про адміністративну процедуру». Відповідно до пункту 7 статті 2 цього ж закону дискреційне повноваження – повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [1].

Варто згадати і Методологію проведення антикорупційної експертизи, затверджену наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5, а саме пункт 1.6, якому визначено, що дискреційні повноваження - це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [2].

Проаналізувавши визначення поняття, можемо стверджувати, що дискреційні повноваження – це можливість органів публічного адміністрування діяти на власний розсуд, але в межах правового поля. Тобто суб'єкт публічного адміністрування може самостійно обирати один із варіантів поведінки або приймати рішення керуючись власним розсудом, але це повинно здійснюватися на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч.2 ст.19 Конституції України).

Умовами застосування дискреційних повноважень суб'єктом публічної адміністрації є сукупність фактичних та нормативних підстав. Фактичні підстави застосування дискреційних повноважень – це суспільні відносини, які підлягають правовому регулюванню та об'єктивно, за своєю природою, можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу та в наявних соціально-політичних умовах вимагають впливу, здійснюваного за допомогою інструментів публічного адміністрування суб'єктом публічної адміністрації. Нормативні підстави застосування дискреційних повноважень – це система правових норм, якими

закріплено: завдання, мету та принципи діяльності суб'єкта публічної адміністрації, компетенцію суб'єкта публічної адміністрації (включаючи, повноваження та процедуру їх реалізації) [3, С.19].

Дискреція має бути передбачена законом – це означає, що не кожне рішення може прийматися органом публічної адміністрації на власний розсуд, законодавець має закріпити таку дискрецію у нормативно-правовому акті.

Проте варто розуміти, що застосовуючи дискреційні повноваження орган публічного адміністрування не зобов'язаний узгоджувати прийняття рішення з іншим суб'єктом владних повноважень, так як законодавець переважно вказує в такому випадку у нормативно-правовому акті такі формулювання, як: «може», «доцільно» тощо.

Дискреційні повноваження є важливими у реалізації виконавчо-розпорядчої діяльності органів публічного адміністрування. Проте не всі дискреції визнаються законними, що пов'язано з неправильним тлумаченням норм, які містять дискреційні повноваження. Орган публічного адміністрування має дотримуватись певних вимог задля правомірного застосування повноважень цього виду.

По-перше, дискреційні повноваження мають здійснюватися у межах та у спосіб, що передбачено Конституцією та законами України.

По-друге, вибір дискреції має бути правомірним у досягненні мети з якою йому надано повноваження.

По-третє, дискреція має відповідати принципам адміністративної процедури, що визначено у пункті 1 статті 4 Закону України «Про адміністративну процедуру». Відповідно до статті 4 цього ж закону Принципами адміністративної процедури є: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [1].

По-четверте, вирішення на власний розсуд органом публічного адміністрування, має здійснюватися не відходячи від попередніх рішень прийнятих органом, однакових чи подібних справ, якщо там є обґрунтовані випадки.

Вищеперераховані вимоги дають підстави стверджувати, що органи публічного адміністрування та їх посадові особи у вирішенні питань, застосовуючи власний розсуд та індивідуальний підхід мають дотримуватися «меж» дискреційних повноважень, щоб запобігти проявам корупції. Як стверджує М. Козюбра, «обмеження дискреційних повноважень посідає нині одне з провідних місць в утвердженні верховенства права» [4, С.367].

Законодавче регулювання не є і не може бути всеохопним за своєю формою та змістом. Наявність певної міри розсуду є допустимим та належним, проте межа такого розсуду повинна бути мінімальнодостатньою, зокрема й для уникнення

порушення законодавчих приписів та корумпованості, що на перший погляд не є безпосередньо пов'язаною з теоретико-правовою характеристикою адміністративної дискреції [5, С.40].

Науковці мають різні думки щодо факторів обмеження дискреційних повноважень, зокрема М. Рісний стверджує, що дискреційні повноваження обмежуються загальносоціальними факторами: 1) правозастосовна практика; 2) рекомендації вищих органів влади щодо застосування чинного законодавства; 3) погляди вчених на ті чи інші правові проблеми; 4) мораль; 5) громадська (суспільна) думка; 6) соціальна обстановка [6].

Станом на сьогодні органи публічного адміністрування досить часто використовують дискреційні повноваження у зв'язку з реформами та інтеграційним процесом в державі. Такі повноваження закріплені на законодавчому рівні і є невід'ємною частиною в діяльності органів публічної адміністрації, що пояснюється багатоманітністю виконавчо-розпорядчої діяльності.

Таким чином, дискреційні повноваження у діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є важливим елементом, що дозволяє приймати рішення у конкретних правовідносинах без узгодження з іншими суб'єктами, що значно спрощує процес прийняття рішень. Проте, на нашу думку, у перспективі важливим є прийняття закону, де будуть врегульовані питання вимог і обмежень, порядку здійснення дискреції органами публічної адміністрації та їх посадовими особами у прийнятті рішень із застосуванням дискреційних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : Наказ М-ва юстиції України від 24.04.2017 р. № 1395/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Тодощак О. В. Дискреційні повноваження суб'єктів публічної адміністрації. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15 трав. 2020 р. Одеса, 2020. Т.2. С. 17–20.
4. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.
5. Венгер В. М. Межі адміністративної дискреції: проблеми визначення. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія"*. 2016. Т. 181. С. 38–43.
6. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд у юридичній практиці (загальнотеоретичне дослідження) : монографія. Львів : Край, 2007. 192 с.

Грицун Юрій
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Магістр»*

Органи місцевого самоврядування у системі забезпечення захисту прав громадян

Важливим завданням будь-якої демократичної та соціально-спрямованої держави є створення умов для забезпечення принципів верховенства права та законності в суспільстві. Після відновлення незалежності України було проведено реформи та перетворення, спрямовані на розбудову демократичної, правової та соціальної держави з розвиненою ринковою економікою та сильним громадянським суспільством. Частина цих реформ стосувалася формування та розвитку національних правозахисних та правоохоронних механізмів, створення гарантій прав і свобод людини та громадянина, зміцнення правової законності та порядку в державі та суспільстві. Деякі з цих реформ були успішними, інші мали суперечливий характер, а деякі не призвели до якісних змін.

З урахуванням сучасної обстановки в Україні доцільно провести наукове дослідження, щоб детальніше вивчити особливості проблематики законодавчого регулювання діяльності органів місцевого самоврядування у системі забезпечення захисту прав громадян. Хоча проблематику адміністративно-правового регулювання суб'єктних відносин органів місцевого самоврядування в системі влади займалися такі науковці як В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, П.В. Діхтієвський, В.А. Григор'єв, В.В. Костицький, В.В. Мушенко, В.Й. Пашинський, В.Ф. Погорілко, В.Д. Ткаченко, Ю.С. Шемчушенко та ряд інших.

Метою даного дослідження є теоретико-правовий аналіз ролі та місця органів місцевого самоврядування у системі забезпечення захисту прав громадян в сучасних умовах воєнного стану.

Отже, одна з особливостей місцевого самоврядування в Україні полягає в тому, що воно не є частиною публічного адміністрування в країні, але, як держава, здійснює публічну владу. Конституція України від 28 червня 1996 р. і Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. визначають систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, принципи організації та діяльності, правовий статус і відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування [1; 2].

Забезпечення прав і свобод громадян набуває особливого значення в період дії особливих правових режимів (надзвичайні ситуації, воєнний стан), коли нормальне функціонування суспільства і держави дещо унеможливується по причині надзвичайних обставин. Права і свободи громадян гарантуються Конституцією і не можуть бути скасовані, але можуть бути обмежені під час надзвичайних ситуацій. Такі обмеження можуть бути припустимими лише

випадках, передбачених Конституцією і відповідних міжнародних норм. Це також стосується обмежень прав і свобод громадян в умовах надзвичайної ситуації або надзвичайного стану.

Надзвичайна ситуація – це обстановка на певній території або об'єкті, яка порушує нормальні умови життя населення через катастрофу, аварію, пожежу, стихійне лихо, епідемію або іншу небезпечну подію, що загрожує життю або здоров'ю населення, завдає значних матеріальних збитків і перешкоджає проживанню та господарській діяльності на даній території або об'єкті. Режим надзвичайної ситуації регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 9 січня 2014 року [3].

Таким чином, причинами таких обмежень є катастрофи, аварії, пожежі, стихійні лиха, пандемії та інші небезпечні події, що загрожують життю або здоров'ю населення.

Згідно з Кодексом цивільного захисту України, громадяни мають наступні права під час дії режиму надзвичайної ситуації: 1) отримання інформації про надзвичайну ситуацію або небезпечні події; 2) забезпечення засобами колективного та індивідуального захисту та їх використання; 3) звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту від надзвичайних ситуацій; 4) участь у роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільних формувань цивільного захисту; 5) отримання заробітної плати за роботу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у разі залучення до таких робіт згідно з трудовими договорами; 6) соціальний захист та відшкодування відповідно до законодавства шкоди, заподіяної їхньому життю, здоров'ю та майну внаслідок надзвичайних ситуацій або проведення робіт із запобігання та ліквідації наслідків; 7) медична допомога, соціально-психологічна підтримка та медико-психологічна реабілітація у разі отримання фізичних і психологічних травм [4].

З'ясуємо роль органів місцевого самоврядування в сучасних умовах. У першу чергу, вони забезпечують тимчасове проживання та надання житла внутрішньо переміщеним особам, а також надають медичні та психологічні послуги. Місцеві органи також допомагають внутрішньо переміщеним особам отримати право на земельну ділянку, перевезти рухоме майно, влаштувати дітей в навчальні заклади, забезпечити соціальний захист дітей та виконувати повноваження органу опіки і піклування. Вони також виявляють дітей без батьків, надають житло дитячим будинкам сімейного типу. Крім того, місцеві державні адміністрації надають безоплатну первинну правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, забезпечують тимчасове безоплатне харчування, вносять дані до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, надають гуманітарну та благодійну допомогу, додаткові соціальні послуги, влаштовують громадян похилого віку та інвалідів в стаціонарні інтернатні установи та заклади, організовують роботу медичних закладів та надають безоплатний проїзд до місця

проживання, з якого особа була переміщена [5, с. 125].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що наразі в Україні існує система уповноважених місцевих органів, які сприяють забезпеченню прав і свободи громадян України. Однак, окремі елементи ефективності і функціональності цієї системи залишаються предметом подальших наукових досліджень. Усіх суб'єктів публічного адміністрування, які займаються заходами у цій сфері, можна умовно поділити на групи: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства (громадські об'єднання), міжнародні організації. Наразі актуальним питанням місцевих органів публічного управління є забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, які й визначають ключові напрями діяльності відповідних органів.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п#Text>
4. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 34-35. Ст. 458.
5. Булеца С.Б., Котляр О.І., Лазур Я.В. та ін. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти; за заг. ред.: О.Я. Рогача; М.В. Савчина; М.В. Менджула. Ужгород: РІК-У, 2017. 348 с.

Д'ячкова Дар'я
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС "Бакалавр"

Сучасна парадигма обмеження прав людини в умовах воєнного стану

Актуальність теми дослідження пов'язана з новою реальністю, Президент України 24 лютого своїм указом Президента №64 «Про введення воєнного стану в Україні» затвердженого Законом України № 2102-ІХ від 24.02.2022 ввів воєнний стан [1], який вперше поширився на всю територію України. Були прийняті нормативно-правові акти, які обмежують права і свободи людини.

Метою даного дослідження є аналіз правомірності обмеження державою прав людини в умовах воєнного стану шляхом вивчення основних актів

адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, саме на державі лежить обов'язок забезпечувати права людини. При цьому відзначається, що саме права людини є тим явищем, що визначає напрям діяльності держави, її функціональну спрямованість і саме держава є відповідальною за реалізацію та утвердження прав людини [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [2].

Указом Президента №64 «Про введення воєнного стану» визначено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану[1], які передбачені частиною першою статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану"[3].

В контексті вивчення питання обмеження прав людини під час дії воєнного стану неприпустимо аналізувати лише обмеження, які стали прямим наслідком агресії. Неможливо не помітити, наприклад, проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України (реєстр. № 6368-д) від 30.06.2022.

В доопрацьованому законопроекті, на відміну від редакції попередніх законопроектів враховано, що підставами для втрати громадянства України, зокрема є:

- добровільне набуття громадянином України громадянства держави, визнаної Україною державою-агресором або державою-окупантом, або громадянства (підданства) іншої держави, яка не визначена Кабінетом Міністрів України, як держава, громадяни (піддані) якої набувають громадянство України у спрощеному порядку, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття[4].

Наявність російського паспорту в громадян України, які живуть на тимчасово окупованих територіях далеко не завжди є добровільним. Сам критерій «добровільності» в даному контексті виглядає сумнівно.

Варто розглянути проблематику обмеження прав людини на прикладі права на свободу пересування.

Право людини на свободу пересування визначено статтями 13 та 14 Загальної декларації прав людини, згідно з якими кожна людина має право на свободу пересування і вибір місця проживання в межах кордонів кожної держави, право залишати будь-яку країну, включаючи також її власну, і повертатися до своєї країни, право шукати притулок від переслідувань (за винятком таких, які викликані вчиненням неполітичного злочину або діями, що суперечать цілям і принципам

ООН) в інших країнах і користуватися цим притулком [5]. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території [6].

Одним заходів, що обмежує це право може бути встановлення блокпосту, тобто посиленого контрольно-пропускного пункту, який за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, які відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану [7].

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. №573 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» затверджено окремий Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан [8].

В контексті обмеження свободи пересування також варто згадати ч. 1 ст. 332-1 ККУ і ч. 1 ст.204-2 КУпАП, які з'явилися внаслідок агресії росії у 2014 році. Ці дві статті є цікавими в контексті обмеження прав людини, адже їх порушення тягнуть за собою різну відповідальність, кримінальну і адміністративну відповідно. Різниця між ч. 1 ст. 332-1 ККУ і ч. 1 ст.204-2 КУпАП лише в суб'єктивній стороні, а саме, через формулювання: «метою заподіяння шкоди інтересам держави». З усіх елементів складу кримінального правопорушення саме суб'єктивна сторона є найбільш складною для встановлення. Тому, доволі дискусійним є питання чи не є наслідком внесення практично однакових формулювань до ККУ і КУпАП порушенням прав людини?

Крім того, окупація частини території України зробила неможливим для громадян проживання у своїх будинках. Їх позбавили конституційного права на житло, яке згідно з Основним законом України «не може бути обмежене». Ті, хто залишилися на тимчасово окупованих територія ризикують стикнутись з фільтраційними таборами і депортацією до росії.

Отже, встановлено, що права людини є беззаперечним благом, однак безсумнівно не тільки держава має обов'язки перед людиною, а й навпаки. Стандарти обмеження прав людини викладені в міжнародних документах знайшли своє закріплення у національному законодавстві.

Передбачені обмеження права на свободу пересування є обґрунтованими: вони мають легітимну мету, є пропорційними і закріплені на законодавчому рівні. Таким чином, більшість обмежень щодо свободи пересування є дійсно необхідними, проте вказано на недоліки, які існують у національному законодавстві, а також на неможливість реалізації певних конституційних прав в умовах правового режиму

воєнного стану, що є прямим наслідком агресії з боку рф.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 27.01.2024).
2. Конституція України від 28.06.1996 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 27.01.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.01.2024)
4. Щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України (реєстр. № 6368-д) від 30.06.2022: Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1386387>(дата звернення 27.01.2024).
5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 27.01.2024).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text) (дата звернення 27.01.2024).
7. «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1455. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#n8) (дата звернення 27.01.2024).
8. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-п#Text> (дата звернення: 27.01.2024)

Єфіменко Крістіна

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, аспірантка 2
року навчання кафедри
адміністративного права та процесу,
Міністерство культури та
інформаційної політики України,
заступник директора Департаменту
відновлення та культурної
реінтеграції деокупованих територій

Трансформаційні процеси в адміністративно-правовому забезпеченні державно-приватного партнерства в умовах воєнного стану

Наслідком збройної агресії проти України стали безпрецедентні руйнування вітчизняної інфраструктури. Згідно із звітом, сформованим Урядом України з Групою Світового банку, Європейською Комісією та ООН за результати Третього етапу швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3) станом на 31 грудня 2023 року прямі збитки в Україні наразі досягли майже 152 мільярдів доларів США, а загальна вартість відбудови та відновлення України у найближчі 10 років становить 486 мільярдів доларів США [1]. Тому гострим питанням для України стоїть пошук джерел на відновлення інфраструктури. І хоча на допомогу приходять міжнародні партнери, донори та благодійні організації, їхні ресурси є обмеженими та, у більшості випадків, мають специфічне цільове фінансування, що не може забезпечити повне покриття потреб.

Враховуючи зазначене, великі надії щодо залучення приватного капіталу до відбудови України покладаються на інститут державно-приватного партнерства (далі – ДПП). Проекти ДПП набувають все актуальнішого значення та можуть забезпечити значну частину попиту на інвестиції у відбудову й надати можливість приватним партнерам отримати більш стійкі та прогнозовані умови співпраці з державними партнерами в Україні, зокрема, в сферах залізничного транспорту, енергетики, культури та ін. Так, з огляду на воєнні дії авіаційні перевезення на території України не здійснюються, а впровадження проектів ДПП в сфері швидкісного залізничного транспорту може забезпечити технологічний стрибок українських залізниць щодо швидкості та комфорту сполучення як з країнами ЄС, так і між ключовими обласними центрами України.

Також, великі перспективи для проектів ДПП існують у сфері енергетики, по якій на постійній основі здійснюються атаки російської федерації. Україна має гарні перспективи стати ключовим гравцем на енергетичному ринку ЄС щодо «зеленої генерації», водневого палива та атомної генерації, зокрема, з огляду на наявність великих територій, власних ресурсів і промислової бази.

Крім того, великі надії на інструмент ДПП покладаються щодо збереження

об'єктів культурної спадщини, як одного з головних чинників формування національної ідентичності, та щодо відновлення та розвитку закладів культури, які зазнали руйнувань внаслідок збройної агресії Російської Федерації (зокрема, щодо створення поліфункціональних центрів надання культурних послуг на базі зруйнованих закладів культури, в яких приватні партнери можуть надавати супутні послуги). Співробітництво державного та недержавного сектора шляхом залучення приватного капіталу до вирішення зазначених питань має стати рушійним фактором для реалізації проєктів комплексного збереження й розвитку об'єктів культурного призначення та об'єктів культурної спадщини, в першу чергу з огляду на брак бюджетного фінансування для таких потреб.

Разом з тим, кількість інвесторів, готових інвестувати в країну, де триває війна, є дуже малою. І на подолання цієї проблеми спрямовуються також зусилля Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Зокрема, було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» [2]. А 05 лютого 2024 року Рада з фінансової стабільності погодила концептуальну записку для створення в Україні повнофункціональної системи страхування воєнних ризиків, що передбачає поетапне запровадження обов'язкового та добровільного страхування та три рівні покриття: вітчизняні страхові компанії, державна агенція та західні перестрахові компанії [3].

Загалом під час воєнного стану в адміністративно-правовому забезпеченні державно-приватного партнерства в Україні відбулися позитивні зміни. Так, в період дії воєнного стану робота над законодавством, що регулює питання інститут ДПП, не припинялася. 19.08.2022 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», яким, зокрема, врегульовано умови та особливості взяття довгострокових зобов'язань державним партнером в рамках здійснення ДПП, у тому числі концесії [4]. У зв'язку із цим Кабінетом Міністрів України прийнято постанови від 04 листопада 2022 р. № 1241 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства» [5], від 08 лютого 2023 р. № 117 «Про затвердження Порядку прийняття рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства» [6], від 14 березня 2023 р. № 222 «Про затвердження Порядку спрямування коштів на підготовку проєктів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної власності» [7]. Зазначені зміни, зокрема, повинні сприяти ширшому використанню механізму ДПП на об'єктах, що не генерують дохід.

Крім того, в період воєнного стану були внесені деякі зміни до Закону України «Про державно-приватне партнерство» [8], якими було уточнено сфери застосування та об'єкти ДПП. До Закону України «Про концесію» [9] була внесена технічна зміна у зв'язку із набранням чинності Законом України «Про медіа» - слова «засоби масової інформації» замінено словом «видання».

Також, 16.10.2022 р. було прийнято за основу в першому читанні та наразі включено до порядку денного одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» № 7508 від 01.07.2022 р. [10], який передбачає ряд змін до законодавства та суттєво змінює два профільні Закони України — «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесію». Змінами пропонується, зокрема, спрощення та скорочення процедур підготовки проектів ДПП з допороговим значенням, вартість яких не перевищує 5,382 млн євро. Для таких проектів скасовується вимога про підготовку техніко-економічного обґрунтування та вдвічі скорочується строк для прийняття рішення про здійснення ДПП. Також, передбачається особливий (спрощений) порядок підготовки, відбору та проведення конкурсу по проектам відновлення інфраструктури та економіки, що стосуватимуться будівництва/реконструкції зруйнованої чи пошкодженої інфраструктури внаслідок воєнних дій.

Крім того, пропонується запровадження стандарту єдиного європейського закупівельного документа (ESPD), уточнення форм ДПП (на підставі концесійного договору або договору ДПП, а договори управління майном та спільної діяльності виключаються), що передбачає перетворення профільного Закону України «Про державно-приватне партнерство» з рамкового на спеціальний. Також, розширюються сфери застосування ДПП та перелік державних партнерів, передбачається можливість фінансування з нових джерел — від донорів за грантові кошти.

При цьому, проведення конкурсного відбору приватних партнерів та концесіонерів передбачається через оновлені конкурентні процедури (відкриті торги, торги з обмеженою участю, конкурентний діалог), що проводитимуться в електронній торговій системі. Запуск зазначеної системи очікується до кінця 2025 року.

Хоча зазначений вище законопроект має певні неузгодженості та ризики (щодо невичерпного переліку кваліфікаційних критеріїв, розбіжностей з нормами Директиви 2014/23/ЄС, недостатньої залученості громадськості до роботи комісій, відсутності вимоги щодо відповідності проектів ДПП з відновлення документам, що розробляють для відновлення регіонів та території, тощо), на нього покладаються великі надії.

Також, протягом воєнного часу внесено на розгляд Верховної Ради України такі законопроекти: «Про внесення змін до Земельного Кодексу України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» від 08.07.2022 р. № 7538 [11] та

«Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» від 08.07.2022 р. № 7537 [12].

Разом з тим, в Україні відсутній стратегічний підхід до відновлення інфраструктури та розвитку ДПП, що б дозволило інвесторам оцінювати та прогнозувати перспективи входу на ринок. Так, стратегічний підхід в плані розвитку ДПП на сьогодні відсутній, а Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки потребує перегляду.

Однак, Мінекономіки наказом від 09.02.2024 № 3717 утворено Міжвідомчу робочу групу з питань розробки Стратегії розвитку державно-приватного партнерства (19.02.2024 р. відбулося її перше (установче) засідання). А Мінінфраструктури розробило проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки», яким пропонується затвердити Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки в новій редакції [13].

Отже, механізм ДПП має стати актуальним рішенням для повоєнної відбудови нашої країни. Проте вже зараз Україна повинна створити належне підґрунтя і забезпечити прозорі й ефективні інструменти співпраці між державою та приватним інвестором.

Під час дії воєнного стану в Україні в адміністративно-правовому забезпеченні ДПП відбуваються позитивні зміни, що мають забезпечити, зокрема, ширше використання механізму ДПП на об'єктах, що не генерують дохід, зменшення тривалості підготовки проєктів ДПП, впровадження електронної системи закупівель для проєктів ДПП за стандартами Європейського Союзу та налагодження співпраці між державою та приватним сектором на умовах партнерства з метою підвищення рівня довіри та інтересу у потенційних інвесторів до проєктів ДПП.

Список використаних джерел:

1. Звіт за результати Третього етапу швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення RDNA3. *The World Bank Group*: веб-сайт. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf> (дата звернення 19.02.2024);
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text> (дата звернення 19.02.2024);
3. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. Новини. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-z-finansovoyi-stabilnosti-pogodila-kontseptsiyu-stvorenniya-v-ukrayini-sistemi-strahuvannya-voyennih-rizikiv> (дата звернення 19.02.2024);

4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 15.02.2022 № 2043-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2043-20#n2> (дата звернення 19.02.2024);

5. Про затвердження Порядку ведення Реєстру довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2022 р. № 1241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.02.2024);

6. Про затвердження Порядку прийняття рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 08 лютого 2023 р. № 117. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.02.2024);

7. Про затвердження Порядку спрямування коштів на підготовку проєктів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної власності: постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 р. № 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.02.2024);

8. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. №2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення 19.02.2024);

9. Про концесію: Закон України від 03 жовтня 2019 року № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення 19.02.2024);

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України: проєкт Закону України від 01 липня 2022 р. № 7508. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39902> (дата звернення 19.02.2024);

11. Про внесення змін до Земельного Кодексу України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України: проєкт Закону України від 08 липня 2022 р. № 7538. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74518 (дата звернення 19.02.2024);

12. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України: проєкт Закону України від 08

липня 2022 р. № 7537. URL: [https:// itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39976](https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39976) (дата звернення 19.02.2024);

13. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: проєкт постанови Кабінету Міністрів України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35001.html> (дата звернення 19.02.2024).

Коваль Віталій
*Запорізький національний
університет,
аспірант*

Актуальність наукового дослідження адміністративно-правове регулювання надання електронних адміністративних послуг

Розвиток інформаційних технологій неодмінно впливає на всі сфери суспільного життя. Зарубіжний досвід свідчить, що інформаційні технології стали рушійною силою соціально-економічного розвитку, відновлення економіки багатьох держав світу та визначають основу сталого розвитку в майбутньому. Зрештою, у більшості сфер застосування інформаційних технологій здатне спростити та покращити суспільне життя, зробити його комфортнішим. Так, у світі все більшої популярності отримують такі форми суспільних відносин як електронна комерція (е-комерція), електронна економіка (е-економіка), електронна культура (е-культура), електронна освіта (е-освіта), електронна медицина (е-медицина).

Звісно, що активний та динамічний розвиток інформаційних технологій не може оминати і сферу взаємовідносин публічної адміністрації з приватними (фізичними та юридичними) особами, яка відповідно набуває нових проявів та форм. Це стосується, насамперед, доступу до публічної інформації, участі фізичних, юридичних осіб у процесі прийняття владних рішень, впровадження електронного урядування, створення електронного уряду та становлення е-демократії [10, с. 559-562].

Вважається, що одним із компонентів розвитку інформаційного суспільства є електронне урядування, яке є новим форматом організації інститутів публічного адміністрування та створює необхідні умови для підвищення ефективності, прозорості, відкритості діяльності цих інститутів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Стрімкий розвиток електронного урядування, поступова автоматизація процесів електронного обміну інформацією між інститутами публічної адміністрації та приватними особами, необхідність підвищення зручності отримання адміністративних послуг зумовлюють потребу у забезпеченні приватних осіб та інститутів публічної адміністрації якісними електронними послугами [1, с. 16-26].

В епоху інформаційного суспільства особливе значення для забезпечення принципу доступності інформації відіграють електронні послуги. Для розвитку демократичного суспільства необхідно забезпечити доступ та відкритість інформації, особливо інститутів публічного адміністрування (органів державної влади, місцевого самоврядування). Кожному громадянину важливо мати двосторонній взаємозв'язок із цими соціальними інституціями. Тож, стратегічною метою електронного урядування кожної держави є зміна взаємовідносин влади з суспільством – вдосконалення сфери надання електронних послуг населенню та бізнесу, а також розширення участі всіх громадян у процесах управління суспільством та державою [3, с. 101-105; 7, с. 46-51].

Новації українського законодавства свідчать про підвищення уваги держави до формування інформаційного суспільства в Україні. Широке використання досягнень інформаційно-комунікаційних технологій у сфері публічного адміністрування розглядається як необхідний компонент розвитку електронного урядування.

Дослідження адміністративно-правового регулювання доступу до електронних адміністративних послуг має важливе практичне значення для подальшої євроінтеграції України, реформування законодавства України у сфері публічного адміністрування, ефективного функціонування інститутів публічної влади в Україні. Внаслідок цього дослідження проблематики адміністративно-правового регулювання доступу до електронних адміністративних послуг є важливим для розвитку науки адміністративного права [4, с. 97-101; 5, с. 96-102; 6].

Надання адміністративних послуг інститутами публічного адміністрування є невіддільним атрибутом їхнього повсякденного функціонування і чи не найважливішим результатом їхньої діяльності. Глобальні тенденції щодо застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій та всезагальна цифровізація сфери публічного адміністрування зумовлюють необхідність відмови від традиційних засобів і способів діяльності, всебічному впровадженню здобутків цифрового трансформаційного періоду, адаптації до нової соціальної реальності. Практичним втіленням означеного в умовах України є переведення більшості адміністративних послуг, які надаються інститутами публічного адміністрування, в електронний (цифровий) формат.

Запровадження надання населенню електронних адміністративних послуг є одним з пріоритетних завдань реформування системи адміністративних послуг, що здійснюється в рамках реалізації в Україні концепції «сервісної держави». Ця концепція передбачає зміну підходу до адміністрування публічного сектору, трансформацію засад відносин між державними організаціями і громадянами. Головним призначенням держави стає служіння людині, а ключовою функцією державних установ – надання якісних публічних послуг. Сервісний підхід в публічному адмініструванні насамперед передбачає розвиток форм, методів і технологій адміністрування, спрямованих на підвищення якості адміністративних

послуг. Одним з таких методів є перехід на надання електронних адміністративних послуг [2, с. 76-79; 11, с. 195-202; 8, с. 127-142].

Застосування інформаційних технологій здатне піднести на новий, якісно кращий рівень надання інститутами публічного адміністрування адміністративних послуг. Використання зазначених технологій для отримання адміністративних послуг дозволило досягти їх високої якості. Перевагами електронних адміністративних послуг є можливість забезпечення доступу до актуальної інформації про адміністративні послуги, швидкість та зручність для суб'єктів звернення, відсутністю необхідності спілкування особи, яка звертається за адміністративною послугою з представником публічної адміністрації, що дозволило знизити численні корупційні ризики. Тож, створення належного правового забезпечення надання адміністративних послуг населенню та бізнесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій є надзвичайно актуальним в сучасних умовах [10, с. 559-562].

Наведене зумовлює актуальність дослідження проблеми надання електронних адміністративних послуг з урахуванням досвіду зарубіжних країн (перш за все країн ЄС), що сприятиме підвищенню якості надання адміністративних послуг населенню та адаптації українського законодавства до законодавства ЄС [9, с. 135-138].

Об'єктом нашого дослідження є суспільні відносини, що складаються між інститутами публічного адміністрування та приватними особами (фізичними та юридичними особами) з приводу надання електронних адміністративних послуг.

Мета дослідження полягає у вивченні стану впровадження електронних адміністративних послуг в Україні, аналіз сучасного стану надання електронних адміністративних послуг, висвітлення шляхів удосконалення надання електронних адміністративних послуг в Україні, виокремлення основних перспектив розвитку системи електронних адміністративних послуг з огляду на позитивний досвід зарубіжних країн.

Список використаних джерел:

1. Білоцерковець Н.В. Адміністративно-правове регулювання державного нагляду (контролю) у сфері надання електронних довірчих послуг і напрями його вдосконалення. *Право і суспільство*. 2019. № 6(2). С. 16-26. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2019_6\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2019_6(2)_5) (дата звернення: 27.01.2024).

2. Джига Т. Впровадження електронних адміністративних послуг в Україні: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 76-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2015_2_19 (дата звернення: 27.01.2024).

3. Іванчук А.О. Перспективи реалізації системи електронних адміністративних послуг в Україні. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 101-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_3_24 (д.з.: 27.01.2024).

4. Ільницький М.П. Адміністративно-правове забезпечення доступу до адміністративних послуг у рамках електронного урядування в Україні.

Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 6. С. 97-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2016_6_23 (дата звернення: 27.01.2024).

5. Ковбас І., Боднар С. Адміністративні послуги: поняття та порядок їх надання органами публічної адміністрації. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 96-102.

6. Ковбас І.В. Надання публічно-владних послуг як основна форма життєдіяльності демократичної, правової, соціальної держави. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 559. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B0L3j-lsnD70bjdzRVE2Ny1pTjA/view?resourcekey=0-0dUeV6wMLseQYtI2fGOFHA> (дата звернення: 27.01.2024).

7. Кожушко О.О. Проблеми та перспективи розвитку електронних адміністративних послуг в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 51. С. 46-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2021_51_11 (дата звернення: 27.01.2024).

8. Коцюба К.М. Нормативно-правове регулювання системи надання адміністративних послуг в Україні у контексті становлення та розвитку електронної взаємодії органів виконавчої влади. *Науковий вісник: державне управління*. 2022. № 2. С. 127-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nauvisdu_2022_2_10 (дата звернення: 27.01.2024).

9. Михайлюк Я. Надання адміністративних послуг в електронній формі: сучасний стан і перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 135-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_31 (дата звернення: 27.01.2024).

10. Репецька М.О. Правове забезпечення надання адміністративних послуг в електронній формі: проблемні аспекти. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 559-562. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_132 (дата звернення: 27.01.2024).

11. Сливка М. Правове регулювання надання електронних адміністративних послуг. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 8, № 3. С. 195-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2021_8_3_28 (дата звернення: 27.01.2024).

Ковалюк Ростислав
Запорізький національний
університет, аспірант

Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді: проблеми реалізації під час воєнного стану

Україна є демократичною країною, де гідність особи, її здоров'я, права і свободи, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю та гарантуються Конституцією. Забезпечення законних прав, свобод та інтересів людини і

громадянина є пріоритетним вектором діяльності держави, а отже, право на судовий захист обіймає особливе місце в системі основних конституційних прав. Однак, з 24 лютого 2022 року й до сьогоднішнього дня, дане право зазнає суттєвих перепон у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації. КАС України визначено, що кожна особа має право звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси. На даний момент, порядок звернення до суду за захистом своїх прав та законних інтересів значно ускладнився, проте низкою важливих кроків Вищої ради правосуддя та Верховного суду захист порушеного права у відповідності до Конституції України – гарантується.

Ефективний захист прав, свобод та інтересів особи є фундаментальним принципом, визнаним на міжнародному рівні, а також більшістю національних правових систем світу. Разом із правом на ефективний судовий захист він є важливим елементом демократичної держави та належить до широкої концепції, яка загалом охоплює різні елементи, зокрема доступ до правосуддя, право на ефективний правовий захист і принципи справедливого судового розгляду та належної судової процедури [1, с. 28]. Так, відповідно до ст. 26 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2, ст. 26]. Однак, закон визначає можливість зміни територіальної підсудності судової справи у місцях де ведуться активні бойові дії. Так, розпорядженнями Верховного суду змінено територіальну підсудність близько сто судів України.

Незважаючи на той момент, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану відбувається поновлення усіх процесуальних строків, розгляд справ не припиняється, а надмірний формалізм з боку суддів не допускається, - здійснення правосуддя все ж таки ускладнене потенційними загрозами життю і здоров'ю суддів з боку країни-агресора та оку-пації території. Зокрема, таке ускладнення може бути зумовлено не лише міркуваннями втрати ефективного контролю урядом над певними територіями України, а також поступовою втратою поняття тилу, що пов'язано із інтенсифікацією застосування ракет та авіації для обстрілу території країни по всьому її периметру. За таких умов слід визначати нові форми і засоби для здійснення правосуддя [3, с. 219].

Окрім того Радою суддів України було прийнято рекомендації щодо роботи суддів в умовах воєнного стану де зазначається, що у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів повинні оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України [4]. Проблематикою сьогодення (і не тільки під час дії воєнного стану) є те, що право на судовий захист визначено як матеріально-правовими так і фінансовими можливостями особи й тими процесуальними

умовами, що створюються законодавцем, пред'являючи певні вимоги до форми та змісту документів процесуального характеру, їх оплати судовим збором, вартості правової допомоги й висновків експертів, що можуть знадобитись на будь-якому проміжку часу судового процесу – як під час звернення до суду, так і при судовому розгляді. Таким чином, при зверненні особою до суду за захистом своїх прав можуть виникати такі проблеми як:

1) доступність до правової допомоги (враховуючи низьку заробітну плату, безробіття право на судовий захист може бути недосяжним для деяких верств населення, а й деколи для осіб з середнім достатком). Вирішенням цього питання стало прийняття у 2011 році ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», проте отримати такий вид правової допомоги може вельми невелике коло людей з найбідніших прошарків населення.

2) сплата «невеликого судового збору», часто вже на цьому етапі особа відмовляється від так званої «боротьби за свої права», оскільки просто не має можливості сплатити зазначену суму.

3) простота процесуального законодавства (низька ефективність та якість рішень адміністративних судів породжується нестабільністю адміністративного процесуального законодавства). Низький суспільний рівень правової культури й свідомості, розповсюдженість корупції в сфері правосуддя, низький рівень публічності сфери правосуддя – викликає все більшу недовіру суспільства до судової системи [5].

На європейському рівні стандарти доступності правосуддя передбачені, зокрема, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. До прикладу, положення статті 6 Конвенції закріплюють право на справедливий суд, одним з аспектів якого є доступність судового захисту.

Основна проблема забезпечення доступності правосуддя криється у розумінні необхідності не тільки його декларативного гарантування. Вирішальним є впровадження дієвих механізмів практичної реалізації засад доступності правосуддя та створення належних умов для справедливого та неупередженого розгляду справи. Комітет Міністрів Ради Європи серед заходів, що полегшують доступ до правосуддя, зазначає необхідність інформування громадськості щодо місцезнаходження та компетенції судів, ознайомлення з порядком звернення до суду та захисту своїх інтересів у судовому провадженні [6]. Імплементация стандартів доступності правосуддя в адміністративне судочинство найбільш повно розкривається у висновках та позиціях ЄСПЛ з цього питання. Доступність до правосуддя – це невід'ємний елемент права на справедливий суд. Такою є позиція ЄСПЛ. На думку П.Д. Гуйвана, «...Конвенція спрямована на те, щоб гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а права, здійснені на практиці і ефективні. Це особливо відноситься до доступу до правосуддя в світлі того значення, яке має в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд. Тож Конвенція реально захищає право на те, що справа взагалі буде розглядатися, відтак право на справедливість включає можливість доступу до суду як свій елемент. При

цьому доступ постулюється як безперешкодна можливість звернутися до суду без спеціальних дозволів, обтяжливих досудових засобів врегулювання спорів, проходження спеціальних процедур тощо. Приміром, прямим порушенням повноваження на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду або обов'язок особи до моменту звернення до суду з позовом вичерпати передбачені законодавством способи досудового врегулювання спору чи внутрішньовідомчу систему подання скарг» [7].

Суди під час здійснення правосуддя не повинні порушувати вимоги статті 6 Конвенції про справедливий суд і не забувати, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняються. У справі «Bellet v. France» Суд зазначив, що «стаття 6 §1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [8].

Висновки. У зв'язку із збройною агресією російської федерації право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді зазнає чималих перепон, однак адміністративне судочинство шукає шляхи подолання неефективного здійснення захисту прав та свобод людини й громадянина та адаптується до нових реалій сьогодення.

Керівною складовою національного механізму судового захисту прав особи є стандарти доступності адміністративного судочинства. Їх дотримання є критерієм оцінки ефективності забезпечення та захисту прав особи в державі. Процес імплементації європейських стандартів доступності правосуддя у сфері адміністративного судочинства насамперед закріплює у нормах адміністративного процесуального права розроблені практикою ЄСПЛ та передбачені міжнародними нормативно-правовими актами вимоги щодо доступу до суду, гарантування права на судовий захист, а також порядок здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 26. С. 27–30;
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 24.05.2022. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 05.06.2022);
3. Завидняк А.В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. Елек-тронне наукове видання «Аналітично-по-рівняльне правознавство». С. 218–222;

4. Усім судам України. Рекомендації Ради суддів України. <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudivv-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення 06.06.2022);

5. Яковлева Г. О. Суб'єкти права соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Г. О. Яковлева ; наук. кер. О. М. Ярошенко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2019. – 44 с.

6. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 № R(81)7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_133#Text;

7. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжна-родними стандартами: моногр.. Харків: Право, 2019. 584 с;

8. Рішення ЄСПЛ від 4 грудня 1995 р. у справі «Bellet v.France» (заява No 23805/94).

Кожем'якіна Тетяна

*Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, аспірантка кафедри
адміністративного права та процесу*

Поняття та елементи адміністративно-правового статусу урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ

В національному законодавстві існує два підходи до регулювання правового статусу службовців виконавчої влади: 1) встановлення загальних вимог до осіб, які претендують чи займають адміністративні посади в органах виконавчої влади, та закріплення повноважень за адміністративними посадами в системі органів виконавчої влади; 2) визначення політичних посад в системі органів виконавчої влади, які не завжди супроводжуються спеціальними вимогами до осіб, що претендують на такі посади. Перший підхід має безліч переваг:

- дозволяє на конкурсній основі відібрати фахових людей до складу органів виконавчої влади;

- за діяльністю таких службовців здійснюється суворий внутрішній (з боку вищестоящих суб'єктів) та зовнішній контроль (наприклад, з боку громадськості);

- неефективна, непрофесійна і, нарешті, незаконна діяльність таких службовців тягне за собою один із видів юридичної відповідальності (дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну чи кримінальну);

- основні вимоги до правового статусу таких службовців закріплені в Законі України «Про державну службу» [1], тобто є єдиний нормативно-правовий

акт, який дає визначення державної служби, державного службовця, посади державної служби тощо.

Стосовно другого підходу щодо регулювання правового статусу службовців виконавчої влади в національному законодавстві, можна висловити лише зауваження:

- відсутність конкурсного відбору при обранні особи на політичну посаду негативно позначається на якості і ефективності діяльності в цілому системи органів виконавчої влади (не завжди на такі посади приходять фахові люди);

- відсутні (реально функціонуючі та ефективні) механізми контролю діяльності таких службовців як з боку вищестоящих суб'єктів управління, так і з боку громадськості;

- неефективна, непрофесійна і, нарешті, незаконна діяльність таких службовців, як показує життя, тягне за собою лише політичну відповідальність у вигляді відправлення у відставку;

- основні вимоги до правового статусу політичних службовців закріплені не в законах, а в окремих підзаконних актах, які за своїм змістом не розкривають всю специфіку адміністративно-правового статусу таких осіб. До того ж, національне законодавство не містить визначення політичної служби, політичного службовця та не пропонує класифікацію політичних посад в органах виконавчої влади.

Власне в таких умовах функціонує сьогодні Уповноважений у справах ЄСПЛ, адміністративно-правовий статус якого чітко не визначений в національному законодавстві, адже Положення про Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини від 31 травня 2006 року [2], по-перше, чітко не відповідає на питання про вид публічної служби, яку дана особа проходить, по-друге, до купи змішує компетенцію, завдання, функції та права публічного службовця, що свідчить про повне ігнорування загальних підходів до адміністративно-правового статусу суб'єкта публічного права.

Тому питання уточнення адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ набувають особливої актуальності в сучасних умовах державотворення в Україні.

Окремі аспекти проходження публічної служби (в тому числі політичної служби) в органах виконавчої влади розглядають в своїх працях М.А. Баламуш, О.М. Бандурка, Л.Р. Біла-Тіунова, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, М.І. Лазарева, О.І. Миколенко, В.С. Ніколайчук, Н.І. Стахова та багато інших вітчизняних науковців. Втім, представлені в науковій літературі дослідження зводяться до вивчення і розкриття наступних напрямів: а) детальний аналіз адміністративно-правового статусу публічних службовців, які займають адміністративні посади в органах виконавчої влади, та фрагментарний (негрунтовний) аналіз статусу публічних службовців, які займають в цій системі політичні посади; б) детальний аналіз конституційно-правового статусу народних депутатів та депутатів місцевих рад, які є політичними службовцями, та відсутність

узагальненого аналізу правового статусу всіх без виключення політичних службовців, до яких відносяться і політичні службовці органів виконавчої влади. Отже, інститут публічної служби в частині визначення адміністративно-правового статусу політичних службовців, до яких відноситься і Уповноважений у справах ЄСПЛ, потребує подальшого розвитку та вдосконалення в юридичній науці та національному законодавстві.

Керуючись сучасними уявленнями про компетенцію суб'єктів публічного адміністрування, спробуємо визначити та охарактеризувати елементи адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ.

Першим елементом адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ є мета створення і функціонування даної посади. Мова йде про соціальне призначення суб'єкта публічного адміністрування, його значення і роль в суспільстві та в діяльності органів виконавчої влади. Метою створення і функціонування Уповноваженого у справах ЄСПЛ є *«виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»* в Україні [2]. В нашій країні існували і сьогодні існують суттєві проблеми із виконанням рішень національних судів, тому і не дивує, що на певному етапі державотворення в Україні виникли проблеми із реалізацією рішень ЄСПЛ. Це негативно позначалося на авторитеті держави у світі та в Європейському Союзі, а тому для вирішення цієї проблеми були залучені всі гілки державної влади. Участь уряду України у вирішенні цієї проблеми проявилася в тому, що при Міністерстві юстиції України була створена спеціальна посада, яка повинна була забезпечити координацію діяльності ЄСПЛ та національних органів публічної влади.

Другим елементом адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ є завдання, які спрямовані на досягненні поставленої перед суб'єктом публічного адміністрування мети. Наприклад, пункт 4 Положення про Уповноваженого у справах ЄСПЛ передбачає сім завдань: 1) здійснення представництва України в ЄСПЛ; 2) координація роботи для розгляду справ щодо України у ЄСПЛ; 3) підготовка матеріалів і участь при розгляді справ ЄСПЛ; 4) інформування Комітету міністрів Ради Європи про хід виконання нашою країною рішень ЄСПЛ; 5) розробка пропозицій щодо усунення в Україні недоліків системного характеру, які були встановлені ЄСПЛ; 6) створення необхідних умов для проведення ЄСПЛ розслідування про порушення Україною Конвенції [10]; 7) звітування перед особам, які проводять перевірку дотримання Конвенції [2].

Третій елемент адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ це предмет відання, тобто коло питань, які компетентний вирішувати суб'єкт публічного адміністрування. Пункт 5 Положення про Уповноваженого у справах ЄСПЛ передбачає шістнадцять питань, які компетентна вирішувати ця посадова особа. Основними із них є наступні: відповідає в установленому порядку на запити ЄСПЛ, надає докази тощо; надсилає до організацій запити стосовно надання матеріалів чи інформації про порушення Україною положень Конвенції; виступає доповідачем під час розгляду в ЄСПЛ справ щодо порушення Україною

Конвенції; подає Міністерству юстиції України пропозиції щодо поліпшення методики проведення експертизи проектів нормативних та індивідуальних актів на відповідність Конвенції і ін. [2].

Четвертим елементом адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ є повноваження, так звані, «право-обов'язки» суб'єкта публічного адміністрування. Цей елемент адміністративно-правового статусу, на нашу думку, представлений в Положенні про Уповноваженого у справах ЄСПЛ достатньо стисло і неповно. Наприклад, пункт 6 підзаконного нормативно-правового акту перераховує тільки права і жодним чином не регламентує обов'язки Уповноваженого у справах ЄСПЛ. Запропонований же перелік прав (передбачено всього три суб'єктивні права) не корелює з переліком питань, які компетентний вирішувати суб'єкт публічного адміністрування (передбачено шістнадцять питань). Таким чином, можна констатувати, що адміністративно-правовий статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ в частині визначення його повноважень є неповним та таким, що не відображає реального стану речей.

П'ятим, елементом адміністративно-правового статусу суб'єкта публічного адміністрування іноді виділяють його функції, як основні напрями його діяльності. Текст Положення про Уповноваженого у справах ЄСПЛ не містить положень щодо визначення функцій цієї посадової особи, втім пунктом 1 Постанови Кабінету Міністрів України, якою закріплюється статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ, встановлено, що на цю посаду покладено реалізацію трьох функцій: 1) представницької; 2) координаційної; 3) звітування [2]. Бажано було б ці функції закріпити та розкрити в межах Положення про Уповноваженого у справах ЄСПЛ.

Отже, на підставі сучасних підходів до визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування зроблено висновок, що адміністративно-правовий статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ включає наступні структурні елементи: 1) мету створення і функціонування; 2) завдання функціонування; 3) предмет відання; 4) повноваження; 5) функції.

На підставі проведено в цьому підрозділі дослідження можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус Уповноваженого у справах ЄСПЛ це правовий стан Уповноваженого у справах ЄСПЛ, який розкриває специфіку його положення в суспільстві та системі органів виконавчої влади, а також особливості його участі в різних правовідносинах як суб'єкта публічно-владних повноважень, що займає політичну посаду.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
2. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-n#Text>

Корильчук Степан
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Використання штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України

У сучасному світі відбувається стрімкий розвиток штучного інтелекту. Більшість сфер людської діяльності (медицина, культура, освіта, тощо) масово використовують можливості штучного інтелекту.

Наприклад, програма «Sense.ly» на базі штучного інтелекту здійснює моніторинг стану здоров'я людини та автоматично передає дані лікарям. Крім того, система може нагадувати про прийом ліків та необхідність відвідати медичний заклад [1].

У Південній Кореї впроваджено використання роботів-репетиторів на базі штучного інтелекту в закладах середньої освіти, які допомагають учням вивчати англійську мову. Такі роботи є носіями іноземних мов та виконують обов'язки помічника вчителя в класі [2].

Не є винятком і правова сфера, де використання штучного інтелекту набирає стрімких обертів. Так, міждисциплінарна група, яка складається з криміналістів, адвокатів, психологів та лінгвістів розробила штучний інтелект, що може розпізнавати голоси незнайомих на аудіозаписах без залучення експертів [3].

У Китаї відбувається активне впровадження штучного інтелекту «Smart Court» у судову систему, що здатний автоматично аналізувати судові справи на предмет людських помилок, рекомендувати суддям використовувати відповідні закони та самостійно складати необхідні судові документи [4].

Варто згадати про часті випадки використання штучного інтелекту ChatGPT у написанні судових рішень. Зокрема, суддя, Апеляційного суду Великої Британії послуговувався ChatGPT для написання частини судового рішення в справі, пов'язаній із правом інтелектуальної власності [5]. Згодом, суддям Англії та Вельсу дозволили офіційно застосовувати штучний інтелект ChatGPT у своїй роботі [6].

Таким чином, штучний інтелект дедалі частіше починає використовуватись у юридичній сфері різних країн світу. Україна також не стоїть осторонь упровадження технологій штучного інтелекту в правову сферу.

2 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [7]. Цей нормативно-правовий акт надає визначення, мету, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. Він розглядає штучний інтелект як організовану сукупність інформаційних технологій, що використовуються для вирішення складних завдань та створення власних баз знань.

Варто зауважити, що в Концепції, одним із пріоритетних напрямків розвитку штучного інтелекту в Україні є сфера правосуддя.

Так, використання штучного інтелекту в правосудді України повинно сприяти ефективному винесенню судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики [7].

На нашу думку, доречно розпочинати впровадження технологій штучного інтелекту в адміністративному судочинстві України. Зважаючи на світовий досвід, нам потрібно створити штучний інтелект, який зможе надавати рекомендації суддям стосовно проєкту рішень та застосування відповідних нормативно-правових актів в адміністративних справах. Очевидно, це сприятиме справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню судом спорів у сфері публічно-правових відносин, захисту прав й інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, а також підвищить довіру населення до адміністративного судочинства України.

Список використаних джерел:

1. Застосування штучного інтелекту в медицині: ефективна діагностика і створення нових ліків. URL: <https://aiconference.com.ua/uk/news/primenenie-iskusstvennogo-intellekta-v-medsine-effektivnaya-diagnostics-i-sozdanie-novih-lekarstv-92604> (дата звернення 07.02.2024).
2. Seoul to introduce “English tutor robots” for young students. URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/tech/2023/11/129_364129.html (дата звернення 07.02.2024).
3. Automatic speaker recognition technology outperforms human listeners in the courtroom. URL: <https://www.sciencedaily.com/releases/2022/11/221107103212.htm> (дата звернення 07.02.2024).
4. China's AI-Enable “Smart Courts” To Recommend Laws & Draft Legal Docs. URL: <https://www.eurasiantimes.com/chinas-ai-enabled-smart-court-to-recommend-laws-judges/> (дата звернення 07.02.2024).
5. У Великій Британії суддя використав ChatGPT у написанні судового рішення. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32991/2023-09-19-u-velykiy-brytanii-suddya-vykorystav-chatgpt-u-napysanni-sudovogo-rishennya/> (дата звернення 07.02.2024).
6. Суддям дозволили використовувати ChatGPT – неймережі допоможуть з інформацією. URL: <https://bituk.media/2023/12/13/cuddiam-dozvolily-vykorystovuvaty-chatgpt-neyromerezhhi-dopomozhut-z-informatsiiei/> (дата звернення 07.02.2024).
7. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 07.02.2024).

Король Софія
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка ,
Студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Роль місцевого самоврядування в процесі відбудови в умовах воєнного стану

Основною загрозою безпеці України та її регіонам і територіальним громадам зокрема досі є збройна агресія російської федерації. Це потребує зосередження зусиль державних і місцевих органів влади, військових адміністрацій .

Сьогодні, коли на багатьох територіях нашої держави ведуться бойові дії, частина територій знаходиться під окупацією, велика частина території уже звільнена, питання відбудови в умовах воєнного стану на рівні місцевого самоврядування набувають нового сенсу. Уже зараз, не чекаючи закінчення війни, особливо актуальними є процеси відновлення зруйнованого та пошкодженого житла, інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення комунальних служб, культурно-історичної та архітектурної спадщини, зруйнованих енергетичних мереж та автошляхів.

Серед актуальних питань пошуку механізмів відбудови України та забезпечення регіонального розвитку через розвиток територіальних громад доцільно виокремити дослідження таких авторів, як: І. Арутюнян, Д. Вишневський, М. Габрель, І. Древаль, М. Добровольська, О. Завальний, М. Коваленко, В. Кузнецов, О. Нижник, А. Петровських, І. Поповиченко, А. Радкевич, М. Омеляненко та інші.

Однак залишаються ще невирішеними питання ролі громад та органів місцевого самоврядування у плануванні відбудови та пошуку ефективних механізмів негайного відновлення територій в умовах воєнного стану.

Закон України “Про правовий режим воєнного стану” визначив режими функціонування органів місцевого самоврядування і їх взаємодію з військовими адміністраціями. У період війни військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та, частково, органів місцевого самоврядування.

Місцеві органи влади не чекають наказів зверху, а упроваджують потрібні зміни та будують і зміцнюють інституції, необхідні для нормального функціонування життя територіальних громад.

Попри усі проблеми, викликані війною, органи місцевого самоврядування своєчасно реагують на непередбачувані виклики, забезпечуючи відновлення зруйнованих об’єктів, надання послуг населенню, створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб, залучення інвестицій тощо.[5]

Війна триває, але держава вже робить кроки на відновлення країни,

регіонів та громад. І у цьому напрямку органам місцевого самоврядування уже працюють, а саме розробляють стійкі проекти, шукають інвесторів.

Як приклад, у місті де я проживаю, органами місцевого самоврядування було прийнято проєкт, який триватиме з вересня 2023 до квітня 2024 року, в Умані за участю корейських та українських експертів буде розроблено Master Plan розумного міста, який стосуватиметься туризму, інфраструктури й транспорту на основі підходів та принципів післявоєнного відновлення.

Успіх відновлення залежить від того, як громади самі гуртуватимуться та визначатимуть пріоритети. Органи місцевого самоврядування і далі виконують свої повноваження, спрямовані розв'язувати питання місцевого значення з урахуванням специфіки функціонування в умовах воєнного стану.

Адже ніяких обмежень повноважень при введенні воєнного стану не передбачено. Органи місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська рада; її виконавчі органи та голова) і надалі продовжують виконувати власні повноваження, покладені на них Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Додатково до цього Закону повноваження органів місцевого самоврядування регулюються положеннями Закону України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану».[2]

Якщо органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи) не здійснюють або не мають можливості здійснювати покладені на них Конституцією та законами України повноваження, то відповідно до Закону «Про правовий режим воєнного стану» утворюються тимчасові державні органи – військові адміністрації населених пунктів в межах територій територіальних громад. В умовах збройної агресії вони здійснюють делеговані повноваження органів місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Місцеве самоврядування в Україні довело свою життєздатність. В умовах воєнного стану місцева влада працює, надає послуги населенню та допомагає армії. Базовою ланкою, що забезпечує стійкість тилу, в умовах війни стали територіальні громади.

Громади своєю спільною роботою не тільки зміцнюють власний потенціал, але й відіграють важливу роль у зміцненні економічного потенціалу країни. На початковому етапі широкомасштабної російської агресії територіальні громади узяли на себе підтримку ЗСУ та частину їхніх функцій, забезпечення життєдіяльності громади (часто в умовах бойових дій); сприяли евакуації та розміщенню населення у відносно безпечних громадах; сприяли релокації підприємств, а головне – підтриманню стабільності в суспільстві.[1]

Наслідки повномасштабного вторгнення росії спонукають громади оптимізувати свої процеси, налагоджувати зв'язок із мешканцями, бути більш ефективними в наданні послуг, захищати доступ до даних. Більш того, цифровізація має вирішальне значення, коли йдеться про відновлення та відбудову.[6]

Залучення громадян до місцевого самоврядування передбачає врахування побажань, які надходять від членів громади в порядку місцевої ініціативи будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

У процесі відбудови України ключовою є роль громад, зокрема – у зв'язку з децентралізацією та потребою забезпечити відчуття «власності» результатів цієї відбудови. Громади мають право вирішувати й планувати процеси відновлення відповідно до визначених власних пріоритетів. Разом з тим, представники влади на місцях повинні забезпечити якісну участь громадськості, зокрема через участь в ухваленні рішень через громадські обговорення / слухання, створення робочих груп за різними напрямками (наприклад, відбудови приміщень, просторів, оновлення міської інфраструктури).

З прийняттям закону № 2259-IX від 12 травня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» значно розширено повноваження голів громад, зокрема, вони можуть ухвалювати рішення з таких питань: передача коштів з місцевого бюджету на потреби ЗСУ; створення установ для надання безоплатної первинної правової допомоги; боротьба зі стихійними лихами та епідеміями; поведження з небезпечними відходами; звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд; обстеження будівель і споруд, пошкоджених унаслідок бойових дій; демонтаж будівель і споруд, які за результатами обстеження визнано аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей. [4]

Територіальні громади знаходяться в самому центрі процесів як планування, так і реалізації. Їхня роль є визначальною у формулюванні потреб громадян та розробці проєктів відбудови, адаптованих до цих запитів. Вони не можуть сьогодні чекати рішень від влади, а повинні самостійно розв'язувати свої питання місцевого розвитку – створення нових робочих місць, збільшення зайнятості населення, залучення інвестицій, зростання доходів місцевих бюджетів, покращення якості життя, розвиток благоустрою та інфраструктури.

Отже, планувати відновлення та покращення того, що було до війни, повинно стати спільною ідеєю для національного єднання та згуртованості заради перемоги. Але «важко говорити про відновлення, поки мирні жителі все ще піддаються нападам, поки лікарні бомбардують і де міста втрачають електроенергію та воду, але думати про відновлення означає уявляти собі майбутнє після конфлікту, і це пов'язано з подвійними посланнями надії і необхідністю продовжувати боротьбу. Територіальні громади та громадськість здатні брати активну і ефективну участь у прийнятті рішень щодо відбудови і здійснювати контроль за діяльністю владних структур, використовуючи цифрові технології.

Для ефективного відновлення важливо якомога швидше його почати, а саме: мобілізувати ресурси та відновлювати економіку вже зараз.

Список використаних джерел:

1. Рада та громада або як залучати громадян до місцевого самоврядування. Посібник для працівників органів місцевого самоврядування / Н. Ільків, О. Карий, О. Кушнарєнко та ін.. К.: Академпрес, 2003. 132 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>.
5. Актуальні питання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та подальші завдання децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16609>.
6. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255>.

Криниця Софія – Марія
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Особливості діяльності військових адміністрацій на період дії воєнного стану в Україні

Україна зазнала масової військової ескалації з боку російської федерації. Зважаючи на це, Указом Президента України № 64/2022 на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" (Закон) було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. Це особливий правовий режим, що запроваджується в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Від початку повномасштабної війни воєнний стан і загальну мобілізацію в країні продовжували вже вісім разів.

Проблема ефективного військового управління ніколи не втрачала своєї актуальності, тим паче у зв'язку з поточними подіями. Відповідно до ст. 4 Закону на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного

захисту, громадського порядку та безпеки, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації. Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова. [1]

Указом Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 р. було утворено 25 обласних військових адміністрацій та Київська міська військова адміністрації, а голови цих державних адміністрацій призначені на посади голів військових адміністрацій. На базі існуючих районних державних адміністрацій були утворені відповідні районні військові адміністрації, керівники яких стали начальниками районних військових адміністрацій. [2]

Військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.

У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації. [3]

Структуру і штатний розпис обласних, Київської міської військових адміністрацій, а також районних військових адміністрацій та військових адміністрацій населених пунктів, розташованих в областях, у яких не утворені обласні військові адміністрації, затверджує Головнокомандувач Збройних Сил України за поданням начальника відповідної військової адміністрації.

Військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законів України, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу, а також працівників, які уклали трудовий договір з обласними військовими адміністраціями (у разі їх утворення) або з Генеральним штабом Збройних Сил України (якщо у відповідній області не утворено обласну військову адміністрацію).

Додатково військові адміністрації у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про правовий режим воєнного стану» та іншими нормативно-правовими актами.

Вичерпний перелік заходів правового режиму воєнного стану та повноважень військових адміністрацій надано в ст.4п.7 та ст.8 Закону. Можна виокремити групи повноважень військових адміністрацій залежно від характеру їх змісту:

- правотворчого характеру (скасування актів виконавчих органів відповідної ради, які не відповідають Конституції, законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень);

- мобілізаційного характеру (сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації, організації та участі у здійсненні заходів, пов'язаних із мобілізаційною підготовкою та цивільним захистом);

- забезпечувального характеру (забезпечення централізованого тимчасового зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній території, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду;

- організаційного характеру (забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, забезпечення виконання відповідного бюджету; управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню, управління закладами освіти, установами освіти, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту);

- інформаційно-аналітичного характеру (заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території);

- фінансово-регламентарного характеру (складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, забезпечення виконання відповідного бюджету; прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято; встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на побутові, комунальні, транспортні та інші послуги) тощо. [4]

Варто взяти до уваги, що подібна різноплановість повноважень військових адміністрацій розрахована, у першу чергу, не на управління конкретною сферою суспільних відносин, як це відбувається за умов мирного часу, а на забезпечення

повноцінної реалізації правового режиму воєнного стану в усіх сферах життєдіяльності суспільства і державного управління. У даному випадку, функціонально-управлінське навантаження військових адміністрацій є особливим. Воно передбачає конкретні владні дії у межах загального напрямку державно-владної діяльності.

Чинним законодавством чітко розмежовано обсяг адміністративних повноважень військових адміністрацій в залежності від територіальних меж здійснення компетенції: повноваження військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території, повноваження районних, обласних військових адміністрацій (ст. 4 Закону). Такий критерій відповідає встановленому в Україні адміністративно-територіальному поділу та солідарному інтересу Українського народу у відповідності до принципів цілісності і недоторканності території в межах існуючого кордону.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що органи військової адміністрації, будучи не лише виконавчими, але й розпорядницькими, наділені відповідно до принципу централізації керівництва правами встановлювати нові правила. У зв'язку з цим, перспективним напрямом досліджень для вітчизняної юридичної науки є напрацювання щодо додаткових гарантій дотримання прав особи у діяльності військових адміністрацій в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405>
3. Адміністративне право України: підручник; за заг. ред. проф. Діхтієвського П.В. Київ: 2023р, 214 с.
4. Дулгер В. В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Одеса, 2018. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_2/10.pdf
5. Мельник С.М. Класифікація і особливості адміністративно-правових повноважень військових адміністрацій України, Харків, 2023.

*Левчук Ольга
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі в умовах російської військової агресії

Питання збереження держави та її територіальної цілісності стало особливо актуальним для українського суспільства під час широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Одним із пріоритетних завдань для забезпечення обороноздатності держави є підтримка належного функціонування та розвитку оборонно-промислового комплексу. Проте, слід зважати на те, що режим воєнного стану, ведення бойових дій і реформування державного сектору оборонно-промислового комплексу вимагають впровадження гнучких та ефективних правових заходів із запобігання корупції у цій сфері відповідно до складних умов функціонування країни [1].

Поточні реформи державного сектору та серйозні ризики корупції в оборонній промисловості України й зумовили вибір даної теми. Оборонно-промисловий комплекс є достатньо складним елементом у сфері національної безпеки і оборони України. До його складу входять підприємства і установи з різними формами власності та з різними функціями і компетенцією, які визначено у низці нормативно-правових актів, зокрема ЗУ “Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності” [2], ЗУ “Про національну безпеку України” [3] тощо.

Для того, щоб простежити ефективність вже проведених реформ, можна звернутися до дослідження "Transparency International", у якому за допомогою порівняння показників попередніх років дійшли висновку, що попри те, що Україна має низький індекс сприйняття корупції, вона є однією з невеликої кількості країн, котрі значно підвищили його — на вісім балів, порівняно з 2013 року. Це дійсно позитивні зміни, оскільки протягом великого проміжку часу Україна вела боротьбу із системними зловживаннями владою, однак все ж таки зробила важливі кроки стосовно покращення нагляду та підзвітності [4].

Тобто, можна побачити позитивні зміни та результати проведених реформ, зокрема частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася. Попередня Антикорупційна стратегія (на 2014-2017 роки) та державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом. Однак, такий прогрес є дуже повільним, що перешкоджає стрімкому економічному зростанню України та викликає невдоволення у суспільстві, особливо в умовах воєнного стану.

В умовах війни, опору російському вторгненню, органами державної влади, зокрема Національним агентством з питань запобігання корупції та Кабінетом

Міністрів України, було розроблено та затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання державної антикорупційної програми, яка, у свою чергу, визначає заходи, спрямовані на реалізацію Антикорупційної стратегії, які є обов'язковими для виконання державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, визначеними виконавцями таких заходів [5], в тому числі в оборонно-промисловому комплексі.

На сьогоднішній день законодавець запропонував низку організаційних та законодавчих норм для вирішення загальної проблеми корупції в державі та специфічної проблеми запобігання корупції саме в оборонній промисловості, які визначено у пункті 3.6. вищезазначеної Стратегії під назвою “Сектор оборони”. Даний пункт складається з п'яти основних проблем у секторі оборони та низки очікуваних результатів від їх вирішення. Наприклад, при вирішенні проблеми із закупівлею товарів, робіт і послуг оборонного призначення результатами мають стати формування електронного реєстру учасників й виконавців контрактів за принципом прозорості та зниження секретності у сфері оборонних закупівель до обґрунтованого рівня. Проте хочу зупинитися саме на підпункті 3.6.3., у якому йдеться про проблему неефективності моделі контролю якості продукції оборонного призначення у процесі виробництва.

Так одним із ризиків корупції у оборонно-промисловому комплексі вбачаються у закупівлі товарів неналежної якості по ціні продукції, якість якої відповідає вимогам і вартість якої зафіксовано у відповідних документах [1]. Таким чином, шляхом використання бракованих комплектуючих чи виготовлення їх за допомогою низькокваліфікованих спеціалістів можлива економія коштів на якості тих чи інших товарів оборонного значення. Які виникають наслідки? При купівлі таких товарів виникає невідповідність між фактичною ціною на товар і ціною, зазначеною у договорі. Тобто, в договорі ціна може бути одною, а де-факто — нижчою, за рахунок економії коштів під час виробництва. Таким чином, можливе привласнення коштів за рахунок цієї різниці між фактичною і договірною ціною.

Для вирішення цієї проблеми Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію створення державної системи гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення [6] та План заходів щодо її реалізації [7]. Тобто, основним завданням цих заходів є забезпечення сил сектору безпеки та оборони України якісними товарами, роботами та послугами.

Також зазначу, що Міністерство оборони України є уповноваженим органом щодо контролю якості товарів військового призначення в Україні, зокрема у його складі створено структурний підрозділ — Управління представництва замовника. Основною метою діяльності даного підрозділу є забезпечення організації контролю за якістю розроблення, виробництва, модернізації, монтажу і ремонту, постачання товарів військового призначення на підприємствах. Тут також можливі прояви корупції і для їх запобігання необхідним є залучення відповідних компетентних осіб, котрі будуть неупередженими і незалежними фахівцями при

прийнятті рішень у складі компетентної комісії [1].

Отже, на основі всього вищесказаного можна зробити висновок, що проблема подолання корупції в оборонно-промисловому комплексі є досить актуальною і надзвичайно важливою для забезпечення оборони та подальшого розвитку України. Очевидним є те, що війна поглиблює і загострює абсолютно всі наявні проблеми, у тому числі надзвичайно гостро постає проблема корупції загалом і у сфері оборони зокрема. Однак такі умови повинні сприяти антикорупційній діяльності, аналізу наявних проблем та розробки шляхів їх подолання, а також зміцнення державних структур, які повинні забезпечити прозорість і відкритість антикорупційної діяльності.

Ще до початку вторгнення Російської Федерації в Україну, у нашій державі проводилися реформи по боротьбі з корупцією (яскравим прикладом є Антикорупційні стратегії 2011 – 2015 та 2014 – 2017 років, які, на жаль, не були достатньо ефективними), однак війна посприяла їх порушенню і посиленню ризиків корупції. Все ж Україна невинно продовжує реформувати законодавство і продовжує боротьбу з корупцією попри те, що на сьогоднішній день це достатньо складно. Яскравим прикладом є Антикорупційна стратегія на 2021 — 2025 роки. Це надзвичайно важливий фактор досягнення прогресу і прагнення до подальшого вдосконалення, з яким активно допомагає і підтримує міжнародне співтовариство. Однозначно всі ті довоєнні реформи становлять фундамент для подальшого розвитку. Наступні кроки мають полягати в напрацюванні основ результативного та ефективного післявоєнного законодавства задля подолання корупції у сфері оборони та в оборонно-промисловому комплексі.

Список використаних джерел:

1. Мулик О. Р. Напрями запобігання корупції в оборонно-промисловому комплексі як складовій сфері національної безпеки та оборони України. *Право і суспільство*. № 2 / 2023. Т. 2. С. 161 — 166. URL:http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/24.pdf (дата звернення: 26.01.2024)
2. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: Закон України від 13 липня 2021 року № 1630-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text> (дата звернення: 26.01.2024)
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 26.01.2024)
4. CPI 2022 for Eastern Europe & Central Asia: growing security risks and authoritarianism threaten progress against corruption. 2022. URL:<https://www.transparency.org/en/news/cpi-2022-eastern-europe-central-asia-growing-security-risks-authoritarianism-threaten-progress-corruption> (дата звернення: 26.01.2024)

5. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 26.01.2024)

6. Про схвалення Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2022 р. № 976-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.01.2024)

7. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2023 р. № 172-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.01.2024)

Лозовська Анастасія
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
студентка 2 курсу навчання ОС
«Бакалавр»

Проблема реалізації адміністративно-правового забезпечення прав людини під час дії воєнного стану

У зв'язку із введенням в Україні 24 лютого 2022 р. правового режиму воєнного стану, проведенням бойових дій на її території діяльність всіх державних інституцій зазнала суттєвих змін, зокрема це максимальна зорієнтованість на захист прав громадян. Повномасштабна війна, яку розпочала Російська Федерація загрожує державності України, що вимагає відповідного реагування від всіх без виключення органів публічної влади, державних інституцій та власне самих громадян. Така агресія з боку сусідньої держави у відношенні України підняла проблеми не тільки відбиття нападу військовими силами і збройними засобами, але й гостро поставила питання здійснення ефективного публічного адміністрування в країні за нових умов. Захист прав людини і громадянина від протиправних посягань став одним з пріоритетних напрямків діяльності органів державної адміністрації України.

В умовах воєнного стану забезпечується максимальна консолідація всіх наявних в державі ресурсів, в тому числі державних та навіть приватних, що вимагає особливої моделі адміністративно - правового регулювання відносин в умовах воєнного стану. Держава регулює всі без виключення сфери суспільного буття, створюючи відповідні системи адміністративно-правового забезпечення. Таке

регулювання виходить із засад суспільного договору, оскільки держава бере на себе зобов'язання із впорядкування суспільно-політичних та соціально - економічних процесів. Адміністративно - правове забезпечення є формою реалізації даного зобов'язання держави, в тому числі і під час запровадження особливого правового режиму воєнного стану[1, С. 362-364].

Метою здійснення публічного адміністрування в державі є максимальне забезпечення інтересів фізичних та юридичних осіб у всіх сферах життєдіяльності суспільства і у створенні на цій основі умов для сталого розвитку безпечових, політичних, економічних, соціальних, екологічних, інформаційних та інших видів суспільних відносин. За критерієм адміністративно-правового режиму можна видокремити такі види публічного адміністрування, як: а) публічне адміністрування у мирний час; б) під час надзвичайної ситуації; в) під час надзвичайного стану; г) під час воєнного стану [2, С. 36]. На думку дослідників публічне управління в умовах воєнного стану має свої характерні особливості та механізми розвитку. Введення воєнного стану завжди викликає негативний вплив на різні сфери життєдіяльності держави і суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що слідують у цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, а відтак і з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що настають в наслідок неї. Особливістю публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану є також обмеження певних демократичних процедур [3, С.67].

Введення воєнного стану передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. З моменту введення воєнного стану на усій території нашої держави були утворені військові адміністрації, що уявляють у відповідності до норм закону, тимчасові державні органи, метою яких є забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Саме на них припадає основне організаційно - управлінське навантаження з реалізації положень режиму воєнного стану[4, С. 19-21].

До особливостей здійснення адміністрування у період дії воєнного стану можна віднести реалізацію встановлених військовими адміністраціями заборон та обмежень щодо переміщення осіб та транспорту в «комендантську годину» чи порушення заборон на торгівлю алкогольними напоями на території адміністративно-територіальної одиниці або у визначений у наказі час. Важливою складовою забезпечення належного адміністрування в суспільстві під час дії воєнного стану є дотримання вимог інформаційної безпеки. Оскільки, у сучасному інформаційному просторі соціальні мережі часто виступають механізмом

поширення фейкової інформації. Виходячи з цього, варто акцентувати увагу на необхідності адміністрування з організації моніторингу медійного простору уповноваженими на то державними органами з метою своєчасного виявлення осіб, які розповсюджують в мережі Інтернет заборонену інформацію військового призначення, поширюють фейкові-новини, або про результати нанесених ракетних ударів, що в свою чергу, впливає на формування в населення масових негативних соціально-психологічних станів та панічних настроїв [5, С. 25-28].

Проблема реалізації адміністративно-правового забезпечення прав людини під час дії воєнного стану полягає в тому, що не всі громадяни свідомо ставляться до власних висловлювань, дій та поглядів. Адміністративно-правове регулювання залежить не лише від ефективності роботи самих державних установ, воно залежить і від свідомого ставлення самих громадян. Фактично, ми приходимо до логічного висновку про те, що основною зміною адміністративно-правового режиму діяльності центральних органів державної влади в умовах дії правового режиму воєнного стану є те, що їх головний акцент спрямовується на забезпечення безперервності, стабільності та ефективності державного управління в контексті першочергового вирішення завдань відновлення безпекового стану, територіальної цілісності та суверенітету України. Захист життя та здоров'я громадян є першочерговою задачею всіх органів адміністративної влади, а отже і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Котляренко О. П., Тимошенко А. В. Адміністративно-правове забезпечення воєнного стану: роль і функція органів влади. 2022 р. С. 362-364.
2. Жукова Є. Публічне адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару, м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року. Кривий Ріг, 2022. 498 с. С.35-36.
3. Шопіна І.М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. Наука і правоохорона. 2018. №4. С.67-71.
4. Баранов С.О. Особливості здійснення публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. 2022 рік. С. 19-21.
5. Деревянко Б. Про припустимість інформації, яка надається посадовими особами або передається через інших осіб в умовах активної війни. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару, м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року. Кривий Ріг, 2022. 498 с. С.25-28.

*Лукінчук Сергій
Запорізький національний
університет, аспірант*

Ефективність судового захисту прав, свобод, інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень

Результат вирішення адміністративної справи залежить від правильно обраного способу судового захисту прав, свобод та законних інтересів особи. Складовими елементами ефективності судового захисту прав та інтересів особи в адміністративному судочинстві є ефективність розгляду та вирішення справи, ефективність способу захисту, ефективність судового рішення та ефективність його виконання, які можна охопити єдиним терміном «ефективне правосуддя», що виступає еталоном для оцінки судової гілки влади та є запорукою довіри до неї з боку громадян, а також інших суб'єктів.[1, с. 1].

Проблема вибору ефективного способу судового захисту прав та законних інтересів особи у сфері публічно-правових відносин є актуальною та потребує глибокого та системного дослідження, оскільки в судовій практиці трапляються випадки відмови у задоволенні позовних вимог, а фактично відмови у захисті порушеного права особи у зв'язку з неправильним обранням позивачем способу захисту порушеного права або відсутністю правового регулювання цього питання. Науковці визначають способи захисту права як передбачені законом дії, які безпосередньо спрямовані на захист права. Вони є завершальними актами захисту у вигляді матеріально-правових дій або юрисдикційних дій щодо усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав або припинення правопорушень, відновлення становища, яке існувало до порушення. Саме застосування конкретного способу захисту порушеного чи запереченого права і є результатом діяльності із захисту прав [2, с. 11].

Ефективність правового захисту є одним із принципів адміністративної процедури, про що зазначено у проєкті Закону України «Про адміністративну процедуру» від 31 березня 2023 р. реєстр № 3475. Гарантування ефективних засобів правового захисту означає, що особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно до цього Закону та/або до суду; адміністративний орган зобов'язаний повідомляти способи, порядок і строки оскарження адміністративного акта, який негативно впливає на права, свободи або інтереси особи.[3, с.138].

Адміністративно-правове регулювання захисту прав і свобод людини й громадянина – це система адміністративно-правових засобів (елементів), сукупність прийомів і способів правового впливу на суспільні відносини, за допомогою яких визначають комплекс організаційних і спеціальних заходів, спрямованих на охорону, захист і гарантування їхніх прав і свобод, профілактику правопорушень в аналізованій сфері.[4. с. 227].

Ми поділяємо думку науковців підручника з адміністративного права, які аналізують саме інструменти захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного адміністрування та надають таке їх визначення: це адміністративні (квазісудові) засоби правового захисту приватних осіб в адміністративно-правових відносинах із суб'єктами публічної адміністрації через звернення до відповідного компетентного позасудового арбітра щодо незаконності рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації. Перераховані інструменти захисту дають можливість оперативно в короткі строки відновити порушені права учасників адміністративних відносин, притягнути винних в їх порушенні посадових осіб публічної адміністрації до відповідальності. Спільними ознаками для всіх видів захисту прав є те, що вони, по-перше, мають спільну мету – відновити порушене право й тим самим запобігти таким правопорушенням у майбутньому; по-друге, здійснюються в позасудовий (адміністративний) спосіб. [5, с. 266].

Адміністративний суд з'ясовує наявність чи відсутність факту порушення прав чи законних інтересів позивача і, відповідно, ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє в захисті, встановивши безпідставність та (або) необґрунтованість заявлених вимог. Для ефективного судового захисту прав, свобод або законних інтересів особи важливим є обраний позивачем спосіб захисту, який має відповідати природі такого права або охоронюваного законом інтересу, характеру протиправного посягання та бути ефективним. Важливим аспектом для правильного вирішення адміністративної справи є визначення правової природи оскаржуваного акта, оскільки для нормативних та індивідуальних актів притаманні різні способи судового захисту. Крім того, з аналізу судової практики видається, що індивідуальні акти можуть бути оскаржені лише особою, щодо якої такий акт прийнято, або особи, якої безпосередньо стосується такий акт, оскільки індивідуальний акт створює певні правові наслідки щодо конкретної особи (осіб).[2, с. 56].

Досить важливим є те, що КАС України орієнтує відповідачів (суб'єктів владних повноважень) забезпечувати ефективний захист прав і свобод до моменту ініціювання особою судового провадження: особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення позову (ч. 2 ст. 17).[6]

Звідси слідує, що ефективно працююча система суб'єктів владних повноважень (головним чином, органів виконавчої гілки влади та органів місцевого самоврядування) є тим механізмом, який ефективно захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, що мінімізує можливість виникнення спорів у публічно-правовій сфері та, відповідно, робить непотрібним звернення до адміністративного суду; КАС України (ч. 2 ст. 2) орієнтує відповідачів (суб'єктів владних повноважень) забезпечувати ефективний захист та зобов'язує, у разі порушення таких прав, свобод чи інтересів, поновити їх до моменту ініціювання особою судового провадження. При цьому адміністративний суд, зберігаючи самостійність і незалежність, діє не відособлено, а разом із законодавчою та

виконавчою гілкою влади, які приймають власні рішення (обов'язкові до виконання), а також володіють гарантованою Конституцією України власною незалежністю та компетентністю. [7, с. 28].

Суб'єкти публічної адміністрації можуть застосовувати адміністративний розсуд шляхом прийняття адміністративного акту, нормативного акту, адміністративного договору, актів-дій, актів-планів. Уповноваженими суб'єктами можуть бути ухвалені постанови, розпорядження, акти, акти перевірки, рішення, протоколи тощо. Отже, вбачається, що не всі інструменти публічного адміністрування, які на практиці застосовуються суб'єктами публічної адміністрації, перераховано як такі, що підлягають оскарженню. Водночас, відсутність інших інструментів у переліку не свідчить про неможливість їх оскарження, а лише вказує на узагальнення різних видів інструментів під єдиним поняттям «рішення». Дана обставина може породжувати плутанину у визначенні предмета оскарження серед осіб, які звертаються до суду по захист від порушень із боку суб'єктів публічної адміністрації, оскільки не всі рішення підлягають оскарженню. Тобто, позивачу слід звертати увагу на те, чи містить воно ознаки того рішення, право на оскарження якого передбачено процесуальним законодавством.[8. с. 141].

Не менш важливим аспектом у зверненні до суду є те, що судовий захист має бути ефективним, тобто таким, що:

1) призводить до необхідних результатів; одержаний результат має бути адекватним фактичним обставинам справи;

2) забезпечує поновлення порушеного права. Обираючи спосіб захисту порушеного права, зацікавлена особа повинна зважати на його ефективність із позиції Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.[9].

Адміністративний суд повинен з'ясовувати дійсні причини виникнення спору та причини звернення позивача до адміністративного суду з відповідним позовом, адже саме від цього залежить визначення заінтересованості позивача в отриманні судового захисту в адміністративному суді, а також правильний спосіб, який у спірних правовідносинах здатний задовольнити вимоги позивача. Звісно, позивач повинен зазначати у своїй позовній заяві зміст позовних вимог, проте це для адміністративного суду не має бути вирішальним, якщо суд дійде висновку, що за конкретних обставин справи усунути публічно-правовий спір і захистити порушені права позивача можливо лише в інший спосіб, передбачений законом, адже цього від суду вимагає визначене в КАС України завдання адміністративного судочинства. До того ж приписи ст. ст. 11 та 162 КАС України прямо покладають на адміністративний суд обов'язок, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін, вийти за межі позовних вимог і прийняти іншу постанову, яка гарантуватиме дотримання й захист прав, свобод та інтересів людини й громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Таке повноваження адміністративного суду правильно визначати спосіб захисту порушеного права, що відповідатиме предмету спору та взаємовідносинам сторін, постає також із визначення поняття форми

захисту оскільки саме суд застосовує відповідні норми права та під час ухвалення рішення визначає спосіб захисту.[10, с. 99]

Висновки: роль адміністративних судів під час перевірки діяльності суб'єктів публічної адміністрації полягає у підтвердженні чи спростуванні законності рішень, дій чи бездіяльності цих суб'єктів з метою запобігання зловживанню дискреційними повноваженнями, що здійснюється незалежними професійними суддями спеціалізованих адміністративних судів. Реалізація єдності судової практики у здійсненні судочинства є символом результативності та ефективності. Важливість судового контролю виражається також у тому, що судові рішення можуть вирішити спори, пов'язані з діяльністю суб'єктів публічної адміністрації, і дати відповіді на те, як надалі здійснювати адміністративний розсуд у межах законодавства в подібних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Берназюк, Я. О. "Критерії ефективності судового захисту прав, свобод та інтересів особи у публічно-правових спорах." *Право і суспільство* 3 (2022): С. 136-141.
2. Грицаєнко, О. Л. "До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві." *ВЧЕНІ ЗАПИСКИ* (2020): С. 53-54.
3. Про адміністративну процедуру : проект Закону України, реєстр. № 3475 від 31 березня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
4. Костюшко О.П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 162–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_2_15.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В.В. Галуцько, П.В. Діхтєвський, О.В. Кузьменко, С.С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІПЛЮС, 2018. 446 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
7. Капля О. М. Реалізація принципу ефективного захисту прав і свобод особи в адміністративному судочинстві країн Європейського Союзу. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 26. С. 27–30.
8. Семеній, О. М. "Забезпечення осіб правом на судовий захист від порушень із боку суб'єктів публічної адміністрації: практична сторона питання providing persons with the right of judicial protection from violation of the subjects of public administration." *актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* (2017): С. 139-143.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04 листопада 1950 р. зі змінами та доповненнями,

внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 р., Протоколом № 14 від 13 травня 2004 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

10. Олефір, В. І. "Судовий захист прав громадян у сфері публічно-правових відносин: проблеми ефективності адміністративного судочинства." *Науковий вісник публічного та приватного права* 1 (2015): С. 94-100.

Міщенко Дмитро
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС "Бакалавр"

Забезпеченням права на відпочинок військовослужбовців в умовах дії воєнного стану

Актуальність теми даного дослідження полягає у тому, що у період сьогоденної війни все гострішими стають суспільно-політичні проблемні питання воєнного стану. Одним з таких не вирішених на нормативно-правовому рівні та дискусійних у суспільстві є питання щодо забезпечення права військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, на відпочинок. Забезпечення права військовослужбовця на відпочинок є невід'ємною частиною морального духу всього війська та є можливістю для військовослужбовця відновити свої сили, побачити рідних та оновити ту мотивацію, з якою він відгукнувся на боротьбу із загрозою, яка нависла над його державою. Сунь Цзи у своїй книзі «Мистецтво війни» вказує на надважливість військової справи, що потребує правильного управління ресурсами, які необхідні для ведення бойових дій [1].

Метою цього дослідження є розкриття проблематики реалізації права військовослужбовців на відпочинок в умовах дії воєнного стану та ведення на території держави активних бойових дій, а також донесення до суспільства ідеї про необхідність внесення змін до чинного законодавства щодо відпусток для військовослужбовців.

Отже, українське законодавство встановлює особливі умови військової служби під час воєнного стану, зокрема, розглядаючи питання надання відпусток військовослужбовцям. Однак, у перший рік повномасштабного вторгнення при практичному застосуванні окремих положень законодавства щодо соціального захисту військових, зокрема положень статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р. №2011-ХІІ [2] багато військових фактично були позбавлені права на відпустку в розмірі, який може відповідати їх потребам у відпочинку та вирішенні сімейних справ.

Згідно зі зазначеними вище положеннями чинного на той момент законодавства, військовослужбовці мали можливість отримання відпустки під час

воєнного стану лише за сімейними обставинами та іншими поважними причинами. Проте закон не надавав чіткого переліку обставин, які могли бути визнані поважними, залишавши визначення ступеню поважності на розсуд командира військової частини [2].

Військові керівники, які згідно із п.11 наказу Міністерства Оборони України від 15.04.2019 №177, несуть відповідальність за виконання завдань частини та організацію роботи структурного підрозділу Збройних Сил України, мали тенденцію відмовлялись брати на себе додаткову відповідальність за своїх підлеглих [3]. Тобто обмеження, накладені законодавством, в умовах воєнного стану, ставлять військовослужбовців у складну ситуацію, коли їхні запитання про відпустку масово відхилялись [4]. У цьому контексті важливо враховувати не лише формальні сторони законодавства, але й практичний вплив його застосування на психологічний та соціальний стан військовослужбовців.

Таким чином, проблема обмеженого доступу військових до відпусток під час воєнного стану виникає не лише з формальних обмежень, наведених у законі, але й з відсутності чіткості та конкретності щодо критеріїв визначення поважних причин, що може призвести до несправедливого застосування законодавства та негативно вплинути на добробут та моральний стан військовослужбовців.

До даного часу законодавець намагається визначити та нормативно закріпити порядок надання відпусток військовослужбовцям, який би забезпечив у достатній мірі реалізацію права останніх на відпустку.

Важливі кроки були зроблені прийняттям: 1) Закону України «Про внесення зміни до пункту 18 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 01.12.2022 №2822-IX, який спростив отримання відпустки, залишивши обмеження по строку в 10 днів та умовою збереження боєздатності підрозділу [5]; 2) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану» від 28.06.2023 №3161-IX, який збільшив частину щорічної основної відпустки до тривалості в 30 календарних днів [6].

Слід зазначити, що проаналізовані норми щодо забезпечення військовослужбовців відпустками не в повному обсязі реалізуються на практиці. Адже, на нашу думку, законодавець так і не визначив вирішальних умов для надання відпустки. Найближчою перспективою є прийняття законопроекту №10378-3 від 08.01.2024 р., в якому пропонується введення додаткових підстав для отримання відпустки, зокрема, відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку для військовослужбовців військової служби за контрактом [7]. У законопроекті №10378-2 від 29.12.2023р. містяться пропозиції, які конкретизуються у встановленні не максимальної тривалості щорічної основної відпустки військовослужбовців, а її мінімального значення в 15 днів [8].

На нашу думку, у період військової служби під час дії воєнного стану важливість законодавчої діяльності стає критичною для забезпечення

справедливості, ефективності та психологічного добробуту військовослужбовців. Ця система комплексних питань включає в себе не лише регулювання надання відпусток, але й інші аспекти, такі як демобілізація, мобілізація та процес проходження військової служби. Ретельне врегулювання прав та обов'язків військовослужбовців у часи воєнного стану визначається не лише загальними нормами, але й конкретними визначеннями процедур та критеріїв, в тому числі і для надання відпусток. Законодавча база повинна бути якомога чіткою, прозорою та адаптованою до реальних вимог військового часу.

Комплексне регулювання повинно включати в себе визначення обставин, які можуть служити поважною причиною для надання відпусток, щоб уникнути можливих непорозумінь та неправильного застосування правових норм. Забезпечення конкретних термінів та умов відпусток, а також чітке визначення процедур вирішення суперечок у цьому контексті, має вирішальне значення для створення системи, яка дозволяє враховувати права та потреби військових, забезпечуючи при цьому необхідний рівень дисципліни та ефективності у лавах Збройних Сил України.

Як висновок зазначимо, що право українського військовослужбовця на відпочинок – невід'ємна нашої складова успіху по подоланню проявів ворожої агресії. Від морального стану військового залежить його професійна діяльність, яка пов'язана з виконанням бойових завдань та захистом України. Наразі право військовослужбовця на відпочинок наразі визначено лише формально-юридично. Військові фактично не отримують відпусток з певних об'єктивних причин. Дана проблема є політико-правовою, а її вирішення залежить як від законодавця так і від громадянського суспільства, від якого залежить забезпечення суспільного інтересу та впливу на публічну владу. На нашу думку, потребує чіткого законодавчого закріплення нормативів про те, що забезпеченням права на відпочинок військовослужбовців в умовах дії воєнного стану є нагальною потребою військових у морально-психологічному відпочинку, відсутність якого може вкрай негативно вплинути на стан військовослужбовця та, відповідно, військові дії.

Список використаних джерел:

1. Сунь Цзи. Мистецтво війни. URL: <https://nashformat.ua/products/mystetstvo-vijny-702440>.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 №2 011-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Без відпочинку і вихідних. Чи можливі відпустки для військових під час війни. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63342059>
4. Порядок надання відпусток для військовослужбовців під час дії воєнного стану? URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/216403_yakiy-poryadok-nadannya-vdpustki-dlya-vyskovosluzhbovtsv-pd-chas-d-vonnogo-stanu

5. Про внесення зміни до пункту 18 статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 01.12.2022 № 2822–IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222822?an=4>.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань, пов'язаних із проходженням військової служби під час дії воєнного стану: Закон України від 28.06.2023 №3161-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-20#Text>.

7. 7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань мобілізації, проходження військової служби та звільнення з військової служби, ведення військового обліку: Проект Закону України від 08.01.2024 р. № 10378-3. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2146234>.

8. 8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби: Проект Закону України від 08.01.2024 р. № 10378-3. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2144179>

Новаковська Яна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

студентка 2 року навчання ОС

«Magistr»

Адміністративно-правовий механізм захисту прав дитини в умовах воєнного стану

Україна стикається з серйозною проблемою - відсутністю ефективної системи гарантій захисту прав дитини. Це призводить до зростання правового нігілізму та погіршення функціонування державного управління. Для вирішення цієї проблеми необхідно реформувати законодавство України, щоб привести адміністративне забезпечення прав дитини до міжнародних стандартів.

Питання адміністративно-правового забезпечення захисту прав дитини є особливо актуальним з урахуванням вторгнення російської федерації на територію України. Воєнний стан передбачає обмеження деяких прав і свобод громадян, що є необхідним для оперативного функціонування державного апарату в умовах конфлікту.

Щоб запобігти негативним наслідкам вищезазначених обмежень, необхідно створити якісну законодавчу базу та забезпечити належне функціонування суб'єктів державного управління, які відповідають за захист, контроль та нагляд за дотриманням прав дитини в Україні. Захист прав дітей повинен здійснюватися шляхом комплексу заходів та засобів, спрямованих на забезпечення їх правового

статусу, а також діяльності уповноважених суб'єктів, які мають забезпечувати умови для здійснення цих заходів.

Досить актуальним постає питання дослідження порушення прав дитини під час воєнної агресії проти України, зокрема адміністративно-правового механізму захисту прав дитини в Україні.

Питання захисту прав дитини залишається актуальним протягом усього існування людства. В Україні за останні роки динамічно розвивається інститут захисту прав дитини, вводяться нові посади, до компетенції яких входить захист інтересів дітей, розробляється законодавство з метою наближення до міжнародних та європейських стандартів [1, с. 105].

Захист прав дитини здійснюється шляхом поєднання зусиль кількох правових категорій нормативного та інституційного змісту. Це означає, що мова йде про сукупність правових норм і конкретних механізмів, які забезпечують захист прав дитини в межах цих норм [2, с. 55].

Однією з найактуальніших проблем юриспруденції та державної діяльності є забезпечення прав і свобод людини. Важливе місце серед цих прав займає захист прав дитини. Специфіка цього захисту зумовлена, з одного боку, особливостями віку, фізичного та психологічного стану дітей, а з іншого – повноваженнями державних органів щодо захисту, охорони або забезпечення їх прав і свобод.

Жорстоке поводження з дітьми вважається однією з найпоширеніших форм порушення прав людини у світі [3, с. 319]. Тому в сучасних умовах розвитку українського суспільства необхідно більше уваги приділяти належному рівню правового та соціального захисту прав дітей та з'ясовувати конкретні причини протиправної поведінки окремих із них. Цього можна досягти шляхом політичної стабілізації, соціально-економічного розвитку, програми дій щодо належної освіти та розвитку потенціалу нації в таких сферах, як освіта, спорт, відпочинок тощо [4, с. 378].

Відповідно до системи засобів адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні варто віднести:

- акти державного управління;
- міжнародні правила чи договори;
- адміністративний примус;
- сама діяльність уповноважених суб'єктів, яка забезпечується наявністю відповідної адміністрації стратегічної правової позиції з чітко визначеним колом прав та обов'язків у сфері захисту прав дитини;
- звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади, міжнародні установи та їх посадові особи;
- сприяння та підтримка інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав дитини;
- активний правовий статус дітей, їх батьків та осіб, які їх замінюють, у взаємодії з органами державної влади [2, с. 121].

Один з основних аспектів державної політики – адміністративно-правовий захист прав і свобод людини. Проте, під час воєнного стану, коли держава зобов'язана забезпечити безпеку та життя громадян, постають додаткові виклики щодо захисту прав та свобод дитини. Також важливим аспектом адміністративно-правового захисту прав і свобод людини під час воєнного конфлікту є забезпечення рівних можливостей отримання правової допомоги.

Умови проведення військових дій в Україні вимагають особливої уваги до захисту прав і свобод дітей, як найбільш вразливої групи населення. Адміністративно-правовий захист дітей під час воєнного конфлікту передбачає забезпечення державою необхідних умов для їх правового захисту, соціального забезпечення та відновлення після війни. Згідно з цим, ми підтримуємо рекомендацію щодо необхідності збору достовірної статистики про всі категорії дітей, зокрема: дітей, які проживають у зонах збройних конфліктів, населених пунктах, що знаходяться у зоні бойових дій, дітей-переселенців, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, поранених і загинувших; звітів про вступ абітурієнтів з районів тимчасової окупації чи збройного конфлікту до вищих навчальних закладів України; встановлення кримінальної відповідальності за вербування дітей до збройних формувань і банд; вдосконалення класифікації та законодавчого визначення нових категорій дітей, що виникли внаслідок збройного конфлікту в Україні, таких як «збройний конфлікт», «діти, які беруть участь у збройному конфлікті», «діти-солдати», «діти воєнні злочинці», «діти, які потребують допомоги», «тимчасовий захист», «діти, які потребують додаткового захисту», «сім'ї дітей, розлучених зі своїми сім'ями», «депортовані діти».

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що в Україні адміністративно-правовий захист прав дитини регулюється нормами адміністративного права та діяльністю уповноважених органів державної влади. Цей захист спрямований на протидію негативним впливам, забезпечення, здійснення та відновлення прав, свобод і законних інтересів дитини в межах визначеного цими суб'єктами кола. Таким чином, система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні є сукупністю адміністративно-правових норм і механізмів, які спільно спрямовані на встановлення, забезпечення та гарантування прав, свобод і законних інтересів дитини.

Список використаних джерел:

1. Волкова І.І. Правова основа механізму захисту прав дітей. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2021. № 14. С. 105-112.
2. Коломосьць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.
3. Дідик Н. І. Адміністративно-правові аспекти подолання насильства над дітьми. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч. 2. К. 2. С. 319.
4. Ніколайчук А. І. Сучасний стан захисту прав дітей. *Форум права*. 2014. № 1. С. 378–381. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_1_66.pdf.

Остапенко Анастасія,
*Національний університету оборони
України, ад'юнкт 2 року навчання Центру
воєнно-стратегічних досліджень*

Правосуб'єктне законодавство як предмет систематизації нормативно-правових актів у сфері оборони України

Неабиякий науковий інтерес, що в останні декілька років сформувався довкола питання доцільності, актуальності та своєчасності проведення систематизації законодавства у сфері оборони України у формі кодифікації, зумовлений закріпленням однойменного завдання в Указі Президента України від 8 листопада 2019 року № 837 “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави” [1]. Особливої актуальності досліджуваному питанню додає прийняття Закону України “Про правотворчу діяльність” від 24 серпня 2023 року [2], яким передбачено завдання Кабінету Міністрів України подати пропозиції щодо систематизації норм права, що належать до предметів регулювання основ законодавства України, та кодифікації (рекодифікації, декодифікації) національного законодавства, у тому числі і законодавства у сфері оборони.

За результатами наукового пошуку (в межах проведення роботи щодо виконання згаданого Указу Президента України [1]), в контексті визначення найбільш оптимального предмету кодифікації, в загальному встановлено існування декількох підходів до визначення предмету правового регулювання, а також обсягу і змісту нормативно-правових актів та юридичних норм, що підлягатимуть докорінній обробці [3, С. 41]. Прихильники вузького підходу пропонують систематизувати законодавчі акти, які стосуються лише загальних питань безпеки та оборони у єдиний Кодекс оборони України. В широкому розумінні науковцями розглядається можливість перегляду та систематизації всіх нормативно-правових актів сфери оборони, які будуть включати, окрім загальних засад оборони, питання регулювання військового обов'язку, військової служби, соціального захисту військовослужбовців, здійснення господарської діяльності у Збройних Силах України тощо. Також відмінним є погляд науковців на “системоутворюючий” центр законодавства у сфері оборони України, тобто той предмет правового регулювання (сферу найголовніших суспільних відносин), навколо якого будуть об'єднуватися юридичні норми. Серед основних пропозицій на роль “системоутворюючого центру” законодавства у сфері оборони України можна виділити такі: загальні засади оборони; виконання військового обов'язку і основи військової служби; регулювання діяльності окремих складових Збройних Сил України та інших військових формувань.

Вартою уваги, на наш погляд, є пропозиція класифікувати законодавство у сфері оборони на системоутворююче, функціональне та правосуб'єктне [3, С. 43]. Під “системоутворюючим” законодавством тут розуміють нормативно-правові акти,

які регулюють питання від оборонної доктрини (норми-начала), концепцій (норми-принципи), стратегій (визначально-установчі норми) до планів (норми – правила поведінки дій суб'єктів сфери оборони в конкретних умовах конкретного періоду) (до них належать так звані “стратегічні акти” [4, С. 30], наприклад Стратегія національної безпеки України [5], Стратегія воєнної безпеки України [6] тощо). Діяльність суб'єктів сфери оборони об'єднується в цілісну систему, охоплену єдиним задумом щодо цілей, завдань і заходів у сфері оборони. “Функціональне” законодавство регулює окремі види діяльності суб'єктів сфери оборони, його порівнюють з “робочим механізмом”, називають своєрідною “надбудовою” над нормами системоутворюючого законодавства (доволі детально кодифіковано у формі Статутів Збройних Сил України).

В окремих, особливий вид, виділяють “правосуб'єктне” законодавство, пов'язане із встановленням правового статусу суб'єктів сфери оборони. Для того щоб бути суб'єктом сфери оборони, певна організація або структура повинна володіти відповідною правосуб'єктністю, мати суб'єктивні права та виконувати юридичні обов'язки по обороні держави. Це питання компетенцій, функцій, взаємодії. Тут є значний резерв для усунення дублювання, паралелізму у роботі суб'єктів сфери оборони, видалення зайвих бюрократичних процедур, оптимізації процесів і підвищення ефективності використання вкрай обмежених ресурсів. Крім цього, недоліки у правосуб'єктному законодавстві є суттєвою перешкодою для реалізації планів та заходів системоутворюючого законодавства [3, С. 43]. Упорядковане та ефективне правосуб'єктне законодавство у сфері оборони має вкрай важливе значення для забезпечення обороноздатності держави, налагодження діяльності сектору безпеки і оборони як цілісної системи. Саме правосуб'єктне законодавство (управління у сфері оборони), з урахуванням воєнно-політичної ситуації в державі, розглядається наразі як один із найбільш доцільних, актуальних та ефективних предметів для проведення кодифікації законодавства у сфері оборони України.

Комплексність і мультиплікативність законодавства у сфері оборони не дозволяє обрати лише один вид систематизації його норм. Враховуючи реформаторський та інноваційний характер кодифікації як виду юридичної техніки, в результаті чого передбачається створення нового узагальненого законодавчого акту з елементами правової євроінтеграції, концепцію упорядкування саме “правосуб'єктного законодавства” можна спроектувати й на інші види систематизації, які передбачають менш радикальні перетворення чинних нормативно-правових актів.

Важливим фактором для вибору певної концепції, організації планування та безпосереднього здійснення систематизації законодавства у сфері оборони України є новаційне закріплення на рівні закону [2] дефініцій та характерних ознак “кодексу” та “первинного закону”. Кодекс визначається як закон, який створений шляхом систематизації норм права, містить загальні засади, на підставі яких комплексно регулює однорідну сферу суспільних відносин, забезпечуючи

стабільність правового регулювання. Кодекс має закріплювати основні принципи правового регулювання суспільних відносин, на яких в подальшому будуть базуватися закони, прийняті з метою розвитку положень кодексу у відповідній сфері. Закон, який системно регулює сферу суспільних відносин, визначається як первинний. Такий закон приймається у разі: виникнення нової сфери суспільних відносин (як приклад, Закон України “Про основи національного спротиву”); суттєвої зміни суспільних відносин, врегульованих законом (Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”); необхідності за результатами здійснення правового моніторингу; упорядкування або систематизації інших первинних законів (Закон України “Про національну безпеку України”). Враховуючи, що кодифікація може розглядатися не лише як результат правотворчої діяльності, продуктом якої є кодифікований закон - “кодекс” в класичному розумінні, але і як вид юридичної техніки, її можливо застосовувати для розробки первинного закону у разі упорядкування або систематизації інших первинних законів.

Робота над систематизацією законодавства у сфері оборони потребує комплексного підходу, який доцільно формувати на основі результатів проведення контролю якості та ефективності чинного законодавства. Такий підхід передбачає вибір оптимального способу проведення систематизації на основі формулювання її мети та завдань, окреслення предмету правового регулювання, вибору інструментів правотворчої техніки та визначення ключових етапів виконання робіт.

Список використаних джерел:

1. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019> (дата звернення: 05.02.2024).
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
3. Котляренко О. П., Чухрай І. Ю., Остапенко А.І. Концептуальні питання кодифікації законодавства у сфері оборони України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 40-44.
4. Берназюк І. М. До питань класифікації стратегічних актів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 27–31.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 10.01.2024).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 10.01.2024).

*Паламар Софія
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”*

Боротьба з корупцією в умовах режиму воєнного стану та післявоєнної відбудови

Одним з основних векторів напрямку до побудови успішної розвиненої європейської держави є ефективне запобігання та боротьба з корупцією. Для українського суспільства це завжди було одним з найгостріших питань, яке напряму пов'язане з рівнем довіри до влади, станом життя громадян та сприйняттям держави на міжнародній арені. В умовах воєнного стану проблема корупції вимагає ще більшої уваги та методів вирішення, тому що це безпосередньо стосується безпеки країни, оскільки з'являється нова значна кількість ризиків та проблем, яким необхідно оперативнo і якісно протидіяти. Особливого значення набуває діяльність спеціалізованих органів щодо запобігання та протидії корупції. Ефективна діяльність антикорупційних органів – це основний важіль, який має забезпечити результативне перешкодження протиправним діям та зберегти стабільність і рівень довіри до влади у суспільстві, а також показати міжнародним партнерам готовність до розбудови міцної європейської держави.

У 2023 році дослідницький центр «Долучайся!» спільно з проєктом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI) провели масштабне опитування по всій країні, за темою «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення». Результати опитування свідчать, що 89% українців вважають корупцію найсерйознішою проблемою країни після повномасштабної війни[1]. Тобто перед усіма антикорупційними органами постав серйозний виклик, адже війна з російською федерацією загострила почуття справедливості у суспільстві. Керівник Національного антикорупційного бюро України Семен Кривонос наголосив, що коли ми виграємо війну, коли наші захисники та захисниці повернуться з фронту, коли громадяни повернуться з-за кордону, кожен вимагатиме іншої якості, інших підходів, іншої прозорості[2].

Надзвичайний і Повноважний Посол П'єр Франческо Дзадзо підкреслив, що робота НАБУ має надзвичайно важливе та стратегічне значення в контексті післявоєнної відбудови України та її руху до Європейського Союзу. Посол зазначив, що без НАБУ ці процеси неможливі. Успішність боротьби з корупцією в Україні є важливим фактором для надання міжнародної допомоги, залучення іноземних інвестицій, а також індикатором виконання Україною умов для вступу до Європейського Союзу[3]. Аналіз роботи Національного антикорупційного бюро вказує на те, що у 2022 році прокурорами САП та детективами НАБУ було повідомлено про підозру 149 особам, скеровано до суду 54 обвинувальні акти[4]. У звітних матеріалах наголошується на тому, що виклики сьогодення вимагають від

НАБУ винищення корупції, яка під час війни стала гірше, ніж просто злочином. Кожна вкрадена з державного бюджету гривня — це зрада тих українців та українок, які на фронті зі зброєю в руках боронять нашу країну, а виклики майбутнього — це відновлення України після перемоги, коли нульова толерантність до корупції має стати загальноприйнятою нормою. Саме від цього залежатиме швидкість, з якою буде відбудовуватися наша країна[5].

Необхідно зауважити, що загальними зусиллями Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) та Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). У 2023 році була покращена робота боротьби з корупцією: оголошено про підозру 137 особам, ініційовано 58 обвинувальних актів щодо 147 осіб. Було розкрито злочинну організацію колишнього Голови Фонду державного майна України, виявлено факти отримання неправомірної вигоди Головою Верховного Суду та його посередником, ініційовано обвинувальний акт у справі щодо запровадження та функціонування в Україні так званої формули «Роттердам+» та інші. Також прокурорами САП було забезпечено підтримання публічного обвинувачення у понад 250 справах. Після судового розгляду за участю прокурорів ВАКС було винесено 31 вирок щодо 42 осіб, що також перевищує показники попередніх періодів. САП. Також спільно з НАБУ були здійснені всі можливі заходи щодо підтримки Збройних Сил України, зокрема, було перераховано близько 2 млрд гривень на потреби Збройних Сил України, зокрема на проєкт «Армія дронів» платформи «United24». Практика втілення таких заходів дозволить досягти кращих результатів та продемонструвати міжнародним партнерам готовність антикорупційної системи до початку відновлення України [5]. Розслідування тривають, справи розглядаються, а винуватці отримують законне покарання.

Не менш важливою залишається також діяльність іншого антикорупційного органу — Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) тісно співпрацює з Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) у питаннях виявлення незаконного збагачення посадових осіб. НАБУ може звертатися до НАЗК за висновком щодо необґрунтованого збагачення, якщо у чиновника виявлено значну суму грошей або коштовну нерухомість. НАЗК володіє відповідною системою, яка звіряє дані декларацій з даними всіх реєстрів. Співробітники НАЗК аналізують дані щодо придбання дорогого житла та транспортних засобів не лише публічними службовцями, а й їхніми родичами. НАЗК здійснює перевірку не лише високопосадовців, а й також усіх 700 000 публічних службовців. Кожному з них важливо усвідомити, що доброчесність — це довгострокова стратегія успіху, а корупція неминуче призведе до розслідувань з боку САП та НАБУ[6].

Водночас, детективи НАБУ та прокурори спільно з Офісом Генерального прокурора збирають докази воєнних злочинів, скоєних окупантами. Вони фіксують інформацію від потерпілих та очевидців, а також документують злочини. Як відомо, аналітики та працівники НАБУ у складі української робочої групи Task Force ведуть розшук активів підсанкційних чиновників, олігархів та інших посадовців за

кордоном. До Task Force, окрім НАБУ, входять представники НАЗК та АРМА. Нацагентство спільно з іншими партнерами запустило портал, де кожен може повідомити про майно росіян, причетних до війни. Агентство з розшуку і менеджменту активів бере участь у засіданнях між українським Task Force і Task Force Європейської комісії з питань заморожування та конфіскації активів. Таким чином, подібна співпраця дає можливість ефективно обмінюватися даними про майно громадян рф. Необхідним фактором успішної роботи НАЗК є спеціалізація на питаннях санкційної політики. Спільно з МЗС агентство створило портал «Війна й санкції», де можна дізнатися про вже накладені санкції, країни, які відтягують цей процес, а також закликати до введення обмежень щодо конкретних людей чи компаній[7].

Підсумовуючи наведене, необхідно зазначити, що покращення рівня антикорупційної діяльності під час воєнного стану, дає можливість ефективно вирішувати внутрішні конфлікти та зосереджувати зусилля на обороні держави, і таким чином сприяти підвищенню рівня безпеки. По-друге, активна антикорупційна політика впливає на підготовку України до вступу в ЄС та НАТО, а також забезпечує довіру міжнародних партнерів щодо фінансування та надання військової допомоги. Тому завданням держави є сприяти такій діяльності, забезпечувати всім необхідним антикорупційні органи, задля значної активізації зусиль щодо протидії корупції в Україні.

Список використаних джерел:

1. Жилка М.П., Лещенко О.Ю. Особливості боротьби з корупцією під час воєнного стану. *CHARACTERISTICS OF THE ANTI-CORRUPTION FIGHT UNDER MARTIAL LAW*. №1.
2. Кривонос Семен. НАБУ має бути готове відповідати суспільному запиту післявоєнного відновлення країни. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ. URL: <https://nabu.gov.ua/news/nabu-ma-buti-gotove-v-dpov-dati-susp-l-pomu-zapitu-p-sliavo-nnogo-v-dnovlennia-kra-ni-semen-krivonos>.
3. Італійські дипломати завітали до НАБУ: Робота Бюро має стратегічне значення для України. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ. URL: <https://nabu.gov.ua/news/tal-is-k-diplomati-zav-tali-do-nabu-robota-biuro-ma-strateg-chne-znachennia-dlia-ukra-ni/>, - [3];
4. Звіт про результати роботи НАБУ і САП за II півріччя 2022 року. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28001/maket_zvitu_dlya_saytu_0.pdf.
5. Про результати діяльності за I півріччя 2023 року. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ. URL: <https://reports.nabu.gov.ua/>.
6. Від НАБУ до Залужного. Як Україна намагається побороти корупцію, що виросла під час війни. Інтерв'ю очільника НАЗК Новікова". *FORBES UKRAINE*. URL: <https://forbes.ua/money/vid-nabu-do-zaluzhnogo-yak-ukraina-namagaetsya-poboroti-korupsiyu-shcho-viroslo-pid-chas-viyni-intervyu-ochilnika-nazk-novikova-08022023-11588>.
7. Боровик Андрій. Війна і боротьба з корупцією. Робота антикорупційних

органів під час воєнного стану. виконавчий директор Transparency International Ukraine. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-i-borotba-z-koruptsiyeyu-robota-antykorupsiynyh-organiv-pid-chas-voyennogo-stanu>.

Плугатор Катерина
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”

Актуальні питання правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні

На тлі триваючої російської агресії проти України, важливо надати належну увагу потребам ветеранів війни та забезпечити їм необхідну підтримку для успішної реінтеграції у суспільство. Адаптація ветеранів війни є складною та багатоаспектною проблемою, тому потребує комплексного підходу, зокрема співпраці між урядом, громадськістю та власне ветеранами. Зважаючи на велику кількість ветеранів, яка очікується після російсько-української війни, державі дійсно важливо ретельно планувати і виконувати програми їх адаптації та соціалізації. Це допоможе зменшити можливі проблеми і забезпечити гідне та якісне життя ветеранів, а також їхніх сімей.

Чинне законодавство України передбачає право військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів, безоплатне забезпечення ліками, стоматологічну медичну допомогу, санаторно-курортне лікування, оздоровлення дітей військовослужбовців в порядку та у спосіб, визначених чинним законодавством України. Проте, далеко не всі гарантії ветеранів мають затверджені порядки їхньої реалізації. Наприклад, відсутній порядок позачергового обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергової госпіталізації. Щодо права на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів, то Постановою Кабміну від 05.08.1994 №532 затверджено перелік категорій населення, які проходять обов'язкові медичні огляди. До таких осіб відносяться ветерани війни та особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, проте періодичність проходження такого обстеження та особливі умови для таких осіб не передбачені.

Стосовно психологічної підтримки, то відповідно до Закону “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців”, особи з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени їхніх сімей в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад. Психологічна допомога надається суб'єктами, які уклали відповідний договір з Міністерством у справах ветеранів України. Однією з причин відсутності звернень

по психологічну допомогу є небажання згадувати про досвід бойових дій. На думку ветеранів, учасники бойових дій потребують індивідуального підходу в наданні психосоціальної допомоги. Тому однією з причин відсутності звернень по психологічну допомогу є брак кваліфікованих спеціалістів, які мають досвід роботи з ветеранами, розуміються на їхніх проблемах [1].

Конституція України в статті 47 регламентує, що кожен має право на житло. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою безоплатно або за доступну для них плату. Згідно зі стратегічним пріоритетом “Відновлення та повноцінне життя” Програми діяльності Кабміну, його основною метою є відновлення повноцінної життєдіяльності ветеранів російсько-української війни, а одним із завдань пріоритету є вжиття заходів щодо покращення житлового забезпечення бенефіціарам Мінветеранів. Забезпечення житлом є важливим фактором, який впливає на рішення щодо продовження контракту, для 68,6 % військовослужбовців. 53,1 % респондентів указали, що незадоволені забезпеченням житлом, що є найвищим показником серед інших факторів [2]. Отже, якщо виходити з рівня незадоволеності серед тих, хто звільняється, на першому місці є житлове забезпечення. Згідно з дослідженням Незалежної антикорупційної комісії з питань оборони (НАКО), яке проводилось у 2018 році, серед ключових проблем, на яких наголошують військовослужбовці є проблема “кумівства”, отримання військовослужбовцями вищого офіцерського складу двох або трьох квартир за час проходження служби, відсутність житла в офіцерів після 20 або навіть 30 років служби, відсутність електронної бази даних та ефективного контролю за діяльністю органу [3]. Ці проблеми лише збільшилися через руйнування та знищення житлового фонду під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, що призвело до зменшення доступності житла для ветеранів та інших громадян. Крім того, російська агресія змінила демографічну ситуацію, збільшивши кількість людей, які потребують соціального захисту та житлової підтримки.

Освітні пільги закріплені на рівні Закону “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, а порядок надання їх деталізується Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 №975 “Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти”. Державна цільова підтримка надається як повна або часткова оплата навчання, переведення на бюджет, соціальні стипендії та безоплатне проживання в гуртожитках тощо. Гарантії поширюються на державні та комунальні заклади для здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Основними проблемами в контексті реалізації освітніх пільг є забюрократизованість системи, нестача коштів, непоінформованість ветеранів про права та способи реалізації їх, а також кількість пільговиків, яка з кожним роком зростає. Пропонується запровадження заміни механізму оплати освітніх послуг. Замість механізму вступу на місця державного замовлення можна встановити компенсацію вартості навчання. Для осіб, що мають різні статуси, пропонується різний відсоток компенсації: учасників бойових дій та їхніх дітей — 75% компенсації вартості

навчання за договором; осіб з інвалідністю внаслідок війни — 100 % компенсації вартості навчання за договором. У січні 2024 року Уряд погодив проєкт Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки її здобувачам". Цим законопроектом пропонують внести зміни, щоб реформувати систему фінансування освіти. Зокрема, мають застосувати принцип співфінансування оплати навчання з боку держави та фізичних (юридичних) осіб і підвищити ефективність використання держресурсів, - так пояснюють на сайті Міносвіти України. При цьому пільги для вступників із вразливих категорій зберуться. Так, учасники бойових дій, зокрема ті з них, які проходять військову службу залишають за собою право на зарахування на бюджет за результатами участі в конкурсі за квотою; право на отримання державного гранту на навчання у розмірі, який визначає Кабмін за своїм порядком; гарантоване право на пільговий довгостроковий кредит.

Частина трудових гарантій для ветеранів передбачена ЗУ "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". Для учасників війни проти України: виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи, використання чергової відпустки в зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік. Ветерани також мають право на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці. На підставі ваучера здійснюються перепідготовка за робітничою професією, підготовка за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю тощо. Більше 60% ветеранів називають заробітну плату основним джерелом своїх доходів, водночас власний добробут загалом вище оцінюють чоловіки, які не мають ветеранського статусу. Найбільшою проблемою в пошуку роботи, незважаючи на задекларовані державою соціальні гарантії у сфері трудових відносин та працевлаштування, є небажання роботодавців брати на роботу ветерана та наявність проблем зі здоров'ям. Самі ветерани зазначають, що небажання надавати робоче місце людині з пільговим статусом пов'язане з додатковим навантаженням на роботодавців, наприклад, гарантіями збереження місця роботи та заробітної плати у випадку підписання нового контракту або призову на збори резервістів тощо [4]. А відповідно до Закону України від 30 березня 2021 року №1357- IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку", на роботодавців покладається додатковий тягар забезпечення соціальних гарантій для працівників-резервістів, призваних без оголошення мобілізації.

Відповідно до Закону "Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту", надається право на матеріальну допомогу, яка виплачується в залежності від характеру та ступеня втрати працездатності, а також на виплату компенсацій та інших видів допомоги. Ветерани російсько-української війни мають право на одноразову матеріальну допомогу у розмірі 30 мінімальних заробітних плат, а також

на щомісячну матеріальну допомогу у розмірі не менше 50 відсотків від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність внаслідок поранення чи захворювання, отриманих у зоні бойових дій. Відповідно до Закону “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань”, компенсація за втрату працездатності виплачується у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати відповідного року. Якщо військовослужбовець став інвалідом війни, то йому може бути призначена пенсія за інвалідністю, яка виплачується у залежності від категорії інвалідності та від стажу роботи. Недоліком законодавства України є те, що виплати компенсацій та іншої допомоги пораненим військовим часто затримуються або не виплачуються взагалі. Це пов’язано зі складністю бюрократичної процедури, відсутністю необхідних фінансових ресурсів, а також з корупцією в системі виплат. Також нерідко виникає проблема з документальним підтвердженням поранення та його зв’язку з виконанням бойового завдання.

Другий рік активних воєнних дій вже відбиває сліди на житті українців. Серед найбільш постраждалих груп – ветерани та їхні родини, а також близькі загиблих, чия кількість значно зростає. Спогади, біль втрат та інші симптоми посттравматичного стресу заважають відчувати життя повною мірою. Подолання наслідків складного емоційного досвіду потребує часу, а повернення до цивільного життя вимагає значної підтримки від родини та суспільства. Тому важливо забезпечити контрольований процес, створюючи умови для полегшення соціальної адаптації ветеранів та надання їм підтримки у пошуку нового смислу у мирному житті.

Список використаних джерел:

1. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей. Дослідження Міжнародної організації з міграції (IOM). Січень, 2020. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/document/s/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf
2. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. Дослідження Національного фонду на підтримку демократії (NED) Січень, 2022. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>
3. Неефективне управління і корупція у системі житлового забезпечення Міністерства оборони України. Дослідження Незалежної антикорупційної комісії з питань оборони. Жовтень, 2018. URL: https://nako.org.ua/storage/pdf/2021-08-10--02:44:44NAKO_Housing_UA_web.pdf
4. Veterans Reintegration Survey Results on Veterans’ Current Employment Conditions. Veteran Reintegration Program. Липень, 2021. URL: <https://www.irex.org/sites/default/files/2%20Veterans%20Current%20Employment%20Conditions.pdf>

Полуйко Назарій
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студент 2 курсу ОС «Бакалавр»

Адміністративна процедура як інструмент взаємодії суб'єктів публічного адміністрування з приватними особами

Основоположною складовою демократичної і правової держави є чітко регламентована взаємодія суб'єктів публічного адміністрування з приватними особами. У контексті сучасних трансформацій суспільства, визначення курсу на євроінтеграцію правильна та ефективна співпраця між державою і громадянами стає вкрай важливою для забезпечення справедливості, прозорості і демократичних цінностей в адміністративній сфері, зокрема, у здійсненні адміністративної процедури.

Досліджуючи дану тематику, спершу варто розпочати з аналізу поняття адміністративної процедури. Термін «процедура» походить від французького слова «procédure» та латинського «procedo», українською мовою означає «просуватись», тобто встановлений порядок ведення, розгляд яких-небудь справ. У правовій сфері зазначений термін розуміється як нормативно визначена сукупність взаємопов'язаних, об'єднаних між собою дій, направлених на досягнення певного результату та реалізацію прав [1, с. 289].

На думку В. Галуцька та О. Правоторової, адміністративна процедура – це встановлений чинним законодавством порядок розгляду суб'єктами публічного адміністрування індивідуальних адміністративних справ щодо реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів окремої фізичної та юридичної особи, що завершується ухваленням адміністративного акта [2, с. 292].

Грунтуючись на вищезазначеній інформації, адміністративна процедура постає своєрідним «зв'язним» інструментом, за допомогою якого суб'єкти публічної адміністрації повинні задовольняти законні потреби приватних осіб.

З відновленням української незалежності проблематика адміністративної процедури привертала увагу великої кількості українських правознавців, науковців тощо. Із прийняттям Конституції вітчизняним правникам важливо було втілити сутність Основного закону у кожен сферу життєдіяльності суспільства, ґрунтуючись на визначених в ньому засадах.

Такий підхід для сучасної України став досить проблематичним процесом, адже вагомий вплив ідеології СРСР став великим відбитком у сфері адміністративного права, де приватні особи були лише об'єктами державного управління.

Варто відзначити, що у Концепції адміністративної реформи ще в 1998 році було поставлено завдання ухвалити Адміністративно-процедурний кодекс [3]. Однак його прийняття не відбулося, що уповільнило темпи адміністративної

модернізації та оптимізації відносин між державою і громадянами.

Протягом наступних років проблема ухвалення нормативно-правового акта, що регулюватиме адміністративні процедури, загострювалась. Зростання рівня корупції, нехтування правами осіб і необґрунтовані дії зі сторони суб'єктів публічного адміністрування стали чинниками недовіри суспільства до владних структур і уповільнення взаємодії громадськості із державою.

Як зазначає В. Тимошук, сучасне адміністративне право має бути спрямоване на захист особи від свавілля публічної адміністрації, тому закони про загальну адміністративну процедуру виступають основою цього захисту та є фундаментом для ефективного забезпечення прав особи в її взаємодії з державою [4, с. 30].

15 грудня 2023 року набув чинності довгоочікуваний Закон України «Про адміністративну процедуру». Цей нормативно-правовий акт став важливим кроком на шляху до запобігання корупції та свавілля зі сторони органів державної влади. У цьому законі сформована низка принципів, які є підґрунтям здійснення адміністративної процедури суб'єктами публічного адміністрування. Згідно з ст. 4 цього закону принципами адміністративної процедури є: верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; рівність перед законом; обґрунтованість; безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; добросовісність і розсудливість; пропорційність; відкритість; своєчасність і розумний строк; ефективність тощо. Важливе значення у цьому законі становить п. 2 ст. 4, у якому зазначено, що принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів [5].

Таким чином, у законі чітко спостерігається сформована законодавцем система принципів, які виступають основним орієнтиром для діяльності суб'єктів публічного адміністрування.

Особливу увагу в проблематиці адміністративної процедури варто приділити саме цим відповідним суб'єктам. У Конституції України, а саме в ст. 19 зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [6].

Слід зазначити, що в діяльності публічного адміністрування досить часто виникає проблема щодо здійснення дій на власний розсуд відповідними суб'єктами. У чинному нормативно-правовому акті законодавець закріпив поняття дискреційних повноважень. Відповідно до п. 7 ст. 2 ЗУ «Про адміністративну процедуру» дискреційне повноваження – це повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано. Такий підхід є систематичним удосконаленням здійснення суб'єктами публічного адміністрування дій на власний розсуд у межах чинного законодавства, керуючись закріпленими засадами і правами.

Аргументацію вищезазначеної інформації можна підтвердити думкою В.

Авер'янова, який зазначав, що адміністративні процедури здатні істотно сприяти підвищенню ефективності реалізації публічної влади, чіткому виконанню функцій і повноважень органів та посадових осіб. Однак найважливіше – це їхня роль у забезпеченні необхідної послідовності у реалізації громадянами своїх прав і захищених законом інтересів, що є ефективним засобом протидії суб'єктивізму з боку службовців органів публічної влади [7, с. 10].

Революційним аспектом в адміністративних процедурах варто відзначити застосування новітніх технологій, зокрема, цифровізацію у сфері надання адміністративних послуг. Наприклад, впровадження цифрових технологій у процедурну форму публічного адміністрування сприяє суттєвому спрощенню та прискоренню процесів через забезпечення доступу до різноманітних інформаційно-комунікаційних систем. Окремо слід зазначити, що цифровізація приводить не тільки до спрощення багатьох адміністративних процедур, а й узагалі до можливості отримання необхідної інформації та вирішення відповідного питання невідкладно під час звернення зацікавленої особи, без участі інших суб'єктів (внаслідок відсутності потреби звертатися до них для встановлення певних обставин) або навіть у автоматичному режимі – за допомогою програмних засобів інформаційно-комунікаційних систем, без втручання людини [8, с. 240].

Отже, закріплення механізму адміністративної процедури на законодавчому рівні створює невід'ємну правову базу для забезпечення і реалізації прав та інтересів осіб, що характеризується ефективністю, прозорістю і юридичною визначеністю у взаємодії суб'єктів публічного адміністрування з приватними особами. Такі підходи стануть підґрунтям для подальшого вдосконалення публічного адміністрування, зокрема, із застосуванням новітніх технологій, які сприятимуть підвищенню якості та доступності для всіх громадян.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. За ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98>
4. Тимошук В. Теоретичні та практичні виклики становлення загальної адміністративної процедури в Україні. *Право України*. 2021. № 10. С. 28-43.
5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/ed20240101#n148>
6. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

7. Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 8–14

8. Осадчий А.Ю. Цифровізація адміністративних процедур. Проблеми законності. 2023. Вип. 163. С. 229–247. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.163.291971>

Прокопенко Аліна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, аспірантка 3
року навчання кафедри
адміністративного права та процесу

Закон України «Про адміністративну процедуру»: перший досвід застосування та напрями вдосконалення у контексті регулювання досудового вирішення адміністративного спору

15 грудня 2023 року набрав чинності Закон України «Про адміністративну процедуру» (далі – Закон №2073-IX), на прийняття і набрання чинності якого очікувала уся юридична спільнота, а також громадяни та органи публічної влади. У більшості країн континентальної правової системи таке законодавство діє вже протягом десятиліть існування правових систем. Цей закон є одним із фундаментальних нормативних актів в системі адміністративного процесуального законодавства держави, оскільки забезпечує регулювання основоположних прав приватних суб'єктів у взаємовідносинах із органами публічної адміністрації. В умовах розв'язаної війни та післявоєнного періоду особливо необхідно мати дієві механізми захисту прав і свобод громадян, юридичних осіб, громадських об'єднань у процедурах за участі органів влади. Це одна із гарантій для українського суспільства, щоб зберегти організацію демократичної правової держави на усіх рівнях. Тому досить важливо, щоб Закон №2073-IX передбачав якісне та послідовне регулювання суспільних відносин та відповідав одному із основних компонентів принципу верховенства права – правовій визначеності.

Ступінь правильності та законності здійснення органами публічної влади адміністративних процедур прямо впливає на процес доступу до правосуддя в адміністративній юрисдикції. Адже від того, наскільки приватному суб'єкту вдалося реалізувати свої права під час адміністративної процедури залежить, чи доведеться йому звертатися за захистом цих прав до адміністративного суду. Механізми здійснення адміністративної процедури впливають на завантаженість судів, на складність справ, які перебувають у їх провадженні, і, звичайно, на показники реалізації судами розумних строків вирішення адміністративних справ.

Закон №2073-IX надає визначення адміністративної процедури, адміністративного провадження та адміністративного оскарження [1]. Однак чинна редакція цього акта не містить визначення досудового порядку вирішення спору (включно з тим, що є обов'язковим), не надає посилань на норми, що можуть регулювати такі порядки. Так, про це зазначають і розробники Науково-практичного коментаря до Закону №2073-IX, зокрема, у розрізі коментаря до статті 18 зазначається, що «закон зберігає поточну практику, коли на вибір особи оскарження може бути спрямоване одразу до суду, і не встановлено вимоги обов'язкового попереднього оскарження в досудовому порядку, що зумовлено пострадянським перехідним періодом недовіри до «державного управління» і відповідно до механізму адміністративного оскарження» [2, С.101]. Додатково наголошується на тому, що рекомендується встановити обов'язкове адміністративне оскарження як умову звернення до суду і «доцільно це було б зробити вже в чинній редакції цього закону, адже навіть якщо б 25–50 % справ вирішувалися на стадії адміністративного оскарження, то це б зменшило відповідне навантаження на адміністративні суди» [2, С.101].

Неможливо не погодитися із вище зазначеними твердженнями авторів, оскільки наразі судова система дійсно потребує ефективних та чітких рішень з боку законодавця, адже кількість справ у адміністративних судах в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови буде лише зростати. Це передусім справи щодо визначення матеріального та соціального забезпечення військовослужбовців, пенсійного забезпечення інших категорій публічних службовців, оскарження рішень розпорядників публічної інформації (враховуючи, що під час воєнного стану більшість інформаційних ресурсів не є доступними), податкові та митні спори (враховуючи численну кількість змін до податкового законодавства під час воєнного періоду, які часто є непослідовними).

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) наразі передбачає норму, що фактично є «фільтром» для доступу до судового розгляду. Ст. 160 кодексу передбачає відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору (якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору) як обов'язкову складову позовної заяви, якщо ці відомості не зазначені, позовна заява залишається без руху, а потім і повертається позивачу (ч. 1 ст. 169 КАС України) [3]. Тож учаснику справи для коректного складення позовної заяви слід розуміти насамперед значення «заходів досудового врегулювання спору» та норму відповідного акта, що їх встановлює, щоб упевнитися у необхідності їх застосовування у конкретному випадку. На сьогодні це видається неможливим, оскільки законодавство не містить визначення та прямих вказівок на регулювання таких порядків (за винятком окремих специфічних випадків).

На противагу наведеному існує показовий приклад регулювання Кодексу адміністративного судочинства Федеративної Республіки Німеччина, ст. 68 якого, зокрема, але не виключно, містить подібні правила щодо попереднього провадження (preliminary proceeding); однак, тут законодавець діє від протилежного, він

закріплює, що всі адміністративні акти перед оскарженням у суді мають бути оскаржені поданням заперечення до адміністративного органу, окрім якщо спеціальний закон містить пряму вказівку на відсутність необхідності в такій дії [4]. В Україні ж наразі навпаки – досудове оскарження проводиться тоді, коли це передбачає закон, але як визначити, який закон і де саме це передбачає, видається ускладненим.

Закріплення у Законі №2073-IX нормативного визначення поняття «досудове врегулювання спору» в адміністративних справах та визначення основних ознак такого правового механізму є хорошим шансом врегулювати вказану законодавчу невідповідність і наблизити адміністративне процедурне та процесуальне законодавство України до такого, що відповідає принципу верховенства права. З огляду на те, що ч.4 ст. 122 КАС України містить «легкий натяк» на сутність процедур досудового врегулювання спору («вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень»), може бути проведена паралель із нормами Закону №2073-IX щодо дефініції адміністративного оскарження [3]. Із формулювань ст. 78 Закону №2073-IX випливає, що подання скарги на вчинення процедурної дії, бездіяльності або прийняття адміністративного акта є адміністративними оскарженнями. Тож досить справедливо було б додати норми щодо досудового порядку врегулювання адміністративного спору (у тому числі і обов'язкових процедур) саме до Закону №2073-IX, а не до Закону України «Про звернення громадян», предмет регулювання якого лежить поза площиною відносин із суб'єктами владних повноважень щодо здійснення ними управлінських функцій.

При нагоді зазначимо також, що з'являються сучасні наукові дослідження щодо вдосконалення адміністративного процедурного законодавства, в яких автори так само наголошують на внесенні до Закону №2073-IX змін, обумовлених вище у цій роботі. Так, доктор юридичних наук Школик А. М. у дисертаційному дослідженні, аналізуючи текст законопроекту, який наразі прийнято як Закон №2073-IX, наголошує, що «в ньому не міститься врегулювання ключового питання про обов'язковість подання скарги в адміністративному порядку перед поданням позову до адміністративного суду <...> в новій редакції статті 124 Конституції <...> було передбачено майбутню можливість визначення законом обов'язкового досудового порядку врегулювання спору. У цій конституційній нормі розуміється в першу чергу подання скарги в адміністративному порядку (адміністративне оскарження), яке за законодавством багатьох сучасних держав-членів Європейського Союзу є обов'язковою передумовою звернення приватних осіб за захистом до судових органів» [5, С.302]. Окрім того, Ковбас І.В. також вказує, що слід чітко розмежовувати поняття і надавати точні визначення, зокрема це стосується адміністративних процедур в діяльності судів та адміністративних процедур з досудового врегулювання публічно-правових спорів, що повторно доводить об'єктивну необхідність у розробці відповідного правового регулювання як частини Закону №2073-IX [6, С.575].

Слід підсумувати, що Закон №2073-IX став одним із найбільш необхідних та важливим нормативних актів у регулюванні сфери адміністративного процедурного законодавства в Україні – він дав приватним суб'єктам розуміння і гарантії, що всі дії адміністративних органів накладаються на чіткий встановлений порядок дій, якого вони мають дотримуватися. У той же час, цей закон потребує внесення змін у частині врегулювання досудового порядку вирішення спору, що дасть приватним суб'єктам ще вищий ступінь правового захисту з боку законодавця, а значить – і з боку правозастосовних інституцій також.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX: станом на 9 груд. 2023 р. Офіційний вісник України. 2022. 26 черв. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2073-20> (дата звернення: 04.02.2024).
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимошука В. П. – Київ, 2023. 545 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446
4. Code of Administrative Court Procedure : Code of 19.03.1991 : as of 21 June 2019. *Federal Law Gazette*. No. I. P. 686. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html (date of access: 04.02.2024).
5. Школик А.М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021.
6. Kovbas I. V., Pavchuk I. S. Amendments of the administrative procedure legislation of Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 1. P. 573–576. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/133> (date of access: 04.02.2024)

Радченко Олександр
*Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
студент 3 курсу ОС «Бакалавр»*

Особливості адміністративного судочинства в умовах воєнного стану: окремі аспекти

Проблематика адміністративного судочинства є досить актуальною, через повномасштабне вторгнення РФ на територію України. Адже порядок ведення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану дещо змінений.

Вагомий внесок у дослідження адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, порядку його ведення та особливостей зробили такі вчені-адміністративісти як В. Авер'янов, А. Андрейчук, А. Берlach, О. Буханевич, В. Галунько, Е. Демський, О. Світличний, О. Ситников, С. Стеценко, А. Комзюк, О. Кузьменко та інші.

На час дії воєнного стану діяльність судів не може бути припинена згідно ст.10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але в ст. 26 цього Закону зазначено наступне:

1) правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України; 2) скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється; 3) у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів; 4) створення надзвичайних та особливих судів не допускається [1].

Дана норма адміністративно-процесуального права має місце у статті 125 Конституції України, згідно якої, створення надзвичайних та особливих судів не допускається, адже це одна з головних засад судоустрою в Україні [2].

2 березня 2022 року Рада суддів України оприлюднила рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Згідно п. 2 цієї рекомендації суди (в тому числі й адміністративні) повинні керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні.

Зокрема, як зазначено в рекомендаціях, необхідно роз'яснити судам, що на рівні областей створені оперативні штаби, які координують діяльність системи правосуддя та правоохоронних органів у відповідному регіоні (на рівні військових адміністрацій в областях, голів апеляційних судів та ТУДСА). Рекомендувати при прийнятті рішень щодо умов роботи суду узгоджувати їх з такими штабами, виходячи з можливості забезпечення організаційних питань роботи суду та здійснення процесуальної діяльності.

Крім того, у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України [3].

Законом «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено, або до іншого визначеного суду, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється

за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду. На виконання зазначеного припису Голова Верховного Суду видав розпорядження, згідно з яким було змінено підсудність справ [4, с. 519].

Верховний Суд України дав рекомендації судам, які перебувають на території активних бойових дій, що за наявності можливості справи, які розглядаються, мають бути передані іншим судам. У разі, якщо з певних причин справи не були передані до іншого суду, то:

- за наявності судового рішення суду першої інстанції справа може бути відновлена відповідно до процесуальних норм;

- якщо у справі ще не ухвалено судове рішення, позивач має підставу для звернення з новим позовом. У такому разі відповідно розгляд судової справи відбудеться з початку [4, с. 520].

Одним із стержневих аспектів адміністративного судочинства в умовах воєнного стану є забезпечення права на участь сторін у розгляді справи, адже ніхто не може бути обмежений у праві брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права [5].

Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 44 КАС України, особа має право подавати докази, брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом, брати участь у дослідженні доказів, ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам [6]. Це право є фундаментальним для ведення судового засідання і його дія не припиняється під час дії воєнного стану. Частина 1 статті 11 КАС України регламентує наступне: ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом [6].

Крім вище зазначеного, слід також зауважити на обов'язку суду повідомити учасників судового процесу про місце, дату та час проведення судового засідання, передбачені статтею 124 КАС України.

Враховуючи, те що наша держава перебуває в умовах воєнного стану, поштові відділення не завжди працюють, тому зараз стала актуальною стаття 129 КАС України, в якій передбачено порядок надсилання повісток на виклик до суду учасників судового засідання, за допомогою інших способів передавання інформації про проведення судового засідання.

Навіть якщо судам в умовах воєнного стану вдалося сповістити сторони про місце, дату і час судового засідання, виникає проблема участі учасників судового процесу в розгляді справи. Верховний Суд рекомендував судам, зважаючи на те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя, розгляд справ по можливості відкладати (за винятком невідкладних судових розглядів). Якщо за об'єктивних обставин учасник

провадження не може прийти на судові засідання, суд може допустити участь такого учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, зокрема і власних. Проведення може відбуватися як у приміщенні суду так і поза його межами. Участь в режимі відеоконференції поза межами суду регламентовано статтею 195 КАС України [4, с. 689].

Отже, навіть в умовах воєнного стану адміністративні суди всіх інстанцій намагаються розглядати справи всіма доступними їм способами з урахуванням складних умов воєнного часу, в яких перебувають суди та учасники судових справ, із дотриманням вимог чинного процесуального законодавства [4, с. 690].

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. Відомості Верховної Ради України, 2015, №28 ст.250.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, №30, ст.41.
3. Усім судам України. Рекомендації Ради суддів України. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення 07.01.2024).
4. Галуцько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ : «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
5. Городецька І. А. Адміністративне право України. Заг. частина: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 192 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV. Відомості Верховної Ради України, 2005, №35-36, №37, ст.446.

Сидій Ольга

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 1 року навчання ОС
“Магістр”*

Перспективи публічного управління процесом захисту окремих соціальних груп населення в Україні в умовах воєнного стану

В умовах оголошеного правового режиму воєнного стану, після початку повномасштабного ворожого вторгнення, наша держава постала перед глобальним викликом збереження, закріплених у Конституції України [1], принципів забезпечення прав та свобод свої громадян. Наш Основний Закон визначає, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою

державою [1]. Проте, наразі, одним із наслідків війни є настання гуманітарної кризи, в умовах якої захист економічних, соціальних та культурних прав людини не тільки актуальним, але й першочерговим завданням для нашої держави, поряд із вигнанням агресора із власної території.

Отже, в зазначених умовах, основною *метою* даного дослідження є надання пропозицій щодо удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання відносин забезпечення соціальних гарантій громадян як основи захисту прав людини.

Основну частину даного дослідження, доцільно розпочати з твердження про те, що військові дії та гуманітарна криза створюють серйозні виклики, особливо для вразливих соціальних груп населення, таких як люди з інвалідністю, літні громадяни, самотні матері та багатодітні родини тощо. Виходячи із зазначеного, нами робиться спроба визначити подальші шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання ситуації та забезпечення належного захисту та гідності усіх громадян України, незалежно від їхнього становища в сучасному соціумі.

В контексті сучасної України, особливо в умовах війни та гуманітарної кризи, важливе значення соціальної політики полягає в її спрямованості на захист та забезпечення прав людини. Однією з основних складових соціальної політики є забезпечення громадян гарантованими конституційними правами, такими як право на життя, освіту, охорону здоров'я та належні умови праці. В цьому контексті, соціальна політика визначає механізми забезпечення доступу до якісної освіти, надання житла та медичної допомоги, що стає необхідною підтримкою для громадян, особливо тих 17.6 мільйона людей, які є постраждалими від війни [2].

Основним суб'єктом реалізації соціальної політики в сучасному світі є держава, яка визначає загальні її засади, мету, завдання, пріоритети, нормативно-правову базу й проводить безпосередню практичну роботу з її реалізації. Зазначимо, що державна соціальна політика являє собою дії держави в соціальній сфері, що переслідують певні цілі, співвіднесені з конкретно-історичними обставинами, підкріплені необхідними організаційними й пропагандистськими зусиллями, фінансовими ресурсами й розраховані на певні етапні соціальні результати [3, с. 5].

Варто зауважити, що досить обмежений погляд на соціальну політику як на систему заходів допомоги соціально слабким групам населення був сформований в період існування УРСР. Виходячи з цього, Бабкін В.Д. підкреслює, що Україна мусить здійснити низку перетворень, які б модернізували застарілу систему радянського управління в демократичну та сучасну європейську систему публічної адміністрації [4, с. 270–281].

У сучасних умовах, соціальна політика виступає як регулюючий механізм, спрямований на створення соціального балансу в умовах ринкової економіки. Особливо важливою є роль держави у забезпеченні рівних можливостей та захисті прав людини. Однак, аналіз законодавства України свідчить про недостатню увагу та пріоритетність, яку влада приділяє захисту прав громадян.

Важливо зазначити, що відповідно до Закону України “Про соціальні

послуги” надання соціальних послуг здійснюється на основі принципів комплексності, максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів та забезпечення високого рівня якості соціальних послуг [5]. Відповідно, опираючись на ці принципи і повинно здійснюватися забезпечення та захист основоположних прав людини.

Докладніше розглянемо цю проблему на прикладі аналізу програми "Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення". Зазначимо, що фінансування цієї програми на 2022 рік залишилося на рівні 66 588 576,0 тис. грн порівняно з 67 458 361,6 тис. грн у 2021 році. Умови повномасштабного вторгнення та збільшення числа вразливого населення не внесли змін у фінансування та реалізацію соціальної політики [6].

На нашу думку, в умовах війни нормативно-правові засади соціальної підтримки вразливих груп населення повинні бути сформовані таким чином, щоб механізм оцінювання взаємодіяв з чинною структурою публічного адміністрування. Важливо зазначити, що таке оцінювання повинно втілюватися у вигляді моніторингу, передбачати різні предмети оцінки на різних етапах реалізації соціальної політики, повинен бути загальнонаціональним за масштабом охоплення, а також бути міжгалузевим.

У контексті даного дослідження звернемо увагу на той факт, що у Європейському Союзі (надалі –ЄС) стандарти захисту прав людини у контексті соціальної політики визначаються нормами як національного, так і наднаціонального законодавства. Важливою особливістю соціальної політики в ЄС є поступове уніфікування законодавства, що передбачає застосування єдиних підходів та стандартів. Реалізація соціальної політики здійснюється через нормативні акти первинного та вторинного права ЄС.

Висновком даної роботи є наступні узагальнення та пропозиції авторки. У контексті сучасних викликів, пов'язаних з активними бойовими діями та глобальними конфліктами, важливо розглядати соціальну політику як інструмент досягнення державних цілей, що відповідає зростаючим потребам населення в умовах гуманітарної кризи. Захист основоположних прав людини повинен базуватися на гуманітарних стандартах. Для подальшої реалізації державної соціальної політики в управлінні важливо визначити пріоритетні напрямки. Зокрема, це підвищення ефективності соціальної допомоги шляхом посилення адресного підходу та впровадження нових технологій. Своєчасне виконання державних повноважень щодо соціальної підтримки потребує якісного моніторингу впровадження державних програм. Крім того, формування доступного середовища для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення має високий пріоритет у зв'язку зі збільшенням соціальних ризиків, породжених війною. Розвиток активного діалогу з громадянською спільнотою також визнається ключовим для підвищення якості та доступності соціальних послуг. Забезпечення щорічного зростання охоплення соціальним супроводом громадян та підвищення

стійкості системи соціального захисту може бути досягнуте через ефективну реалізацію вищезазначених напрямків. Це не лише виправдає соціальні очікування населення, але й сприятиме підвищенню якості життя та загальної задоволеності населення наданими державними та соціальними послугами.

Загалом, вищі стандарти життя громадян стають важливим фактором у великому геополітичному контексті. Насування протистояння на боці демократичного світу проти антицивілізаційного підходу рф стає ефективнішим, коли громадяни мають високий рівень соціальної захищеності та добробуту. Високі стандарти прав людини, соціальна відповідальність та глибокий рівень економічного розвитку формують надійний фундамент для майбутнього, де Україна може грати ключову роль у стабілізації та розвитку демократичних цінностей в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Ukraine Humanitarian Response 2023. (n.d.). URL: <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine>
3. Зайнятість, праця та соціальний захист населення: вітчизняний та зарубіжний досвід. За ред. к.е.н., проф. Т. М. Кір'ян. К.: 2017. 245 с.
4. Бабкін В. Д. Від правової до соціально-правової держави. Правова держава. 2001. Вип. 12. С. 270–281.
5. Про соціальні послуги: Закону України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
6. Оцінка ефективності бюджетних програм за 2022 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22970.html>.

Скрипкар Святослав

*Запорізький національний університет,
аспірант 1 року навчання, кафедри
філософії, публічного управління та
соціальної роботи*

Актуальність наукового дослідження адміністративно-правового статусу та повноважень виконавчих комітетів місцевих рад

Конституція України встановила якісно нову модель організації влади на місцевому рівні, закріпивши систему і правовий статус органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, що згодом було деталізовано у галузевому законодавстві. Функціонування такої моделі протягом тридцяти років дозволило виявити її сильні та слабкі сторони, то ж наразі тривають науково-

практичні розробки щодо інституційного оновлення системи влади на місцях [7, с. 40-45].

На даному етапі в Україні здійснюється повномасштабна реформа, спрямована на розвиток демократичних засад у формуванні та діяльності інститутів державної влади та місцевого самоврядування. Вирішується питання підвищення ефективності та економічності функціонування системи публічної влади в умовах її детермінованості волею народу і конституційними приписами. Йдеться не стільки про структурні зміни, скільки про підвищення функціональної результативності роботи державного апарату та системи місцевого самоврядування [2, с. 135-138]. Суть полягає у тому, щоб забезпечити максимальну відповідність структури, форм, методів і впливу інститутів публічного адміністрування цілям і вимогам різних сфер суспільного життя, котрі інтенсивно розвиваються і наповнюються новим змістом.

Протягом усього періоду становлення місцевого самоврядування в Україні незмінними залишились дві його глобальні проблеми, пов'язані з нечіткістю формування повноважень та відсутністю достатнього фінансування. І якщо остання проблема лежить у дещо іншій площині (стосується бюджетного прогнозування), то перша для свого розв'язання потребує комплексного підходу та проведення інституційно-функціонального аналізу виконавчих органів місцевих рад [1, с. 156-163].

Вважаємо, що серед органів місцевого самоврядування в Україні одне з головних місць посідають виконавчі комітети місцевих рад. Вони вирішують переважну більшість питань, що виникають у процесі життєдіяльності населення, так званих «питань місцевого значення», а їх безпосередня діяльність спрямована на забезпечення таких сфер життя, які потребують постійної та професійної уваги – соціальне і побутове забезпечення, житлово-комунальне господарство, освіта й охорона здоров'я тощо. Існування в системі місцевого самоврядування виконавчих комітетів створює умови життєздатності та ефективності діяльності територіальної громади, оскільки її проблеми набувають вирішення шляхом використання відповідальних виконавчих структур.

Більшість фахівців фундаментально визначають місцеве самоврядування як одну з форм здійснення публічної влади в Україні [6, с. 14-20]. Саме тому, організація та діяльність виконавчих комітетів місцевих рад є складовою проблеми розвитку системи публічного адміністрування в Україні. Необхідність наукового дослідження статусу цих органів, порядку їх формування, форм та методів діяльності зумовлена тим, що виконавчі комітети місцевих рад стали правонаступниками органів державного управління місцевого рівня часів радянської влади, які не були органами місцевого самоврядування і мали інші структурні зв'язки, не характерні для сучасної системи публічної влади. Практика організації та діяльності виконавчих органів місцевих рад сьогодні багато в чому свідчить про невідповідність існуючих відносин тій ідеї місцевого самоврядування, яка закріплена в Конституції України 1996 року [9, с. 203-210].

Активізація роботи, пов'язаної з підготовкою та впровадженням

конституційної та адміністративної реформи, спрямованої на децентралізацію влади в Україні, обумовлює необхідність вибору оптимальної моделі територіальної організації влади. Результатом реформ є зокрема набуття місцевими ради об'єднаних територіальних громад нових повноваження, які вони здійснюють вперше, що не завжди є зрозумілим і прийнятним. Зокрема, об'єднані територіальні громади при формуванні своїх виконавчих комітетів стикаються з неузгодженостями законодавства щодо механізму їх утворення, правового статусу, персонального складу тощо [6, с. 14-20]. Тому однією із ключових проблем є модернізація системи виконавчих комітетів місцевих рад та удосконалення їх адміністративно-правового статусу.

Вважаємо, що нові соціальні реалії вимагають вдосконалених підходів до визначення особливостей організації діяльності виконавчих комітетів місцевих рад. При цьому варто відмітити, що проблема реформування правового статусу виконавчих комітетів місцевих рад не є новою для національної правової системи, адже з моменту здобуття незалежності в Україні неодноразово змінювалась система органів влади на місцях, у тому числі, виконавчих комітетів місцевих рад [8, с. 87-92].

Проблеми правового статусу виконавчих комітетів місцевих рад розкриваються у працях вітчизняних вчених, що досліджували конституційні засади місцевого самоврядування, адміністративно-правові аспекти статусу органів публічного адміністрування, а також представників науки державного управління. Питання розвитку системи місцевого самоврядування, у тому числі адміністративно-правового статусу виконавчих комітетів місцевих рад, досліджували такі вітчизняні вчені, як: Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Баран С.І., Батанов О.В., Битяк Ю.П., Борденюк В.І., Ганущак Ю.І., Гураль П.Ф., Ємельяненко К.О., Кампо В.М., Коліушко І.Б., Куйбіда В.С., Ладиченко В.В., Мишак І.М., Приходько С.В., Пухтинський М.О. та ін.

Наявність публікацій, які стосуються правового статусу виконавчих комітетів місцевих рад свідчить про безперечну актуальність цього питання. Водночас, загальні питання адміністративно-правового статусу виконавчих комітетів місцевих рад, їх повноважень та місця в системі місцевого самоврядування України висвітлені недостатньо. Відсутні спеціальні комплексні дослідження, які розкривають порядок функціонування цих органів. Існує потреба чіткого з'ясування місця, ролі та значення виконавчих комітетів місцевих рад у системі органів публічного адміністрування, що і зумовило вибір теми та напрямку дослідження

Отже, дослідження полягало у висвітленні правового статусу, складу та повноважень виконавчих комітетів місцевих рад, обґрунтування їх місця в системі інститутів публічного адміністрування. Для досягнення вказаної мети визначено такі завдання:

- здійснити огляд вітчизняного досвіду у сфері функціонування виконавчих комітетів місцевих рад;
- дослідити правовий статус виконавчих комітетів місцевих рад;

- обґрунтувати інституційні та функціональні особливості виконавчих комітетів місцевих рад;
- з'ясувати проблеми формування виконавчих комітетів місцевих рад;
- проаналізувати функції та повноваження виконавчих комітетів місцевих рад;
- підготовка пропозицій щодо визначення статусу та місця виконавчих комітетів місцевих рад в оновленій інституційній системі влади.

Списку використаних джерел:

1. Коваленко Н.О. Інституційно-функціональний аналіз виконавчих органів місцевих рад. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 3. С. 156-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2019_3_21 (дата звернення: 11.01.2024).
2. Ковбас І.В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове видання*. 2015. № 2. С. 135-138. URL: http://lsei.org.ua/2_2015/37.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
3. Кулешов О.О. Аналіз функцій, повноважень та окремих структурних елементів виконавчих органів місцевих рад. *Форум права*. 2013. № 1. С. 537-542. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 11.01.2024).
4. Кулешов О.О. Питання організації та діяльності виконавчих органів місцевих рад в системі державного управління. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 1. С. 18-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_1_5 (дата звернення: 11.01.2024).
5. Кулешов О.О. Проблеми модернізації виконавчих органів місцевих рад з метою удосконалення системи публічного управління. *Менеджер*. 2019. № 3. С. 129-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2019_3_17 (дата звернення: 11.01.2024).
6. Ладиченко В.В. Формування виконавчих комітетів об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 14-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_4 (дата звернення: 11.01.2024).
7. Сандул Я.М. До питання реформування виконавчих органів місцевих рад (адміністративно-правовий аспект). *Наше право*. 2014. № 6. С. 40-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_6_9 (дата звернення: 11.01.2024).
8. Сандул Я.М. Становлення виконавчих органів місцевих рад в незалежній Україні як суб'єктів адміністративного права. *Європейські перспективи*. 2014. № 6. С. 87-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_6_15 (дата звернення: 11.01.2024).
9. Таран В.В. Діяльність виконавчих органів місцевих рад у системі державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 2. С. 203-210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2010_2_32 (дата звернення: 11.01.2024).

Скрипук Олена
*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»*

Переваги та недоліки застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі – ЄСІТС) забезпечує обмін документами (надсилання та отримання) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу, участь учасників судового процесу в судовому засіданні у режимі відеоконференції, а також прийняття електронних доказів у справах (ст. 18, ст. 99 КАС України). [1, С.454]

21 липня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» [від 29 червня 2023 року №3200-IX](#). [2]

Згідно з цим законом вносяться зміни до частини 6 статті 18 КАС України та запроваджується обов'язок реєстрації юридичними особами (приватної форми власності) електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі. [3]

Звісно, формування ефективного механізму реалізації принципу верховенства права передбачає існування в країні в умовах воєнного стану авторитетного і справедливого правосуддя, яке б здійснювалось високопрофесійним і неупередженим судом. Суд повинен бути головним знаряддям захисту і поновлення порушених прав людини. Причому особливо актуальним є забезпечення ефективної діяльності адміністративної юстиції як ланки судочинства, що дає змогу громадянам без будь-яких обмежень захищати свої права та законні інтереси. Саме у цьому – суть Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану.

Більш детально ми розглянемо переваги та недоліки застосування ЄСІТС в адміністративному судочинстві в сучасних умовах.

Важливим фактором залишається матеріальне забезпечення діяльності судів, проблеми з фінансуванням, складнощі з отриманням судових рішень у паперовій формі та переїзд багатьох юридичних осіб до інших регіонів через війну. У такому випадку Електронний Суд – перспектива для сторін отримати швидший і ефективніший доступ до правосуддя із застосуванням принципу “paperless”.

Учасники судового процесу мають можливість подавати до суду процесуальні документи в електронному форматі, що варто розцінювати як перевагу

даної системи. Електронні документи, додатки у вигляді інших файлів (зображення, відеофайли тощо) створюються із застосуванням вбудованого текстового редактора шляхом заповнення форм документів, передбачених інструкцією, підписуються кваліфікованим електронним підписом (підписами) та надсилаються засобами відповідної підсистеми ЄСІТС. [4]

Здатність уповноважити іншого користувача на вчинення дій в інтересах довірителя, надавши засобами відповідної підсистеми ЄСІТС такому повіреному довіреність в електронній формі відповідно до вимог процесуального законодавства спрощує передачу повноважень довірителя повіреному. [4]

Окрім того, користувачі мають змогу сплатити судовий збір та інші платежі в режимі онлайн під час формування відповідного документа або додати відомості щодо здійсненого самостійно платежу для забезпечення автоматичної перевірки його зарахування на відповідний рахунок. Такий формат оплати виключає необхідність проведення довгих банківських транзакцій та фізичної присутності особи. [4]

У зв'язку з окупацією частини території України військами держави-агресора російської федерації, не всі суди мають технічний зв'язок з підсистемою «Електронний суд», що робить неможливим повноцінне використання е-ресурсів. Незважаючи на такі надскладні умови, сервери судів, що перебувають на окупованих територіях, продовжують функціонувати. Наприклад, працівники Луганського окружного адміністративного суду встановили сервер на базі Дніпропетровського окружного адміністративного суду, і завдяки електронному суду змогли приймати позовні заяви, електронну пошту, розглядати усі судові справи. [5]

Робота модулів ЄСІТС в судовій системі базується на системі ширококутового зв'язку, що надає можливість швидкісного доступу до мережі Інтернет. При цьому, у судах на утримання необхідних каналів зв'язку не завжди вистачає коштів. Відтак, виникає загроза, що будь-який суд, не дотримавшись певних технічних умов, або за відсутності коштів на оплату доступу в мережу Інтернет, залишається без доступу до спеціальних судових програм, та, фактично, може опинитись в інформаційному вакуумі.

Варто зазначити, що при створенні модулю ЄСІТС «Електронний суд» головна увага розробників була зосереджена на зручності та доступності цього сервісу для позивачів та інших учасників справи. Саме на них було орієнтовано так зване дистанційне судочинство, в той час як для суддів, секретарів судового засідання та помічників суддів, по суті, в цьому питанні нічого не змінилось – їх робота як передбачала, так і передбачає безпосередню присутність на робочому місці, друк документів, формування паперових справ та спілкування з учасниками процесів звичайними засобами – поштою, телефоном або особисто.

Ситуація з відключенням суду від мереж також може бути створена штучно, тобто з ініціативи або навпаки, через бездіяльність, технічного працівника, який обслуговує систему. Це все породжує такого собі електронного троянського коня в

судовій системі. Звичайно, судочинство це не зупинить, але значно зашкодить авторитету суду, бо суперечить принципу незалежності, утруднює доступ громадян, юридичних осіб та органів влади до правосуддя.

Враховуючи вищезазначене, слід прийти до наступних висновків. Впровадження обов'язку створення власного електронного кабінету в системі «Електронний Суд» сприятиме можливості юридичним особам якісно відстежувати свою потенційну участь у судових справах, поліпшить та зробить більш ефективною взаємодію між учасниками судових процесів та судами, дозволить зберігати матеріали справ у електронному форматі, а також скоротить витрати на листування та обробку паперової документації, що врешті-решт допоможе економити час. Однак органи державної влади, зокрема Державна судова адміністрація, та державні підприємства, що займаються інформаційно-технічним забезпеченням судів, повинні мінімізувати ризики стороннього втручання або маніпулювання в «ручному» режимі програмним забезпеченням, а також зробити доступною інформацію про стан електронного зв'язку в судах, причини його відсутності на окремих ланках, стан наповнення та доступність судових реєстрів.

Список використаних джерел:

1. Діхтієвський П., Ващенко Ю., Задирака Н., Пашинський В., Клиничук В. та інші. Адміністративне право України: підручник; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 772 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29. 06. 2023 р. №3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text>
3. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37. ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9666>
4. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
5. Суди в умовах війни: Електронний суд та досвід налаштування дистанційної роботи Луганського окружного адміністративного суду. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/courts_work_war/1341888/

Франковська Світлана
Запорізький національний
університет, аспірантка 1 року
навчання кафедри конституційного
та адміністративного права

PERs: особливості закріплення у законодавстві України та зарубіжних країн

На виконання вимог МВФ та відповідності положенням Міжнародної групи з протидії відмиванню грошей (FATF) Україна виконала вимогу для початку перемовин про членство в ЄС., прийнявши Закон про посилення фінансового моніторингу PER (проект № 9269-д). Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб. Новація проекту стосується топ-посадовців (PER), які замість трьох років після посади, фактично будуть мати довічний статус PER. Так, хто такі «політично значущі особи»?

Термін «політично значуща особа» з'явився наприкінці 1990-х років, у так званій «справі нігерійського диктатора Сані Абачі» (Sani Abacha). У ході розслідування з'явилося поняття «політично значуща особа», навколо якого в грудні 2000 року ООН організувала комітет, що призвело до ухвалення в жовтні 2003 року резолюції Конвенції ООН проти корупції, яка набула чинності в грудні 2005 року, з постійними щорічними оглядами імплементації та повернення активів. У 2004 році вона стала законом Європейського Союзу.[3]

В українському законодавстві термін «політично значуща особа», або PER (politically exposed persons), взагалі не було визначено до 2010 року. 18 травня 2010 року, були внесені зміни у п. 29 ст. 1 Закону України від 28 листопада 2002 р. №249-IV та визначено перелік таких осіб. Але треба звернути увагу, що в Рекомендації ФАТФ вживається саме термін «політично значуща особа», на відміну від вищезгаданого – «публічні діячі». Та перелік цих осіб був значно вужчим. Наразі в законодавстві України закріплено категорії «політично значущих осіб»: національні публічні діячі (фізичні особи, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції), іноземні публічні діячі (фізичні особи, які виконують або виконували в визначні публічні функції в іноземних державах), діячі, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях, їх пов'язані особи, члени їх сімей.

Не зважаючи на різні формулювання щодо кожного, зрозумілим є те, що кожного із них законодавець асоціює із «особливим статусом» - статусом публічного діяча, тобто особливого місця в суспільстві, у державі та із виконанням публічних функцій. Що також дозволяє вести мову про особливість, впливовість такої особи, особливість правового статусу, а й закріплюючи посади, зайняття яких особою передбачає набуття нею статусу «політично значущої особи».[4] Отже

«політично значуща особа» – поняття у фінансовому регулюванні на позначення осіб, наділених дуже важливими державними функціями, в силу чого вони становлять високий ризик потенційної причетності до таких фінансових злочинів, як хабарництво, відмивання «брудних» грошей, корупція і незаконне збагачення через свою посаду та вплив, який вони можуть мати. Поняття поширюється і на родичів (членів сім'ї) чи будь-яку близьку особу, про яку відомо громадськості або фінансовій установі, що та пов'язана з таким високопосадовцем в особистому чи професійному плані. Вичерпний перелік посад є в Законі України про фінансовий моніторинг.[2]

Стандарт Базельського комітету банківського нагляду, який був випущений у 2001 році, система поглядів РЕР була введена органами банківського нагляду для позначення категорії осіб, які наражають банк на значні юридичні ризики. У цій роботі визнавалася необхідність надання консультаційної допомоги при виникненні ризику, який представляють РЕР: «вочевидь, що підтримання ділових відносин є небажаним, неетичним і несумісним з буквою сумлінної банківської практики, якщо банк знає і припускає, що джерелом коштів служить корупція або зловживання державними активами». У 2003 р. FATF прийняла ряд превентивних заходів, спрямованих на виявлення таких осіб і більш ретельне відстеження їх транзакцій. Ці заходи сформульовані в Рекомендації 5 та 6. У лютому 2012 р. FATF розширила обов'язкові вимоги на національних публічних діячів і публічних діячів міжнародних організацій, відповідно до вимог статті 52 КООНПК, яка визначає РЕР як «фізичну особу, яка наділена або була наділена значущими суспільними функціями, а також члени її сім'ї та особи, близькі до неї» і охоплює як національних, так і іноземних РЕР. [5]

Наразі, міжнародні стандарти оперують терміном, «національні публічні особи» в Рекомендації 12 FATF, «публічні діячі» [6] в Директиві (ЄС) 2015/849 Європарламенту та Ради, «державна посадова особа» в Конвенції Об'єднаних Націй проти корупції. У Законі 361 до РЕР віднесено фізичних осіб, які є «публічними діячами». За значенням існуючі на сьогодні поняття не є синонімами та безумовно відрізняються, оскільки категорія «РЕР» є ширшою за категорією «політичних діячів». [2]

Термін «великі іноземні політичні діячі», визначений в розділі 312 Закону USA PATRIOT Act (Акт Патріота США), є аналогічним до поняття «політично значущі особи», але виключає чиновників середньої та нижньої ланки. Визначення включає діючих або колишніх іноземних політичних діячів, їх близьких родичів та близьких соратників. [1] Одним із прикладів держав, законодавство яких ретельно регулює питання протидії відмиванню коштів є Велика Британія. Поняття ПЕР, закріплений в ст. 14 (5) Акта про запобігання відмивання коштів 2007 р., та має широкі та ретельне тлумачення кожної категорії, а саме особи, яка є або в будь-який час у попередньому році була представником влади та мала владні повноваження, член сім'ї, відомий близький соратник особи, фізичні особи, які є або виконували важливі державні функції.

Поняття «політично значуща особа» закріплено у швейцарському законодавстві й використовується як критерій для оцінки ризику, який можуть представляти для банку клієнти, що обіймають у своїй країні високі державні посади. [1] Це означає, що політично значущі особи за законодавством Швейцарії є особи, які обіймають важливі державні посади за межами країни.

Відповідно до законодавства Австрії ПЕП визначаються як фізичні особи, які обіймають або обіймали (не пізніше одного року) важливі державні посади в іншій країні, крім Австрії, та їхні близькі родичі або особи, що тісно пов'язані з ними. [1] Канада, на відміну від більшості держав-членів, розглядає тільки «іноземних політично значущих осіб», як ризиковий фактор відмивання грошей і фінансування тероризму. ПЕП, на які були покладені важливі державні функції, члени їх сімей та близькі соратники, являють собою більший ризик відмивання коштів через можливість зловживання своєю посадою та становищем.

Отже, визначення та розуміння дефініції «PER» є досить широким та різноманітним, що у свою чергу охоплює всіх «впливових» публічних діячів, з деталізацією правового статусу кожного та зумовлює необхідність проведення поглибленого аналізу та приділення додаткової уваги розумінню належності осіб до цієї категорії, особливо з огляду на необхідність здійснення заходів контролю за їх фінансовими операціями. Деталізація поняття «політично значуща особа» в українському законодавстві практично реалізувала останні Рекомендації ФАТФ, Директиви Європейського парламенту та Ради щодо визначення цього терміну і технічної процедури належної перевірки. У світі сформувалися відповідні правові інструменти, які забороняють фінансовим інституціям мати ділові відносини з корумпованими політичними діячами. Їх засоби закріплені у стандартах ФАТФ і Євросоюзу, адаптовані у національних законодавствах провідними країнами світу. Внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб, зумовлене не тільки впровадженням нових міжнародних стандартів ФАТФ та Євросоюзу, а й необхідністю реалізації досвіду, здобутого протягом останніх років Держфінмоніторингом України і всіма суб'єктами фінансового ринку на шляху до забезпечення відповідності національної системи фінансового моніторингу новим світовим стандартам.

Список використаних джерел:

1. Бисага К. В. Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація (міжнародний досвід та українські реалії): Науково-практичні рекомендації для національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення / К.В. Бисага. Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 200 с.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 року № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

3. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/08/22/7025276/4>.

4. Коломоєць Т.О., Євтушенко Д.С., Титаренко М.В. Довічний фінансовий моніторинг: чи «якісним» є нормативне закріплення визначення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. №10. 2023.С. 660

5. Керівні настанови «Управління діловими відносинами із політично значущими особами». Київ, 2021. 141 с.

6. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення Рекомендації FATF. листопад 2023р. URL: <http://surl.li/qqicy>

Hajiyeva Gunay

Baku State University

Lecturer and PhD student of the 4th

year of study of

the UNESCO Chair on Human

Rights and Information Law

Protection of the socio-economic rights of convicted women: labor and educational rights

(Захист соціально-економічних прав засуджених жінок: трудові та освітні права)

Taking into account the special legal status of convicted women, issues related to Labor and educational rights, as well as their adaptation, in which there are more problems in practice among their socio-economic rights, do not lose their relevance today [4, p. 106]. According to Article 95.1 of the Criminal Executive Code of Azerbaijan, each convicted person must be engaged in labor activities in the places and jobs established by the Directorate of the penal institution.

When engaging in labor, the sex, age, working capacity, health of convicts, qualifications should be taken into account, if possible. As can be seen, employment has been defined as a duty rather than a right. This is due to the fact that in a closed environment, the involvement of convicts with excessive free time in useful work is of great importance in their correction. Labor activity contributes to the development of qualities that most contribute to a person's adaptation to society [3, pp. 1275-1311].

Employment contributes to a decrease in the number of cases of violation of discipline in correctional institutions, and also allows convicts to earn money and help their children. It should be noted that if at present the state is thinking about the

resocialization of convicts, their return to society and social adaptation, then it is obliged to provide convicts with the opportunity to acquire and consolidate labor skills, which, in turn, is impossible without a scientifically substantiated system of production training and labor adaptation of persons sentenced to imprisonment.

According to Article 96.5 of the Criminal Executive Code, convicts engaged in labor activities have the right to annually use paid leave established by labor legislation. The procedure for short-term visits outside the penitentiary institutions during the use of leave is determined by Article 89.4 of this code. This right can also be enjoyed by convicts who are not employed for reasons beyond their control (Article 45.3 of the Criminal Executive Code).

In the manner prescribed in Article 84 of the Criminal Executive code, convicted women have the right to use telephone conversations. If such negotiations are intercity, the fee for the conversation is paid at the expense of the convict's personal funds or by his close relatives. Naturally, a convicted woman without financial resources will not be able to exercise such a right. This circumstance directly depends on the exercise of the Labor right of a woman sentenced to imprisonment. Only employment and wages can almost completely ensure the exercise of the right to telephone conversations.

It should also be noted that for a certain category of female convicts, it is not a duty to engage in labor activity, but it is enshrined as a right. for female convicts with a pregnancy of more than four months or with children in an orphanage under penal institutions, as well as female convicts over 55 years of age, the principle of voluntariness is applied in recruiting (Article 95 of the Penal Executive Code).

In the report of the Ombudsman of the Republic of Azerbaijan for 2021, it was noted that in recent years, with the participation of 19 companies, more than 25 entrepreneurs and businessmen, various production areas in prisons (furniture, flour products, greenhouses, sculpture, carpet weaving, etc.) created. Thus, a total of 55 production sites were created and 680 jobs were created in the penitentiary institutions. As a result, there was a 24% increase in the number of convicts working in the field of production and individual labor of penitentiary institutions [1].

In addition to drug abuse and insufficient mental health services, there are also few educational and professional programs. A number of researchers (Pollock-Byrne, Morash, Haarr and Rucker) have found that women's prisons offer fewer professional and educational program opportunities compared to those offered in men's institutions. One aspect of this inadequacy is that, like the training offered in correctional institutions in the early 1990s, many vocational programs for female prisoners emphasize traditional roles for women and work [2, pp. 76-103].

Various measures have also been envisaged to increase the interest of convicted women in education and labor. According to Article 105 of the criminal Executive Code of Azerbaijan, the following incentive measures can be applied to convicts for exemplary behavior, conscientious attitude to work and education, active participation in amateur organizations and educational activities: to declare gratitude; reward with gifts; reward with money; allow to receive additional gifts, parcels or wrappers; allow additional

telephone conversations; to allow additional short-term or long-term meetings; to allow spending additional money in the amount of up to fifteen manats in order to obtain food products and the most necessary goods; to take the issued reprimand ahead of schedule; to improve the conditions of detention; to transfer convicts detained in penitentiary institutions of a special regime and having served at least.

Also, an unscrupulous attitude to work and education serves as one of the grounds for applying disciplinary measures such as reprimands.

The creation of counseling centers that provide assistance in medical, educational and legal matters to women who face certain difficulties and who have served the sentence of deprivation of liberty, conditioned by their economic situation, cultural and social factors, can be one of the possible ways of assistance.

There are two main aspects of convict women's readiness for freedom: social and psychological. Due to Gender-based restrictions, each prison directorate must work with social security and community organizations to develop comprehensive reintegration programs that must be implemented before and after women are released.

The organization of work on preparing convicted women for freedom should consist of a number of interrelated stages, the peculiarity of which should consist in the totality of a complex of correctional, social measures of psychological and medical influence aimed at forming a socially significant, active life position. This approach will make the Prevention of women's crimes more efficient, significantly reduce the level of repeated crimes [5, pp. 45-87]. During the period of preparation for emancipation, the following are necessary: to acquaint convicted women with the progress of the implementation of economic, political and legal reforms; study the basics of legal knowledge; increase the level of general education and profession; restoration and strengthening of socially useful relations.

References

1. Report of the Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan on the protection of human rights in the Republic of Azerbaijan for 2021. <https://ombudsman.az/az/view/pages/59>
2. Travis Jeremy. Prisoners Once Removed: The Impact of Incarceration and Reentry of Children, Families, and Communities. The Urban Institute Press, 2003. pp. 76-103
3. Sofia Ciuffoletti. "Regardless of their sex" or "biological differences". An analysis of the European Court of Human Rights case law on women in prison // Rev. Direito e Práx, 2020, No. 11 (02), pp. 1275-1311.
4. Corston J. The Corston report: a report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the criminal justice system: the need for a distinct, radically different, visibly-led, strategic, proportionate, holistic, woman-centred, integrated approach. London: Home Office, 2007, 106 p.
5. Buchanan Kim Shayo. All too Familiar, Sexual Abuse of Women in U.S. State Prisons // Human Rights Watch. Impunity: Sexual Abuse in Women's Prisons, Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review, 1996, pp. 45-87.

Адміністративне судочинство, розгляд справ про адміністративні правопорушення в сфері економічно-господарської діяльності

Валютні правопорушення виникають у зв'язку із порушенням правил про валютні операції. Дані правопорушення підпадають під регулювання в частині контролю за встановленими законом строками проведення розрахунків в іноземній валюті контролюючим органом, на який також покладено функції з застосування штрафних (фінансових) санкцій та пені за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вказаним контролюючим органом в Україні є Центральне міжрегіональне управління ДПС по роботі з великими платниками податків.

Функції Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків передбаченні ст. 19 прим. 1 Податкового кодексу України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями (функції контролюючого органу) . [1]

Згідно ст. 14 Закону України «Про валюту і валютні операції» за порушення вимог валютного законодавства (крім порушення строків за операціями з експорту та імпорту товарів, відповідальність за яке встановлюється згідно із статтею 13 цього Закону) можуть бути застосовані:

- 1) до банків - заходи впливу згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність";
- 2) до уповноважених установ (крім банків) - такі заходи впливу:
 - а) письмове застереження;
 - б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;
 - в) штрафні санкції;
 - г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій;
- 3) до юридичних осіб (крім уповноважених установ) - заходи впливу у вигляді штрафних санкцій;
- 4) до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб - заходи впливу у вигляді штрафів, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Також, відповідно до частини четвертої ст. 14 Закону № 2473 центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, має право адекватно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі до 100 відсотків суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства. [2]

Відповідно до ст. 162-1 КУпАП порушення порядку здійснення валютних операцій - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб юридичних осіб (крім уповноважених установ), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від

однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. [3]

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 524, затверджено порядок застосування податковими органами заходів впливу у вигляді штрафних санкцій до юридичних осіб (крім уповноважених установ) за порушення вимог валютного законодавства. Відповідно до п. 1 вказаного Порядку цей Порядок визначає механізм застосування ДПС та її територіальними органами (податковими органами) заходів впливу у вигляді штрафних санкцій за порушення вимог валютного законодавства (крім порушення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів) та встановлює розмір штрафних санкцій. [4]

За порушення юридичною особою вимог валютного законодавства на підставі результатів проведених податковими органами документальних та фактичних перевірок застосовуються заходи впливу.

Податкове повідомлення-рішення про застосування заходів впливу до юридичних осіб (крім уповноважених установ) за порушення вимог валютного законодавства приймається податковими органами за результатами документальних та фактичних перевірок у порядку, визначеному Податковим кодексом України та нормативно-правовими актами, що регламентують форму та порядок надіслання (вручення) податкових повідомлень-рішень платникам податків.

Податкове повідомлення-рішення, прийняте податковим органом, може бути оскаржене в адміністративному або судовому порядку.

Адміністративне оскарження податкових повідомлень-рішень або інших рішень податкових органів здійснюється в порядку, визначеному Податковим кодексом України та нормативно-правовими актами, що регламентують процедуру оскарження. [4]

Як передбачено підпунктом 14.1.157 статті 14 ПК України податкове повідомлення-рішення - письмове повідомлення контролюючого органу (рішення) про обов'язок платника податків сплатити суму грошового зобов'язання, визначену контролюючим органом у випадках, передбачених Податковим кодексом України (далі - ПК України) та іншими законодавчими актами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, або внести відповідні зміни до податкової звітності. [1]

Таким чином, податкове повідомлення-рішення за порушення вимог валютного законодавства прийняте податковим органом може бути оскаржене до суду.

Оскарження податкового повідомлення-рішення за порушення вимог валютного законодавства, до суду, відбувається шляхом подачі позовної заяви про визнання протиправною та скасування податкового повідомлення-рішення до окружного адміністративного суду.

Відповідно до податкового законодавства України платник податків має право оскаржити в суді податкове повідомлення - рішення або інше рішення контролюючого органу у будь-який момент протягом 1095 днів після отримання

такого рішення.

Провадження у окружних адміністративних судах щодо оскарження податкове повідомлення-рішення за порушення вимог валютного законодавства, здійснюється за правилами передбаченими Кодексом адміністративного судочинства України. На даний час в Україні накладено мораторій (зупинення) застосування штрафних санкцій на період дії воєнного, надзвичайного стану однак на перевірки здійсненого контролю за дотриманням валютного законодавства, це не поширюється, тому можемо припустити що після закінчення дії воєнного стану оскарження податкових повідомлень-рішень за порушення вимог валютного законодавства збільшиться.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. Про валюту і валютні операції: Закон України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Про затвердження Порядку застосування податковими органами заходів впливу у вигляді штрафних санкцій до юридичних осіб (крім уповноважених установ) за порушення вимог валютного законодавства: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 524. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-2021-%D0%BF#Text>

Цьоменко Аліна

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, аспірант,
асистент кафедри адміністративного
права та процесу*

Цьоменко Алла

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, студентка
Навчально-наукового інституту права*

Публічна інформація як важливий ресурс та результат процесу адміністрування

Важливою частиною сучасних інформаційних відносин у демократичному суспільстві є відносини у сфері доступу до публічної інформації. Каталізатором змін виступає активне проникнення цифрових каналів зв'язку, дозволяючи вільно шукати, отримувати, передавати, виробляти та розповсюджувати інформацію у

цифровому вигляді.

Суспільні відносини у сфері доступу до публічної інформації є одним з ключових аспектів сучасної демократії та прав людини. Ключовим при цьому є право на доступ до інформації, яке відіграє ключову роль у залученні громадян до управлінських процесів та контролю за діями влади. Інформаційна прозорість державних органів є критично важливою, бо лише за збереження умов інформаційної відкритості держави громадянське суспільство може ефективно контролювати та впливати на рішення влади.

Аналіз доступності публічної інформації дозволяє оцінити, наскільки ефективно органи влади забезпечують доступ до інформації та визначити якість інформаційних послуг, що гарантуються законодавством. Водночас, дослідження технологій обробки та зберігання публічної інформації спрямовані на покращення технологій зберігання, пошуку та обробки публічної інформації. У кінцевому рахунку дослідження етичних аспектів використання публічної інформації дає можливість оцінити етичні вимоги до використання публічної інформації, зокрема у зв'язку з приватністю та конфіденційністю особистої інформації (персональними даними громадян).

У сучасній юридичній науці можна виділити загальне (широке) та спеціальне визначення поняття публічної інформації. *Широке розуміння публічної інформації* полягає у тому, що публічна інформація - це інформація, яка є доступною для загального використання та розповсюдження. Це може бути інформація, опублікована у засобах масової інформації, на сайтах урядових органів, відкритих базах даних, наукових досліджень тощо. Зазвичай, публічна інформація вважається такою інформацією, яка **не містить конфіденційних даних** та є доступною для всіх, хто бажає отримати її. Вона може включати в себе такі види інформації, як законодавство, документи проектів, фінансову інформацію компаній, статистичні дані, наукові дослідження та інші види даних.

Одним із основних принципів публічної інформації є її відкритість та доступність для всіх, хто бажає її використовувати. Це допомагає забезпечити прозорість управління та демократію в суспільстві, а також забезпечує можливість використання цієї інформації для розвитку науки, бізнесу та інших галузей діяльності.

Спеціальне визначення публічної інформації міститься у Законі України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI [1]. Публічна інформація - це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, а також у інших розпорядників, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Відповідно до ч. 1-2 ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічною інформацією є:

- уся інформація, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень;
- інформація про використання бюджетних коштів юридичними особами, що фінансуються з бюджету;
- інформація про виконання особами делегованих повноважень суб'єктів владних повноважень;
- інформація про умови постачання товарів, послуг і цін на них (щодо суб'єктів господарювання, які домінують на ринку, наділені спеціальними або виключними правами, є природними монополіями);
- інформація про стан навколишнього середовища, якість харчових продуктів і предметів побуту, про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які загрожують здоров'ю та безпеці громадян;
- інша інформація, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація) [1].

Таким чином, Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає публічну інформацію як інформацію, яка знаходиться у володінні або під контролем органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, які здійснюють завдання публічного характеру, та є відкритою для використання і розповсюдження за умови дотримання вимог законодавства [1].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює, *що кожен має право на доступ до публічної інформації*, яка знаходиться у володінні або під контролем органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, які здійснюють завдання публічного характеру. Це право може бути обмежене лише з тих мотивів, які передбачені законом, такі як захист державної таємниці, конфіденційності особистих даних, комерційної таємниці тощо.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» також встановлює обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, які здійснюють завдання публічного характеру, забезпечити доступ до публічної інформації та надати її у відповідності до вимог законодавства. Вони повинні надавати цю інформацію безплатно або за символічну плату та не зволікати з її наданням. Також зазначений нормативно правовий акт передбачає можливість звернення до суду в разі відмови в доступі до публічної інформації або ненадання її у повному обсязі.

Таким чином, можна визначити декілька основних ознаки публічної інформації, на які вказує дане визначення: належність інформації до сфери відання та компетенції суб'єкта владних повноважень, існування інформації в певній матеріалізованій формі, знаходження інформації та її носіїв у володінні суб'єкту владних повноважень або іншого розпорядника публічної інформації [2].

У підсумку наголосимо, що публічна інформація є важливим елементом забезпечення відкритості та прозорості влади, а також засобом забезпечення можливості громадського контролю за діяльністю органів влади. Право на доступ

до публічної інформації є однією з головних засад демократії та правової держави.

З позицій публічного управління така інформація виступає як *важливий ресурс та результат процесу адміністрування*.

Важливими ознаками публічної інформації виступають є її *достовірність, відкритість, поширена цифрова форма, пов'язаність з адміністративними процедурами, що була отримана або створена в процесі виконання своїх обов'язків суб'єктами владних повноважень*.

Запитувачами публічної інформації на нашу думку можуть бути не лише резиденти України, законодавство не робить прив'язки до статусу громадянства або обов'язкової реєстрації певної юридичної особи в Україні, а тому доходимо до висновку про можливість віднесення до числа запитувачів доступу до публічної інформації і іноземних громадян та юридичних осіб нерезидентів.

Запитувачами публічної інформації також можуть бути суб'єкти, які здійснюють професійну діяльність у сфері використання отриманої публічної інформації та мають визначений законом обов'язок її збереження, забезпечення конфіденційності отриманої інформації, що дозволяє запропонувати надавати їм більш розширений доступ до інформаційних ресурсів у тому числі і до інформації яка відзначається певними обмеженнями.

Список використаних джерел:

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата доступу 12.02. 2024 р.)

2. Аблякімова Е. Е. Правове і суспільне значення публічної інформації. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 52-60.

Чуприна Ганна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
студентка 2 курсу ОС “Бакалавр”

Проблеми діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану та відбудовного періоду

Актуальною проблемою сьогодення є **адаптація** органів державної влади до роботи в умовах воєнного стану. Війна на території України призвела до необхідності вжиття нових заходів безпеки для реалізації належного та безперервного функціонування державного апарату. Введений в дію воєнний стан зумовив зміни в чинному законодавстві та появу нових тимчасових органів публічної влади, а також внесення корективів в організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Починаючи з 2014 року нагальним питанням в зоні АТО на територіях Донецької та Луганської областей стало здійснення виконавчої влади. З прийняттям Закону України від 03.02.2015 № 141-VII «Про військово-цивільні адміністрації» в системі органів виконавчої влади було передбачено створення тимчасових державних органів – військово-цивільних адміністрацій. [1].

Тобто відповідно до Закону України *військово-цивільні адміністрації* як тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, діяли у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України. Їх основне завдання полягало в виконанні повноважень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у випадках, встановлених Законом №141, в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції. Тобто у випадку утворення відповідної ВЦА – обласні, районні, сільські, селищні, міські ради припиняли свої повноваження. Військово-цивільні адміністрації створювалися для «... забезпечення дії Конституції та законів України, ... безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи...» [1].

Тоді як, **військові адміністрації** – це тимчасові державні органи, які діють на період воєнного стану, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Після введення воєнного стану в Україні проблема реалізації повноважень місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування поширила свою актуальність. Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» утворено 24 обласні військові адміністрації, Київську міську військову адміністрацію та районні військові адміністрації. [3] Надалі згідно з указами Президента України були утворені військові адміністрації в окремих населених пунктах різних областей. Отже, у системі органів виконавчої влади утворились нові тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Варто також звернути увагу на те, що поряд з новоутвореними військовими адміністраціями населених пунктів, органи місцевого самоврядування не зупиняють своє функціонування, так як військові адміністрації утворюються не в кожній територіальній громаді, а лише там, де виконавчі органи або їх голови не здійснюють покладені на них законодавством України повноваження. Водночас військові адміністрації реалізують повноваження через тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Наприклад, під час воєнного стану передбачена заборона або обмеження місця перебування чи місця проживання осіб; діяльності окремих політичних партій та громадських об'єднань; проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів тощо. [5].

Зміни, які були внесені до законодавства України розширили повноваження

сільських, селищних, міських голів, надавши можливість приймати рішення про звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд (пп. 1 п. 4 стаття 9); про обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій та демонтаж тих, які за результатами обстеження визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (пп. 2 і пп. 3 п. 4 стаття 9); про передачу коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та / або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану (пп. 1 п. 5 стаття 9); про створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги (пп. 2 п. 5 стаття 9); про боротьбу зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями (пп. 3 п. 5 стаття 9); про поведження з небезпечними відходами (пп.4 п.5 ст. 9). [5]

Ще одним із найважливіших проблемних питань є недостатнє фінансування державного апарату. Дефіцит коштів може призвести до зниження ефективності державних служб, що, в свою чергу, може мати негативний вплив на стабільність країни та благополуччя її громадян. Відповідно до статті 17 Конституції України, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України, забезпечення її економічного та інформаційного безпеки є обов'язками держави. Держава має забезпечити достатнє фінансування для своїх органів у воєнний час, щоб вони могли ефективно виконувати свої обов'язки. [6] Тому, у випадку недостатнього фінансування, держава має знайти способи збільшення бюджету або оптимізації витрат, щоб забезпечити надлежне функціонування державного апарату.

Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 “Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану” передбачає ряд особливостей, які мають на меті забезпечити безперебійне функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період воєнного стану[4].

Основні положення цієї постанови включають:

1.Органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації продовжують здійснювати бюджетні повноваження.

2.Виконавчі комітети відповідних місцевих рад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації мають право приймати рішення про внесення змін до рішень про місцеві бюджети.

3.Можуть приймати рішення про перерахування коштів з місцевого бюджету державному бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України і забезпечення національної безпеки.

Ця постанова спрямована на забезпечення ефективного управління фінансами в умовах воєнного стану.

Отже, зважаючи на аналіз вищевикладеного, виділено декілька ключових аспектів, які можна розглядати в контексті цієї проблеми, а саме:

1. Введення воєнного стану в Україні потребує вжиття нових заходів безпеки для забезпечення належного функціонування державного апарату, а також змін в чинному законодавстві та організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

2. З 2014 року на територіях Донецької та Луганської областей, які знаходяться в зоні АТО, було утворено тимчасові державні органи – військово-цивільні адміністрації, які виконували повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також забезпечували безпеку і нормалізацію життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії російської федерації.

3. Після введення воєнного стану в Україні в 2022 році було утворено 24 обласні військові адміністрації, Київську міську військову адміністрацію та районні військові адміністрації, а також військові адміністрації в окремих населених пунктах різних областей.

4. Законодавство України надало можливість сільським, селищним, міським голівам приймати рішення про звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, про обстеження та демонтаж аварійно небезпечних будівель і споруд, про передачу коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та ін.

А також воєнний стан в Україні вимагає від держави забезпечення достатнього фінансування для своїх органів, щоб вони могли виконувати свої обов'язки з захисту суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності України.

Список використаних джерел:

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141- VIII. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/7025276/4>.

2. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України: Указ Президента України від 23 лютого 2022 року № 63/2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/08/22/7025276/4>.

3. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/>.

4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022. №252. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/5276/4>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389 - VIII. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/76/4>.

6. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року.

Шепель Крістіна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

студентка 2 курсу ОС «Бакалавр»

Забезпечення публічного інтересу в умовах війни

Російська військова агресія, початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року та введення в Україні воєнного стану спричинили низку серйозних проблем, пов'язаних зокрема зі здійсненням публічного адміністрування з метою забезпечення публічного інтересу органами влади. В умовах війни публічна влада повинна дбати про збалансований підхід між захистом прав та свобод громадян і необхідністю вжиття заходів для відвернення загроз територіальній цілісності держави. Забезпечення публічного інтересу стає життєвоважливим завданням для збереження національної безпеки, гарантування прав, свобод та інтересів громадян.

В умовах війни публічний інтерес зазнає значних викликів і загроз, які вимагають від влади особливої уваги і належного реагування, зокрема на забезпечення безпеки, стабільності та розвитку суспільства.

Публічний інтерес є основоположною категорією адміністративного права, адже визначає зміст діяльності публічної влади. Крім того, він є одним із ключових понять сучасної демократії, яке визначає співвідношення між державою і суспільством, а також між різними групами інтересів у суспільстві, адже відображає загальні цілі й цінності суспільства, які повинні бути враховані при прийнятті рішень на різних рівнях влади. Публічний інтерес також вимагає від влади забезпечувати захист прав і свобод громадян, а також ефективне і прозоре управління суспільними ресурсами.

Згідно Закону України «Про адміністративну процедуру» публічний інтерес - інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби. [1]

Загалом це визначення відповідає теоретичним підходам, які розглядають публічний інтерес як сукупність потреб (інтересів) індивідів, основний інтерес групи людей та суспільства в цілому, що є кінцевим результатом, самоціллю діяльності публічної влади.

Варто розуміти, що публічний інтерес не є статичним і однозначним поняттям, залежить від історичного, соціального й політичного контексту, від ціннісних орієнтирів суспільства. Публічний інтерес також не є однорідним і монолітним, а складається з різних окремих інтересів, які можуть бути сумісними або конфліктними між собою для різних суспільних груп.

Держава при регулюванні суспільних відносин повинна узгоджувати інтереси всіх суб'єктів, що до певного моменту були приватними, але у підсумку становлять публічний інтерес. Держава в особі органів публічного адміністрування повинна прагнути задовольнити інтереси всього суспільства так, щоб це певною

мірою було вигідно кожному носію приватного інтересу.

Таким чином, публічний інтерес є результатом діалогу, компромісу і консенсусу між різними групами інтересів у суспільстві.

Відповідно до викликів часу суспільний (публічний) інтерес може змінюватися, особливо в умовах війни. Наприклад, зараз, публічним інтересом є передусім здобуття перемоги у війні, відбиття російської військової агресії, відновлення територіальної цілісності, реінтеграція тимчасово окупованих територій, надання гуманітарної допомоги та підтримки цивільному населенню, що постраждало через війну, створення ефективного сектору безпеки та оборони, модернізація та зміцнення збройних сил шляхом постачання необхідного обладнання, засобів та ресурсів для ефективної оборони, налагодження виробництва власного озброєння.

При цьому, необхідно наголосити, що навіть в умовах війни залишається незмінним основний публічний інтерес закріплений у статті 3 Конституції України. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2].

В умовах війни особливого значення набуває діяльність органів публічної влади щодо забезпечення основних прав людини, зокрема соціально-вразливого населення, яке зазнає найбільших страждань від війни. Так, внутрішньо переміщені особи в Україні стикаються зі значними викликами: відсутність роботи, надійної інформації про свої права та доступ до основних послуг, таких як медична допомога та освіта, відсутність предметів першої необхідності, адже часто люди, тікаючи від війни, залишають домівки без речей та документів. Частими є проблеми з отриманням соціальної підтримки та житла. Забезпечення державою базових потреб громадян у цих умовах є важливим завданням.

Ситуація ускладняється через корупцію та інші інституційні дисфункції, що блокують ефективність механізмів публічного управління в Україні в умовах війни. Наприклад, останнім часом спостерігаються непоодинокі випадки зловживань, пов'язаних з уникненням оподаткування, розподілом гуманітарної допомоги, розподілом земельних ресурсів, виїздом чоловіків призовного віку за кордон тощо[3].

З метою ефективності публічного управління щодо забезпечення публічного інтересу в умовах війни, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії [Конституції](#) та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян Президентові України надано право утворювати тимчасові державні органи - військові адміністрації [4].

На думку Тютюнника В. О., призначення військових адміністрацій – це

забезпечення публічного інтересу в сфері громадської безпеки, оборони та дії Законів України в межах території відповідних адміністрацій. Сама специфіка функцій військових адміністрацій обумовлена потребою вибудовування жорсткої вертикалі влади, що є запорукою швидкого реагування та протидії усім викликам воєнного часу [5].

Таким чином, призначення військових адміністрацій є стратегічним кроком у вибудовуванні ефективного управління та оперативної реакції на виклики, що спричинені умовами воєнного стану. Завдяки їхньому функціонуванню у воєнний період, вони забезпечують оперативне управління, що є критичним для здійснення заходів, необхідних для захисту національної безпеки, забезпечення публічного інтересу, основних прав та інтересів громадян.

Окремою проблемою є робота органів публічного управління на тимчасово окупованих територіях та в районах ведення активних бойових дій. У населених пунктах, де зруйновано чи порушено інфраструктуру й логістику виникають не лише питання про забезпечення потреб населення та організації для них максимально безпечних умов, але й про поводження з документами, питання евакуації, створення гуманітарних коридорів, забезпечення продовольством. Наразі, з інформацією Національного агентства України з питань державної служби, в більшості подібних населених пунктів система публічного управління частково адаптувалася до критичних умов, представляючи нашу державу в тилу ворога, ставши на захисті національних інтересів, забезпечую реалізацію прав громадян [6].

Отже, забезпечення публічного інтересу в умовах війни стикається з численними викликами, які можуть бути надзвичайно складними для вирішення: недостатність правового регулювання суспільних відносин під час воєнного стану, корупція, маніпулювання публічною думкою, поширення дезінформації тощо. Наразі особливо актуальними є наступні завдання: ефективна оборона нашої держави, відновлення територіальної цілісності України, цивільний захист населення, робота з внутрішньо переміщеними особами, налагодження своєчасного та цільового отримання гуманітарної допомоги, проведення заходів щодо оборони територіальних громад, інформаційне забезпечення та запобігання дезінформації.

Важливо забезпечити баланс між захистом національної безпеки та забезпеченням прав та інтересів громадян в умовах війни. Це вимагає передусім комплексного підходу з боку публічної влади, активної участі громадянського суспільства та безперервної допомоги країн-союзників. Отже, забезпечення публічного інтересу в умовах війни є важливим завданням, що вимагає збереження суверенітету та безпеки країни, ефективну взаємодію публічної влади і громадянського суспільства, а також налагодження співпраці з міжнародними партнерами для ефективної протидії російській агресії.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20> (дата звернення: 24.12.2023)

2. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.12.2023)

3. В. В. Борщевський, О. Б. Василюк, Є. Е. Матвеев. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони», серія «Публічне управління і адміністрування»*. 2022. №2. С. 30-35.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 18.01.2024)

5. Берлач А.І., Тютюнник В.О. Особливості правового статусу військових адміністрацій в умовах воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №5. С. 342-346.

6. Миколук А. В. Публічне управління в умовах військового стану: питання ефективності. *Науковий журнал «Публічне управління і адміністрування»*. 2022. № 29. С. 45-48.

Штефюк Олександр

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
аспірант 2 року навчання кафедри
публічного права

Правові принципи реалізації публічно-сервісних повноважень органами місцевого самоврядування

Забезпечення прав людини є важливою складовою правової держави. Дане твердження є логічним продовженням сформованої у країнах Європи та Сполучених Штатах Америки правової традиції яка в позаминулому столітті кардинально змінила суть та роль держави для окремого індивіда. Наслідком таких тенденцій стало формування окремої системи органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) які, фактично, гарантували можливість задоволення суспільних потреб особи на місцевому рівні. На сьогоднішній день адміністративно-правова наука та практика чітко розрізняє правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування.

В цьому аспекті одним із ключових факторів який впливає на рівень забезпечення прав людини на місцевому рівні є чіткий перелік повноважень якими такі органи володіють. Забезпечення належного функціонування місцевого самоврядування в Україні як окремої системи органів потребує вдосконалення правового регулювання сервісної складової у їх діяльності що відповідатиме

загальній тенденції надання ними конкретних публічних послуг. Останні є нічим іншим як відображенням змін які відбуваються під впливом євроінтеграційних процесів в Україні що передбачають забезпечення належного рівня надання вищевказаних послуг.

Такі зміни призводять до перегляду вже усталених поглядів на місце та роль ОМС у механізмі захисту прав і свобод людини: з однієї сторони законодавство визначає перелік публічних послуг які надаються відповідними ОМС, а з іншої – зміни які відбуваються внаслідок децентралізації вплинули на необхідність дослідження сервісної складової їх надання. Дана проблема виникла у зв'язку з відсутністю необхідного рівня державних гарантій для надання громадянам саме «сервісних послуг». Важливою передумовою формування усталеної та прогнозованої політики є необхідність наукового дослідження як феномену публічно-сервісних послуг так й принципів, якими забезпечується необхідний рівень їх надання. Це має безпосередній вплив на два основних моменти.

Вітчизняні представники юридичної науки робили спроби досліджувати адміністративні послуги через їх сервісне спрямування як окремих різновид діяльності який передбачає надання відповідних публічних послуг різного обсягу, характеру та значення. Їх одержувачами можуть бути фізичні та юридичні особи що виявили бажання їх отримати задля реалізації визначених законодавством прав, і, як наслідок, можуть змінювати (доповнювати, розширювати) свою правосуб'єктність [1, 10]. Інший підхід полягає у тому що такі послуги є нічим іншим як зовнішня форма вираження діяльності ОМС, процедура надання яких визначається законодавством про звернення для фізичних та юридичних осіб та полягає у виконанні покладених на вказані вище органи обов'язків, зокрема й таких, які полягають у юридичному оформленні відповідного результату [2, с. 103; 3, с. 101]. Об'єднує наведені визначення те, що обов'язковою умовою надання публічно-сервісних послуг є наявність чітких владних повноважень.

Тому ми можемо виділити наступні особливості які притаманні сервісним послугам що надаються ОМС: їх перелік визначається на законодавчому рівні; вони надаються на підставі звернення фізичної або юридичної особи у порядку, визначеному законодавством; за своєю природою мають індивідуальний характер; спрямовані на забезпечення відповідного рівня захисту прав одержувача послуг; їх надання супроводжується необхідним рівнем доступності.

З огляду на наявний у ОМС адміністративно-правовий статус, а також зміни які відбулись в частині передання (делегування) окремих сервісних повноважень від органів виконавчої влади, принципи відіграє важливу роль. Вони надають логічної завершеності щодо наявності у ОМС «сервісних» повноважень які виступають загальноновизнаними правовими механізмами, які встановлені державою та забезпечують можливість для споживача таких послуг їх отримувати. Метою створення та існування ОМС є захист інтересів як конкретного споживача послуг, забезпечення його законних вимог та створення необхідних умов для задоволення суспільних потреб. При цьому важливою умовою є нормативне закріплення чіткого

переліку публічно-сервісних повноважень ОМС.

Доктрина адміністративного права передбачає правило за яким повноваження суб'єкта владних повноважень повинні ґрунтуватися на відповідних принципах. Так, В.К. Колпаков під принципами пропонує розуміти «пізнані наукою і практикою та охарактеризовані (зафіксовані, закріплені) у відповідних поняттях і нормах, або узагальнення чинних у державі юридичних правил, позитивні закономірності» [4, с. 122]. На думку В.М. Сороко принципи є положеннями або ідеями, що характеризують зміст права і визначають напрями та механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [5, с. 80]. В адміністративному праві застосовуються як загальні принципи, що притаманні усій системі права так і особливі (або спеціальні) що притаманні відповідній галузі [6, с. 58]. В якості загальних принципів нами буде застосовано норми Конституції України. Що ж стосується галузевих принципів, то вони, в силу дослідження саме сервісних послуг, передбачені Законом України «Про адміністративні послуги».

На нашу думку, основними принципами які визначають сервісну складову відповідних повноважень ОМС є: верховенства права; законність; юридична визначеність; стабільність; повага до прав людини; повага до гідності людини; справедливість; рівність перед законом; відкритість та прозорість; стабільність; оперативність та своєчасність; стабільність; доступність до інформації; доступність для кожного суб'єкта звернень; доступність до отримання адміністративних послуг; захищеність персональних даних та інші [7; 8].

До цього переліку варто додати: не подрібнення адміністративної послуги; обґрунтованість плати та її розмірів за послуги у разі оплатної послуги та звільнення від оплати на підставі визначених у законі; належні строки надання адміністративної послуги; практична спрямованість (встановлення зручних графіків прийому громадян тощо); спрямованість на отримувача послуг (у тому числі для людей з обмеженими можливостями) тощо.

Останній принцип видається перспективним з точки зору його включення до адміністративного права. Ми погоджуємось з думкою вчених які пропонують його сформулювати під скороченою назвою «антропоцентризм»: орієнтація на потреби людини – одержувача послуг з метою утвердження дієвої адміністративної моделі, що реально спроможна задовольняти попит населення та водночас відійти від бюрократичної моделі з чиновницьким центром тяжіння інтересів діяльності) [22, с. 67]. Заслугує на увагу й принцип заборони перекладати обов'язки органів місцевого самоврядування на споживачів послуг, вимагати від них додаткових документів тощо, а також ставитися до споживачів послуг як до «прохачів» [23, с. 23].

Отже, дослідження принципів реалізації публічно-сервісних повноважень ОМС відображає зміни які відбуваються в системі органів публічної влади. Збільшення кількості адміністративних послуг на місцях вимагатиме покращення процедур їх надання для кожної особи яка виявила бажання отримати відповідну послугу.

Список використаних джерел:

1. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні : дис. ...канд. юрид.наук. 12.00.07. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ, 2017. 210 с.
2. Петьовка В. О. Окремі проблеми визначення поняття «адміністративна послуга» та способи їх вирішення. *Публічне право*. 2013. № 2(10). С. 99–104.
3. Ковбас І., Боднар С. Адміністративні послуги: поняття та порядок їх надання органами публічної влади. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 96–102.
4. Адміністративне право України: підручник / [П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та інші]; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: «Видавництво Людмила». 2023. 772 с.
5. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості : навч. посіб. Київ : НАДУ. 2008. 104 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2-х т. / гол. ред. В. Б. Авер'янов. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.
7. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.01.2024).
8. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 30.01.2024).
9. Адміністративне право України : навч. посіб. / за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон : Грінь, 2015. 272 с.

Яцуба Володимир

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
аспірант 1 року навчання
кафедри адміністративного права та
процесу*

Актуальні аспекти визначення системи принципів адміністративного судочинства в умовах воєнного стану та відбудовного періоду

Наша країна, задекларувавши існування механізму захисту та гарантування прав, свобод та законних інтересів людини, передбачила в Основному Законі певні гарантії. Зокрема, ст. 55 Конституції закріплює, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Крім того, аналіз статті 6 Конвенції про захист людини і основоположних свобод дозволяє зробити висновки про такі принципи адміністративного судочинства: доступ до незалежного і безстороннього суду як складова верховенства права; справедливий і публічний розгляд справи судом; розумний строк розгляду справи; незалежний і безсторонній суд; публічне проголошення судового рішення [1].

Аналіз норм Кодексу адміністративного судочинства України, свідчить, що саме адміністративними судами здійснюється адміністративне судочинство завданнями якого згідно ст. 2 КАС України є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ здійснюється у порядку, встановленому КАС України (ст.ст. 1, 3, 4 КАС України) [2].

Отже, варто підкреслити, що принципи адміністративного процесу знайшли своє закріплення у статтях Конституції України і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також Кодексу адміністративного судочинства України. Зокрема у ст. 129 Конституції України передбачено такі принципи судочинства як: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення [3].

В умовах воєнного стану та відбудовного періоду особливо важливим буде побудова справедливого судового процесу, який засновано на принципах судочинства, оскільки саме від реального застосування цих основоположних принципів залежить подальший розвиток та удосконалення чинного процесуального законодавства.

Саме принципи права є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури і освіти [4].

Завдяки визначенню місця, ролі та значення принципів адміністративного

судочинства в системі принципів правового регулювання, а також їх системно-структурному аналізу, може бути створене оптимальне підґрунтя для подальшого вироблення рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання та розробка дієвого механізму реалізації принципів адміністративного судочинства в адміністративній юстиції.

Виходячи з вищевикладеного, доцільно зробити висновок, що принципи адміністративного судочинства – це закріплені у статтях Конституції України, законодавчих актах керівні, найголовніші та непорушні правила здійснення адміністративного процесу, які регламентують поведінку учасників адміністративного процесу та визначають процедури адміністративного судочинства.

Відповідно систему принципів адміністративного судочинства утворюють, закріплені частиною 3 ст. 2 КАС України, а також ст.ст. 4, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 45 КАС України такі принципи адміністративного судочинства: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 2006. № 32. С. 270.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Колодій А. М. Принципи права України: Монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 27.

Наукове видання

ПУБЛІЧНА ВЛАДА: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДБУДОВНОГО ПЕРІОДУ

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції
(22 лютого 2024 року)

Електронний збірник матеріалів конференції
Опубліковано: 05.04.2024 року
<https://law.knu.ua/>